

Diplomasi Araştırmaları Derneği
Association for Research on Diplomacy

JDR

Journal of Diplomatic Research
Diplomasi Araştırmaları Dergisi

Volume 3 Number 1 July 2021 ISSN: 2687_590X

The Journal of Diplomatic Research Diplomasi Araştırmaları Dergisi

-Owner on behalf of Association for Research on Diplomacy-

Bariş ÖZDAL (Ph.D.)
Professor at
Bursa Uludağ University
Department of International Relations

-Chief Editor-

Ragıp Kutay KARACA (Ph.D.)
Professor at
İstanbul Aydın University
Department of International Relations

-Editors-

Öner AKGÜL (Ph.D.)
Assoc. Prof. at
Kırşehir Ahi Evran University
Dept. of International Relations

Fatma Zeynep ÖZKURT (Ph.D.)
Asst. Prof. at
Nişantaşı University
Dept. of International Relations

Burak GÜNEŞ (Ph.D.)
Asst. Prof. at
Kırşehir Ahi Evran University
Dept. of International Relations

-Editorial Assistant-

Esra Vardar Tutan (Doktor Adayı- Phd Candidate)
Fatih Başar Kutlu (MA)

Dergi Kapak Tasarımı

Erhan YURT

Mizanpaj

Ali Onur KARA

Tarandığımız İndeksler

ASOS
indeks

Correspondence and Communication

Karaman Mahallesi Tuna Caddesi Karaman Dernekler Yerleşkesi No: 59
Nilüfer - Bursa - Türkiye

bilgi@diplomasiarastirmalari.org.tr
www.diplomasiarastirmalari.org.tr
+90 (224) 294 11 65

Advisory Board (alphabetical order)

Reşat BAYER (Ph.D.)	Associate Professor at Koç University Department of International Relations	Turkey
Paul Arthur BERKMAN(Ph.D.)	Professor at Tufts University, Fletcher School of Diplomacy, Professor of Practice in Science Diplomacy, Director of the Science Diplomacy Center	USA
Burak Samih GÜLBOY (Ph.D.)	Professor at Istanbul University, Department of Political Science and International Relations	Turkey
Mehmet GENÇ (Ph. D)	Professor at Işık University, Department of International Relations	Turkey
Ioannis NIOUTSIKOS (Ph.D.)	Associate Lecturer at University of Piraeus, Department of International Relations	Greece
Tarık OĞUZLU (Ph.D.)	Professor at Antalya Bilim University Department of International Relations, head of Center for Social, Economic and Politics Research (SEPAM) of Antalya Bilim University	Turkey
Özden Selcen ÖZMELEK(Ph.D.)	Assistant professor at Çukurova University Department of International Relations	Turkey
Jeffrey ROBERTSON(Ph.D.)	Assistant professor at Yonsei University, Visiting Fellow at the Asia-Pacific College of Diplomacy (APCD) at the Australian National University (ANU)	South Korea
David SCHRAG (Ph.D.)	Global Studies, University of Illinois at Urbana-Champaign	USA
Joseph SIRACUZA (Ph.D.)	Professor of Human Security and International Diplomacy in School of Global, Urban and Social Studies at Royal Melbourne Institute of Technology-RMIT University, Melbourne, Australia	Australia
Ramesh THAKUR (Ph.D.)	Emeritus Professor at Australian National University, Director of the Centre for Nuclear Non-Proliferation and Disarmament (CNND) in the Crawford School.	Australia
Konstantinos TRAVLOS (Ph.D.)	Assistant professor at Özyeğın University, Department of International Relations	Turkey

ABOUT

Journal of Diplomatic Research (JDR) is an international peer-reviewed academic journal published electronically on a biannual basis by the Association for Research on Diplomacy (DARD). Concordantly, JDR is open to all original studies on international relations, political science as well as theoretical, historical and methodological studies on diplomacy.

GOAL AND SCOPE

The goal of JDR is to present to the audience the studies on diplomatic history, diplomacy theories, diplomacy studies with quantitative, qualitative and integrated research methods, military diplomacy as well as other interdisciplinary diplomatic research and book reviews.

In this context, JDR stands as an international peer-reviewed academic journal bringing together scientists analyzing the phenomenon of diplomacy from all perspectives.

Diplomatic history, diplomatic theory and new diplomacy types form the primary area of investigation. Principally, JDR presents to its audience the information and understanding in the framework of:

Structural problematiques of the subject of diplomacy, latest understandings, theories and concepts on diplomacy, traditional research on diplomacy, diplomacy law and history, case studies on diplomatic processes and negotiations, application of various research methods on diplomatic research

TYPES OF ARTICLES

JDR accepts four different types of articles and book reviews. The articles include:

Original/Research Article: It is a scientific research article explaining an original argument, event or behavior from a specific theoretical perspective by using accurate methodologies. It is aimed to justify a general or a specific behavior based on the methods used, i.e. quantitative, qualitative or integrated methods. The primary objective of original articles within the scope of diplomatic research is to use primary data and appropriate methodology. This type of original and research articles is encouraged by the journal.

Review Article: This type of studies intended merely for introductory purposes, present an extensive summary on a specific event, phenomena or field. Following an extensive literature review with the purpose of informing audience on any subject related to diplomacy, these studies evaluate the current status of events, phenomena or the field. These studies research out to a wide audience and form the basis for original/research articles on the same subject.

Case Study: This type of studies involves the analysis of single cases or the comparison of different cases of similar nature intending to explain various outcomes of such a comparison. Case studies with an appropriate method presents to audience different perspectives and contributes theoretically to the field.

Methodological Study: These studies aim to test a specific method used in different disciplines or currently used in other fields of social sciences in the context of this specific field of research. The original methodologies of various fields such as anthropology, statistics, psychology and mathematics can be used in research on diplomacy.

Book Review: This type of studies aims to form a view on newly published books with a potential to contribute greatly to the field literature, identify differences and similarities with previously published books, and fill in the gap in the literature.

SUBMISSION GUIDELINES

** Articles and book reviews submitted to JDR should comply with APA 6 submission guidelines. Endnote or Mendeley APA 6th applications are suitable with the submission guidelines of the JDR. Detailed information on our journal listed below.

** The main text should include the following format: 1.5 line spacing, Times New Roman with 11 type size.

** Information on the type of the submitted work and the word count should be stated at the top left corner of the main text.

** Word counting includes bibliography and appendix: Number of words for submissions are as follows: original/research article 6.000-10.000, review article, 5.000-8.000, case studies 5.000-8.000, methodological studies 6.000-10.000, book reviews 2.000-4.000.

** Each paper must include 150 words English and Turkish written abstract and 750 words extended English summary if the paper was written in Turkish language.

** References

Authors should comply with the draft of American Psychological Association (APA) publication guideline. Link for APA guideline: www.apastyle.org

** Bibliography

Bibliography should include all the sources referenced to in the text. Journal and book titles should be in italic font. Bibliography should be in alphabetical order by author's surname. If reference is given to the same author's different works, a chronological order (most recent work first) should be followed. Page numbers should be provided for periodicals and chapters in edited books.

HAKKINDA

Diplomasi Araştırmaları Dergisi – Journal of Diplomatic Research (JDR), Diplomasi Araştırmaları Derneği (DARD) tarafından elektronik ortamda, yılda iki kez yayınlanan, uluslararası hakemli bir akademik dergidir. Bu bağlamda JDR, uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi başta olmak üzere diplomasi alanına ilişkin kavramsal, teorik, tarihsel ve metodolojik tüm özgün çalışmalara açıktır.

AMAÇ VE KAPSAM

JDR'nin amacı diplomasi tarihi, diplomasi teorileri, nicel, nitel ve karma araştırma yöntemlerini kullanan diplomasi araştırmaları, askeri diplomasi ve diğer interdisipliner diplomatik araştırmalar ile kitap incelemelerini, akademik bir okuyucu kitlesi ile buluşturmayı amaç edinmiştir. Bu bağlamda JDR, kapsamlı bir çerçevede diplomasi olgusunu tüm açılardan inceleyen bilim insanlarının buluştuğu uluslararası hakemli akademik bir dergidir. Diplomasi tarihi, teorisi ve yeni diplomasi türleri odaklı çalışmaları JDR'nin temel inceleme alanını oluşturmaktadır. En temel anlamda JDR, okuyuculara aşağıda belirtilen çerçevede bilgi ve fikir sunmaktadır:

Diplomasi konusunun temel problematikleri, diplomasi üzerine en son fikirler, teoriler ve kavramlar, klasik diplomasi çalışmaları, diplomasi hukuku ve tarihi, diplomatik süreçler ve pazarlıklarla ilgili vak'a analizleri, farklı araştırma metodlarının diplomasi araştırmalarına uygulanması

JDR, yukarıda belirtilen çerçevede tarih, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, hukuk, iktisat, coğrafya, antropoloji, psikoloji, yöntembilim ve ilgili diğer alanların katkısına açık olup, bu alanların akademisyenlerinin birlikte hazırladığı çalışmaları teşvik edilmektedir.

MAKALE TÜRLERİ

JDR, dört tür makale ve kitap incelemelerini kabul etmektedir. Makale çeşitleri:

Orijinal Makale Çalışması: Özgün bir fikri, olayı ya da davranışı uygun bir metodoloji kullanarak, belirli bir teorik perspektifle açıklayan bilimsel araştırma makalesidir. Nicel, nitel ya da karma yöntemler kullanılarak hazırlanan bu çalışmalarda, kullanılan metoda göre genel ya da spesifik bir davranışın açıklanması amaçlanır. Diplomasi araştırmaları kapsamında orijinal makalelerin, birincil verinin kullanılarak hazırlanması ve uygun bir metodoloji kullanılması öncelikli amaçtır. Dergi kapsamında bu tür orijinal makale çalışmaları teşvik edilmektedir.

İnceleme Makalesi: Bu türden çalışmaları belirli bir olaya, olguya ya da alana giriş mahiyetinde olup, kapsamlı bir özet sunar. Diplomasi konusunu içeren herhangi bir konuda okuyucuyu bilgilendirme amaçlı geniş bir literatür taraması sonrasında, olayın, olgunun ya da alanın halihazırdaki durumu değerlendirilir. Bu türden çalışmaları geniş bir okuyucu kitlesine ulaşır ve o alanda yapılacak orijinal araştırma makaleleri için altyapıyı oluşturur.

Vaka İncelemesi: Bu tür çalışmaları, tek bir vak'ayı ya da birbirine benzer nitelikli iki vak'anın mukayesesini içerecek birbirinden farklı sonuçların nasıl meydana geldiğini açıklar. Uygun bir metotla yazılan vak'a incelemeleri, okuyucuya farklı perspektifler sunabileceği gibi, teorik olarak da alana katkıda bulunmaktadır.

Metodolojik Çalışma: Farklı disiplinlere ait ya da halihazırda sosyal bilimlerin diğer alanlarında kullanılan bir metodun, alanda kullanılarak test edilmesi amacıyla hazırlanmış çalışmalarıdır. Diplomasi araştırmalarında antropoloji, istatistik, psikoloji ve matematik gibi birçok alanın özgün metodları, bu kapsamda kullanılabilir.

Kitap Krişiği: Bu tür çalışmaları, alan literatürüne katkı sağlayacağı umulan kitaplar hakkında fikir belirtmek, alanda kendisinden önceki kitaplarla farklarını, benzerlikleri ve literatürde gördüğu boşluğu açıklamak amacıyla yazılır.

YAZIM KURALLARI

** JDR'ye, gönderilen makale ve kitap incelemeleri, APA 6 yazım kurallarına uygun olmalıdır. Endnote ya da Mendeley APA 6th uygulamaları JDR'nin kabul ettiği yazım kurallarına uygundur.

** Gönderilen çalışmaları 1,5 satır aralığı, 11 punto ve Times New Roman yazı karakterinde yazılmalıdır.

** Gönderilen her bir çalışmanın sol üst köşesine, yukarıda bahsedilen makale türü ve kelime sayısı yazılmalıdır.

** Kelime sayıları kaynakça ve diğer ekler dahil hesaplanır: orijinal araştırma makalesi 6.000-10.000, inceleme makaleleri, 5.000-8.000, vak'a incelemeleri 5.000-8.000, metodolojik çalışmaları 6.000-10.000, kitap incelemeleri ise 2.000-4.000 kelime aralığında olmalıdır.

** Her bir çalışma için 150 kelimelik Türkçe ve İngilizce özet, eğer çalışma Türkçe ise 750 kelimelik genişletilmiş İngilizce özet gönderimi gerekmektedir.

Örnek yazım kuralları:

** Atıflar

Yazarlar, yararlandığı kaynakların atıf yazımında Amerikan Psikoloji Birliği (APA) yayın kılavuzu taslağına uymalıdır. APA Kurallarına aşağıdaki web adresinden ulaşılabilir www.apastyle.org

** Kaynakça

Kaynakça, metin içinde atıf yapılan kaynakların tamamını içermelidir. Dergi ve kitap isimleri italik olmalıdır. Kaynakça, yazar soyadına göre alfabetik olarak sıralanmalıdır. Bir yazara ait birden fazla esere atıfta bulunulmuşsa yazarın eserleri, en yakın tarihli olandan en eski tarihli olana doğru kronolojik olarak sıralanmalıdır. Süreli yayınlar ve derleme kitaplardaki makaleler için sayfa numaraları belirtilmelidir.

The Journal of Diplomatic Research

Volume 3 Number 1 July 2021

Research Article/Araştırma Makalesi

Editorial Remarks		<i>Ragıp Kutay Karaca</i>
Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı: Yaşanan Krizler ve Etkileri	1-22	<i>Halil İlker AVCI</i>
Yaşam Hakkı ve Diplomatik Dokunulmazlık Bağlamında Cemal Kaşıkçı'nın Öldürölmesi	23-36	<i>Berk Cem TATAR</i>
Avrupa Birliği'nin Güvenlik Strateji Belgelerinin Analizi	37-49	<i>Mertcan KÜÇÜK</i>
11 Eylül 2001 Terör Saldırıları Sonrasında Terörizmin Avrupa Güvenlik Mimarisine Etkilerinin Analizi	51-69	<i>Serhat GÜZEL</i>
2000'li Yıllarda Avrupa Birliği ve Avrupa Birliği'nin Uluslararası Sistemde Aktör Olma Sorunu	71-89	<i>Kadir Kağan TANER</i>
Zorlayıcı Diplomasi Bağlamında Küba Füze Krizi'nin Analizi	91-108	<i>Bahadır EKMEN</i>

Book Review/Kitap İncelemesi

Realist Constructivism Rethinking International Relations Theory	109-113	<i>Onur GÜREL</i>
---	---------	-----------------------

Editorial Remarks

As the Editorial Board, we are proud to present our newest issue of the Journal of Diplomatic Research (JDR) under the aegis of the Association for Research on Diplomacy (DARD).

As a result of an intense working process, our new issue has emerged. In this issue, with the decision of our referees and editorial board, it has been decided to publish 6 Turkish articles and a Turkish book review that we think will contribute to the discipline of diplomacy studies and international relations. Extended abstracts in English for articles published in Turkish in our journal have been added to the end of the articles by our authors.

In the book review Onur Gürel, reviewed the book titled as “Realist Constructivism Rethinking International Relations Theory” by the author J. Samuel Barkin who is a professor of Global Governance in University of Massachusetts Boston.

In our first article, Halil İlker AVCI has identified the potential crisis, disputes and their effects caused by the dispute on demarcation of Maritime Jurisdictional Areas in the Eastern Mediterranean which especially emerged in relation to the discovery of potentially rich hydrocarbon resources in the region.

In our second article, Berk Cem TATAR examined the obligations of USA, Turkey and Saudi Arabia within the framework of the assassination of journalist Jamal Khashoggi in context of right to life and diplomatic immunity.

In our third article, Mertcan KÜÇÜK has analyzed the Security Strategy Documents announced by the European Union and the following significant initiations in sense of changing security approach of the Union especially following the collapse of United Soviet Socialist Republics.

In our fourth article, Serhat GÜZEL examined the process taken by the European Union in order to eliminate terrorism within the borders of the Union especially following the September 11, 2001 terrorist attacks and the bombings in Madrid and London.

In our fifth article, Kadir Kağan TANER has analyzed the European Union within the scope of its aims is the transformation of this project into a United Europe in the context of the views of Kenneth Waltz, the pioneer of neo-realist theory and taken the European Union’s problem of being an actor into consideration.

In the last article of this issue, Bahadır EKMEK examined the Cuban Missile Crisis occurred in 1962 as a turning point of Cold War, by analysing it from a realistic perspective in context of coercive diplomacy.

In days of hardship caused by the Covid-19 pandemic and still affecting everyone directly at the global level, we wish all our authors and readers, as well as their families and beloved ones healthy days.

Prof. Dr. Ragıp Kutay KARACA
Chief Editor

Editörden

Diplomasi Araştırmaları Derneği tarafından yayınlanan Journal of Diplomatic Research-Diplomasi Araştırmaları Dergisi'nin yeni sayısını, editör kurulu olarak sizlerle paylaşmanın gururunu yaşıyoruz.

Yoęun bir çalışma sürecinin sonucu olarak yeni sayımız ortaya çıkmıştır. Bu sayımızda, hakemlerimizin ve editör kurulumuzun kararıyla diplomasi çalışmaları ve uluslararası ilişkiler disiplinine katkı yapacağını dūřündüğümüz 6 Türkçe makale ve bir Türkçe kitap incelemesinin yayınlanmasına karar verilmiştir. Dergimizde Türkçe olarak yayınlanan makalelerde İngilizce genişletilmiş özetler, makalelerin sonuna yazarlarımız tarafından eklenmiştir.

Kitap incelememizde Onur Gürel, Massachusetts Boston Üniversitesi'nde küresel yönetim ve insan güvenliği profesörü olan J. Samuel Barkin'in kaleme aldığı "Realist Constructivism Rethinking International Relations Theory" başlıklı kitabı incelemiştir.

İlk makalemizde Halil İlker AVCI, zengin hidrokarbon kaynakları bulundurma ihtimali dolaısıyla Doğu Akdeniz'de, komşu ülkeler arasında yaşanan yetki alanı uyuşmazlıklarını, yaşanan krizleri ve yarattığı etkileri incelemektedir.

İkinci makalemizde Berk Cem TATAR, Suudi Arabistan vatandaşı gazeteci Cemal Kaşıkçı'nın İstanbul'da bulunan Suudi Arabistan Başkonsolosluğu'nda öldürölmesini yaşam hakkı ve diplomatik dokunulmazlık çerçevesinde değerlendirmiş ve Suudi Arabistan, ABD ve Türkiye'nin sorumluluklarını incelemiştir.

Üçüncü alışmada Mertcan KÜÇÜK, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasıyla güvenlik yaklaşımında temelden değişimler yaşanan Avrupa Birliği'nin açıklanan Güvenlik Strateji Belgelerini ve diğer önemli girişimlerini incelemiştir.

Dördüncü alışmada Serhat GÜZEL, 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları ve devamında Londra ile Madrid'de gerçekleştirilen terör saldırıları neticesinde Avrupa Birliği tarafından Birlik sınırları içerisinde terörle mücadele adına izlenen süreci değerlendirmiştir.

Beşinci makalemizde Kadir Kağan TANER, Kenneth Waltz'un görüşleri kapsamında Avrupa Birliği üzerinde bir değerlendirmede bulunarak Birleşik Avrupa idealinin hangi düzeyde gerçekleştirilebildiğini sorgulamış ve Avrupa Birliği'nin uluslararası sistemde aktör olma sorununu ele almıştır.

Son alışmamızda ise Bahadır EKMEK, Soğuk Savaş sürecinin kırılma anlarından biri kabul edilen ve 1962 yılında yaşanan Küba Füze Krizi'ni zorlayıcı diplomasi kapsamında realist teori çerçevesinde analiz etmiştir.

Küresel düzeyde hala devam etmekte olan ve herkesi doğrudan etkileyen Covid-19 pandemi sürecinde zor şartlarda hayatlarına devam eden tüm yazar ve okurlarımıza, ailelerine ve sevdiklerine sağlıklı günler dileriz.

Prof. Dr. Ragıp Kutay KARACA
Baş Editör

Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı: Yaşanan Krizler ve Etkileri

The Dispute On Maritime Jurisdiction Areas In The Eastern Mediterranean: Existential Crises And Their Effects

Halil İlker AVCI*

*Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Doktora Programı

E-mail: ilker_avcius@yahoo.com

 ORCID: orcid.org/0000-0002-0530-1641

Öz

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığı, bölgede zengin hidrokarbon kaynakları bulunması olasılığına bağlı olarak, kıyıdaşların 2000'li yıllardan itibaren kendi deniz yetki alanlarını belirleme girişimleri ile ortaya çıkmıştır. Başlıca aktörleri Türkiye, Yunanistan, KKTC ve GKRY olan bu uyuşmazlık, 2020'li yıllara gelindiğinde bölge ülkeleri arasında yakınlaşma ve kutuplaşmalar yaratan, büyük güçlerin Doğu Akdeniz politikalarını etkileyen bir bölgesel güvenlik meselesi haline almıştır. 2020 yılının Temmuz-Ekim aylarında Türkiye ile Yunanistan uyuşmazlık nedeniyle askeri olarak karşı karşıya gelmiştir. Bu uyuşmazlık, diğer Türk-Yunan sorunlarına nazaran iki ülke arasında daha şiddetli krizler yaratma potansiyeli bulunan sistemik, bölgesel ve aktör bazlı özelliklere sahiptir. Bu nedenle, uyuşmazlıkta bugüne kadar yaşanan krizlerin incelenmesi sorunun geleceğine ışık tutmak açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmada, uyuşmazlıkta yaşanan beş kriz durumu, literatürdeki dış politika krizi ve uluslararası kriz tanımları çerçevesinde incelenmektedir. Bu inceleme neticesinde, sorunun geleceğinde yeniden kriz yaratma olasılığı yüksek durumlar sıralanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Doğu Akdeniz, deniz yetki alanları, uluslararası çatışma, dış politika krizi, uluslararası kriz.

Abstract

Dispute on demarcation of Maritime Jurisdiction Areas (MJAs) in the Eastern Mediterranean has gradually emerged since early 2000s, in relation to the discovery of potentially rich hydrocarbon resources in the region. By 2020, the dispute among Turkey, Greece, Turkish Republic of Northern Cyprus, and Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus has evolved into a regional security issue which created alignments and polarization among the coastal States, also affecting the regional policies of the great powers. During the July-October period of 2020, Turkey and Greece experienced military confrontations stemming from this dispute. In comparison to the other issues between Greece and Turkey, this dispute presents systemic, regional, and actor-based attributes which bear greater potential for creating severe crises. In this study, five recent crisis situations were scrutinized by utilizing foreign policy crisis and international crisis definitions in the literature. Based on these examinations, probable situations that have the potential for creating serious crises are identified to shed light on the future of the dispute.

Keywords: Eastern Mediterranean, maritime jurisdiction areas, international conflict, foreign policy crisis, international crisis.

To Cite This Article/Bu Makaleye Atıf İçin: Avcı, H.İ. (2021). Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı: Yaşanan Krizler ve Etkileri. *Journal of Diplomatic Research*, 3(1), 1-22.

Giriş

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığı, bölgede zengin hidrokarbon kaynakları bulunması olasılığı ile tetiklenen bir sorun olarak 2000’li yılların başında ortaya çıkmış, özellikle 2010’lu yıllarda belirginleşerek bölgesel güvenlik gündeminin üst sıralarına taşınmıştır. Başlıca aktörleri Türkiye, Yunanistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) olan bu anlaşmazlık; Kıbrıs Sorunu ile karmaşık bir biçimde iç içe geçen, Avrupa Birliği (AB)’nin üyesi ölkeler ve enerji güvenliği bağlamında taraf olduğu, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)’nün ittifakın bütünlüğünü korumak adına gündemine aldığı, Almanya, Fransa ve İtalya gibi bazı Avrupa ölkelerinin ulusal çıkarları kapsamında müdahalede bulunduğu, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Rusya Federasyonu (RF), Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) ve Birleşik Krallık’ın aralarında bulunduğu büyük güçlerin bölgeye yönelik politikalarını etkileyen, başta İsrail, Mısır ve Libya olmak üzere bölge ölkeleri arasında yakınlaşma ve kutuplaşmalar yaratan bir hal almıştır.

2020 yılının Temmuz-Ekim aylarında söz konusu uyuşmazlığının Türkiye ile Yunanistan arasında krize dönüştüğu bir dönem yaşanmıştır. İki öлке 1974’te Kıbrıs Sorunu, 1976 ve 1987’de Ege Denizi’nde kıta sahanlığı ihtilafı ve 1996’da Kardak Kayalıklarının aidiyeti nedeniyle yaşadıkları askeri gerilimlerden sonra bu kez Doğu Akdeniz’de askeri olarak karşı karşıya gelmiştir. Bu kriz, önceki krizlerde de olduğu gibi, belirli devletlerin arabuluculuk girişimleri, taraf devletlerin itidalli tutumu, sahadaki askeri kuvvetlerin soğukkanlı davranışları sayesinde askeri çatışmaya dönüşmeden atlatılmıştır.

Esasen, uzatılmış çatışma kavramsallaştırması (Azar v.d., 1978: 50) altında ele alınan, çok sayıda ve derinlikli sorun alanları bulunan Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin dönemselsel olarak krizler yaratması şaşırtıcı değildir. Türkiye ve Yunanistan dünyada en fazla dış politika krizi yaşayan devlet çiftlerinden birini oluşturmaktadır (Aksu ve Güder, 2017: 74). Ancak Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığının, Türkiye ile Yunanistan arasındaki diğer sorunların yaratabileceği krizlerden daha şiddetli krizler meydana getirmesine sebep olabilecek sistemik, bölgesel ve aktör bazlı bir dizi özellik taşıdığı düşünölmektedir.

Uluslararası sistemin yapısı ile uluslararası çatışma ilişkisi bakımından ele alındığında, Türkiye ile Yunanistan arasındaki krizlerin çoğunun Soğuk Savaş döneminde ve birinin (1996 Kardak Krizi) tek kutuplu

dönemde yaşandığı görölmektedir. Aynı kutup içinde bulunan rekabet halindeki bu iki devlet arasındaki krizlerin şiddeti, geçmişte, kutup liderinin (ABD) müdahaleleriyle belirli bir seviyenin altında tutulmuştur. Ancak uluslararası sistemin çok kutupluluk yönünde dönüşüm göstermesi, kutup içinde yer alan devletlerin dış politika alanında daha serbest hareket etmelerine de imkân yaratmaktadır. Günümüzde ne Türkiye ne de Yunanistan’ın, güvenlik politikalarını şekillendirirken Soğuk Savaş dönemindeki iki kutuplu sistem ya da 1990’larda oluşan tek kutuplu dönemdekiyle karşılaştırılabilecek bir hâkim güç (ABD) etkisi hissetmedikleri değerlendirilmektedir. Bu durum, her iki devletteki karar vericilerin, bir kriz durumunda askeri seçenekleri kullanma ya da kontrolsüz biçimde başlamış olan bir askeri çatışmayı sürdürme konusunda daha kolay karar almasına yol açabilecektir.

Bölgesel olarak; Arap Ayaklanmaları süreciyle başlayan karışıklıklar ve özellikle Suriye ve Libya iç savaşları, RF’nin etkin Orta Doğu ve Kuzey Afrika politikaları, büyük güçlerin bölgesel enerji politikaları gibi sebepler Doğu Akdeniz’i jeopolitik mücadeleden önemli odak noktalarından biri haline getirmiştir (Tanchum, 2020). Bölgede aktif olan aktör sayısının fazla olması ve devam eden rekabet ve çatışmalar, bölgesel çatışma olasılığını da güçlendirmektedir. Bunun yanında Yunanistan’ın, Türkiye ile aralarında önemli sorunlar bulunan İsrail ve Mısır’la kurduğu, askeri ve savunma boyutları da bulunan yakın ilişkiler, Türkiye’nin enerji kaynaklarına ilişkin bölgesel girişimlerden dışlanması gibi gelişmeler de uyuşmazlığa barışçıl yollarla çözüm bulunması olasılığını zayıflatmaktadır.

Aktörler açısından değerlendirildiğinde, bu uyuşmazlığın her iki devlet için de yüksek önem atfedilen bir sorun olma özelliği taşıdığı görölmektedir. Geçmişten bugüne Karadeniz, Ege ve Akdeniz havzasındaki deniz ticaretinde öne çıkan, halen dünyanın en büyük deniz ticaret filosuna sahip olan (UNCTAD Handbook of Statistics, 2020) ve Gayri Safi Milli Hasılasının %18’ini turizmden (“Greece Economy”, 2020) elde eden Yunanistan’da deniz sorunlarına ilişkin bilinç düzeyi öteden beri yüksektir. Buna karşılık son on beş yıllık süreçte Türkiye’de Mavi Vatan Doktrini¹ olarak da adlandırılan ve özellikle son beş yıllık süreçte uygulama alanı bulan, denizcilik ve deniz meselelerine yönelik bir ilgi ve farkındalık artışı gözlenmektedir. Karadeniz’de 2020 yılı içerisinde yapılan doğal gaz keşfi de Türkiye’nin meseleye verdiği önemi destekleyebilecek bir diğer gelişmedir. Dolayısıyla bu uyuşmazlık, her iki devlet için de kamuoyu görünürlüğü yüksek, taviz verilmesi zor, elde edilebilecek kaza-

¹ Mavi Vatan, Gürdeniz’in tanımlamasıyla, “26-45 doğu boylamları ve 36-42 kuzey enlemleri arasındaki ana vatanımız üzerindeki stratejik egemenliğimizin denizler ve deniz diplerindeki uzantısıdır; doktrin olarak, Anadolu’yu çevreleyen denizlerle diğer okyanus ve denizlerdeki hak ve çıkarları korumaya ve geliştirmeye yönelik jeopolitik bir yol haritasıdır.” Ayrıntılı bilgi için bkz. (Gürdeniz, 2020, s.156-160).

nımlar karşılığında bazı bedellerin ödenmesinin göze alınabileceği bir sorun alanı oluşturmaktadır.

Uyuşmazlığın aktörleri açısından kriz şiddetini artıracak bir diğer etken savunma alanındaki gelişmelerdir. Türkiye'nin savunma sanayi sektöründe dışa bağımlılık azalmakta, özellikle Ege Denizi ve Doğu Akdeniz'deki bir çatışmada belirleyici rol oynayacak deniz sistemleri ve havacılık alanındaki ilerlemeler Yunanistan'da geniş yankı uyandırmaktadır. Son dönemde yaşanan krizlerin de etkisiyle Yunanistan, içinde modern ve yüksek maliyetli sistemler barındıran iddialı bir silahlanma programı başlatmıştır. Bu programın gerçekleştirilebilmesi halinde, iki ülke arasında halihazırda Türkiye lehine bulunan güç farkı azalabilecek ve Türkiye'nin bir kriz durumundaki caydırıcılık etkisi zayıflayabilecektir (Akgül, 2019: .221-226).

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığını ele alan bu çalışmanın amacı, yaşanan kriz durumlarının uyuşmazlığın gelişimi üzerindeki etkilerini ortaya koymak ve uyuşmazlığın geleceğine ışık tutmaktır. Bu maksatla öncelikle "kriz" kavramı açıklanmakta ve bir olayın kriz sayılabilmesi için gerekli koşullar belirlenmektedir. İkinci olarak uyuşmazlığın ortaya çıkışından bu yana geçirdiği aşamalar ve tarafların tezleri açıklanmaktadır. Üçüncü olarak uyuşmazlıkta yaşanan beş kriz durumu incelenmekte, her bir krizin dinamiklerine ve etkilerine yer verilmektedir. Sonuç kısmında; krizler ertesinde uyuşmazlıkta halihazırda bir diplomasi dönemi yaşanmasına karşın, bu sürecin çözüm yaratma ihtimalinin düşük olduğu savunulmakta ve uyuşmazlığın geleceğinde kriz yaratma olasılığı yüksek olarak değerlendirilen durumlar sıralanmaktadır.

ÇATIŞMA VE KRİZ

Snyder ve Diesing (1977)'e göre, krizler, uluslararası siyasetin temel olgusu olan çatışmayı anlamak ve incelemek için en iyi örnekleri sunmaktadırlar. Krizler, uluslararası sistemin anarşik yapısından kaynaklanan sürekli savaş beklentisi içerisinde olma halini en açık biçimde ortaya koyarlar.

Kriz, çatışma davranışının anlaşılması için taşıdığı bu öneme karşın tanımı üzerinde uzlaşma bulunmayan bir kavramdır. Phillips ve Rimkunas (1978), literatürdeki krizi kavramsallaştırma girişimlerini, içerik ve prosedür yaklaşımları olarak sınıflandırmışlardır. İçerik yaklaşımında kriz, incelenen olaya özgü içerik bağlamında ele alınarak belirgin bir politika, sorun ya da durumun etkilerini belirlenmeye çalışılmaktadırlar. Prosedür yaklaşımında ise araştırmacılar incelenen krizin içeriğinden bağımsız, genel, tüm krizlere uygulanabilecek bir açıklama amacına sahiptirler. Çalışmamızda krizlerin birbirleriyle karşılaştırılmasına ve aralarında ilişki kurulmasına imkân sağlayan prosedür yaklaşımı

benimsenmektedir.

McCormick (1978), prosedür yaklaşımını savunan araştırmacıları, krizi bir devletin içindeki karar verme süreci bakımından inceleyenler ve sistem yaklaşımı ile krizi devletler arasında bir etkileşim süreci olarak inceleyenler olarak ikiye ayırmaktadır. Karar verme yaklaşımın en önemli temsilcilerinden olan Hermann (1969) krizi; "(1) Karar verici birimin öncelikli hedeflerini tehdit eden, (2) karar olgunlaşmadan önce karşılık vermek için gerekli zaman dilimini kısıtlayan ve (3) ortaya çıkışıyla karar verici birimin üyelerini şaşırtan durumlar" olarak tanımlamıştır. Sistem yaklaşımını benimseyen McClelland ise uluslararası krizi "rekabet halindeki taraflar arasındaki sıra dışı girdilerin yarattığı çıktılar ve bu çıktıkların yarattığı yeni girdiler döngüsünün hacim ve yoğunluk olarak belirli bir noktayı aşması" olarak ifade etmektedir (McCormick, 1978: 353).

Bu yaklaşımlarda dikkat çeken bir nokta, krizler hem aktör (devlet) hem de sistem düzeyinde etkiler yaratırken tanımlama çabalarında bunlardan yalnızca birine odaklanılmış olmasıdır. Buna karşın krizlerin her iki düzeyde de tanımlanması gerektiği savunan Brecher ve Wilkenfeld (2007)'e göre kriz, çatışma ve değişim arasında üç yönlü bir bağıntı mevcuttur. Kriz ve çatışma, çevredeki bir değişim nedeniyle ortaya çıkar. Kriz ve çatışma, devlet davranışında bir farklılaşmaya yol açar ve genellikle uluslararası sistemde bir değişim yaratır. Dolayısıyla kriz, aktör ve sistem düzeyinde ayrı ayrı tanımlanmalıdır.

Krizlerin ayrı düzeylerde tanımlanma ihtiyacı dış politika krizi ve uluslararası kriz kavramlarını beraberinde getirmiştir. Buna göre Dış Politika Krizi; devletin iç veya dış çevresindeki bir değişimden kaynaklanan, üç gerek ve yeter şartı bulunan bir durumdur. Bir mesele devletin en yüksek karar vericilerinin algılamasında; "(1) bir ya da daha fazla temel değere yönelik normalden daha fazla tehdit oluşturuyor; (2) bu tehdide karşılık vermek üzere sınırlı bir zaman bulunduğu algısını yaratıyor ve (3) tehdidin üstesinden gelinmesi askeri düşmanlıklara (savaşa) girme olasılığını yükseltiyorsa" dış politika krizi olarak tanımlanmaktadır (Brecher ve Wilkenfeld, 2007: 3).

Krizin sistem düzeyindeki ifadesi olan Uluslararası Kriz ise; "(1) iki devlet arasındaki olumsuz etkileşimlerin (sözlü ya da fiziksel düşmanca etkileşimler) biçimindeki bir değişiklik ve/veya yoğunluğundaki bir artış ile birlikte askeri düşmanlık olasılıklarının da artması ve bunun (2) iki devlet arasındaki ilişkiyi istikrarsızlaştırması ve bir uluslararası sistemin (küresel, hâkim ya da alt-sistemin) yapısını zorlaması" olarak ifade edilmektedir. (Brecher, 1993: 3)

UYUŞMAZLIĞININ ESASLARI VE GELİŞİMİ

Doğu Akdeniz’de 2000’li yılların başından itibaren bölgedeki deniz alanlarında zengin enerji kaynaklarının bulunduğuna ilişkin keşif ve tahminler, kıyıdaş devletleri deniz yetki alanlarının belirlenmesi konusunda harekete geçirmiş ve bu alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin ihtilaflar ortaya çıkmıştır. Bu ihtilaflar, son yıllarda, bölge devletleri arasındaki yakınlaşma ve kamplaşmaları şekillendirecek ve askeri çatışma ihtimalini gündeme getirecek ölçüde önem kazanmıştır.

Uyuşmazlığın tüm tarafları iddialarını uluslararası deniz hukukuna dayandırdığından, sorunun esasının anlaşılabilmesi için bazı deniz hukuku kavramlarının bilinmesi gereklidir. Uluslararası hukukta deniz alanlarını; ulusal yetkiye tabi deniz alanları ve ulusal yetkiye tabi olmayan deniz alanları olmak üzere başlıca iki kategoride incelemek mümkündür. Ulusal yetkiye tabi olmayan deniz alanları; açık denizler, okyanus tabanı ve altıdır (Warner, 2009: 1-2). Bu alanlar tüm insanlığın ortak malı olarak kabul edilmektedir (Rothwell ve Stephens, 2010: .11). Ulusal yetkiye tabi deniz alanları, yani bir devletin deniz yetki alanları ise; iç sular, kara suları, uluslararası boğazlar, takımada suları, bi-tişik bölge, münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığını kapsar. Bu alanlarda devletler, egemenliklerinden kaynaklanan birtakım haklara sahiptirler ve hukuken belirlenmiş yetkiler kullanırlar (Baykal, 1998: 3).

Doğu Akdeniz’deki deniz yetki alanları uyuşmazlığı açaşından asıl önem taşıyan deniz alanları, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgedir (MEB) (Tanaka, 2012: 5-8). Aralarında birtakım ayrımlar bulunmakla birlikte (Yaycı, 2019, s.36-37) hem kıta sahanlığı hem de münhasır ekonomik bölge kapsadığı alanlar içindeki hidrokarbon kaynaklarının araştırma ve işletme haklarını bu alanlara sahip olan kıyı devletine vermektedir (Convention on Continental Shelf, Md.2/1; BMDHS, Md.80, Md.60). Kural olarak kıta sahanlığı ve MEB, kara sularının ölçülmeye başladığı esas hatlardan itibaren 200 deniz mili mesafeye kadar uzanır.² Doğu Akdeniz gibi devletlerin karşılıklı kıyıları arasındaki mesafenin 400 deniz milinden az olduğu, adaların bulunduğu, kıyıların sadece karşılıklı değil yan yana da bulunduğu yarı kapalı denizlerde, söz konusu deniz yetki alanlarının nasıl paylaşılacağı kıyıdaş devletler arasında anlaşmazlıklar yaratmaktadır.

TÜRKİYE-GKRY UYUŞMAZLIĞI

GKRY’nin 2000’li yıllarda başlayan ve Kıbrıs Adası’nın tamamının deniz yetki alanlarını belirlemeye yönelik yoğun girişimleri bölgedeki uyuşmazlığın tetikleyicisi olmuştur. GKRY; 17 şubat 2003’te

Mısır ile MEB sınırlandırma antlaşması imzalamış (“GKRY-Mısır MEB”, 2003), 2 Nisan 2004’te çıkarıldığı bir yasa ile 21 Mart 2003’ten geçerli olmak üzere, “Kıbrıs Cumhuriyeti” adına MEB ilan etmiş (Exclusive Economic Zone Law, 2004), 17 Ocak 2007’de Lübnan (“The Maritime Boundaries”, 2014) ve 17 Aralık 2010’da İsrail (“GKRY-İsrail MEB”, 2010) ile MEB sınırlandırma antlaşmaları yapmıştır. Sonraki süreçte adanın güneyinde 13 saha belirleyerek bu sahalarda çok-uluslu enerji şirketlerine araştırma ve işletme ruhsatları vermiştir (GKRY Enerji, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı, 2021).

Türkiye, 2003 yılındaki GKRY-Mısır Antlaşması’ndan beri GKRY’nin söz konusu sınırlandırma ve ruhsat verme girişimlerinin hukuksuz olduğunu ve kabul edilmeyeceğini BM nezdinde verdiği notalar ile kayda geçirmektedir (“Information note by Turkey”, 2004). Bu notalarda yer bulan Türkiye’nin görüş ve itirazları iki temel ekseninde şekillenmektedir: Birincisi, söz konusu sınırlandırmalar ile belirlenen alanın önemli bir kısmı, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki kıta sahanlığı alanları ile üst üste gelmektedir (Başeren, 2007). İkincisi, GKRY’nin Kıbrıs Türklerini yok varsayarak adanın tek temsilcisi gibi davranması ve adanın tümünü kapsayan deniz yetki alanları belirlemesi uluslararası hukuk ile bağdaşmamaktadır (“T.C. BM Daimi Temsilciliğinin”, 2010). Türkiye kendisinin ve KKTC’nin uyuşmazlığa ilişkin görüşlerine dayanan birtakım uygulamalarda da bulunmuştur. 21 Eylül 2011 tarihinde Türkiye-KKTC Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Antlaşması imzalanmış (Erciyes, 2019), Türkiye ve KKTC tarafından Türk Petrolleri Anonim Ortaklığına (TPAO) araştırma ve işletme ruhsatları verilmiş, sismik araştırma ve sondaj gemileri ile bu alanlarda faaliyette bulunulmuş (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2018), ihtilaflı alanlarda GKRY tarafından verilen ruhsatlar çerçevesinde sismik araştırma ve sondaj yapmak isteyen bazı gemilere müsaade edilmemiştir (Yaycı, 2019: 140-142).

TÜRKİYE-YUNANİSTAN UYUŞMAZLIĞI

Doğu Akdeniz’de ikinci ve etkileri bakımından daha önemli uyuşmazlık Türkiye ile Yunanistan arasındadır. Yunanistan’ın Girit, Çoban (Kaşot), Kerpe, Rodos ve Meis adalarına dayandırdığı deniz yetki alanları iddiaları, Doğu Akdeniz’de bu adalardan doğuya ve güneye doğru uzanan deniz alanlarını kapsamaktadır. Yunanistan’ın temel görüşleri, sınırlandırmada anakara ve adalar arasında bir ayırım gözetilemeyeceği, dolayısıyla kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgesinin en dıştaki adalarından başlayarak ölçüleceği, eğer bir sınırlandırma yapılırsa bunun en dıştaki adaları ile

² Belirli jeolojik koşullar (BMDHS, Md.76) sağlandığında, kıta sahanlığı 200 deniz mili ötesine en fazla 350 deniz mili mesafeye kadar uzatılabilir.

karşı devlet kıyıları arasında ortay hat/eşit uzaklık ilkesine göre yapılması gerektiği şeklinde özetlenebilir ("Greek-Turkish Dispute", 2020). Nitekim Yunanistan, 2012 yılında, koordinatlarını belirtmeksizin, adalarının esas hatlarından başlayarak 200 deniz mili mesafeye kadar deniz yetki alanları bulunduğunu ve karşılıklı kıyıları bulunan devletler ile sınırlandırmanın ortay hatta göre belirleneceğini BM'ye bildirmiştir (Law No. 2289/1995). 6 Ağustos 2020'de Yunanistan ile Mısır arasında, Yunanistan'ın yukarıda sayılan adaları (Meis hariç) ile Mısır kıyıları esas alan kısmı (26°-28° doğu boylamları arasındaki bölgeyle sınırlı) bir MEB sınırlandırma antlaşması imzalanmıştır ("Yunanistan-Mısır MEB", 2020).

Yunanistan'ın hak iddia ettiği bu alanlar ile Türkiye'nin Anadolu yarımadasından kaynaklanan deniz yetki alanları önemli ölçüde örtüşmektedir. Türkiye, Yunanistan'ın iddialarına karşı, kıta sahanlığı sınırlandırmasının anakaralar arasında yapılmasının esas ilke olduğunu, Yunan adalarına sınırlandırmada tam etki tanınmasının kapatmama ve oransallık ilkelerine (Acer, 2013: 310-317) aykırı olacağını ve hakkaniyete uygun bir sonuç yaratmayacağını savunmaktadır (Başeren, 2013: 272-273; "Letter dated 13 November 2020"). Türkiye; kendi tezlerine dayalı olarak, 27 Kasım 2019'da Libya Arap Cumhuriyeti ile Deniz Yetki Alanları Sınırlanmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası ("Memorandum of Understanding", 2019) imzalamış, kıta sahanlığının dış sınırlarını koordinatları ile BM'ye bildirmiş ("Letter dated 18 March 2020"), TPAO'ya araştırma ruhsatları vermiş (T.C. Resmî Gazete, Sayı:31140), TPAO'ya ait araştırma gemileri ile sismik araştırma faaliyetlerinde bulunmuş ve bu alanlarda diğer devletlerin faaliyetlerine karşı hükümranlık haklarını koruyucu bazı devlet uygulamaları da gerçekleştirmiştir (Yaycı, 2019: 140-142).

BÖLGESEL YAKINLAŞMALAR VE OLUŞUMLAR

Söz konusu ihtilaflar ve bölgenin hidrokarbon kaynaklarının alıcı pazarlara ulaştırılması ihtiyacı, Doğu Akdeniz'deki kıyıdaş ülkeleri birtakım yeni oluşumlara yönlendirmiştir. 2010'lu yılların başından itibaren Yunanistan-GKRY-İsrail (Tziampiris, 2015) ve Yunanistan-GKRY-Mısır ("Greece-Cyprus-Egypt", 2020) üçlü iş birliği girişimleri, ekonomi alanında başlayan siyasi, askeri ve güvenlik boyutlarında genişleyen yapılar olarak öne çıkmışlardır. Yunanistan ve GKRY'nin, üçlü mekanizmaları Lübnan, Ürdün ve Filistin'le de kurmaya çalıştıkları izlenmektedir.

Bölgede bu üçlü iş birliği girişimleri yanında çok taraflı inisiyatiflerin de geliştirildiği görülmektedir. Mısır, GKRY, Yunanistan, İsrail, Ürdün, Filistin ve İtalya Enerji Bakanlarının katılımıyla 2019'da Kahire'de

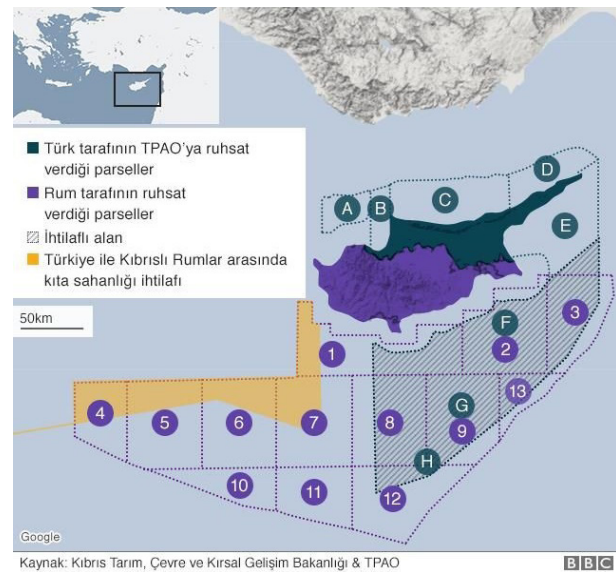
gerçekleştirilen toplantıda, amacı bölgedeki doğal gaz kaynaklarının işletilebilmesi için üye ülkeler arasında iş birliği ortamı yaratmak olarak açıklanan Doğu Akdeniz Gaz Forumu adında bir uluslararası girişim başlatılmıştır ("East Med Gas Forum", 2019). Forumun 2020 yılındaki toplantısına üye ülkelerin yanı sıra foruma yakın ilgi ve destek gösteren Fransa, ABD ve AB temsilcileri de katılmıştır (Bassist, 2020). Fransa foruma tam üye, ABD ise daimî gözlemci statüsünde katılmak üzere başvuruda bulunmuştur (Demiryol, 2020).

UYUŞMAZLIĞININ YARATTIĞI KRİZLER VE ETKİLERİ

Bu kısımda, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyumsuzluğunun taraflar arasında bugüne yarattığı beş kriz durumu ve etkileri incelenmektedir.

SAIPEM 12000 Sondaj Gemisinin Engellenmesi (8 ve 23 Şubat 2018)

GKRY tarafından 2013 yılında ENI (İtalya), TOTAL (Fransa) ve KOGAS (Kore Cumhuriyeti) şirketlerinden oluşan konsorsiyuma, "3 numaralı" olarak tanımlanan bir sahada hidrokarbon araştırma ruhsatı verilmiştir. Bu saha ile KKTC'nin aynı yıl TPAO (Türkiye)'ye araştırma ruhsatı verdiği "F sahası" çakışmaktadır. (Şekil 1) 8 Şubat 2018 tarihinde 3 numaralı sahada sondaj yapmak üzere ilerleyen ENI şirketine ait SAIPEM 12000 adlı gemiye, Türk Deniz Kuvvetleri tarafından bölgede askeri eğitimler icra edildiği gerekçesiyle sahaya giriş izni verilmemiştir ("Turkish blockade of ship", 2018). SAIPEM 12000, 23 Şubat 2018 tarihinde tekrar sahaya ilerlemeye çalıştığında askeri eğitimlerin devam ettiği belirtilerek bir kez daha engellenmiştir (Maltezo, 2018).

Şekil 1: Kıbrıs Adası Etrafında İlan Edilen Ruhsat Sahaları (BBCNEWS, 2019)

Olay dış politika krizi koşulları çerçevesinde ele alındığında, SAIPEM 12000 gemisinin ihtilafı sahada sondaj yapma girişiminin, bölgede hak iddia eden KKTC ve bu sahadaki araştırma haklarını TPAO aracılığıyla elinde bulunduran Türkiye açasından bir dış politika krizi yarattığı görölmektedir. Bu krizdeki tetikleyici eylem sondaj gemisinin sahaya ilerlemesidir. Sondajın gerçekteşirilmesi halinde Türkiye ve KKTC'nin bölgedeki iddiaları zayıflayabilecek ve ekonomik çıkarları tehlikeye dūřebilecektir. Dolayısıyla bir veya daha fazla değere normalden daha büyük tehdit söz konusudur. Sondaj gemisinin hareket halinde olması, hak ve çıkarlara yönelik bu tehdidi karşılamak üzere sınırlı bir zaman içerisinde karar alınmasını gerektirmektedir. Alınacak kararlar, sondaj gemisini engellemek için askeri tedbirlerin yürürlüğe konulmasını içerebilir. Bu durumda, geminin adına araştırma yaptığı taraf (GKRY), geminin bayrak devleti veya araştırma yapan şirketin devleti (İtalya) ile askeri gerilim/çatışma yaşanması olasılığı ortaya çıkmaktadır.

Diğer taraftan, sondaj gemisine sahaya giriş izni verilmemesinin GKRY'yi bir dış politika kriziyle karşı karşıya bıraktığı da ifade edilebilir. Ruhsat verilmiş sahada sondaj faaliyetinin gerçekteşirilememesi, GKRY'nin hak taleplerinin zayıflamasına ve bölgedeki kaynaklardan istifade edememesine yol açabilecektir. Yüksek yatırım maliyeti bulunan hidrokarbon araştırma faaliyetleri engellemeye maruz kalan enerji şirketleri, yatırım kararlarını yeniden değerlendirmeye tabi tutabilirler. Bu durum, üzerinde uzlaşma bulunmayan diğer ruhsat sahalarındaki faaliyetlere de olumsuz yansiyabilir. Bu nedenle GKRY açasından Türkiye'nin engellemesinin bir an önce sonlandırılması elzemdir. Engellemenin sonlandırılması için askeri yöntemlere başvurulması halinde Türk unsurları ile çatışma olasılığı yüksektir.

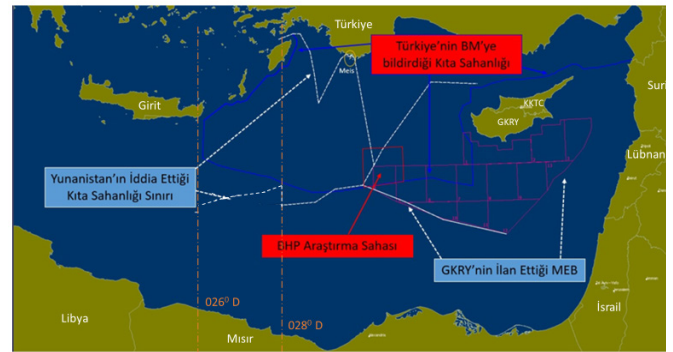
Bu olayda, ne Türk kuvvetleri SAIPEM 12000 gemisine ne de GKRY unsurları Türk kuvvetlerine karşı askeri bir eylemde bulunmamıştır. SAIPEM 12000 ikinci geçiş girişiminin de başarısızlıkla sonuçlanması üzerine bölgeden ayrılmıştır. GKRY Milli Muhafız Ordusunun açık denizde gerçekteşen bir olaya müdahale kabiliyetleri son derece sınırlı olmakla birlikte Kıbrıs Adası'ndaki temas hattının iki tarafındaki Türk ve Rum askerleri arasında çatışma yaşanması olasılığı her zaman mevcuttur. Kriz GKRY'nin girişimleriyle AB'de yankı bulmuştur. Dönemin AB Konseyi Başkanı Tusk, Türkiye'den söz konusu faaliyetleri derhal sonlandırmasını talep ederken (Hadjicostis, 2018), olayın, büyük ölçüde Kıbrıs Sorunu nedeniyle ilerleme kaydedilemeyen Türkiye'nin AB üyelik sürecini de

olumsuz yönde etkilediği belirtilebilir. Dolayısıyla bu olay, krizin tarafları arasındaki ilişkiyi daha da istikrarsızlaştıran ve Avrupa alt-sisteminde güvenlik meselesi haline gelen bir uluslararası kriz özelliği taşımaktadır.

Barbaros Hayreddin Paşa (BHP) Araştırma Gemisinin Engellenme Girişimi (18 Ekim 2018)

Uyuşmazlıktaki ikinci kriz, TPAO'ya ait BHP araştırma gemisinin, Antalya güneyindeki Güzelyurt sahasında (şekil 2) sismik araştırmalar yapacağının 16 Ekim 2018'de duyurulması (SHOD, 1032/18) ile başlamıştır. Bu duyuru üzerine, Yunanistan Dışışleri Bakanlığı tarafından "ilan edilen sahanın bir kısmının Yunanistan'ın kıta sahanlığı içinde bulunduğu ve söz konusu NAVTEX'in yasa dışı olduğu" öne sürölmüştür ("Foreign Ministry announcement", 2018).

BHP gemisinin çalışmalarına başlamasının ardından, 18 Ekim 2018'de Yunan Nikiforos Fokas firkateyni tarafından yapılan manevralarla BHP gemisi engellenmeye çalışılmış, bu girişim gemiye refakat eden Türk savaş gemileri tarafından önlenmiştir ("Barbaros Hayreddin Paşa Gemisinin", 2018). Yunan firkateyni daha sonra araştırma gemisi ve refakatindeki Türk savaş gemilerini belirli bir mesafeden izlemeye başlamıştır. Yunan firkateyni, BHP gemisi Yunanistan'ın hak iddia ettiği hattın her batısına geçtiğinde "Yunanistan kıta sahanlığında faaliyet gösteriyorsunuz. Derhal araştırma faaliyetlerinize son verin" şeklinde telsiz çağrıları yapmıştır (Yaycı, 2020: 62).

şekil 2: BHP Araştırma Sahası³

Türkiye'nin üzerinde uyuşmazlık bulunan alanda sismik araştırma yapacağını ilan etmesiyle, olayın Yunanistan için bir dış politika krizi haline geldiğini ifade etmek mümkündür. Bu olaya kadar karşılıklı açıklamalar ve BM'ye verilen notalar düzeyinde devam eden uyuşmazlıkta, sahada sismik araştırma yapılacağının duyurulması yeni bir aşamayı işaret et-

³ Çalışmanın yazarı tarafından, Türkiye'nin BM'ye bildirdiği sınırlar, GKRY'nin MEB ilanı ve MEB Anlaşmaları, SHOD Bşk. lığı tarafından yayımlanan Denizcilere İlanlar duyuruları esas alınarak yaklaşık olarak çizilmiştir. Yunanistan'ın kıta sahanlığının sınırları resmen deklare edilmediğinden, çeşitli uluslararası kurumlar tarafından kullanılan harita esas alınmıştır.

mektedir. Bu yeni aşama, Yunanistan'ın alışlagelmiş düzeyin üzerinde bir tehdit algılaması anlamına gelmektedir ve bu tehdide karşı konulması için zaman baskısı altında bazı hareket tarzlarının belirlenmesi zorunludur. Bu hareket tarzları; geminin sözlü uyarılarla vazgeçirilmesi, bu yeterli olmadığı takdirde çeşitli gemi manevralarıyla rotasından sapıtılması, araştırma ekipmanına zarar verilmesi veya gemiye fiilen müdahale edilmesine kadar varabilecek çeşitli askeri yöntemler içerebilir. Ancak bu yöntemlerin kullanılması gemiye refakat eden Türk savaş gemileri ile askeri gerilim/çatışma yaşanması riskini de bünyesinde barındırmaktadır.

Yunanistan'ın BHP gemisinin yakınlarına bir savaş gemisi göndermesinin ve bu savaş gemisinin eylemlerinin ise Türkiye için bir dış politika krizi yarattığı öne sürülebilir. Yunanistan, araştırma gemisinin faaliyetlerine yalnızca diplomatik yollardan tepki göstermekle yetinseydi, bu Türkiye tarafından var olan tehdit durumunun devamı olarak kabul edilebilirdi. Oysa bir savaş gemisi ile bölgede bulunulması farklı bir tehdit düzeyinin işaretidir. Bu savaş gemisi yalnızca sözlü uyarılarda mı bulunacak yoksa araştırma gemisini engellemek üzere fiili eylemlere girişecek midir? Bu durumda Türk savaş gemilerinin tepkisi ne olacaktır? Savaş gemilerinin karşılıklı hareketleri öngörülemez bir askeri gerilim/çatışma yaratabilir mi? Bu ve benzeri sorular, olayın Türkiye tarafındaki kriz boyutunu ifade etmektedir.

Olayın uluslararası kriz boyutu incelendiğinde; karşılıklı açıklamalar, savaş gemilerinin karşı karşıya gelmesi ve Yunan savaş gemisinin BHP'den sahayı terk etmesini talep etmesiyle askeri çatışma olasılığının kuvvetlendiği görülmektedir. Türkiye-Yunanistan ilişkilerindeki çeşitli konu başlıklarında yaşanan sorunlarda, zaman zaman farklı düzeylerde ortaya çıkan askeri çatışma olasılığı, NATO ittifakının bütünlüğünün sorgulanmasına yol açmaktadır. Avrupa alt-sistemi açısından, AB üyesi bir ülke ile AB adayı bir ülke arasında çatışma yaşanma olasılığı gerek Avrupa bütünlüşmesi gerekse Türkiye'nin de bir parçası olduğu Avrupa güvenlik yapıları için normal kabul edilebilecek bir durum değildir. Dolayısıyla bu kriz, Türkiye ile Yunanistan arasındaki diğer krizler gibi, kurulu uluslararası sistemin yapısını etkileyen bir uluslararası kriz özelliği taşımaktadır.

MTA Oruç Reis Gemisinin Sismik Araştırma Duyurusu (21 Temmuz 2020)

Uyuşmazlıktaki üçüncü kriz, TPAO'ya ait MTA Oruç Reis (MTAO) gemisinin, Türkiye tarafından verilen ruhsatlar dahilindeki bir sahada (Şekil 3) sismik araştırma yapacağını 21 Temmuz 2020'de duyurulma-

sı (SHOD, 0977/20) ile ortaya çıkmıştır. Duyurunun yapılmasıyla birlikte Türk Deniz Kuvvetlerinin birçok unsuru üslerinden ayrılarak Doğu Akdeniz ve Ege Denizi'nde konuşlanmıştır ("Oruç Reis Akdeniz", 2020; "German paper claims", 2020).

Şekil 3: MTAO Gemisi Araştırma Sahası (AA, 2020)

Buna karşılık Yunanistan, söz konusu duyurunun, "yetkisiz bir istasyon tarafından yayımlanmış, Yunanistan kıta sahanlığındaki izinsiz ve yasa dışı faaliyetler ile ilgili" olduğunu belirten bir karşı ilanda bulunmuştur ("Cyprus, Greece issue", 2020). Yunanistan Dışişleri Bakanlığı tarafından ilan edilen sahanın Yunanistan kıta sahanlığının bir bölümünü kapsadığı, konuya ilişkin olarak AB, NATO, BM ve BMGK daimî üyeleri nezdinde girişimlerde bulunulduğu belirtilmiştir. ("Ministry of Foreign Affairs statement", 21 July 2020). Yunanistan Genelkurmay Başkanı GKRY ziyaretini keserek ülkesine dönmüş ("Yunanistan Genelkurmay Başkanı'ndan", 2020); Yunanistan Deniz Kuvvetleri Türkiye'ye yakın Doğu Ege adalarında ve Doğu Akdeniz'e bakan Yunan adalarında konuşlandırılmıştır ("Turkey's NAVTEX for", 2020).

Krizin gelişimi içerisinde, Almanya Başbakanı Merkel'in 21 Temmuz 2020 akşamı Türk ve Yunan liderler ile görüştüğü ve olası bir çatışmanın önüne geçiğine yönelik haberler basında yer almaya başlamıştır ("Merkel kıta sahanlığı", 2020). Takip eden günlerde bölgedeki Türk ve Yunan savaş gemilerinin sayısının

da azalma gözlenirken, Yunanistan tarafından müzakerelere yeniden başlamaya hazır oldukları yönünde açıklamalar yapılmıştır (“Oruç Reis anlaşmazlığında”, 2020). T.C. Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Kalın, Almanya Başbakanı’nın süreçte yapıcı bir rol oynadığını doğrulamış, Türkiye’nin sorunu Yunanistan ile ön koşulsuz müzakere etmeye hazır olduğunu ifade etmiş ve Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın “*müzakereler devam ederken yapıcı olalım, (araştırma faaliyetlerini) bir müddet bekletelim*” dediğini aktarmıştır (“İbrahim Kalın yorumladı”, 2020). Kriz süresince MTAO demirli bulunduğu Antalya Limanı’ndan ayrılmamıştır.

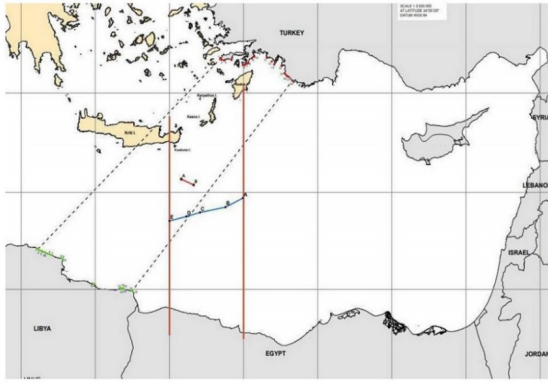
Dış politika krizi özellikleri açısından, bu kriz ile önceki kriz arasında benzerlikler bulunmaktadır. Ekim 2018’deki krizde BHP gemisinin faaliyetlerine, Yunanistan diplomatik açıklamalarının yanında bir fırsatçı ile askeri varlık göstererek cevap vermişti. Temmuz 2020’deki krizde de Yunanistan, MTAO gemisinin araştırma sahasının bir kısmının kendi kıta sahanlığında olduğunu açıklamıştır. İki kriz arasındaki temel farklılık, ölçek boyutunda ortaya çıkmış görünmektedir. Öncelikle, bir önceki krizde araştırma yapılan Güzelyurt sahası, bu krizde ilan edilen sahaya oranla Yunanistan’ın hak iddia ettiği kıta sahanlığının daha az bir kısmını kapsamaktaydı. Dolayısıyla Yunanistan açısından bakıldığında bu ilanla daha büyük bir alandaki hakları tehlikeye maruz kalmaktadır. İkinci olarak, bir önceki krizde Yunan firkateyninin BHP’yi engelleme girişimiyle karşılaşan Türkiye, Yunanistan’ın bu kez daha sert tepki göstereceği kanısından olsa gerek, MTAO’yu korumak üzere daha büyük bir askeri kuvvet görevlendirme ihtiyacı duymuştur. Bu kuvvetin Yunanistan’ın tehdit algılamasını artıran bir diğer etken olduğu da düşünülebilir. İki kriz arasındaki ölçek farklılığı, Yunanistan’ın olağandan daha fazla tehdit algılaması sonucunu yaratmış görünmektedir. Nitekim araştırma duyurusu ve Türk Deniz Kuvvetlerinin hareketliliğiyle birlikte Yunanistan acil olarak silahlı kuvvetlerini alarm durumuna geçirmiştir. Bu ani hareketlilik, tehdit algısındaki zaman sınırlılığını işaret etmektedir. Bu krizin dikkat çeken bir diğer yönü ise askeri çatışma olasılığındaki belirgin artıştır.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki askeri düşmanlık olasılıklarının artması, NATO ve AB mekanizmalarının sorgulanmaya başlaması, olayın uluslararası bir kriz olarak nitelendirilmesi için gerekli koşulları sağlamaktadır. Almanya Başbakanı’nın telefon diplomasisiyle iki ülke arasında müzakere zemini oluşturma çabası, olayın bir uluslararası kriz olarak anlaşıldığı konusunda şüpheye yer bırakmamaktadır.

Yunanistan-Mısır MEB Antlaşması ve MTA Oruç Reis Gemisinin Sismik Araştırmalara Başlaması (6 Ağustos-12 Eylül 2020)

Uyuşmazlığın dördüncü krizi, 6 Ağustos 2020’de Yunanistan ile Mısır arasında MEB sınırlandırma anlaşması yapılmasıyla ortaya çıkmıştır. Doğu Akdeniz’in güneyinde uzun kıyılara sahip olan Mısır gerek Türkiye’nin gerekse Yunanistan’ın uzun yıllar anlaşma yapmaya çalıştıkları yegâne ülkedir. Mısır ile imzalanacak bir anlaşma, her iki ülke için de kendi iddialarını büyük ölçüde fiili durum haline getirmek anlamını taşımaktadır. Dolayısıyla Yunanistan ile Mısır arasındaki anlaşma, uyuşmazlığın seyri içerisinde herhangi bir dönemde Türkiye açısından bir dış politika krizi yaratacak kadar önemlidir. Anlaşmanın Türkiye ile Yunanistan arasında müzakere zemini olduğu bir anda yapılmasının ise Türkiye açısından krizi derinleştirici etki yaptığını öne sürmek mümkündür.

Bu anlaşma, öncelikle, Türkiye ile Libya arasında 2019’da belirlenen sınırlandırma ile çelişmekte; Türkiye’nin BM’ye bildirdiği kıta sahanlığının bir kısmını Yunanistan’a bırakırken, Libya’nın deniz yetki alanlarının önemli bir bölümünü de Yunanistan ile Mısır arasında paylaşmaktadır. (Şekil 4) İkinci olarak, kıyıdaşlardan İsrail ve Mısır, uyuşmazlıkta Yunanistan’ın tezlerini çeşitli açıklamalarıyla desteklemekle birlikte, bu anlaşmaya kadar Yunanistan iddialarını başka bir devlete resmen kabul ettirememiştir. Bu bağlamda, söz konusu anlaşmanın uyuşmazlıkta yeni bir aşama, Türkiye’nin çıkarlarına yönelik olağan dışı bir tehdit düzeyi oluşturduğunu ifade etmek mümkündür. Zamanlama açısından, bir önceki krizde Almanya’nın girişimleri sonucunda, Türkiye MTAO’yu limandan hiç çıkarmamış; daha sonra Yunanistan ve Türkiye sorunu müzakere etme niyetlerini karşılıklı olarak ifade etmişlerdi. Böyle bir ortamda Yunanistan-Mısır Antlaşmasının yapılmasının ve Yunanistan Dışişleri Bakanı’nın anlaşmanın imzalanması sonrasındaki açıklamalarının (“Statement of the Minister”, 2020), Türkiye’yi karşı harekete geçmek üzere bir zaman baskısı altına aldığı kabul edilebilir. Nitekim Cumhurbaşkanı Erdoğan ertesi gün MTAO’nun sismik çalışmalara başlayacağı ifade etmiştir (Göksedef, 2020).

Şekil 4: Yunanistan-Mısır ve Türkiye-Libya Antlaşmalarının Karşılıklı Durumu (Ekathimerini, 2020)⁴

Bu açıklamadan sonra, MTAO gemisinin 10-23 Ağustos 2020 tarihleri arasında, bir önceki krizde ilan edilen ancak gidilmeyen sahada sismik araştırmalarda bulunacağına dair yeni bir duyuru yayımlanmıştır (SHOD, 1024/20). **Türk Deniz Kuvvetleri bir önceki krizde olduğu gibi araştırma gemisini korumak üzere Doğu Akdeniz’de yoğunlaşmıştır. Yunan Donanması da benzer şekilde çok sayıda unsuru ile Doğu Akdeniz’de ve Doğu Akdeniz’e bakan adalarında toplanmış** (“Letter dated 11 August 2020”), MTAO ve refakatindeki Türk savaş gemilerini yakın mesafeden izlemeye başlamışlardır (“Turkish research vessel”, 2020). MTAO, 10 Ağustos 2020 tarihinde sahaya ulaşarak faaliyetlerine başlamıştır (“Turkish Navy protecting”, 2020). Yunan savaş gemileri MTAO’ya telsiz üzerinden “Yunan kıta sahanlığı üzerinde izinsiz faaliyet gösterdiği ve faaliyetlerini sonlandırması” yönünde çağrılar yapmış (“Oruc Reis within”, 2020), bölgedeki Türk savaş gemileri tarafından da “uluslararası hukuka uygun olarak Türk kıta sahanlığında Türkiye Cumhuriyeti adına araştırma yapıldığına” ilişkin telsiz duyurularında bulunulmuştur (“Türkiye dediğini yaptı”, 2020).

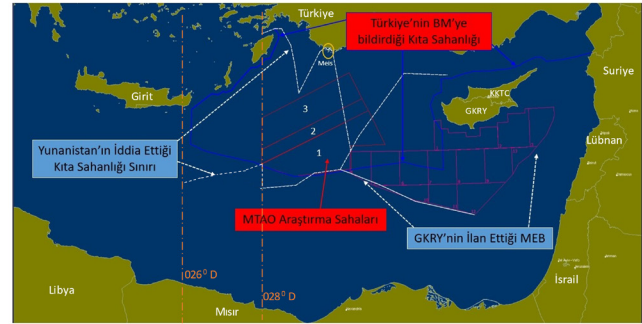
Durum gerginliğini korurken bir Türk ve bir Yunan firkateyni arasında çatma yaşandığına ilişkin haberler 13 Ağustos’ta basına yansımıştır (“Doğu Akdeniz – Reuters”, 2020). Haberler Yunan veya Türk yetkililer tarafından doğrulanmazken Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından “...Bizim Oruç Reis’imize sakın ha saldırmayın. Eğer Oruç Reis’e saldıracak olursanız bunun bedelini ağır ödersiniz dedik ve bugün de ilk cevabı aldılar.” şeklinde beyanatta bulunulmuştur (“Erdoğan: Oruç Reis’e saldırmayın”, 2020). Eylül ayının başlarından itibaren NATO çatısı altında iki devletin deniz ve hava kuvvetleri arasında meydana gelebilecek olay

⁴ A’dan E’ye kadar olan noktalar Yunanistan-Mısır Antlaşması sınırlarını, A-B noktaları Türkiye-Libya Antlaşması sınırlarını göstermektedir.

⁵ Bkz. Dipnot 2.

ve kazaları önlemek üzere bir mekanizma kurulması için görüşmelere başlanmış ve 1 Ekim 2020 tarihinde söz konusu mekanizmanın kurulduğu açıklanmıştır (“Military de-confliction mechanism”, 2020).

MTAO’nun araştırmaları, 27 Ağustos (SHOD, 1062/20), 1 Eylül (SHOD, 1085/20) ve 12 Eylül’e (SHOD, 1093/20) kadar üç kez uzatılmış, gemi 12 Eylül 2020’de limana dönmüştür. Araştırmalarda 28° doğu boylamı batısına geçilmemiştir. (Şekil 5)

Şekil 5: MTAO’nun 10 Ağustos-12 Eylül 2020 Araştırma Sahaları⁵

Bu krizde üçüncü tarafların krize müdahil olma tercihleri, uyuşmazlığın geleceğine ilişkin değerlendirmeler yapılabilmesi açısından önem taşımaktadır. Libya başta olmak üzere genel anlamda Akdeniz politikalarında Türkiye ile çıkar çatışması içerisinde olan Fransa, bu krizde Yunanistan’a en açık biçimde destek veren devlet olmuştur. Bu destek, Türkiye’ye yönelik kınama ve faaliyetlerin durdurulması çağrılarında AB bünyesinde yaptırım taleplerine, askeri güç gösterisi niteliği taşıyan eylemlerden (“France deploys ‘battle ready’”, 2020; “France’s Macron says”, 2020) Yunanistan’a savaş uçakları (“PM: Greece, France”, 2020) ve gemileri (“Greece to Buy”, 2020) satışını içeren anlaşmalara kadar geniş bir yelpazede cereyan etmiştir.

Bir önceki krizde taraflar arasında müzakere zemini oluşturulması konusunda etkin olan Almanya, bu krizde de gerginliğin azaltılmasına odaklanmıştır. Özellikle de krizin başlangıcında nispeten tarafsız görünen bu yaklaşımın yansımaları olarak Almanya Dışişleri Bakanı Maas, 25 Ağustos 2020’de Yunanistan’a ve Türkiye’ye çalışma ziyaretinde bulunmuştur (“Germany’s Maas calls”, 2020). Ziyaretlerden bir sonuç çıkmazken görüşmeler sonrasındaki basın toplantılarında Yunanistan (“Minister of Foreign Affairs”, 2020) ve Türkiye (“Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu’nun”, 2020) dışişleri bakanlarının açıklamalarındaki sert üslup, yaşanan krizin düzeyini bir kez daha göstermiştir.

Geleneksel anlamda Yunanistan-Türkiye krizlerinin en etkin aktörü olan ABD'nin, bu krize beklenildiği kadar kuvvetli müdahil olmadığı, ancak açıklamaları ve eylemleri ile Yunanistan'ı ve uyuşmazlığın diğer aktörü olan GKRY'yi desteklediği görülmektedir. ABD Başkanı Trump, 26 Ağustos 2020'de Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Başbakan Miçotakis ile telefon görüşmeleri yaparak iki ülke arasında diyalog çağrısında bulunmuştur ("US calls on Greece, Turkey", 2020). Kriz sürerken, 1 Eylül 2020'de ABD, GKRY'ye **yönelik 1987'den beri devam eden silah ambargosu kısmen yürürlükten kaldırmıştır** ("ABD, Güney Kıbrıs'a", 2020). ABD Dışişleri Bakanı Pompeo 12 Eylül 2020'de GKRY'ye yaptığı resmi ziyarette Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin faaliyetlerinden endişe duyduklarını dile getirmiştir ("Pompeo in Cyprus", 2020).

Uyuşmazlığın başlangıcından bu yana üyeleri olan Yunanistan ve GKRY'yi destekler tutum izleyen AB, bu son krizi 1-2 Ekim 2020 tarihlerinde yapılan AB Konseyi Liderler Zirvesi'nde ele almıştır. Başta Yunanistan, GKRY ve bunları destekleyen Fransa'nın Türkiye'ye yönelik yaptırım taleplerine karşılık zirveden bu yönde bir karar çıkmamıştır ("Calls growing for", 2020). Ancak zirve sonuç bildirgesinde Türkiye'nin, Yunanistan'ın ve GKRY'nin **hükümlerlik haklarını ihlal ettiği, bölgedeki tek taraflı girişimlerini durdurması gerektiği, Ekim 2019'da alınan ancak içi doldurulmayan yaptırım kararlarına** (Council Decision, 2019/1894) atf yapılarak durumun Aralık 2020'deki AB Konseyi Zirvesi'ne kadar izleneceği ifadelerine yer verilmiştir (European Council Conclusions, 613/20). Bu bağlamda, AB'nin uyuşmazlıkta Yunanistan ve GKRY'den yana tavırını koruduğu, Gümrük Birliği Anlaşmasının gözden geçirilmesi, vize serbestisi, düzensiz göç gibi Türkiye-AB ilişkilerinin sorunlu başlıklarında Türkiye'ye çeşitli ödüller vaat ederken, bir yandan da yaptırım tehdidini gündemde tutmayı içeren ikili bir strateji izlediği ifade edilmektedir (Tsakonias, 2020).

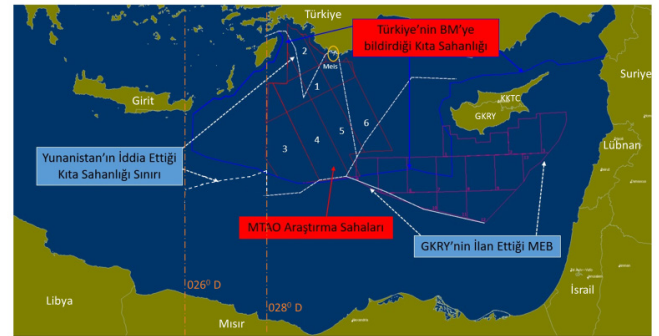
MTA Oruç Reis Gemisinin Sismik Araştırmalara Devam Etmesi (11 Ekim-29 Kasım 2020)

MTAO yaklaşık bir ay limanda kaldıktan sonra, Türkiye ile Yunanistan'ın ihtilafı olduğu alanda sismik araştırmalara devam edileceğinin 11 Ekim 2020 tarihinde duyurulmasıyla (SHOD, 1262/20) uyuşmazlıktaki beşinci kriz başlamıştır. Önceki krizlerde olduğu gibi, Yunanistan tarafından bu duyurunun hukuksuz olduğunu öne süren karşı duyurular ("Greek authorities issue", 2020) ve diplomatik açıklamalarda ("Ministry of Foreign Affairs announcement", 2020) bulunulmuştur. Buna karşılık, Türkiye araştırma sahasının Türk kıta

sahaneliği içinde bulunduğunu yinelemiştir ("Yunanistan Dışişleri Bakanlığının", 2020).

MTAO, 12 Ekim 2020'de Türk savaş gemileri eşliğinde araştırma sahasında çalışmalarına başlarken, Yunan Hükümeti araştırma gemisi sahada olduğu sürece Türkiye ile istikşafı **görüşmelere girişmeyeceklerini açıklamıştır** ("Greece says no", 2020). Yunan savaş gemileri MTAO ve Türk savaş gemilerini izlemeye başlamış; Yunan ve Türk savaş gemileri tarafından kendi iddialarını savunan telsiz duyuruları yapılmıştır. Bu krizde, Türk ve Yunan savaş gemileri arasında gerilim yaşandığına ilişkin bir habere rastlanmamıştır. Taraflar krizi karşılıklı diplomatik açıklamalar, askeri güç gösterileri, yazılı, görsel ve sosyal medya üzerinden algı yönetimi çalışmaları ile yönetmişler; krizin şiddeti belirli bir eşik seviyesini aşmamıştır.

Araştırma faaliyeti, 27 Ekim (SHOD, 1314/20), 4 Kasım (SHOD, 1332/20), 14 Kasım (SHOD, 1364/20), 24 Kasım (SHOD, 1404/20) ve son olarak 29 Kasım'a (SHOD, 1460/20) kadar uzatılmış, MTAO'nun 30 Kasım 2020'de Antalya Limanı'na dönmesiyle kriz sona ermiştir. Araştırmalarda 28° doğu boylamı batısına geçilmemiştir. (Şekil 6)

Şekil 6: MTAO'nun 11 Ekim-29 Kasım 2020 Araştırma Sahaları⁶

Bu krizi Yunanistan ve Türkiye açısından bir dış politika krizi, uluslararası sistem bakımından bir uluslararası kriz haline getiren koşullar büyük ölçüde bir önceki krizle aynıdır. MTAO tarafından araştırma yapılan sahaslarının, Yunanistan'a ait Rodos ve Meis adalarının kara sularına önceki krizdeki sahalara nazaran daha yakın ve araştırma süresinin önceki krizdekine göre daha uzun olmasına karşın, taraf ülkelerde ve uluslararası kamuoyunda kriz şiddetinin daha az hissedilmiş olması, bu krizin en dikkat çekici yönüdür. Bu bağlamda, önceki krizde iki savaş gemisinin çatmasının durumun ciddiyeti konusunda taraf devletleri uyarıcı nitelik taşıdığı ve daha dikkatli davranmaya sevk ettiği, NATO bünyesinde kurulan ayrıştırma mekanizmasının bir nebze fayda sağladığı, mevcut gerginlik düzeyinin ise süreç uzadıkça tüm tarafların algılamasında

⁶ Bkz. Dipnot 2.

normalleştiği düşünülmektedir.

Üçüncü taraf davranışlarının bu krizle birlikte Türkiye aleyhinde geliştiğini ifade etmek mümkündür. Fransa Türkiye'ye yönelik olumsuz ve sert mesajlar içeren tavrını korurken ("France warns Turkey", 2020), MTAO'nun yeni duyurusu üzerine Almanya Dışişleri Bakanının Türkiye ziyaretini iptal etmesi ("Alman Dışişleri Bakanı", 2020) Almanya'nın tutumunda olumsuz yönde bir değişim olarak yorumlanabilir. ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından da uyuşmazlığın başından beri en sert ifadeler içeren bir kınama açıklaması yapılmış; Türkiye'nin faaliyeti "hesaplı provokasyon" olarak nitelendirilerek Türkiye'ye Yunanistan ile görüşmelere başlaması çağrısında bulunulmuştur ("U.S. Response to Turkey's", 2020).

AB Konseyi, uyuşmazlıktaki bir önceki krizi 1-2 Ekim 2020 tarihli zirvesinde ele almış ve Türkiye'ye uygulanacak yaptırımların Aralık ayındaki zirvede görüşülmesini kararlaştırmıştı. MTAO'nun 29 Kasım 2020'de çalışmalarını tamamlamasının ardından yapılan 10-11 Aralık 2020'deki zirvede, Türkiye'ye yönelik herhangi bir yaptırım karara bağlanmazken, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki sondaj faaliyetlerine ilişkin Ekim 2019 tarihli yaptırım listesinin genişletilmesi ve yaptırımların uygulanmasının Mart 2021'de gerçekleştirilecek zirvede değerlendirilmesi kararlaştırılmıştır. Sonuç bildirisinde, Türkiye'nin tutumuna bağlı olarak pozitif AB-Türkiye gündemi teklifinin halen masada olduğu da belirtilmiş ve AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikaları **Yüksek Temsilcisine Doğu Akdeniz ile ilgili çok taraflı bir konferans teklifi hazırlanması görevi verilmiştir. AB'nin Türkiye ve Doğu Akdeniz'deki duruma ilişkin konuları ABD ile koordine etme arayışı içerisinde olacağını ifade edilmesi ise bildirgedeki en dikkat çekici maddelerden birini oluşturmaktadır** (European Council Conclusions, EUCO 22/20).

Krizler Sonunda Geline Aşama

Uyuşmazlıkta hızlı gelişmelerin ve krizlerin yaşandığı 2018-2020 dönemi sonunda, 2021 yılına daha sakin ve diplomatik girişimlerin öncelik kazandığı bir ortamda girildiği ifade edilebilir. Türkiye'nin sismik araştırma ve sondaj gemileri filosunun bir kısmı Karadeniz'de ve Akdeniz'de üzerinde ihtilaf bulunmayan alanlarda faaliyet gösterirken bir kısmı bakım faaliyetleri kapsamında limanlara çekilmiştir (Ergin, 2020).

Türkiye ile Yunanistan arasındaki istikşaf görüşmelerin 61'inci turu 25 Ocak 2021'de İstanbul'da başlamıştır. Görüşmeler öncesinde tarafların yaklaşım farklılıkları kamuoyuna yansımıştır. Türkiye, mevcut tüm sorunları ele alma yönünde ön koşulsuz bir tutum sergilerken ("Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim

Kalın'ın", 2021), Yunanistan görüşülebilecek konuların kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge ve kara sularının genişliği ile sınırlı olacağını belirtmektedir ("Greece, Turkey getting ready", 2020). Ayrıca yine görüşmeler öncesinde Yunanistan'ın Girit Adası'nın güneyinde kara sularının genişliğini 12 mile çıkarma niyetinde olduğu gündeme gelmiştir ("Dendias reiterates government", 2021). 25 Ocak 2021'de İstanbul'da istikşaf görüşmelerin beş yıl sonraki ilk toplantısı yapılırken, aynı gün Atina'da Fransa Savunma Bakanı'nın ziyaretinde Yunanistan'a 18 adet Rafale savaş uçağı satışına ilişkin anlaşma imzalanmıştır ("Greece and France", 2021). 15 Nisan 2021'de Yunanistan Dışişleri Bakanı Dendias ve Türkiye Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu arasında Ankara'da bir görüşme gerçekleştirilmiş, görüşme sonrasındaki basın toplantısında Yunan Bakanın Türkiye'yi Yunanistan'ın egemenlik haklarını ihlal etmekle itham etmesi üzerine iki bakan arasında sözlü tartışma yaşanmıştır ("Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu", 2021).

Kıbrıs Sorunu bağlamında da son olarak 2017 yılında yapılan görüşmelerden sonra yeniden görüşmelere başlanmasına yönelik gelişmeler yaşanmaktadır. BM Genel Sekreter Sözcüsü tarafından 27-29 Nisan 2021 tarihleri arasında, İsviçre'nin Cenevre kentinde, KKTC ve GKRY'nin yanı sıra garantör ülkeler olan Türkiye, Yunanistan ve Birleşik Krallık'ın katılımıyla 5+1 formatında gayri resmi bir toplantı yapılacağı açıklanmıştır ("BM: Kıbrıs toplantısı", 2021).

Uyuşmazlığın kısa vadedeki gelişiminde 25-26 Mart 2021 tarihlerinde yapılan AB Konseyi Zirvesi önemli bir aşama oluşturmuştur. Zirve öncesinde AB temsilcileri tarafından bir yandan Türkiye'ye yönelik yaptırım listesi üzerindeki teknik çalışmaların devam ettiği ifade edilirken, diğer yandan Türkiye-Yunanistan görüşmelerini yaptırım kararlarıyla gölgelemek istemedikleri belirtilmiştir ("AB-ABD hattındaki Türkiye", 2021). AB'nin Türkiye'ye yönelik havuç-sopa politikasının devamı olarak nitelendirilebilecek bu politika çerçevesinde, Mart 2021 Zirvesi'nde de Türkiye'ye yönelik herhangi bir yaptırım kararı alınmamış; zirve sonuç bildirisinde Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de yeni faaliyetlere girişmemesi kaydıyla Gümrük Birliği Anlaşmasının güncellenmesi, düzensiz göç, vize serbestisi konularında iş birliğinin süreceğine ilişkin ifadeler yer verilmiştir (Statement of the Members of the EC, SN 18/21). Bu sürecin devamı olarak AB Konseyi Başkanı Michel ile AB Komisyonu Başkanı Von der Leyen 6 Nisan 2021'de Türkiye'ye gelerek Cumhurbaşkanı Erdoğan ile görüşmüşlerdir ("AB'den Türkiye'ye", 2021).

Öte yandan, AB'nin Türkiye konusunda ABD ile iş birliği yapma çağrısının yeni ABD Yönetiminde kar-

şılık bulunduğunu gösteren işaretler de mevcuttur. ABD Başkanı'nın Ulusal Güvenlik Danışmanının AB Komisyonu Başkanı ile gerçekleştirdiği telefon görüşmesi sonrasında yapılan yazılı açıklamada, ABD ve AB'nin, Çin ve Türkiye de dahil olmak üzere ortak endişe yaratan konularda birlikte çalışmaya karar verdikleri ifadelerine yer verilmiştir ("Statement by NSC", 2021).

Diplomasi sürecinin bir diğer aktörü ise Mısır olmuştur. Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu uzun yıllardan sonra Mart 2021'de iki ülke diplomatları arasında ön koşul-suz görüşmeler yürütülmeye başlandığı açıklamıştır. ("Mısır ile ilk diplomatik", 2021).

Tüm bu gelişmeler birlikte değerlendirildiğinde, en azından Türkiye ile Yunanistan arasındaki görüşmeler ve AB ile ilişkilere ivme kazandırılması iradesi sürdüğü sürece, Türkiye'nin üzerinde ihtilaf bulunan deniz alanlarında yeni sismik araştırma ya da sondaj faaliyetlerinde bulunmayacağı; uyuşmazlıkta aksiyon döneminden, süresi uyuşmazlığın taraflarının ve üçüncü tarafların davranışlarına göre belirlenecek kırılğan bir diplomasi/müzakere dönemine geçildiği izlenimi oluşmaktadır.

SONUÇ: UYUŞMAZLIĞIN GELECEĞİNE BİR BAKIŞ

Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyuşmazlığında gerilimli geçen 3 yılın sonunda, 2021 yılına Türkiye ile Yunanistan arasında istikşafi görüşmelerin yeniden başlatıldığı, Kıbrıs Sorunu'nda çözüm görüşmeleri için yeni bir inisiyatif geliştirildiği, Türkiye ile Mısır arasında diplomatik temas kurulduğu, ihtilafli alanlarda herhangi bir faaliyet icra edilmediği nispeten sakin bir ortamda girilmiştir.

Bu olumlu ortama karşın, uyuşmazlığın barışçıl yollardan çözümü konusunda iyimser olmak için henüz erken olduğu düşünülmektedir. Türkiye ile Yunanistan arasındaki görüşmelerin pozitif sonuçlar üretmesini beklemek için sebepler bulmak kolay değildir. Yunanistan, Doğu Akdeniz'de İsrail ve Mısır ile kurduğu iş birliği yapılarından ve özellikle Mısır ile imzaladığı sınırlandırma antlaşmasından memnun görünmektedir. AB'den Türkiye'ye yönelik istediği yaptırım kararlarını çıkarttıramasa da belirli bir ilerleme kaydedilmiştir ve Türkiye'nin son dönemde AB ile ilişkileri geliştirmek yönündeki irade beyanlarının Yunanistan üzerindeki baskıyı hafifletici etki yaptığını düşünmek mümkündür. Önceki ABD Yönetiminden bu yana gelişme eğilimi içerisindeki Yunanistan-ABD ilişkilerinin yanı sıra yeni ABD Yönetiminin, içinde Doğu Akdeniz meselesi de olan bazı dış politika konularında Türkiye'ye daha fazla baskı uygulayacağına yönelik beklenti mevcuttur. Deniz ve hava kuvvetlerinin geliştirilmesi maksadıyla başlatılan cürekâr silahlanma programının

hayata geçirilmesi için Yunanistan'ın zamana ihtiyacı vardır. Türkiye açısından bakıldığında, bugüne kadar yapılan hukuki ve fiili uygulamalar, sismik araştırma çalışmalarıyla uyuşmazlıkta önemli kazanımlar elde edilmiş, konu Türkiye'de büyük ölçüde kamuoyuna mal olmuştur. Karadeniz'de yapılan doğal gaz keşfi benzeri bir kaynağın bulunma ihtimali, büyük bir hidrokarbon ithalatçısı olan ve enerji aktarımında kilit ülke konumu kazanmayı hedefleyen Türkiye için vazgeçilemeyecek önemdedir.

Uyuşmazlığın Türkiye, KKTC ve GKRY arasındaki bölümünün gelişimi, Kıbrıs Sorunu'nun çözümüne ve Türkiye'nin AB üyelik sürecinin izleyeceği seyre bağlı gözükmektedir. Bu alanlarda yeni gelişmeler görülmekle birlikte kısa ve orta vadede adada çözüme yönelik bir perspektif geliştirilmesinin mümkün olmadığı değerlendirilmektedir.

Bu şartlar altında uyuşmazlıkta çözümden ziyade yeni krizler beklemek daha gerçekçi bir yaklaşım olacaktır. Bugüne kadar yaşanan krizlerin dinamikleri, belirli gelişmeler olduğu takdirde yeni ve daha şiddetli krizler ile karşı karşıya kalınabileceğinin işaretlerini vermektedir. Bu kapsamda, yeni krizler yaratma olasılığının yüksek olduğu değerlendirilen durumlar şunlardır:

- Yunanistan-Mısır MEB sınırlandırma antlaşmasının 28° doğu boylamı doğusuna genişletilmesi,
- Yunanistan'ın Girit güneyinde ihaleye açtığı hidrokarbon araştırma ruhsat sahalarını, Girit doğusuna Türkiye'nin BM'ye sınırlarını bildirdiği kıta sahanlığına doğru genişletmesi,
- Yunanistan'ın kendi tedarik edeceği ya da kiralayacağı gemiler ile Türkiye'nin BM'ye sınırlarını bildirdiği kıta sahanlığı üzerinde sismik araştırma/sondaj yapma girişiminde bulunması,
- Türkiye'nin Yunanistan'ın hak iddia ettiği bölgelerde, özellikle 28° doğu boylamı batısında yeni sismik araştırmalara başlaması,
- Türkiye'nin daha önce sismik araştırma yaptığı ihtilafli bölgelerde sondaja başlaması.

Sonuç olarak, Doğu Akdeniz güvenlik gündeminden deniz yetki alanları uyuşmazlığının düşürülebilmesi için uyuşmazlığın doğrudan taraflarının ve üçüncü tarafların, öncelikle uyuşmazlığın yeni krizler üretmesini önleyecek kapsayıcı strateji ve politikalar geliştirmeleri gerekmektedir. Uyuşmazlığın günümüze kadarki gelişiminde yaşananlar ve özellikle üçüncü tarafların soruna dengeli yaklaşmak yerine taraf seçerek müdahil olma tercihleri, bu yönde büyük beklentiler oluşmasına imkân vermemektedir. O halde, bölgesel güvenlik ve istikrarın daha fazla bozulmasına engel

olmak adına, meydana gelecek krizlerde uygulanabilecek kriz yönetim tekniklerine ve bu krizlerin kontrolünden çıkmamasını sağlayacak önlemlere odaklanmak daha gerçekçi bir politika seçeneği oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA**Makale, Rapor ve Kitaplar**

Acer, Y. (2013). "Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Hukuku", Doğu Akdeniz'de Hukuk ve Siyaset, Başeren, S. H. (Der.), Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No:608, 307-326.

Akgül, Ö. (2019). Dünya Savaşı Nasıl Çıkar? İkili Kriz İlişkilerinin (Aktör Çiftleri) Yayılması Üzerinden Dünya Savaşı Olgusunun Uluslararası İlişkilerin Ampirik Bulgularıyla Açıklanması. Gazi Akademik Bakış, 13 (25), 215-237. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gav/issue/50603/658986>.

Aksu, F. ve Güder, S. (2017). "Turkey's Protracted Foreign Policy Conflicts: Cyprus and Aegean Crises", Analysing Foreign Policy Crises in Turkey: Conceptual, Theoretical and Practical Discussions, Aksu, F. ve Ertem, H. S. (Der.), Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 58-82.

Azar, E. E., Jureidini, P. ve McLaurin, R. (1978). "Protracted Social Conflict: Theory and Practice in the Middle East", Journal of Palestine Studies, 8/1, 41-60.

Başeren, S. H. (2007). "Doğu Akdeniz", Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Örün Sitesi, <http://tudav.org/calismalar/deniz-alanlari/munhasir-ekonomik-bolge/dogu-akdeniz-serhat-h-baseren/>, (07.05.2020).

Başeren, S. H. (2013). "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması Sorunu: Tarafların Görüşleri, Uluslararası Hukuk Kurallarına Göre Çözüm ve Sondaj Krizi", Doğu Akdeniz'de Hukuk ve Siyaset, Başeren, S. H. (Der.), Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No:608, 253-305.

Baykal, F. H. (1998). Deniz Hukuku Çalışmaları, 1. Bs., İstanbul: Alfa Yayınları.

Brecher, M. (1993). Crises in World Politics: Theory and Reality, 1. Basım, Oxford: Pergamon Press.

Brecher, M. ve Wilkenfeld, J. (2007). A Study of Crisis, 5. Basım, Michigan: The University of Michigan Press.

Demiryol, T. (2020). "Natural Gas and Geopolitics in the Eastern Mediterranean", Heinrich Böll Stiftung, <https://tr.boell.org/en/2020/09/07/natural-gas-and-geopolitics-eastern-mediterranean>, (5.11.2020).

Erciyes, Ç. (2019). "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması, Türkiye'nin Siyasi ve Hukuki Tezleri, Sahadaki Uygulamaları", T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi Örün Sitesi, <http://www.mfa.gov.tr/data/dogu-akdeniz-deniz-yetki-alanlarinin-sinirlendirilmesi.pdf>, (16.06.2020).

Gürdeniz, C. (2020). Doğu Akdeniz: Mavi Vatan'ın Güney Cephesi, 4. Baskı, Ankara: Pankuş Yayınları.

Hermann, C. F. (1969). "International Crisis as a Situational Variable", International Politics and Foreign Policy. A Reader in Research and Theory, New York: The Free Press.

McCormick, J. M. (1978). "International Crises: A Note on Definition", The Western Political Quarterly, 31: 352-358.

Phillips, W. ve Rimkunas, R. (1978). "The Concept of Crisis in International Politics", Journal of Peace Research, 15/3: 259-272.

Rothwell, D. R. ve Stephens, T. (2010). The International Law of the Sea, Oxford: Hart Publishing.

Snyder, G. H. ve Diesing, P. (1977). Conflict Among Nations: Bargaining, Decision Making, and System Structure in International Crises, Princeton: Princeton University Press.

Tanaka, Y. (2012). The International Law of the Sea, Cambridge: Cambridge University Press.

Tanchum, M. (2020). "How Did the Eastern Mediterranean Become the Eye of a Geopolitical Storm?", Foreign Policy, <https://foreignpolicy.com/2020/08/18/eastern-mediterranean-greece-turkey-warship-geopolitical-showdown/>, (10.09.2020).

The Maritime Boundaries and Natural Resources of the Republic of Lebanon:

Challenges and Opportunities. (2014)

<https://www.undp.org/content/dam/lebanon/docs/Governance/Publications/Legal%20section%201-6.pdf>, (11.06.2020).

Tsakonas, P. (2020). “Containgement: An EU Strategy towards Erdogan’s Turkey”, Eliamep: Hellenic Foundation for European and Foreign Policy, Policy Paper No.39.

Tziampiris, A. (2015). The Emergence of Israeli-Greek Cooperation, Switzerland: Springer International Publishing.

Warner, R. (2009). Protecting the Oceans Beyond National Jurisdiction: Strengthening the International Law Framework, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.

Yaycı, C. (2019). Sorular ve Cevaplar ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı, 1. Baskı, İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü.

Yaycı, C. (2020). Doğu Akdeniz’in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye, 1. Basım, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

Belgeler ve Antlaşma Metinleri

BMDHS, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (1982), http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/denizhukuku.pdf, (8.6.2020).

Convention on the Continental Shelf (1958), http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_continental_shelf.pdf,

Council Decision 2019/1894 of 11 November 2019 concerning restrictive measures in view of Turkey’s unauthorised drilling activities in the Eastern Mediterranean, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019D1894&from=GA>, (15.12.2020).

European Council Conclusions 613/20 on External Relations, 1 October 2020, Council of EU, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/10/01/european-council-conclusions-on-external-relations-1-october-2020/pdf>, (12.12.2020).

European Council Conclusions EUCO 22/20 – 10 and 11 December 2020, Brussels, 11 December 2020, Md.30-34, <https://www.consilium.europa.eu/media/47296/1011-12-20-euco-conclusions-en.pdf>, (15.12.2020).

Exclusive Economic Zone Law of 2004, https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/cyp_2004_eez_proclamation.pdf, (11.06.2020).

GKRY-İsrail MEB Sınırlandırma Antlaşması, https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/cyp_isr_eez_2010.pdf, (12.06.2020).

GKRY-Mısır MEB Sınırlandırma Antlaşması, Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone, https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/DEPOSIT/cyp_mzn47_2004.pdf, (11.06.2020).

“Greek-Turkish dispute over the delimitation of the continental shelf”, Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Örün Sitesi, <https://www.mfa.gr/en/issues-of-greek-turkish-relations/relevant-documents/delimitation-of-the-continental-shelf.html>, (14.06.2020).

Information note by Turkey, concerning its objection to the Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone 17 February 2003, Note No.2004/Turkuno DT/4739 dated 2 March 2004 from the Permanent Mission of Turkey to the United Nations, Law of Sea Bulletin, No.54, 2004, s.127, https://www.un.org/Depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/bulletin54e.pdf, (16.06.2020).

Law No. 2289/1995 “On Prospecting, Exploration and Exploitation of Hydrocarbons/2011 and Other Provisions”, as amended by Law No. 4001, Transmitted through note verbale dated 8 May 2012 from the Permanent Mission of Greece to the United Nations, https://www.un.org/Depts/los/doalos_publications/

LOSBulletins/bulletinpdf/bulletin79e.pdf, (25.01.2021).

Letter dated 18 March 2020 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, A/74/757, <https://digitallibrary.un.org/record/3856643>, (01.02.2021).

Letter dated 11 August 2020 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General, A/74/988-S/2020/795, para.2, (10.12.2020).

Memorandum of Understanding between the Government of the Republic of Turkey and the Government of National Accord-State of Libya on Delimitation of the Maritime Jurisdiction Areas in the Mediterranean, https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/Turkey_11122019_%28HC%29_MoU_Libya-Delimitation-areas-Mediterranean.pdf, (23.10.2020).

Statement of the Members of the European Council, SN 18/21, Brussels, 25 March 2021, <https://www.consilium.europa.eu/media/48976/250321-vtc-euco-statement-en.pdf>, (17.04.2021)

T.C. BM Daimî Temsilciliğinin 23 Aralık 2010 tarihli mektubu, Letter dated 23 December 2010 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, UN.Doc.A/65/674-S/2010/674, paragraf 7, <https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/65/674>, (17.06.2020).

T.C. Resmî Gazete, Sayı:31140, 30 Mayıs 2020, s.14, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/05/20200530.pdf>, (17.10.2020).

Yunanistan-Mısır Münhasır Ekonomik Bölge Antlaşması, <https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/GRCEGY.pdf>, (29.01.2021).

Gazete Haberleri

Bassist, R. (2020, 22 Eylül). “East-Med Gas Forum evolves as Israel, Egypt enhance cooperation”, Al-Monitor, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/09/israel-egypt-greece-cyprus-italy-france-natural-gas-fields.html>, (5.11.2020).

Ergin, S. (2021, 28 Ocak). “Almanya’nın ‘Barbaros Hayreddin Paşa’ mesajının perde arkası”, Hürriyet, <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/almanyadin-barbaros-hayreddin-pasa-mesajinin-perde-arkasi-41726272>, (29.01.2021).

Göksedef, E. (2020, 13 Ekim). “Doğu Akdeniz: Oruç Reis ve NAVTEX’ler, Türkiye-Yunanistan gerginliğinde nasıl rol oynadı?”, BBC Türkçe, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54506593>, (06.12.2020).

Hadjicostis, M. (2018, 23 Şubat). “EU warns Turkey after its warships force gas rig to halt”, Associated Press, <https://apnews.com/article/92f9f79f1e34439a9ac7f5a61ae1f722>, (13.12.2020).

Maltezou, R. (2018, 23 Şubat). “Cyprus accuses Turkey of blocking ship again in gas exploration standoff”, Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-cyprus-natgas-turkey-idUSKCN1G71MF>, (02.12.2020).

“AB-ABD hattındaki Türkiye gündeminin şifreleri”, Deutsche Welle Türkçe, 28.01.2021, <https://www.dw.com/tr/ab-abd-hatt%C4%B1ndaki-t%C3%BCrkiye-g%C3%BCndeminin-%C5%9Fifreleri/a-56370608>, (29.01.2021)

“ABD, Güney Kıbrıs’a 33 yıldır uygulanan silah ambargosunu kısmi olarak kaldırdı”, Euronews, <https://tr.euronews.com/2020/09/01/abd-guney-k-br-s-a-33-y-ld-r-uygulanan-silah-ambargosunu-k-smi-olarak-kald-rd->, (15.12.2020).

“AB’den Türkiye’ye önemli ziyaret”, TRTHABER, 06.04.2021, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/abden-turkiyeye-onemli-ziyaret-570432.html>, (17.04.2021).

“Alman Dışişleri Bakanı Maas, Türkiye’nin Oruç Reis açıklaması sonrası Ankara ziyaretini iptal etti”, Euronews, 13.10.2020, <https://tr.euronews.com/2020/10/13/alman-d-sisleri-bakan-maas-turkiye-nin-oruc-reis-ac-klamas-sonras-ankara-ziyaretini-iptal->, (21.11.2020).

“BM: Kıbrıs toplantısı Nisan ayında yapılacak”, Deutsche Welle Türkçe, 25.02.2021, <https://>

www.dw.com/tr/bm-k%C4%B1br%C4%B1s-toplant%C4%B1s%C4%B1-nisan-ay%C4%B1nda-yap%C4%B1lacak/a-56683320, (17.04.2021).

“Calls growing for EU sanctions against Turkey over actions in Eastern Mediterranean and Cyprus”, Euronews, 15.10.2020, <https://www.euronews.com/2020/10/15/calls-growing-for-eu-sanctions-against-turkey-over-actions-in-eastern-mediterranean-and-cy>, (15.12.2020).

“Cyprus, Greece issue counter-Navtex voiding Turkish advisory”, Knews, 22.07.2020, <https://knews.kathimerini.com.cy/en/news/cyprus-greece-issue-counter-navtex-voiding-turkish-advisory>, (05.12.2020).

“Dendias reiterates government intention to extend territorial waters in Crete”, Ekathimerini, 19.01.2021, <https://www.ekathimerini.com/261393/article/ekathimerini/news/dendias-reiterates-government-intention-to-extend-territorial-waters-in-crete>, (29.01.2021).

“Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ve Yunanistan Dışişleri Bakanı Nikos Dendias canlı yayında atıştı”, Cumhuriyet, 15.04.2021, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/disisleri-bakani-mevlut-cavusoglu-ve-yunanistan-disisleri-bakani-nikos-dendias-canli-yayinda-atisti-1828464>, (17.04.2021).

“Doğu Akdeniz - Reuters: Türkiye'nin Kemal Reis ve Yunanistan'ın Limnos gemileri arasındaki olay için Atina 'kazaydı' diyor”, BBC News Türkçe, 14.08.2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53779999>, (10.12.2020).

“Erdoğan: Oruç Reis'e saldırmayın dedik ve bugün ilk cevabı aldılar”, Euronews, 13.08.2020, <https://tr.euronews.com/2020/08/13/erdogan-oruc-reis-e-sald-irmay-n-dedik-ve-bugun-ilk-cevab-ald-lar>, (10.12.2020).

“France deploys ‘battle ready’ aircraft carrier Charles de Gaulle to East Mediterranean”, Keep Talking Greece, 31.08.2020, <https://www.keeptalkinggreece.com/2020/08/31/charles-de-gaulle-aircraft-carrier-france-mediterranean/>, (15.12.2020).

“France’s Macron says he set red lines with Turkey in eastern Mediterranean”, Reuters, 28.08.2020, <https://www.reuters.com/article/us-france-macron-turkey-idUSKBN25O2OO>, (15.12.2020).

“France warns Turkey against redeploying research ship at heart of row with Greece”, France24, 12.10.2020, <https://www.france24.com/en/20201012-turkey-to-redeploy-to-eastern-mediterranean-disputed-waters-research-ship-at-heart-of-greece-row>, (10.12.2020).

“German paper claims Angela Merkel staved off Greek-Turkish military clash”, Neokosmos, 25.07.2020, <https://neokosmos.com/en/170906/german-paper-claims-angela-merkel-staved-off-greek-turkish-military-clash/>, (05.12.2020).

“Germany’s Maas calls on Greece and Turkey to avoid ‘catastrophe’”, Deutsche Welle, 25.08.2020, <https://www.dw.com/en/germanys-maas-calls-on-greece-and-turkey-to-avoid-catastrophe/a-54693420>, (15.12.2020).

“Greece and France ink \$3 billion contract for Rafale fighter jets”, DefenseNews, <https://www.defensenews.com/global/europe/2021/01/25/greece-and-france-ink-3-billion-contract-for-rafale-fighter-jets/>, (29.01.2021).

“Greece says no talks with Turkey as long as survey ship in area”, Ekathimerini, 13.10.2020, <https://www.ekathimerini.com/258009/article/ekathimerini/news/greece-says-no-talks-with-turkey-as-long-as-survey-ship-in-area>, (15.12.2020).

“Greece to Buy 2 FTI frigates from France”, Defence World, 11.10.2019, https://www.defenseworld.net/news/25648/Greece_to_Buy_2_FTI_frigates_from_France#.X9vKidgzZPY, (15.12.2020).

“Greece, Turkey getting ready for 61st round of talks”, Ekathimerini, 16.01.2021, <https://www.ekathimerini.com/261320/article/ekathimerini/news/greece-turkey-getting-ready-for-61st-round-of-talks>, (29.01.2021).

“Greek authorities issue counter-NAVTEX after Turkey announces new illegal one for Oruç Reis”, Greek City Times, 25.10.2020, <https://greekcitytimes.com/2020/10/25/greek-counter-navtex-turkey/>, (14.12.2020).

“İbrahim Kalın yorumladı: Atatürk’e “lanet” tartışması ve Yunanistan’la NAVTEX krizi”, <https://www.youtube.com/watch?v=-Lz2UkMtW0>, (05.12.2020).

“Merkel kıta sahanlığı gerginliğinde devreye girdi”, Deutsche Welle Türkçe, 22.07.2020, <https://www.dw.com/tr/merkel-k%C4%B1ta-sahanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-gerginli%C4%9Finde-devreye-girdi/a-54268852>, (05.12.2020).

“Mısır ile ilk diplomatik temas: Ön koşulsuz görüşüyoruz”, TRTHABER, 12.03.2021, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/misir-ile-ilk-diplomatik-temas-on-kosulsuz-gorusuyoruz-563852.html>, (17.04.2021).

“Oruç Reis Akdeniz açıklarında”, TRTHABER, 22.07.2020, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/oruc-reis-akdeniz-aciklarinda-503581.html>, (05.12.2020).

“Oruç Reis anlaşmazlığında uzlaşma sinyalleri”, Deutsche Welle Türkçe, 27.07.2020, <https://www.dw.com/tr/oru%C3%A7-reis-anla%C5%9Fmazl%C4%B1%C4%9F%C4%B1nda-uzla%C5%9Fma-sinyalleri/a-54340820>, (05.12.2020).

“Oruc Reis within Greek continental shelf”, Ekathimerini, 10.08.2020, <https://www.ekathimerini.com/255682/article/ekathimerini/news/oruc-reis-within-greek-continental-shelf>, (10.12.2020).

“PM: Greece, France to sign deal on purchase of Rafale fighter jets within days”, Ekathimerini, 15.12.2020, <https://www.ekathimerini.com/260325/article/ekathimerini/news/pm-greece-france-to-sign-deal-on-purchase-of-rafale-fighter-jets-within-days>, (15.12.2020).

“Pompeo in Cyprus says US ‘deeply concerned’ over Turkey energy search”, France24, 12.09.2020, <https://www.france24.com/en/20200912-pompeo-in-cyprus-says-us-deeply-concerned-over-turkey-energy-search>, (15.12.2020).

“Turkey’s NAVTEX for research inside Greece’s continental shelf, sets Armed Forces on alert”, Keep Talking Greece, 21.07.2020, <https://www.keeptalkinggreece.com/2020/07/21/turkey-navtex-greece-armed-forces/>, (05.12.2020).

“Turkish blockade of ship off Cyprus is out of Eni’s control: CEO”, Reuters, 16.02.2018, <https://www.reuters.com/article/us-cyprus-natgas-turkey-eni/turkish-blockade-of-ship-off-cyprus-is-out-of-enis-control-ceo-idUSKCN1G01K0>, (02.12.2020).

“Turkish Navy protecting Oruc Reis in East Mediterranean”, Anadolu Agency, 11.08.2020, <https://www.aa.com.tr/en/europe/turkish-navy-protecting-oruc-reis-in-east-mediterranean/1937752>, (10.12.2020).

“Turkish research vessel sailing outside Greek waters, says Navy”, Ekathimerini, 12.08.2020, <https://www.ekathimerini.com/255791/article/ekathimerini/news/turkish-research-vessel-sailing-outside-greek-waters-says-navy>, (10.12.2020).

“Türkiye dediğini yaptı: Yunanistan’ın Oruç Reis senaryoları suya düştü”, CNNTÜRK, 12.08.2020, <https://www.cnnturk.com/dunya/turkiye-dedigini-yapti-yunanistanin-oruc-reis-senaryolari-suya-dustu?page=1>, (10.12.2020).

“US calls on Greece, Turkey to engage in dialogue over east Med tension”, 27.08.2020, Hurriyet Daily News, <https://www.hurriyetdailynews.com/us-calls-on-greece-turkey-to-engage-in-dialogue-over-east-med-tension-157731>, (15.12.2020).

“Yunanistan Genelkurmay Başkanı’ndan ‘Oruç Reis’ açıklaması”, Hürriyet, 22.07.2020, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/yunanistan-genelkurmay-baskanindan-oruc-reis-aciklamasi-41570234>, (05.12.2020).

Örün Siteleri

“Barbaros Hayreddin Paşa Gemisinin Akdeniz’deki Sismik Araştırma Faaliyeti Hakkında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Basın Açıklaması”, <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Bakanlik-Haberleri/Basin-Aciklamasi----->, (16.06.2020).

Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın'ın 25 Ocak 2021 tarihinde Twitter hesabından yaptığı açıklama, <https://twitter.com/ikalın1/status/1353703290710732802>, (29.01.2021).

Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Almanya Dışişleri Bakanı Sayın Heiko Maas ile Ortak Basın Toplantısı, 25 Ağustos 2020, Ankara, <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu-nun-almanya-db-ile-ortak-basin-toplantisi-25-agustos-2020.tr.mfa>, (15.12.2020).

“East Med Gas Forum Created In Cairo: A Regional Game Changer?”, Euromenaenergy, <https://euromenaenergy.com/east-med-gas-forum-created-in-cairo-a-regional-game-changer/?print=pdf>, (5.11.2020).

GKRY Enerji, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı Örün Sitesi, Hidrokarbon Hizmetleri, http://www.mcit.gov.cy/mcit/hydrocarbon.nsf/page16_en/page16_en?OpenDocument, (05.12.2020).

“Greece-Cyprus-Egypt Trilateral Cooperation”, <https://www.mfa.gr/en/blog/greece-bilateral-relations/egypt/>, (18.06.2020).

“Greece Economy 2020”, https://theodora.com/wfbcurrent/greece/greece_economy.html, (16.04.2021).

“Military de-confliction mechanism between Greece and Turkey established at NATO”, 1 October 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_178523.htm, (15.12.2020).

Minister of Foreign Affairs Nikos Dendias' statement following his meeting with his German counterpart, Heiko Maas (Athens, 25 August 2020), <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/top-story/minister-of-foreign-affairs-nikos-dendias-statement-following-his-meeting-with-his-german-counterpart-heiko-maas-athens-25-august-2020.html>, (15.12.2020).

Ministry of Foreign Affairs statement on Turkey's new illegal NAVTEX (21 July 2020), <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/statements-speeches/ministry-of-foreign-affairs-statement-on-turkeys-new-illegal-navtex-21-july-2020.html>, (05.12.2020).

Ministry of Foreign Affairs announcement on Turkey's new illegal Navtex (12 October 2020), <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/statements-speeches/ministry-of-foreign-affairs-announcement-on-turkeys-new-illegal-navtex-12-october-2020.html>, (14.12.2020).

SHOD, Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı Örün Sitesi, Denizcilere Bildiri Numarası: 1032/18, 0977/20, 1024/20, 1062/20, 1085/20, 1093/20, 1262/20, 1314/20, 1332/20, 1364/20, 1404/20, 1460/20, http://www.shodb.gov.tr/shodb_esas/index.php/tr/, (20.02.2021).

Statement by NSC Spokesperson Emily Horne on National Security Advisor Jake Sullivan's Call with Head of Cabinet Bjoern Seibert of the European Commission, JANUARY 28, 2021, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/01/28/statement-by-nsc-spokesperson-emily-horne-on-national-security-advisor-jake-sullivans-call-with-head-of-cabinet-bjoern-seibert-of-the-european-commission/>, (29.01.2021).

Statement of the Minister of Foreign Affairs, Nikos Dendias, following the signing of the agreement on the delimitation of EEZ between Greece and Egypt (Cairo, 6 August 2020), <https://www.mfa.gr/missionsabroad/en/egypt-en/news/statement-of-the-minister-of-foreign-affairs-nikos-dendias-following-the-signing-of-the-agreement-on-the-delimitation-of-eez-between-greece-and-egypt-cairo-august-2020.html>, (23.10.2020).

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Resmi Örün Sitesi, <https://enerji.gov.tr/tr-TR/Bakanlik-Haberleri/Basin-Aciklamasi----->, (17.06.2020).

U.S. Response to Turkey's Renewed Survey Activity in the Eastern Mediterranean, October 13, 2020, <https://www.state.gov/u-s-response-to-turkeys-renewed-survey-activity-in-the-eastern-mediterranean/>, (14.12.2020).

UNCTAD Handbook of Statistics, 2020, <https://stats.unctad.org/handbook/MaritimeTransport/MerchantFleet.html>, (16.04.2021).

Yunanistan Dışişleri Bakanlığının Oruç Reis'in Faaliyeti için Yayınlanan Navtex'e dair Açıklaması Hk., No: 244, 12 Ekim 2020, http://www.mfa.gov.tr/no_-244_-yunanistan-disisleri-bakanligi-nin-oruc-reis-in-faaliyeti-icin-yayinlanan-navtex-e-dair-aciklamasi-hk.tr.mfa, (14.12.2020).

Haritalar

Şekil 1. “Doğu Akdeniz: Kıbrıs açıklarında doğalgaz arama krizi nasıl başladı, hangi ülke ne istiyor?”, BBCNEWS Türkçe, 10.05.2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48225246>, adresinden alınmıştır. (13.12.2020).

Şekil 3. Anadolu Ajansı <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-oruc-reisle-guneyindeki-yunan-rum-misir-kusatmasini-kiriyor/1938303>, adresinden alınmıştır. (15.12.2020).

Şekil 4. “Greece and Egypt sign agreement on exclusive economic zone”, Ekathimerini, 06.08.2020, <https://www.ekathimerini.com/255573/gallery/ekathimerini/news/greece-and-egypt-sign-agreement-on-exclusive-economic-zone>, sayfasından alınmıştır. (23.10.2020).

EXTENDED SUMMARY

Dispute on demarcation of Maritime Jurisdiction Areas (MJAs) in the Eastern Mediterranean has gradually emerged since early 2000's, in relation to the discovery of potentially rich hydrocarbon resources in the region. By 2020, the dispute among Turkey, Greece, Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC), and Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus (GCASC) has evolved into a regional security issue which created alignments and polarization among the coastal States, also affecting the regional policies of the great powers.

During the July-October period of 2020, Turkey and Greece experienced military confrontations stemming from this dispute. Crises in Turkish-Greek relations are not uncommon since the relationship between those countries is conceptualized as a protracted conflict. However, in comparison to the other issues between Greece and Turkey, this dispute presents systemic, regional, and actor-based attributes which bear greater potential for creating severe crises. From a systemic point of view, the transformation towards a multi-polar international order enables those countries to act independently from alliance bonds in their pursuit of national interests. Feeling less pressure from the bloc leader, decision-makers of both countries would take easier decisions to use military force or to continue hostilities initiated unintentionally in the times of a crisis. From a regional perspective, Eastern Mediterranean has already become one of the epicenters of geopolitical struggle surrounded by conflicts in Syria, Iraq, and North Africa. Besides the tensions arousing from existing conflicts, the alignments and organizations established for the exploitation and transportation of hydrocarbon resources in the region isolate Turkey and enhance conflict potential. In actor level, both Greece and Turkey attach great importance to this issue for both tangible and intangible reasons. Long known as maritime nation, Greece still holds first place in terms of ownership of world merchant fleet and acquires almost one-fifth of its GDP from tourism. On the other hand, there has been an ever-growing awareness of maritime issues both in Turkish state officials and public in the last decade, which is also captioned as "Blue Homeland Doctrine". Therefore, the salience of this issue for both nations presents the risk of creating serious crises.

Despite its frequent usage in political discourse and international relations literature, "crisis" is a controversial term. One prominent aspect of conceptualizing crisis is the need for defining the crisis both in system and actor levels. This study utilizes the definitions of foreign policy crisis (actor-state level) and international crisis (system level) of Brecher and Wilkenfeld (2007) and identifies five crises in Eastern Mediterranean dispute: the blockage against SAIPEM 12000 Drill Ship by Turkish Navy (February 2018); the blockage attempt against Turkish Barbaros Hayreddin Paşa Research Vessel by Greek Navy (October 18, 2018); the NAVTEX declaration for the seismic research activities of Turkish MTA Oruç Reis Vessel (July 21, 2020); Greece-Egypt EEZ Agreement and seismic research activities of Turkish MTA Oruç Reis Vessel (August 6-September 12, 2020); the continuation of seismic research activities of Turkish MTA Oruç Reis Vessel (October 11-November 29, 2020).

The parties to the first crisis were Turkey (with TRNC) and GCASC while the last four crises were experienced between Turkey and Greece. In those crises, Turkish and Greek navies were on alert, and naval units confronted. During the third crisis, a Turkish and a Greek frigate collided. There had been mediation efforts of some world leaders such as German chancellor and U.S. President, but escalation was averted mainly by the sobriety of the governments of both nations and the professionalism of military forces in the field.

After about three years of tension and crises in the dispute, 2021 started with renewed diplomatic efforts. The exploratory talks between Turkey and Greece were re-initiated in January 2021 after five years. UN plans to kick off a new phase of negotiations in April 2021 regarding the Cyprus Issue by the participation of Turkish and Greek Cypriots as well as guarantor states Turkey, Greece, and UK. EU continues to employ a carrot-stick policy towards Turkey, by promising improvements on the problematic issues of EU-Turkey relations such as migration, Customs Union regime and the free travel of people, and by threatening to impose sanctions in case the hydrocarbon exploration activities are re-started in the Eastern Mediterranean.

It appears that in the aftermath of an action phase in the dispute, a delicate process of negotiation and diplomacy was initiated by the will of all sides of the conflict. However, it is premature to hope for a peaceful solution to the dispute. Turkey and Greece as well as Turkish and Greek Cypriots are counterparts to a protracted conflict and the relations between those parties have already been overwhelmed by various issues for over 50 years. Therefore, it would be more a realistic approach to expect more and severe crises in the future of conflict if certain conditions are met.

Based on these examinations, probable situations that have the potential for creating serious crises are identified

to shed light on the future of the dispute as:

- The prolongation of Greece-Egypt EEZ Agreement to the east of 28° East longitude.
- The enlargement of Greek hydrocarbon licenses in the south of Crete Island eastward into the continental shelf of Turkey, limits of which were declared to UN in 2020.
- Research and/or drilling attempts of Greece by the purchase or lease of vessels over the continental shelf of Turkey, limits of which were declared to UN in 2020.
- New seismic research activities of Turkey in the areas where Greece claims rights, especially in the areas west of 28° East longitude.
- Drilling activities of Turkey in the areas where seismic research was previously made.

Yaşam Hakkı ve Diplomatik Dokunulmazlık Bağlamında Cemal Kaşıkçı'nın Öldürülmesi

The Assassination Of Jamal Khashoggi In The Context Of Right To Life And Diplomatic Immunity

Berk Cem TATAR*

*Kamu Hukuku Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

E-mail: berk.cm.tatar@gmail.com

 ORCID: orcid.org/0000-0001-9606-5762

Öz

Bu çalışmada Amerika Birleşik Devleti'nde mukim olan Suudi Arabistan vatandaşı gazeteci Cemal Kaşıkçı'nın İstanbul'daki Suudi Arabistan başkonsoloslukunda Suudi infaz ekibi tarafından öldürülmesi çerçevesinde Suudi Arabistan, ABD ve Türkiye'nin sorumlulukları incelenmiştir. Öncelikle Suudi Arabistan nezdinde yaşam hakkı üzerinde durulmuş ve ABD ve Türkiye'nin saldırı öncesi Kaşıkçı'nın korunması sorumluluğu incelenmiştir. Sonra Kaşıkçı'nın öldürülmesi sırasında Türkiye'nin konsolosluka farazi bir müdahalesi ile 1961 ve 1963 tarihli Viyana Konvansiyonlarının uygulanabilirliği karşılaştırılmıştır. En son kısımda ise pozitif yükümlülük kavramı dâhilinde etkin soruşturma yürütmeye çalışan Türkiye'nin konsüler dokunulmazlık ve ayrıcalıklar çerçevesinde önüne çıkan veya çıkartılan engeller tartışılmıştır. Türkiye'nin söz konusu soruşturma kapsamında at(a)madığı adımların üzerinde durulmuş, bu yollara alternatif yollar belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cemal Kaşıkçı, Yaşam Hakkı, Pozitif Yükümlülük, Diplomatik Dokunulmazlık, Konsüler Dokunulmazlık.

Abstract

This study examines the obligations of the USA and Turkey within the framework of the assassination of Jamal Khashoggi, a Saudi citizen who lives in the USA, by a Saudi hitman team in the Saudi Consulate in Istanbul. Firstly, the right to life within the meaning in Saudi Arabia is dwelled on and the protection of Mr. Khashoggi prior to the assassination is examined in the context of the positive dimension of the right to life. After that, during the assassination incident, Turkey's hypothetical intervention to the consulate and the applicability of two Vienna Conventions, which date 1961 and 1963, are compared. In the last part, the obstacles, within the framework of consular immunities and privileges, were put forward before Turkey, which tries to conduct an effective investigation in the realm of positive obligation, is examined. The steps, which Turkey could and could not take in terms of the aforementioned investigation have been focused and alternative ways to these steps are indicated.

Key Words: Jamal Khashoggi, Right to Life, Positive Obligation, Diplomatic Immunity, Consular Immunity.

To Cite This Article/Bu Makaleye Atıf İçin: Tatar, B. C. (2021). Yaşam Hakkı ve Diplomatik Dokunulmazlık Bağlamında Cemal Kaşıkçı'nın Öldürülmesi. *Journal of Diplomatic Research*, 3(1), 23-36.

GİRİŞ

Gazeteci Cemal Kaşıkçı'nın Suudi Başkonsolosluğuna 2 Ekim 2018 tarihinde girmesi ve daha sonra oradan çık(a)maması Suudi Arabistan, Türkiye ve ABD (Amerika Birleşik Devletleri) nezdinde bu devletlerin hukuki sorumluluklarını tartışmaya açmıştır. Zira Kaşıkçı, Suudi Arabistan vatandaşıdır, ABD'de yasal olarak yaşamaktadır ve her ne kadar Suudi Başkonsolosluğu söz konusu olsa da olayın tamamı Türk topraklarında cereyan etmektedir.

Hukuken sorumluluk kavramı esasen çok geniş bir kavramdır. Devletlerin yaptıkları eylemlerden dolayı sorumlulukları, yapmadıkları yani ihmal ettiği eylemlerden dolayı sorumlulukları veya hukuka aykırı (*wrongful act*) eylemlerinden sorumlulukları hukuki sorumlulukların sadece birkaçıdır. Çalışmamızda ise; önce devletlere atfedilebilir sorumluluklar hakkında bilgi verilip yaşam hakkı açıklanacaktır. Daha sonra ise Suudi Arabistan'ın vatandaşı Cemal Kaşıkçı'nın öldürülmesi bakımından, Türkiye ve ABD'nin de Cemal Kaşıkçı'yı korumak konusunda saldırı öncesinde, saldırı sırasında ve saldırı sonrasında sorumlulukları incelenecektir.

HUKUKİ SORUMLULUK VE YAŞAM HAKKI

Suudi Arabistan, ABD ve Türkiye'nin sorumlulukları tartışılacağı zaman söz konusu bu sorumlulukların hangi hak veya haklardan doğduğunu incelememiz gerekir. Ortada Kaşıkçı'nın ölümü olayı olduğu için şüphesiz işleyeceğimiz hak "*yaşam hakkı*"dır. Bu hakka gerek ulusal gerekse de uluslararası mevzuatlarda zaman zaman "*yaşam hakkı*" zaman zaman da "*yaşama hakkı*" olarak yer verilse de bu çalışmanın geneli düşünöldüğünde yaşam hakkı ile yaşama hakkı arasında bir fark bulunmamaktadır. Ancak uluslararası mevzuatta genel olarak yaşam hakkı (*right to life*) olarak yer aldığı için bu çalışmada da yaşam hakkı olarak kullanılacaktır.

Yaşam hakkına birçok uluslararası antlaşmalarda yer verilmiştir. Bunlara örnek vermek gerekirse; BM İnsan Hakları Bildirgesi'nin 3'üncü maddesi "*Herkesin yaşama hakkı ile kişi özgürlüğü ve güvenliğine hakkı vardır.*" diye belirtirken Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 2'nci maddesinde ise "*Herkesin yaşam hakkı yasanın koruması altındadır. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırıldığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın yerine getirilmesi dışında hiç kimse kasten öldürülemez.*" hükmü

¹ Buna göre ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz:

- Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması;
- Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme;
- Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması.

yer almaktadır. Aynı maddenin 2'nci paragrafında da kasten öldürmeye ilişkin istisnai haller de sayılmıştır.¹ Ayrıca bilindiği üzere yaşam hakkı, antlaşmalar ve normlar ötesi bir kavram olup, uluslararası örfi hukukta asla ihlal edilmemesi gereken ve aksine antlaşma yapılamayan "*jus cogens*" (emredici kurallar) kurallar arasında yer almaktadır (Gormley, 2020:193).

Yaşam hakkının öneminden bahsedildikten sonra açıklanması gereken bir diğer husus hakla ilgili getirilen yükümlölükler kavramıdır. Buna göre pozitif ve negatif yükümlölük kavramı üzerinde durulması gerekmektedir. Yaşam hakkına yönelik negatif yükümlölük kavramı özet olarak öldürmeme yasağı anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle, bazı istisnai haller dışında bireyin kamu ajanlarınca öldürölmemesini ifade eder. Pozitif yükümlölük kavramı, pek çok farklı şekilde tanımlanmakta olup en genel tanımı "*temel hakların üçüncü kişiler tarafından ihlal edilmesini önlemek amacıyla devletin alması gereken önlemler*" şeklindedir (Metin, 2010:113). Kaşıkçı, Türk veya ABD'li yetkililer tarafından öldürölmediği için negatif yükümlölük kavramı yerine pozitif yükümlölük kavramı üzerinde durulacaktır. Pozitif yükümlölük kavramını detaylandırmak gerekirse pozitif yükümlölüğün temel unsurları "devletler tarafından normatif düzenlemeler getirilmesi ve düzenleme konusu hakların teminata bağlanması, hakların ihlal edilmesini önleyecek tedbirlerin alınması, etkili soruşturma yürütölmesi, hakların ihlalini düzeltmeye yönelik etkili hak arama mekanizmalarının oluşturölmesi, cezai ya da hukuki yaptırımların etkili şekilde uygulanması, devletin yetki alanı içinde kişilerin yaşamını korumaya dair her türlü tedbirin alınması" olarak tanımlanabilir (Tatar vd., 2020:575).

Çalışmamızda Türkiye ve ABD'nin pozitif yükümlölük kavramı ile alakalı olarak, bu devletler tarafından saldırı öncesinde gereken tedbirlerin alınıp alınmadığına, 1961 tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi ve 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi'nde yer alan diplomatik ve konsolosluk dokunulmazlıkları ve ayrıcalıkları doğrultusunda Türkiye'nin saldırı sırasında saldırıyı engellemek için harekette bulunabilip bulunamayacağına ve son olarak saldırı sonrasında pozitif yükümlölüğün bir kolu olan etkili soruşturmanın yürütölüp yürütölmediği hususları üzerinde durulacaktır. Söz konusu uluslararası metinlere bakılmadan önce Kaşıkçı hakkında detaylı bilgi edinilmesinin yararlı olacağı görölündeyiz.

CEMAL KAŞIKÇI KİMDİR?

13 Ekim 1958 tarihinde Suudi Arabistan'ın Medine kentinde dünyaya gelen Cemal Ahmet Kaşıkçı yıllarca basın dünyasına hizmet etmiş bir gazeteci ve muhabirdi. Muhabirlik yaşamı boyunca aktif şekilde sahada yer alıp birçok ülkede görevde bulunmuştur. Afganistan'ın Sovyet işgali sırasında burada gazetecilik yapması ve Usama bin Ladin ile birden fazla röportaj yapması başarılarından sadece birkaçıdır. Basın dünyasındaki etkinliği ve başarısı Suudi Arabistan çevrelerinde de takdirle karşılanmış, bu nedenle Suudi kraliyet ailesine uzun yıllar danışmanlık yapmıştır (BBC, 2021).

Ancak, kraliyet ailesi nezdindeki söz konusu popülaritesi uzun yıllar sürmemiştir. Kraliyet ailesi içerisindeki yapılar tarafından Suudi Arabistan'ın git gide daha da otoriter bir yer haline getirildiğini birincil elden gözlemleme şansı olmuş ve bu durum karşısında kendisi de bir insan hakları savunucusu olduğu için sık sık eleştirmiştir. Mezku gerilim 2017 yılında hat safhaya ulaşmış ve Cemal Kaşıkçı kendi isteğiyle ABD'ye (Amerika Birleşik Devletleri) gitmiş ve orada sürgün hayatı yaşamıştır.

ABD'de bulunduğu sırada da söz konusu otoriteriyenizmi ve insan hakları ihlallerini göz ardı etmemiş, Washington Post'taki yazılarında Suudi Kraliyet ailesinin yönetimini, bizzat da veliaht prens Muhammed bin Salman'ı da hedef alarak açıkça eleştirmiştir. Ayrıca, Muhammed bin Salman'ın Yemen iç savaşındaki tutumunu eleştirmiş (Washington Post, Eylül-2018), Suudi Arabistan içerisinde reform isteyen insanların uğradığı zulümleri dile getirmiş (Washington Post, Mayıs-2018) ve Suudi Arabistan'daki basının Muhammed bin Salman tarafından kontrol edilip baskılandığını ileri sürmüştür (Washington Post, Şubat-2018). Bahsedilen bu köşe yazıları örnekleri Kaşıkçı tarafından kraliyet ailesi özelinde Muhammed bin Salman'a yapılan eleştirilerin sadece birkaçıdır. Ölmeden önceki yıl içerisinde Muhammed bin Salman'ı eleştiren yirmiden fazla köşe yazısı yazmıştır (Washington Post, 2021).

Ancak bütün dünya gündemini uzun süre meşgul eden hadise Kaşıkçı'nın yazmış olduğu bu köşe yazıları değildir. Uluslararası kamuoyunu haftalarca, hatta aylarca meşgul eden olay başkadır.

Cemal Kaşıkçı, 2 Ekim 2018 tarihinde İstanbul'da bulunan Suudi Arabistan Başkonsolosluğu'na önceki evliliğinin sonlandırıldığı ile ilgili evrakları hazırlamak için girmiştir. Ne var ki, girmesinin ardından 3 saat gibi bir süre geçmesine rağmen kendisinden haber

alınmaması üzerine konsolosluğun önünde arabada bekleyen Türk nişanlısı Hatice Cengiz polisi aramıştır. O günden sonra uluslararası kamuoyunda birçok devlet ve organizasyon hadise ile yakından ilgilenmiştir. Kendi topraklarında kaybolması sebebiyle Türkiye ve ülkesinde yasal olarak oturuma sahip olması nedeniyle kanunları gereği koruma yükümlülüğü bulunan ABD, olayla daha yakından ilgilenmiştir.

Konsoloslukta ne oldu?

Konsoloslukta ne olduğu, Kaşıkçı'nın başına neler geldiği bugün dahi uluslararası kamuoyunun net olarak cevabının bilmediği bir sorudur. Bunun üzerine birçok spekülasyon haberler ortaya atılmışsa da çalışmamızda üstünde duracağımız ve yer yer dayanak noktası alacağımız metin BM (Birleşmiş Milletler) Keyfi ve Yargısız İnfazlar Raportörü Agnes Callamard'ın Kaşıkçı'nın öldürülmesi ve sonrasında yasal süreç bakımından hazırladığı rapordur.²

Kaşıkçı'nın infazına raporda detaylıca yer verilmiştir (UN Khashoggi Report, 2019: 19-21). Rapora göre, Kaşıkçı konsolosluğa girdikten sonra içeride onu bekleyen infaz ekibi tarafından öldürülmüştür. Buna göre, Kaşıkçı'yı öldüren 15 kişilik infaz ekibi 2 Ekim 2018 tarihinde sabah saat 10 ile 11 arasında ikiye ayrılmıştır. Başkonsoloslukta on beş kişilik infaz ekibinin on kişisi orda kalırken kalan beşi başkonsolosun rezidansına gitmiştir. Saat 13.15'te içeriye giren Kaşıkçı, Türk istihbaratının elinde olan bilgilere göre girdikten sonraki ilk 10 dakika içerisinde öldürülmüştür. Bu bilgiye, BM Özel Raportörünün Raporunda yer verilmiştir (UN Khashoggi Report, 2019: 20). Kaşıkçı, içeriye girdikten sonra tanıdığı biri tarafından karşılanmış ve başkonsolosun makamında kendisini beklediği söylenmiştir. Başkonsolosun makamına çıkmasının ardındaki konuşmalardan sonra arbede yaşanmış ve Kaşıkçı anestezi verilerek bayıltılmıştır. Raportöre ve Türk istihbaratına göre de bayıldıktan sonra da boğularak öldürüldüğü düşünülmektedir (UN Khashoggi Report, 2019: 20). Raporda da ses kayıtlarında Türk istihbaratı tarafından saat 13.39'da testere sesi duyulduğu bilgisine yer verilmiştir. Saat 15 civarlarında konsolosluk araçları konsolosluğu terk etmiş ve başkonsolosun rezidansına gitmişlerdir. Saat 15.02'de rezidansa giren üç kişinin ellerinde plastik çöp poşetleri ve tekerlekli bir bavul görülmektedir.

Çalışmamızın bundan sonrası söz konusu cinayetle ilgili olarak Suudi Arabistan, Türkiye ve ABD'nin sorumlulukları özelinde diplomatik ve konsolosluk dokunulmazlığı incelenecektir. Türkiye'nin cinayet sırasında ve sonrasında başkonsolosluk binasına

² Annex to the Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions: Investigation into the unlawful death of Mr. Jamal Khashoggi, (UN Khashoggi Report: 2019). <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24713> (Erişim Tarihi = 13.02. 2021)

girmemesi ve girmek için izin beklemesi, diplomatik nitelikli araçların ve bagajları Viyana Sözleşmeleri temelinde aramaması konusu üzerinde durulacaktır. İlk bölümde yaşam hakkının uluslararası hukukta yeri üzerinde durulmuş ve uluslararası antlaşmalardaki konumu hakkında bilgi verilmişse de söz konusu yaşam hakkının Suudi Arabistan için ne anlama geldiğinin üzerinde durulmalıdır. Bunun için söz konusu olayın Suudi Arabistan'a atfedilebilirliği tartışmasının da yapılması gerekmektedir. Zira vurgulandığı üzere infaz ekibi tamamen Suudi vatandaşlardan mürekkepti. Muhammed bin Salman'ın kendisi dahi bir röportajda kendisinin infaza karıştığını reddetmiş olmasına rağmen "iğrenç bir cinayet" olarak adlandırdığı mezkûr infazın Suudi yetkililer tarafından gerçekleştirildiğini belirtmiştir (CNN, 2019).

GENEL OLARAK SUUDİ ARABİSTAN'IN SORUMLULUĞU

Yukarıda da açıkladığımız üzere ABD'nin ve Türkiye'nin sorumluluklarının tartışılacağı açıklanmış ancak Suudi Arabistan'ın sorumluluğuna değinilmemiştir. Ancak her ne kadar söz konusu infazın hukuka uygun hiçbir tarafı olmasa da Suudi Arabistan'ın sorumluluğunun da kısaca üzerinde durulması gerektiği görüşündeyiz.

İşin uluslararası hukuku için Suudi Arabistan'ın taraf olduğu uluslararası antlaşmalar üzerinde durulması gerekmektedir. Suudi Arabistan, İnsan haklarının en temel metinleri arasında yer alan BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne olumlu oy vermemiş "çekimser" kalmıştır.³ Ayrıca yaşam hakkını ihtiva eden ve temel uluslararası metinler arasında sayılan Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'ni de onaylamamış ve imzalamamıştır.⁴ Ancak yaşam hakkını içeren uluslararası antlaşma bakımından Suudi Arabistan için bağlayıcı olan bir metin vardır; İnsan Hakları Konusunda Arap Şartı'dır. 23 Mayıs 2004 tarihinde imzalanmış olan bu sözleşmeye Suudi Arabistan taraftır (Allam, 2014: 44). Bu sözleşmenin 5'inci maddesi uyarınca "Her bireyin yaşam hakkı vardır ve bu hak hukuken korunur. Kimse bu haktan keyfi olarak mahrum edilemez". Dolayısıyla yaşam hakkının *jus cogens* niteliği bir saniliğine dahi kenara bırakılabilirse bile Suudi Arabistan'ı bu doğrultuda hukuken sorumlu tutabilecek bir uluslararası antlaşma mevcuttur.

Zaten yapılan değerlendirmelerin yaşam hakkının *jus cogens* niteliği göz ardı edilerek yapılamaz. Zira *jus cogens* normlar uluslararası teamül ile genel hukuk ilkeleri de dikkate alındığında devletlerin hiçbir şekilde aykırı davranamayacağı normlardır (Karakoç, 2006: 92). Bu normlara aykırı antlaşmalar yapılamaması birçok akademik metinde yer alsa da (Denk, 2001: 44) bu durumun hukuki temeli, 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 53'üncü maddesidir.⁵ Yapılan bu infaz bakımından Suudi Arabistan'ın keyfi olarak Kaşıkçı'nın yaşam hakkına son verdiğine karar veren BM Özel Raportörünün görüşü de kayda değerdir (UN Khashoggi Report, 2019: 44).

SALDIRI ÖNCESİNDEKİ DURUM VE ABD VE TÜRKİYE'NİN SORUMLULUKLARI

AİHM kararlarında da yaşam hakkına büyük ölçüde zarar verebilecek durumların engellenmesi için devletlerce önceden önlem alınması için bazı şartlar getirilmiştir. Her ne kadar AİHM'nin bağlayıcılığı ve yargı yetkisinin ABD nezdinde bir önemi olmayacaksa da 47 Avrupa devleti üzerinde yargı yetkisi olan bir mahkemenin benzer durumlar için ileri sürdüğü kriterlere bakmakta fayda vardır. Buna göre, 1998 tarihli *Osman v. Birleşik Krallık* kararında da vurgulandığı üzere devletlerin pozitif yükümlülüklerinin ihlal edildiğini ileri sürebilmek için bahse konu devletin yargı yetkisinde bulunan bireylerin 3. kişiler tarafından zarar görme ihtimali konusunda gerçek ve yakın ciddi bir tehdidin varlığından haberdar olması gerekmektedir.⁶ Her somut olay ayrı ayrı incelendiğinde o devletin kamu makamları uygun bir araştırma sonucunda söz konusu ciddi tehditten haberdar olabileceksede sorumluluk doğabilmektedir. Mezkûr sorumluluk halinin doğabilmesi için ayrıca kişileri maruz kalacağı tehdidin öngörülebilir olunması gerekmektedir. Bir diğer deyişle; elde olan veya olunması gereken bilginin sahip olduğu önem ve miktar bakımından belirli bir eşiği aşmış olması gerekmektedir (Milanovic, 2019: 14-15).

Bilindiği üzere; suikast tarihinde Kaşıkçı, ABD'de yasal olarak ikamet eden bir kişiydi. 1976'da yürürlüğe giren ve ABD dâhil 173 devletin taraf olduğu Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi (KSHUS) madde 6 uyarınca "*Her insan doğuştan yaşama hakkına sahiptir. Bu hak hukuk tarafından korunur. Hiç kimse yaşama hakkından keyfi olarak yoksun bırakıla-*

³ International Bill of Human Rights : Universal Declaration of Human Rights : resolution / adopted by the General Assembly. (<https://digitallibrary.un.org/record/670964?ln=en>) (Erişim Tarihi = 01.03.2021).

⁴ International Covenant on Civil and Political Rights (https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtsg_no=IV-4&chapter=4&clang=_en) (Erişim Tarihi = 01.03.2021).

⁵ Bir andlaşma, yapılması sırasında milletlerarası genel hukukun emredici bir normu ile çatışıyorsa batıldır. Bu sözleşme bakımından milletlerarası genel hukukun emredici bir normu, bir bütün olarak Devletlerin milletlerarası toplumunun, kendisinden hiçbir surette sapmaya müsaade edilmeyen ve ancak aynı nitelikte olan daha sonraki bir milletlerarası genel hukuk normu ile değiştirilebilecek olan bir norm olarak kabul ettiği ve tanıdığı bir normdur.

⁶ *Osman v. Birleşik Krallık* [BD], Başvuru No: 23452/94, Karar Tarihi: 28 Ekim 1998, 116.

maz". Kaşıkçı'nın yaşama hakkında keyfi olarak yoksun bırakıldığı izahat varestedir. Burada tartışılması gereken konu kendi toprakları dışında bulunan bir kişinin yaşam hakkından ABD sorumlu tutulabilir mi? Her ne kadar KSHUS'den bunu açıkça çıkaramazsak da sınır ötesi (*extraterritorial*) durumlarda devletlerin insan hakları ihlallerinden sorumlu oldukları birçok karar mahkemelerce dile getirilmiştir.⁷ Ayrıca, örfi uluslararası insancıl hukuk kuralları gereğince de ABD'de yasal oturma izni ile kalan (*legal resident*) kişinin ABD makamlarınca korunmasının beklenmesi hayatın olağan akışına da aykırı olmayacaktır. Zira ABD'nin iç hukuk düzeni de Uluslararası İstihbarat Kanunu uyarınca hayatı tehlikede olan kişinin "uyarılması" konusunda kamu ajanlarına sorumluluk yüklemiştir.⁸

Bu meyanda; ABD'nin elindeki bilgilerin "saldırının öngörülebilirliği" konusunda belirli bir eşiği geçip geçmediği değerlendirilmelidir. Öncelikle Kaşıkçı'nın önemli bir basın figürü olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Ayrıca, Suudi Arabistan yönetiminin hükümete muhalif kişilere olan tavrı da bütün dünyaca bilinmektedir. Bu nedenle ülkesine sığınmış bir kişinin korunması bakımından ABD'nin elinde "eşiği" geçmiş sayılacak ne bilgiler vardır buna bakılmalıdır. Kaşıkçı'nın öldürülmesinden yaklaşık bir yıl önce ABD istihbaratı bir telefon görüşmesini yakalamıştır. Bu görüşmeye göre; Veliht Prens Muhammed bin Salman, başdanışmanına Kaşıkçı'nın kendisine yönelik eleştirilerine son vermezse "kurşun ile" son verdiğini söylemiştir. Ayrıca, suikasttan günler önce sarayda önemli bir pozisyonda olan Al-Qahtani ile görüşmesinde Muhammed bin Salman, Kaşıkçı'nın ününün çok arttığını ve kendisinin imajını lekelediğini belirtmiştir ve dünyadaki devletlerin Suudi Arabistan'ın kendi vatandaşına nasıl davrandığı ile ilgilenmeyeceğini söylemiştir (NY Times, 2019). Söz konusu ses kayıtlarının ABD'nin elinde olduğu basına yansıyan haberlerde de görülmektedir. Ayrıca, Muhammed bin Salman'ın Cemal Kaşıkçı'nın kaçırılıp Suudi Arabistan'a getirilmesini istediğini söyleyen ses kayıtları da ABD'nin elinde olduğu iddia edilmiştir (Milanovic: 2019, 17). Son olarak söylenebilecek iddiada daha da ileri gidilerek ABD istihbaratının Kaşıkçı'nın konsolosluga girmeden en az 1 gün önce Riyad yönetimince çok "çirkin" planlarının olduğunu bildiğini ve bu bilgilerin Beyaz Saray'la paylaşıldığı iddia edilmiştir (Observer, 2018).

ABD'nin sahip olduğu bu tarz istihbari bilgilere Türk istihbaratının da hâkim olduğunu iddia etmek güçtür, zira bu konuda elimizde belge, bilgi ya da bir basın haberi dahi yoktur. Ancak; Türkiye'nin saldırı öncesi du-

rumu ile ileri sürülebilecek nokta, suikastın olduğu günün sabahı 15 kişilik suikast timinin bir kısmının özel uçakla Türkiye'ye gelmiş olmaları hususudur. Ayrıca söz konusu suikastın gerçekleştiği gün konsoloslukta çalışan herkese izin verilmiştir.

Görüldüğü üzere ABD'nin durumuna benzer bir durum olan önceden ele geçirilen önemli bilgiler içeren istihbari bilgiler Türk istihbaratı için ortaya atılmaktadır. Her ne kadar 15 kişilik ekip de gelmiş olsa ve konsolosluk çalışanlarına izin de verilmiş olsa sorumluluğa yol açabilecek somut nitelikteki bir veri elimizde mevcut değildir. Verilen bu bilgiler dışında Türkiye'ye saldırı öncesinde atfedilebilecek bir durum söz konusu değildir.

Sonuç olarak; Türkiye'nin ve ABD'nin elinde sahip olduğu veya olması gereken bilgiler değerlendirildiğinde, Türkiye'nin veya ABD'nin saldırı öncesi durum ile ilgili olarak pozitif yükümlülüklerini ihlal etmedikleri kanaatindeyiz. Her ne kadar eldeki deliller zaman zaman yükümlülük konusunu akla getirirse de tanınan bir gazeteci öldürüldükten sonra eldeki bilgileri yorumlamak ve devletleri mahkûm etmek insan haklarını çok geniş yorumlamaya sebebiyet verecektir. ABD'nin ve Türkiye'nin saldırı öncesi durum ile alakalı olarak sorumluluklarını ihlal etmedikleri BM Özel Raportörü tarafından da doğrulanmıştır. Zira, Özel Raportör Türkiye ve ABD'nin Kaşıkçı'nın hayatına yönelik gerçek ve yakın veya öngörülebilir bir tehdidi bildiğini veya bilmesi gerektiğini ileri sürmek için yeterli kanıt olmadığı sonucuna varmıştır (UN Khashoggi Report, 2019: 5).

SALDIRI SIRASINDAKİ DURUM

Çalışmanın bundan sonrasında Cemal Kaşıkçı'nın öldürüldüğü sıradaki Türkiye'nin sorumluluğu incelenecektir. Bir önceki bölümde ABD ve Türkiye ortak incelenmişken bu bölümde Türkiye'nin tek olarak incelenmesinin sebebi suikast hadisesinin Türkiye'nin kendi toprakları içerisinde yer almasıdır. Türkiye, Cemal Kaşıkçı içeride öldürülürken uluslararası konvansiyonlarla korunmakta olan Suudi Arabistan Başkonsolosluğu binasına girip, cinayeti engelleyebilir miydi? Bunun için öncelikle diplomatik dokunulmazlık ve konsüler dokunulmazlık kavramı üzerinde durulup, konsolosluk binalarının dokunulmazlığı tartışılacaktır. En sonda da Türkiye'nin yap(a)mamış olduğu müdahalenin hukukiliği izah edilecektir.

⁷ *Al-Skemi ve diğerleri v. Birleşik Krallık* [BD], Başvuru No: 55721/07 Karar Tarihi: 7 Temmuz 2011, *Assanidze v. Gürcistan* [BD], Başvuru No: 71503/01 Karar Tarihi: 8 Nisan 2004, *Ilaşcu ve diğerleri v. Moldova ve Rusya* [BD], Başvuru No: 48787/99, Karar Tarihi: 8.7.2004.

⁸ Intelligence Community Directive 191, 21 Temmuz 2015, <https://fas.org/irp/dni/icd/icd-191.pdf> (Erişim Tarihi = 14.02.2021).

Diplomatik-Konsüler Dokunulmazlık

“Elçiye zeval olmaz” Őarıyla yüzyıllardır uluslararası ilişkilerin bir parçası olan diplomatik dokunulmazlık, BM çatısı altında ilk olarak 1961 tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi ile düzenlenmiş olup, sözleşmeye 193 devlet taraftır.⁹ O kadar geniş kapsamlı bir sözleşmedir ki BM üyesi olmayan Filistin ve Vatikan gibi devletler de bu sözleşmeye taraftır. Her ne kadar Kaşıkçı’nın başkonsoloslukta öldürülmesi söz konusu konvansiyonu tartışmaya açsa da uluslararası hukuk uyarınca incelenmesi gereken sözleşme 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi’dir. 1961 tarihli sözleşmede üzerinde durulan husus diplomatik ajan ve misyon binaları, büyükelçilikler ve daimî temsilcilikler iken 1963 tarihli sözleşmede düzenlenen husus konsolosluk binaları ve konsolosluk görevlileridir.¹⁰ Öncelikle, zaman zaman karıştırılsa da konsolosluk ile büyükelçiliklerin farkının açıklanmasında yarar vardır. Büyükelçilik; bir devletin diğer devletin ülkesindeki resmi diplomatik temsilcisidir. İlişkileri kuvvetli olan ve birbirlerini resmi olarak tanıyan devletlerin başkentlerinde olmak üzere bir adet büyükelçiliği olur. Türkiye’deki yabancı büyükelçiliklerin hepsi başkent Ankara’dadır. Ancak konsolosluklarda ise durum biraz farklıdır. Konsolosluklar söz konusu olduğunda, devletler arasındaki öncelik diplomatik ilişkilerin tesisi ve işletilmesi olmayıp daha spesifiktir. Başka bir deyişle, konsolosluklar tarafından görülen işlemler daha özeldir. Örnek olarak; yabancı ülkede yaşayan ve mahiyetinde bulunan kendi ülkesi vatandaşlarının ölüm, doğum, evlilik ve ayrılık gibi olaylarda ilgilenme ve yardımcı olmak gibi noter faaliyetleri verilebilmektedir.¹¹ Konsolosluk ilişkilerini, dolayısıyla konsüler dokunulmazlığı ve ayrıcalığı düzenleyen sözleşme ise adından da anlaşılacağı üzere 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi’dir.

Bu nedenle, Cemal Kaşıkçı’nın Suudi Arabistan Başkonsolosluğu’nda öldürülmesi hadisesinde üzerinde durulacak sözleşme de 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi’dir.

Viyana Konvansiyonu Uyarınca Konsolosluk Binaları

1961 ve 1963 Sözleşmelerinde de ortak olarak üzerinde durulan önemli konu ise misyon binaları ve konsolosluk binalarının dokunulmazlıklarıdır. Diplomatik

ilişkilerde binaların dokunulmazlığı birçok anlaşmada ve metinde kendine yer bulmuş olmasına rağmen bu konuda hala akıllarda kalan olay 4 Kasım 1979 tarihinde Tahran’daki ABD Büyükelçiliği’nin İran’da göstericiler tarafından basılması ve İran otoritelerinin bunu engellemek uğruna hiçbir Şey yapmamış olmalarıdır (Novakovic, 2020: 13). Söz konusu olay bütün dünya çevreleri tarafından kınanmıştır ve Uluslararası Adalet Divanı tarafından diplomatların salınması için karar çıkmıştır. Bu olayın izleri hala devam etmekte ve ABD ve İran resmi olarak birbirlerinin ülkelerinde diplomatik misyon açmamaktadırlar.

Konsolosluk binalarının dokunulmazlıklarına 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi’nin 31’inci maddesinde yer verilmiştir. Buna göre “*Konsolosluk binalarının bu maddede öngörülen ölçüde dokunulmazlıkları vardır*”. Aynı maddenin devamında hangi hallerde konsolosluklara girilebileceği açıklanmıştır. Mezkûr maddenin ikinci fıkrası uyarınca, konsolosluklara, kabul eden devlete ait güvenlik güçlerinin girebilmesi için konsolosluk Şefinin, onun tarafından tayin edilmiş kimsenin veya gönderen Devletin diplomatik temsilcilik Şefinin muvafakati gerekmektedir. Bu yetkiyi haiz kişilerin tespiti için 12.02.1986 tarihli *Diplomatik Temsilciliklerde Diplomatik Statüyü, Konsolosluklarda Konsolosluk Memuru Statüsünü Haiz Personel ile İlgili Protokol Esasları Hakkında Yönetmelik*’e bakılması gerekmektedir. Buna göre Yönetmelik’in 6’ncı maddesi uyarınca Konsolosluk Şefi, başkonsoloslukların 1’inci sınıf Başkonsolos veya Başkonsolos unvanını taşıyan en üst yöneticisidir.¹² Yönetmelik’in 7’nci maddesi uyarınca da gönderen Devletin diplomatik temsilcilik Şefi denildiğinde ise bu kişilerin unvanı Büyükelçi, Daimi Temsilci, Temsilci, Elçi, Maslahatgüzar seviyesinde olacaktır. 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi’nin 31’inci maddesinin devamında ise muvafakati gereken bu kişilerin muvafakatının zımnî (*assumed consent*) olarak verilmiş sayılabileceği hallerde yer verilmiştir. Bu haller de ikinci fıkrada olarak sayılmıştır. Buna göre “*âcil koruma tedbirleri alınmasını gerektiren yangın veya sair felâket halinde konsolosluk Şefinin zımnî rızası alınmış sayılabilir*”. Çalışmamızın bu kısmında tartışılacak husus da burada başlamaktadır. Ancak adli bir süreç meydana gelmiş olduğu için genel olarak bu konudaki BM Raporuna ve varsayımlara dayanılarak sonuca varılabilecektir.

⁹ Vienna Convention on Diplomatic Relations (https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=III-3&chapter=3&clang=_en) (Erişim Tarihi = 20.02.2021).

¹⁰ Vienna Convention on Consular Relations (https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_2_1963.pdf) (Erişim Tarihi = 20.02.2021).

¹¹ 1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi md. 5/1-f (https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc058/kanuntbmmc058/kanuntbmmc05801901.pdf) (Erişim Tarihi = 14.02.2021).

¹² Diplomatik Temsilciliklerde Diplomatik Statüyü, Konsolosluklarda Konsolosluk Memuru Statüsünü Haiz Personel ile İlgili Protokol Esasları Hakkında Yönetmelik, md. 6., (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.859898.pdf>) (Erişim Tarihi = 29.06.2021)

Türk istihbaratının konsoloslukta olan suikastla ilgili raportöre sunduğu ses kayıtları neticesinde, suikast olayı gerçekleşirken haberdar olunmadığı sonucuna varılırsa zaten suikast sırasında bilgi sahibi olunmadığından, sorumluluk doğmamaktadır. Ancak suikast sırasında olan bitenden haberdar olduğu varsayımında bulunulursa tartışma burada detaylandırılacaktır. Yukarıda da bahsedildiği üzere, konsolosluk binaları dokunulmazdır ve sadece, konsolosluk şefinin veya onun tarafından tayin edilmiş kimsenin veya gönderen Devletin diplomatik temsilcilik şefinin muvafakatiyle konsolosluk binasına girilebilir. Mevcut olayda da İstanbul'daki Suudi Arabistan başkonsolosluğu binasına başkonsolosun şefinin muvafakati ile girilebilecektir. Suikastın gerçekleştiği yerin, başkonsolosun makam odası olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla, böyle bir durumla alakalı olarak başkonsolosun da karıştığı, karışmadıysa da en azından tanık olduğu belirlenmiş olduğundan, olayla ilgili olarak muvafakat vermesi gerçekçi değildir. Bu durumda zımnî rızasının olduğu durumlar incelendiğinde bu durumun yangın veya sair felaketler bakımından geçerli olduğu açıklanmıştır. Bu durumda, Kaşıkçı'nın öldürülmesi hadisesinin sair felaket başlığı altına girer mi o düşünülmelidir. Bu konuda sair felaketler başlığı altına alınıp içeri girilmesi gerektiğini ileri süren çalışmalara (Milanovic, 2019: 36) ve BM Özel Raportörü'ne (UN Khashoggi Report, 2019: 61) katılmamaktayız. Zira söz konusu metin yorumlandığında sair felaket gibi muğlak bir kavram konulmasının sebebinin sadece doğal felaketleri kapsamadığı görüşünü desteklese de söz konusu varsayımına konsolosluk şefine ulaşamayan terör saldırılarında veya deprem halinde başvurulabileceksen de başkonsolosun bir saldırıda bulunduğu *vice versa* durumlar için uygulanamayacağı kanaatindeyiz. Kaldı ki bu durum, uluslararası insan hakları teamülüne aykırı gözükse de şu an mevcut uluslararası konvansiyonlar sistemindeki durumu yansıtmaktadır.

Diplomatik veya konsüller dokunulmazlığın verdiği ayrıcalıkların kötü kullanılmasına karşı 1961 ve 1963 tarihli Viyana Konvansiyonlarının güncellenmesi fikrini desteklemekteyiz. Ancak bu güncelleme yapılırken çok dikkatli olunmalı ve kullanılan kelimeler dikkatle seçilmelidir. Bu konuda ileri sürülen bir görüşe yer vermek gerektiği düşüncesindeyiz. “Eğer ortada büyük çapta bir suçun işlendiği yönünde makul bir şüphe varsa delillerin karartılmasını önlemek amacıyla diplomatların, konsolosluk binalarının veya diplomatik çantaların dokunulmazlıkları geçici olarak kaldırılabilir” (Baran, 2018). Her ne kadar uzlaşılabilir bir çözüm gibi görünse de böyle bir değişiklik dahi devletlerin suiistimaline açıktır. Zira büyük çapta suç veya makul şüphenin tanımının yapılamayacak olması kötüye kullanıma izin verebilmektedir ve bu durumda yüzyıllardır süregelen diplomasi kurumu çok zarar

görebilir.

Yukarıda açıklananlardan anlaşılacağı üzere konsüller dokunulmazlık ile diplomatik dokunulmazlıklar karşılaştırıldığında büyükelçiliklerde görev yapan başkatip (*first secretary*) veya müsteşarların (*counsellor*) dokunulmazlıkları, konsolosluklarda görev yapan konsolosların (*consul*) dokunulmazlıklarından daha ileri seviyede korunmuştur (Aust, 2012: 110).

Sonuç olarak, Türk yetkililerin konsoloslukta yaşanan suikast olayından haberdar olduklarını kabul etsek dahi, içeriye girmeleri sarıh bir şekilde 1963 tarihli Viyana Konvansiyonu'nun ihlalini meydana getirecektir. Bu nedenle, Türkiye'nin sorumluluğunun doğmadığı kanaatindeyiz.

Çalışmamızda bu zamana kadar saldırı öncesi ve saldırı sırasındaki durum işlenmiş olup, öncesinde ABD'nin ve Türkiye'nin, sırasında da Türkiye'nin sorumlulukları üzerinde durulmuştur. Bir sonraki bölümde Türkiye'nin efektif bir soruşturma yürütme konusundaki sorumluluğu incelenecektir.

SALDIRI SONRASINDAKİ DURUM

2 Ekim 2018 tarihinde Kaşıkçı konsoloslukta öldürülmüş ve cesedi parçalara ayrılmıştır. Yukarıda da açıklandığı üzere bu parçalar plastik çöp poşetlerine ve tekerlekli bir bavula konmuş ve başkonsolosun rezidansına götürülmüştür. 15 kişilik infaz ekibi aynı gün içerisinde bir kısmı özel uçakla bir kısmı da tarifeli uçakla Suudi Arabistan'a geri dönmüştür. 9 Ekim günü Suudi Arabistan Dışişleri Bakanlığı Türk Dışişleri Bakanlığına gönderdiği diplomatik nota aracılığıyla Türk yetkilileri konsolosluga davet etmiştir. Aynı gün, adli makamlar tarafından 3 gün süreyle başkonsoloslukta, başkonsolosun rezidansında ve diplomatik plakalı araçlarda arama ve el koyma kararı çıkartılmıştır. Bunun üzerine 9 Ekim akşamı Suudi ve Türk delegasyonları toplantı yapmışlardır. Bunun üzerine Suudi yetkililerin, Türk makamlarınca yapılacak aramanın sadece “gözle” gerçekleştirilmesine izin verildiği kaydedilmiştir” (AA, 2020). Türk yetkililerin buna karşı çıkması üzerine Suudi yetkililerin Türk yetkililerce yapılacak olan adli aramanın yöntemi, içeriği ve aramayı yapacak kişilerin tam listesini talep ettiği Türk adli makamlarca hazırlanan iddianamede belirtilmiştir (UN Khashoggi Report, 2019: 25). Türk istihbaratının belirlediği üzere, 12-13 Ekim tarihinde Suudi Arabistan'dan gelen ve içlerinde toksikolog olduğu da tespit edilen bir ekip, başkonsolosluğa girmiş ve bütün gece orada kalmışlardır. Bu sırada da içeride derin çaplı bir delil karartma operasyonu yapıldığı tahmin edilmektedir. 15 Ekim 2018 tarihinde saat sabah 07.30 sularında gerekli adli makamlardan tekrardan 4 günlük bir arama kararı çıkartılmıştır. Buna müteakip

Türk adli tıp yetkilileri konsolosluğa girmiş ve gerekli araştırmaları yapmışlardır. 16 Ekim günü Türk yetkililer başkonsolosun rezidansına girmişlerdir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Türk yetkililer rezidansı araşmaları sırasında birçok engelle karşılaştıklarını iddia etmişlerdir (UN Khashoggi Report, 2019: 27). 16 Ekim günü saat 17.00’da başkonsolos Alotaibi Türkiye’yi terk etmiş, bazı kaynaklara göre de 17 Ekim tarihinde kovulmuştur (Standard, 2018).

Çalışmanın bu kısmında saldırı sonrasında Türk yetkililerin yargı yetkisi altındaki bir kişinin öldürölmesi üzerine bu konuda olayın faillerini bulup adaleti tesis etmek için etkin soruştırma yürütmesi gerekliliği incelenecektir. Bu gereklilik Türkiye’nin sahip olduğu pozitif yükümlölüğün bir sonucudur. Ancak söz konusu olay basit bir hadise olmayıp diplomatik bir durum olduğu için Türkiye normal bir cinayet mahalli gibi davranmamış ve birçok diplomatik prosedürü işletmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle başkonsolosun gözaltına alınması veya tanık olarak çağırılması, başkonsolosluk binası ve başkonsolosun rezidansının ve başkonsolosluğa ait diplomatik plakalı araçların aranması ve incelemelere tabi tutulması ihtimalleri başlık başlık tartışılacaktır.

Başkonsolos Mohammed Alotaibi’nin Kaçışı

Yukarıda da anlatılan şekilde Alotaibi, saldırıdan tam 2 hafta sonra Türkiye’yi terk etmiştir. Hukuken tartışılması gereken konu, suikastın üzerinden 2 hafta geçmiş, bütün dünya basımında bu husus hala sıcak bir tartışma konusu iken başkonsolosun nasıl ülkesine geri dönebildiğidir. Zira ortada birçok arama, el koyma kararı ve devam eden adli süreç söz konusudur. Başkonsolosun gözaltına alınması veya en azından devam eden bu soruştırma kapsamında tanık olarak çağırılabilmesinin mümkün olup olmadığı tartışılacaktır. Bu konuda tekrardan bu çalışmanın temelini teşkil eden, 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi’ne bakılması gerekir. Çünkü üzerinde tartışacağımız kişinin pozisyonu ve uluslararası hukuktaki yeri başkonsolostur (*consul general*).

Başkonsolosun gözaltına alınması veya tutuklanması konusunda tartışmalar çıktığında birçok kişi başkonsolosun gözaltına alınamayacağını ileri sürmüş ve 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi’nin 29 uncu maddesinde yer alan “*Diplomatik ajanın şahsı dokunulmazlığı vardır. Hiçbir şekilde tutuklanamaz veya gözaltına alınamaz. Kabul eden Devlet diplomatik ajana gereken saygıyı gösterecek ve şahsına, özgürlölüğüne ve onuruna yönelik herhangi bir saldırıyı önlemek için uygun tüm önlemleri alacaktır.*” hükmünü ileri sürmüşlerse de biz bir konsolosluk mensubunun durumunu incelemekte olduğumuz için 1963 tarihli Viyana Konvansiyonu’nun 41’inci maddesine bakılması gerekmektedir (Duquet, 2019: 414). Buna göre “*Konsolosluk memurları-*

nın tutuklanmaları veya gözaltına alınmaları, ancak, ağır bir suç halinde ve yetkili adli makamın kararı ile olur” (Aybay, 2020: 254). Somut olayımızda, başkonsolos Alotaibi’nin gözaltına alınması için halihazırda iddianame kabul edilmediği ve soruştırma aşamasında bulunduğu için, savcılık kararı alınması gerekmektedir. CMK’nın (Ceza Muhakemesi Kanunu) ilgili maddeleri uyarınca bu tedbirin soruştırma için zorunlu olması ve somut delillerin varlığı aranmaktadır. Soruştırmannın bekası için Alotaibi’nin sorgulanmasının zorunlu olduğu ortadadır. Ayrıca, suikast sırasında Alotaibi’ye ait olduğu sabit olan ses kayıtları Türk istihbaratınca da bilinmektedir.

Başkonsolosun gözaltına alınması tedbirinin aşırı olacağı düşünölürse en azından bir adli tedbir niteliğindedir olmayan “*tanık olarak çağırma*” kurumu akıllara gelebilmektedir. Tanıklıkla ilgili olarak 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi’nin 44’üncü maddesine bakılmalıdır. Buna göre “*Konsolosluk mensupları adli ve idari davalar sırasında tanıklık yapmağa çağırılabilirler. Konsolosluk hizmetlileri ve hizmet personeli mensupları, bu maddenin 3’ncü fıkrasında zikredilen durumlar dışında, tanıklık yapmayı reddetmemelidirler. Bir konsolosluk memuru tanıklık yapmayı reddettiği takdirde, ona hiçbir zorlayıcı tedbir veya başka müeyyide uygulanmaz.*” Söz konusu 3’üncü fıkrada zikredilen durumlar göreviyle alakalı durumlardır. Bu nedenle, konsolosluk mensupları görevleri ile ilgili durumlarda tanıklık yapmaya çağırılmazlar. Ancak bu olayda, insan öldürme veya en azından buna tanıklık yapmak, konsolosun göreviyle alakalı bir durum değildir. Dolayısıyla, başkonsolos Alotaibi Türkiye’yi terk etmeden önce devam eden soruştırma kapsamında tanık olarak çağırılabilirdi.

Başkonsolosluk Binası ve Başkonsolosun Rezidansı

Başkonsolosluk binasının aranması prosedürü, 1963 tarihli Viyana Konvansiyonunda açıklanmıştır. Ancak bu kısımda tartışılacak nokta başkonsolosunun evi olarak kullandığı rezidansının da aynı korunmadan ve dokunulmazlıktan yararlanıp yararlanmayacağıdır.

Başkonsolosun rezidansının aranmasının cesedin akıbetinin kavranması için önemi büyüktür. Zira Cumhurbaşkanı danışmanı ve aynı zamanda Kaşıkçı’nın yakın dostu olan Yasin Aktay’ın cinayetten kısa bir süre sonra ileri sürdüğü üzere Kaşıkçı’nın cesedi parçalandıktan sonra parçalar başkonsolosun rezidansına getirilmiş ve burada asitte eritilmiştir (Guardian, 2018). Bu nedenle, gerekli adli incelemelerin yapılması için rezidans ve bahçesi hayati öneme sahiptir.

Bir önceki bölümlerde tartışmaların hukuki boyutu incelenirken 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi’ndeki hükümlere yer verilmiş, bunun üzerine gereken tartışma

yürütülmüştü. Ancak bu kısımda aynı durum söz konusu değildir. Çünkü konsolosluk mensuplarının evlerinin dokunulmaz olduğuna dair bir hüküm 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi'nde bulunmamaktadır. Bahsedilen ayrıcalık ve dokunulmazlık, büyükelçilik veya daimî temsilcilik personellerine aittir. Buna göre, 1961 tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin 30 uncu maddesi uyarınca “*Bir diplomatik ajanın özel konutu, misyonun binaları gibi aynı dokunulmazlık ve korunmadan yararlanacaktır*”. Ancak Kaşıkçı'nın öldürülmesi olayında karıştırılmaması gereken husus, 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi'nde yer almamaktadır. Tamamlayıcı yoruma da yer verilemez, zira konsolosluk mensupları 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi kapsamında diplomatik ajan olarak değerlendirilemezler.

Sonuç olarak, Türk yetkililer haklı olarak diplomatik süreç sonrasında başkonsolosluk binası için bekledikleri resmi izni, başkonsolosun rezidansı için bekleme-yebilirdi ve gereken adli süreç, delil karartılmasına olanak bırakılmadan hızlıca işletilebilirdi.

Başkonsoloslukun Diplomatik Plakalı Araçları

Türkiye'nin saldırı sonrasındaki pozitif yükümlülüğünün büyük bir parçasını oluşturan etkili soruşturma yükümlülüğünün son kısmını soruşturma kapsamında başkonsololuğa ait diplomatik plakalı araçların aranması oluşturmaktadır.

Bununla bağlantılı olarak, 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi'ne bakıldığında görülecektir ki, Konsolosluk Binalarının Dokunulmazlığı başlıklı 31 inci maddesinin son fıkrası uyarınca “*Konsolosluk binaları, mobilyaları, konsolosluk malları ve keza ulaşım araçları millî savunma veya kamu yararı amaçlarıyla hiçbir çeşit el koymaya konu teşkil edemezler. Bu amaçlarla istimlak yapılması gerekli ise, konsolosluk görevlerinin yerine getirilmesinin sekteye uğramaması amacıyla uygun tedbirler alınır ve gönderen Devlete peşin, âdil ve yeterli bir tazminat ödenir*”. Görüldüğü üzere, konsololuğa ait ulaşım araçları hiçbir şekilde el koymaya konu edilemezler. Buna göre bakılması gereken paralel hüküm 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi'nde hasredilmiştir. 22'nci maddenin son fıkrası uyarınca “*Misyon binaları ile içindeki eşyalar ve diğer mallar ve misyonun nakil vasıtaları arama, el koyma, haciz veya icradan başışiktırlar.*” 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi diplomatik misyonun nakil vasıtalarını arama ve el koyma tedbirlerinden korumakta iken, 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi konsolosluk mensuplarının araçlarını sadece el koyma tedbirinden korumaktadır. Dolayısıyla, başkonsolosun rezidansına benzer durum burada da karşımıza çıkmaktadır. Konsololuğa ait araçlar el ko-

nulmadan adli soruşturma kapsamında, gerekli hukuki kararların çıkarılmasıyla bağlantılı olarak, aranması gerekirdi. Kaşıkçı'nın öldürülüp cesedine ait parçaların diplomatik plakalı araçlarla başkonsolosun rezidansına götürüldüğü şüphesi göz önüne alındığında, söz konusu arama ve soruşturma yapılabilirdi.

Başkonsolosun Rezidansına Getirilen ve Rezidanstan Çıkarılan Valizler

Konsolosluk araçlarının aranabileceklerinin açıklanmasından sonra Konsolosluktan çıkarılan valizlerin durumu tartışılmalıdır. 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi'nin 27'nci maddesinin son iki fıkrası uyarınca diplomatik çanta açılmaz veya alıkonulamaz. Ayrıca diplomatik çantayı teşkil eden paketlerin bu niteliğini gösterir harici işaretler taşıması gerekir ve bunlar ancak diplomatik evrakı veya resmî maksatlar için kullanılan maddeleri ihtiva edebilirler. Birçok BM belgesinde¹³ ve akademik çalışmada (Çamyamaç vd., 2019: 203; Denza, 2016: 204) söz konusu diplomatik çantaların nicel niteliği tartışılmaktadır. Diplomatik çantaların tanımında halihazırda bir görüş birliği olmasa da 1961 tarihli sözleşme bakımından dikkat edilmesi gereken husus da diplomatik çantanın açılıp el konulamayacağı ve diplomatik çantaların içinde diplomatik evrak veya resmi maksatlar için kullanılan materyal içerebilir. Ancak fark edilebileceği üzere çalışmanın ana konusunu oluşturan tartışmaya burada da değinilmesi gerekmektedir. 1961 tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkındaki Viyana Sözleşmesi'ndeki bu hüküm Cemal Kaşıkçı'nın cesedinin parçaları olduğu düşünülen valizler hakkında geçerli olmayacaktır. Zira suikast konsoloslukta cereyan olmuş ve bilahare Kaşıkçı'nın cesedi, konsololuğun araçlarındaki valizlerle taşınmıştır. Dolayısıyla dikkatle bakıldığında, 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi'nde konsolosluk personellerinin valizleri hakkında hüküm bulunmamaktadır. Bu nedenle Türk makamları içlerinde ceset parçaları olduğu düşünülen valizlerin açılması veya bu valizlere el konulması 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi'ne aykırılık olmayacaktır.

SONUÇ

Çalışmamızın bazı bölümlerinde BM Özel Raportörlerine, bazı bölümlerinde ise özellikle Ekim 2018 tarihinde soruşturmayı yürüten yargı makamlarına katılmadığımız görülmüştür. Özellikle saldırı sonrasını konu alan dördüncü kısımda, 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi ile 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi karşılaştırılarak incelenmiştir. Türk adli makamlarının Ekim 2018 tarihinde olan olaylar ve adli süreç bakımından attığı adımlar yer yer eleştirilse de dikkat edilmelidir ki çalışmamızın bazı

¹³ Draft Articles on the Status of the Diplomatic Courier and the Diplomatic Bag Not Accompanied by Diplomatic Courier and Draft Optional Protocols 1989, Yearbook of the International Law Commission, vol. II (Part Two), 1989. (https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_5_1989.pdf) (Erişim Tarihi = 21.05.2021)

bölümleri varsayımlara dayanmaktadır. Hatta bazı bölümleri elimizde tamamı olmayan bir kısım delillere dayanmaktadır. Bu nedenle, ulaştığımız sonuçlarda bunları akılda tutmakta fayda vardır. Zira dikkatli incelendiğinde, başkonsolosun Türkiye’den çıkmasını engellemek, rezidansı aramak veya konsolosluk araçlarının aranması kolay gibi gözükse de bunlar yeri geldiğinde uzun diplomasi trafiği sonrasında alınması gereken kararlardır. Dolayısıyla, BM Raporunda dahi soruşturmadaki eforu takdir edilen Türk makamlarının gayreti dikkatten kaçmamalıdır. Zira henüz 2021 tarihi itibarıyla soruşturma ile ilgili olarak bir takipsizlik kararının verilmesi söz konusu değildir.

Son olarak dile getirilmelidir ki Suudi makamlarınca kendilerine tanınan konsüler dokunulmazlıkların sui-istimal edilmesi diplomasi kurumunun işlevselliğini yitirmemekte aksine bu elim olaya karşı birleşen devletler arasındaki diplomasiyi daha da öne çıkarmaktadır. Zira diplomasi kurumuna saygı duyan devletler, konsüler dokunulmazlık ve ayrıcalıkları düzenleyen 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi’nin 55 inci maddesinde yer alan *“Bu ayrıcalıklardan ve bağışıklıklardan yararlanan her kişinin, ayrıcalıklarına ve bağışıklıklarına hanel gelmemek üzere, kabul eden Devlet’in kanun ve düzenlemelerine saygı göstermek görevidir.”* hükmüne riayet ederek kutsal olan diplomasi görevini icra etmektedirler. Ancak ne var ki, Suudi yetkililer bu ayrıcalıkları kötüye kullanarak Anayasal olarak hukuk devleti olan Türkiye’nin kanun ve düzenlemelerine saygı göstermemişlerdir.

KAYNAKÇA

AA. (2020). Kaşıkçı cinayetine ilişkin 2. iddianamede çarpıcı detaylar.

(<https://www.aa.com.tr/tr/cemal-kasikci/kasikci-cinayetine-iliskin-2-iddianamede-carpici-detaylar/1990539>) (Erişim Tarihi = 14.02.2021).

Allam, W. (2014). “The Arab Charter on Human Rights: Main Features”, Arab Law Quarterly, ss 40-63.

Annex to the Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions: Investigation into the unlawful death of Mr. Jamal Khashoggi, (UN Khashoggi Report). (<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24713>) (Erişim Tarihi = 13.02. 2021)

Aust, A. (2012). Handbook of International Law, Birleşik Krallık: Cambridge University Press,

Aybay, (2020). Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk, 2. Basım, Literatür Yayınları.

Baran, D. (2018). Consular immunity or impunity? Jamal Khashoggi’s murder puts diplomatic privileges in doubt. (<https://www.middleeasteye.net/opinion/consular-immunity-or-impunity-jamal-khashoggis-murder-puts-diplomatic-privileges-doubt>) (Erişim Tarihi = 23.02.2021).

BBC. (2021). Jamal Khashoggi: All you need to know about Saudi journalist’s death. (<https://www.bbc.com/news/world-europe-45812399>) (Erişim Tarihi = 13.02. 2021).

CNN. (2019). Mohammed bin Salman denies personal involvement in Khashoggi killing in ‘60 Minutes’ interview but says it was carried out by Saudi officials.

(<https://edition.cnn.com/2019/09/29/middleeast/crown-prince-mohammed-bin-salman%20interview/index.html>) (Erişim Tarihi = 01.03.2021).

Çamyamaç, A. & İnci, Z. Ö. (2019). Diplomatik Kuryenin Ceza Yargısından Muafiyetinin Kapsamına Dair Bazı Tespit ve Değerlendirmeler, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 21, Özel Sayı.

Denk, E. (2001). Uluslararası Antlaşmalar Hukukunda Jus Cogens Kurallar, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. 56-2.

Denza, E. (2016), Diplomatic Law Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations, 4. Ed., Birleşik Krallık: Oxford University Press.

Diplomatik Temsilciliklerde Diplomatik Statüyü, Konsolosluklarda Konsolosluk Memuru Statüsünü Haiz Personel ile İlgili Protokol Esasları Hakkında Yönetmelik. (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.859898.pdf>) (Erişim Tarihi = 29.06.2021)

Draft Articles on the Status of the Diplomatic Courier and the Diplomatic Bag Not Accompanied by Diplomatic Courier and Draft Optional Protocols 1989, Yearbook of the International Law Commission, vol. II (Part Two), (1989)

(https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_5_1989.pdf) (Erişim Tarihi = 21.05.2021)

Duquet, S. (2019). Immunities of Diplomatic and Consular Personnel – An Overview, The Cambridge Handbook of Immunities and International Law, Cambridge University Press,

Gormley, W. P. (2020). The Right to Life in International Law, 16 Denver Journal of International Law & Policy (1987) (book review), 2020.

Guardian. (2018). Jamal Khashoggi’s body was ‘dissolved’, says Erdoğan adviser. (<https://www.theguardian.com/world/2018/nov/02/jamal-khashoggi-body-dissolved-acid-erdogan-adviser>) (Erişim Tarihi = 14.02.2021).

International Bill of Human Rights : Universal Declaration of Human Rights : resolution / adopted by the General Assembly.

(<https://digitallibrary.un.org/record/670964?ln=en>) (Erişim Tarihi = 29.06.2021)

International Covenant on Civil and Political Rights (https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-4&chapter=4&clang=_en) (Erişim Tarihi = 01.03.2021).

Karakoç, İ. (2006). Uluslararası Hukukta Emredici Kural Olgusuna Tarihsel Bir Yaklaşım, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 8, Sayı: 1.

Metin, Y. (2010), “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Yaşamın ve Sağlığın Korunması ile İlgili Olarak Taraf Devletlere Yüklendiği Pozitif Yükümlülükler”, Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 7, Sayı 27.

Milanovic, M. (2019). The Murder of Jamal Khashoggi: Immunities, Inviolability and the Human Right to Life, Human Rights Law Review, Oxford University Press.

Novaković, M. (2020). (Ed.), “Diplomatic Immunity Evolution and Recent Country Developments”, Palgrave Macmillan Press.

NY Times. (2019) Year Before Killing, Saudi Prince Told Aide He Would Use ‘a Bullet’ on Jamal Khashoggi (<https://www.nytimes.com/2019/02/07/us/politics/khashoggi-mohammed-bin-salman.html>) (Erişim Tarihi = 14.02.2021).

Observer. (2018). Opinion: NSA: White House Knew Jamal Khashoggi Was In Danger. Why Didn’t They Protect Him?

(<https://observer.com/2018/10/nsa-source-white-house-knew-jamal-khashoggi-danger/>) (Erişim Tarihi = 14.02.2021).

Standard. (2018). Jamal Khashoggi recording: Saudi Consul fired after he is ‘recorded saying ‘Do this outside; you’re going to get me in trouble’ during torture of journalist’ (<https://www.standard.co.uk/news/world/seven-minute-audio-captures-screams-of-dismembered-dissident-journalist-jamal-khashoggi-a3964306.html>) (Erişim Tarihi = 14.02.2021).

Tatar, B.C. & Erdeve, T. (2020). AİHM İçtihatları Neticesinde Ortaya Çıkan Pozitif Yükümlülük Kavramı ve COVID-19 Virüsüne Karşı Mücadelede Bu Yükümlülüklerini İhlal Eden Devletlerin Birleşik Krallık ve İtalya Özelinde Hukuki Sorumlulukları, Suç ve Ceza Dergisi, Sayı:2.

Vienna Convention on Diplomatic Relations (https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf) (Erişim Tarihi = 20.02.2021).

Vienna Convention on Consular Relations (https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_2_1963.pdf) (Erişim Tarihi = 20.02.2021).

Washington Post. (2021). Jamal Khashoggi.

(<https://www.washingtonpost.com/people/jamal-khashoggi/>)(Erişim Tarihi = 13.02. 2021).

Washington Post. (Eylül-2018). Opinion: Saudi Arabia’s crown prince must restore dignity to his country — by ending Yemen’s cruel war.

(<https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/09/11/saudi-arabias-crown-prince-must-restore-dignity-to-his-country-by-ending-yemens-cruel-war/>) (Erişim Tarihi = 13.02. 2021).

Washington Post. (Mayıs-2018). Opinion: Saudi Arabia’s reformers now face a terrible choice. (<https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/05/21/saudi-arabias-reformers-now-face-a-terrible-choice/>) (Erişim Tarihi = 13.02. 2021).

Washington Post. (Şubat-2018). Opinion: Saudi Arabia’s crown prince already controlled the nation’s media. Now he’s squeezing it even further.

(<https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2018/02/07/saudi-arabias-crown-prince-already-controlled-the-nations-media-now-hes-squeezing-it-even-further/>) (Erişim Tarihi = 13.02. 2021).

24 Nisan 1963 Tarihinde Viyana'da İmzalanan Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun

(https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc058/kanuntbmmc058/kanuntbmmc05801901.pdf) (Erişim Tarihi = 29.06.2021)

1963 tarihli Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi. (https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc058/kanuntbmmc058/kanuntbmmc05801901.pdf) (Erişim Tarihi = 14.02.2021).

Extended Summary

Jamal Ahmad Khashoggi was a Saudi journalist who resided in the USA before he was murdered heinously in

his country's consulate on 2 October 2018. As it is known, the assassination incident took place in the Saudi Consulate in Istanbul.

Firstly, since an assassination took place, from a human rights perspective, the right to life was examined. During this examination, the main topics which were emphasized are the *jus cogens* legibility and the understanding of this right, within the meaning of Saudi Arabia, Turkey, and the USA, respectively. Furthermore, after having been stressed the negative and positive obligation alongside court case-law interpretations, not only the verdicts or the conventions have been used, but also the Report of the UN Special Rapporteur on Extrajudicial, Summary, or Arbitrary Killing was put forward. With the help of the report and the court verdicts, the positive obligations of Turkey regarding prior and after the attack and of the USA regarding prior the attack have been accentuated.

Moreover, with this incident, many latent problems pertaining to consular-diplomatic immunity and privileges, have come to the surface. However, in order to elaborate the legal aspect of the situation, one should distinguish the differences between consular immunity and diplomatic immunity, and 1961 and 1963 Vienna Conventions, which are the legal basis of the consular and diplomatic immunity. One of the main subjects, which were dwelled on this study, is the difference between diplomatic immunity and consular immunity and from a legal aspect, how far can these immunities be spurted as a preventive shield from penal proceedings. Also, the question of whether Turkish authorities could have intervened the Consulate, during the assassination, is a profoundly contradictory one, in the realm of human rights law and diplomatic law. Even just for a second, it is believed that Turkish authorities were precisely aware of what was going on in the consulate, were they allowed to intervene and nip the attack in the bud? In this study, it was broadly examined in light of 1961 Vienna Convention on Diplomatic Relations and 1963 Vienna Convention on Consular Relations.

In this study, the abovementioned prospective penal proceedings have been examined. So to speak, mostly, what could Turkish authorities could or ought to have done during and after the assassination have been indicated. To be more specific, the getaway of Saudi Consul General Alotabi, the legal status of inviolability of the Consulate premise and Consul General's residence, vehicles of the Consulate General with diplomatic plates, the legal status under public international law of the suitcase brought to and removed from the Consul General's Residence. These subjects have been examined in light of the abovementioned conventions and reports.

However, it should be cognizant that the conclusions which were made in the study are not definite and not uncontested. Given the vague nature of diplomatic and consular immunity, the boundaries regarding the protectiveness of these immunities from penal proceedings are ambiguous. Also one should bear in mind that when these remarks have been made, apart from definite articles of the UN conventions, some of which were based on unwritten and contested doctrines and documents and judicial investigations regarding Khashoggi's demise, are still being conducted.

Avrupa Birliği'nin Güvenlik Strateji Belgelerinin Analizi

The Analysis Of The European Union's Security Strategy Documents

Mertcan KÜÇÜK*

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

E-mail: mertcankucuk133@gmail.com

 ORCID: orcid.org/0000-0002-2103-5830

Öz

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılması uluslararası sisteme etkileri ile beraber Avrupa Birliği'nin (AB) güvenlik yaklaşımının da temelden değişmesine neden olmuştur. Özellikle Soğuk Savaş Dönemi'nde tek bir düşmana karşı oluşturulan güvenlik politikalarının Soğuk Savaş sonrasında 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları ile yetersiz kaldığı anlaşılmıştır. Söz konusu yeni dönemde AB; organize suç örgütleri, yasadışı silah ve uyuşturucu ticareti, bölgesel çatışmalar, artan kitle imha silahları ile yasadışı göç gibi karmaşık ve geniş bir tehdit skalası ile karşı karşıya kalmıştır. Birlik üyesi devletlerin bu tehditlerle tek başına mücadele etmesinin yetersiz olması neticesinde, kolektif çabalar gündeme gelmiştir. Bu bağlamda çalışmada AB tarafından açıklanan Güvenlik Strateji Belgeleri ve diğer önemli girişimler irdelenerek silahsızlanma ve silah kontrolü kapsamında Birliğin güvenlik mimarisine etkileri analiz edilecektir.

Anahtar Sözcükler: Avrupa Birliği, Güvenlik, Güvenlik Mimarisi, Strateji Belgesi, Tehdit

Abstract

The collapse of the Union of Soviet Socialist Republics (USSR), along with its effect on the international system, has also caused a fundamental change in the security approach of the European Union (EU). Security policies that were created against a single enemy during the Cold War Period were insufficient after the Cold War with the terrorist attacks of September 11, 2001. With this new era, the EU has faced a complex and broad threat such as the illegal arms and drug trafficking, regional conflicts, increasing weapons of mass destruction and illegal immigration. The fact that the member states of the Union are inadequate to combat these threats alone has brought collective efforts to the agenda. In this context, by examining the Security Strategy Documents announced by the EU, the effects on the security architecture of the Union within the scope of disarmament and weapon control will be analyzed.

Key Words: European Unions, Security, Security Architecture, Strategy Documents, Threat.

To Cite This Article/Bu Makaleye Atf İçin: Küçük, M. (2021). Avrupa Birliği'nin Güvenlik Strateji Belgelerinin Analizi.. Journal of Diplomatic Research, 3(1), 37-49.

GİRİŞ

Bir binanın mimari tasarımı mimar ve mühendislere yapının nasıl inşa edileceğini gösterdiği gibi güvenlik mimarisi de bize güvenlik süreçlerinin nasıl yürütülmesi gerektiği hakkında bilgi vermektedir. Bu bağlamda Avrupa Güvenlik Mimarisi, AB'nin tehditlerden korunması için gereken genel sistem olarak tanımlanabilir. Sistem, AB'nin tarihsel geçmişi ve değişen konjonktüre uygun olarak çeşitli tehdit algılamalarının önlenmesi veya hafifletilmesine yönelik güvenlik ihtiyacının karşılanması için oluşturulan teknik ve siyasi prosedürleri içermektedir.

Güvenliğin sağlanması, çatışmaların son bulması ve savaşların önlenmesine yönelik çabalara engel teşkil eden silahların varlığı probleminde çözüm sunan silahsızlanma ve silah kontrolü sağladığı görece barış ortamı nedeniyle devletlerin güvenlik anlayışlarında önemli bir yer tutmaktadır. Güvenlik etimolojik olarak Latince “*securitas*” (“Definition of Security”, 2020) güvenli olma durumu, güvence altına alan bir şey anlamına gelirken, “*korku ve tehlikeden uzak olma durumu veya hissi*” (Oxford English Dictionary”, 2020) tanımlaması tehdit veya risk karşısında korumayı ve güvenliğini sağlamayı hedefleyen davranış biçimleri olarak devletlerin politikalarına yansımıştır. Bu durum devletler için güvenliğin fiziksel olarak sağlanması, tehlike ve risklere karşı önlemlerin alınması olarak karşımıza çıkmıştır (Arends, 2009: 3).

Silah kontrolü fikrinin başlangıç noktası, düşman ile olan ilişkilerin bile tamamen çatışma odaklı olmadığı düşüncesidir. Schelling ve Halperin'e göre kontrol, devletlerin istemediği bir savaştan kaçınma, silahlanma yarışının maliyeti ve risklerini en aza indirme ve savaşın meydana gelmesi durumunda kapsamı ve şiddetin azaltılması açısından karşılıklı menfaat unsurları içermektedir (Mutschler, 2013: 17-19). Bu nedenle yıkıcı etkilere sahip olan konvansiyonel, kimyasal, biyolojik hatta nükleer silahlar konusunda devletler ortak bir zeminde buluşabilmektedir.

Silah kontrolü genellikle belirli silahların, teçhizat sistemlerinin ve personelin miktarlarına ve türlerine uygulanan sınırlamalar veya diğer kısıtlamaları içermektedir (Higgins, 2016: 8). Silahların kontrolünde savaş riskini azaltmak, savaşa hazırlanma maliyetini azaltmak ve olası durumda hasarı azaltma amaçları bulunmaktadır (Iglesias, 2009: 11). Böylece devletler arasındaki belirsizliğin azaltılmasına yardımcı olmakta ve öngörülebilirliği artırarak rakipler arasında güven inşası sürecini başlatmaktadır. Genel ve soyut olarak aktardığımız tanımlardan anlaşıldığı üzere silahların kontrolü ve silahsızlanmanın kapsamı farklıdır. Zira silahsızlanma silahların sayısal olarak azaltılmasıyla ilgiliyken silahların kontrolü daha çok silahlanma po-

litikalarına ilişkin iki veya daha fazla taraf arasındaki işbirliğini ifade etmektedir.

Silahsızlanma ve kontrol rejimlerine ek olarak çeşitli politikalar üreten 2003, 2016 ve 2020 Güvenlik Strateji Belgeleri ve 2008 Yeni Eylem Hatları ile 2013 Silahların Yayılmasına Karşı Güvenlik Girişimi, Maastricht Antlaşması (*AB Kurucu Antlaşması*) ile oluşturulan Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası'nın (*Common Foreign and Security Policy ODGP*) tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır (Özdal, 2020: 115). Bu belgeler ile AB, topluluk içi ve uluslararası güvenliğinin sağlanması, işbirliğinin güçlendirilmesi amacıyla ortak güvenlik politikası oluşturmaya çalışmıştır. AB güvenliğinin sağlanması için tarihsel ve güncel tehditlere karşı yeni yaklaşımlar, önlemler ve hedefleri sunması bakımından Güvenlik Strateji Belgeleri önemli detaylar içermektedir.

Bu bağlamda çalışma ilk olarak güvenlik politikaları, silahsızlanma ve silah kontrolü ile ilgili kavramlar ele alınarak konunun tarihsel arka planına değinilmiş ve AB'nin güvenlik algılamaları tespit edilmiştir. Takip eden bölümde ise AB Güvenlik Strateji Belgeleri ve diğer önemli girişimler analiz edilerek Avrupa Güvenlik Mimarisi'ne etkileri analiz edilmektedir.

GENEL HATLARIYLA AVRUPA'DAKİ TARİHSEL TEHDİT ALGILAMALARI

Avrupa'da, Birinci Dünya Savaşı yaklaşık 37 milyon sivil ve askerinin konvansiyonel silahlara ek olarak kimyasal ve biyolojik silahların (*Kitle İmha Silahı, Weapon of Mass Destruction, KİS*) yıkıcı etkisi sonucu ölmesi devletlerin silahsızlanma ve silahların kontrolü hususunda harekete geçmesini sağlamıştır. Bu kapsamda Milletler Cemiyeti'nin 1925'te başlattığı Cenevre Konferansı, 2 Şubat 1932'de kimyasal ve biyolojik silahların kullanılmasını yasaklayan ortak bir protokol oluşturmasıyla silahsızlanmaya yönelik ciddi bir adım atılmıştır (Pirinççi, 2014:5 64).

İkinci Dünya Savaşı ise devletlere yeniden silah sistemlerinin verebileceği hasarı hatırlatmış; tank, uçak, denizaltı gibi savaş ekipmanları ilk defa kullanılan panzerler, V-2 füzeleri ve nükleer bomba gibi silahlar savaş sonrası barışın sağlanması yolundaki en büyük sorun haline gelmiştir. 1945'te Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından Nagazaki ve Hiroşima'ya atom bombası atılmasıyla başlayan nükleer tehdit, sırasıyla SSCB, Birleşik Krallık, Fransa, Çin Halk Cumhuriyeti'nin başarılı nükleer testler gerçekleştirmelerine yol açmıştır. Söz konusu silahların yayılması tüm dünyayı tehdit edecek seviyeye ulaşırken Avrupa'da da füze ve nükleer saldırı korkusunun yükselmesine neden olmuştur.

14 Ekim 1962’de ise Dünya’nın ve Avrupa devletlerinin nükleer silahlar hakkındaki endişesi gerçekleşmiştir. ABD’ye ait U-2 gözlem uçağı, Küba’da konuşlandırılan Sovyet orta ve uzun menzilli füzelerini tespit etmesiyle iki devlet nükleer savaş eşiğine gelmiştir. Abluka ile başlayan süreçte John F. Kennedy ve Nikita Kruşçev, nükleer çatışmayı önlemek adına karşılıklı taviz vermiş, Türkiye’deki orta menzilli Jüpiter füzelerinin kaldırılması koşuluyla Küba’daki füzeler çekilmiştir (Allison, 2016: 257-259). Bu durum Avrupa’daki devletler için Kaliningrad’dan gelebilecek herhangi bir SSCB tehdidine karşı savunmasız kalma ihtimalini ortaya çıkarmıştır. Küba Füze Krizi sonrasında ABD ve SSCB ile diğer devletler, nükleer bir çatışmanın oluşturabileceği tehdit boyutuyla yüzleşmiş ve bu tehdidin yayılmasını engellemeye yönelik çeşitli görüşmeler yapmışlardır (Turan, 2021:3 71-375; Sander, 1996: 294).

Nükleer silahların yayılmasının savaş tehlikesini ciddi biçimde arttırdığının fark edilmesiyle Birleşmiş Milletler’in girişimi sonucu 1968’de Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması (*Non-Proliferation Treaty, NPT*) imzaya açılmıştır. NPT ile ABD, Birleşik Krallık, SSCB, Fransa ve Çin nükleer devlet olarak tanınırken herhangi bir devletin nükleer silah edinme girişimine “hiçbir şekilde yardım edilmemesi”, kendi nükleer cephaneliklerini azaltmayı ve ortadan kaldırmayı taahhüt etmişlerdir. (“Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT)”, 1979: Article 1). Nükleer silah sahibi olmayan devletler ise Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu’nun (International Atomic Energy Agency, IAEA) santraller ve malzemelerin incelemesine izin verilmesi ön şartıyla barışçıl nükleer teknolojiye erişimi garanti altına alınmıştır (NPT, 1979: Article 4-6).

Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri (The Strategic Arms Limitation Talks / SALT 1-2) ardından gerçekleştirilen anlaşmalar arasında 1987’de ABD ve SSCB arasında imzalanan Orta Menzilli Nükleer Güçler Antlaşması (*Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty, INF*) Avrupa için dikkat çekici özelliكتedir. 500-1500 km menzilli kara tabanlı balistik ve seyir füzelerinin yasaklanmasını sağlayan bu Antlaşma, Kaliningrad’dan oluşan tehdit algılamasını azaltmış, ABD’nin Avrupa’ya sağladığı askeri güvencelerinden birisi olmuştur. Fakat 2019’da ABD Başkanı Donald Trump’ın söz konusu anlaşmadan resmen çekilmesi üzerine Avrupa’da orta menzilli füze tehdidi tekrar gündeme gelmiştir (“The Intermediate-Range Nuclear Forces (INF) Treaty At A Glance”, 2020).

Soğuk Savaş sırasında Avrupa’nın güvenliği açıkça ABD - SSCB arasındaki nükleer ve askeri rekabetin savaşa dönüşmesinin engellenmesi ve SSCB tehdi-

dinin caydırılması olarak şekillenmiştir (Biscop ve Coolsaet, 2003:4). Bu nedenle Avrupa’nın tehditlere karşı güvenlik politikası, çoğunlukla Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü (*The North Atlantic Treaty Organization / NATO*) çerçevesinde ABD’nin sağladığı güvenlik şemsiyesi altında kurulmuştur. NATO kapsamında alınan önlemlere ek olarak Avrupa güvenliğinin temel taşıını oluşturan Avrupa Konvansiyonel Silahlı Kuvvetleri Antlaşması (*Treaty on Conventional Armed Forces in Europe / AKKA*) ile SSCB’nin Avrupa’daki konvansiyonel silahlardaki nicel avantajını ortadan kaldırarak nükleer silahların kullanımını tetikleyebilecek bir çatışmanın önlenmesi hedeflenmiştir (“The Conventional Armed Forces in Europe (CFE) Treaty and the Adapted CFE Treaty at a Glance”, 2020).

Varşova Paktı’nın dağılması ve SSCB’nin çöküşü, Avrupa’nın güvenliğine yönelik doğrudan ve büyük bir askeri tehdidin sona ermesi açısından güvenlik yaklaşımında bir boşluk yaratmıştır (Biscop ve Coolsa, 2003: 5). Bu dönemde AB, bünyesine yeni üyeler kabul etmesiyle hem genişlemiş hem de üye devletler arasında ortak hukuksal düzenlemeler oluşturarak derinleşme ve entegrasyon sürecine odaklanmıştır. Böylece Avrupa’da barış ve refahın itici gücü olarak işbirliği alanları artarak istikrarlı bir yapı oluşturulmuştur (Berenskoetter, 2005: 77).

Soğuk Savaş’ın sona ermesinden sonra ortaya çıkan sorunlar güvenliğin sadece askeri ve devlet merkezli tanımlarının eksikliğini göstermiştir. Bu bağlamda Körfez Savaşı ve Yugoslavya’nın parçalanma süreci, AB’nin yeni güvenlik ortamına karşı gerekli eylem çerçevesinin bulunmadığı kanısını güçlendirmiştir (Aybet, 2000: 191). Kopenhag Okulu’nun güvenliğin referans nesnesini devletin ötesine derinleştirilmesi, güvenlik kavramını ise askeri boyutun dışına genişletmesi AB’nin bakış açısını değiştirmesine yardımcı olmuştur. Birliğin güvenlik mantığı; ekonomik, politik, askeri, sosyal ve çevresel sektörlerle yeniden şekillenirken BM’nin 1994 İnsani Gelişmişlik Raporu’nda (Human Development Report) vurgulanan insan güvenliği AB’nin en önemli değerlerinden biri haline gelmiştir.

11 Eylül 2001 Terör Saldırılarıyla beraber artan uluslararası terörizm, AB’nin değerlerini ve güvenliğini etkileyebilecek KİS’lerin yayılması, yasadışı göç, sosyal ve ekonomik problemler, demokratik kurumların eksikliği, insan haklarına saygı ve ekolojik sorunlar vb. faktörleri öne plana çıkarmıştır (Biscop ve Coolsa, 2003: 5). Bu faktörler devletlerin tehdit algılanmasında önem kazanması üzerine AB harekete geçerek önlemler almaya çalışmıştır.

AVRUPA GÜVENLİK STRATEJİSİ BELGELERİNİN ANALİZİ

Güvenlik Stratejisi Belgeleri, AB'nin değerleri ve çıkarları temelinde ulaşılması gereken uzun vadeli politika hedeflerini ve bu amaçla uygulanacak temel yöntem ve önlemleri özetleyen politika oluşturma aracı olarak tanımlanmaktadır (Biscop, 2016a: 1). AB, hızla gelişen ve giderek karmaşıklaşan tarihsel tehdit algılamaları ve yeni tehditlere karşı hem Birlik içerisinde hem de uluslararası güvenliğini sağlamak adına çeşitli strateji belgeleri yayımlamıştır. Bu bölümde 2003 Avrupa Güvenlik Stratejisi, 2008 Yeni Eylem Hatları, 2013 Silahların Yayılmasına Karşı Güvenlik Girişimi, 2016 Avrupa Küresel Stratejisi ve son olarak 2020 Avrupa Güvenlik Birliği Stratejisi incelenerek AB'nin hangi tehditlere yönelik güvenlik ihtiyacını tanımladığı ve bu tehditlere karşı oluşturduğu çerçeve, önlemler ve kararlar ele alınmaktadır.

2003 Avrupa Güvenlik Stratejisi

AB üyesi devletler ODGP yapısının oluşturulmasından sonra ilk defa 2003'te ortak bir tehdit değerlendirmesi üzerinde anlaşmaya vararak güvenlik çıkarlarını ilerletmek adına net hedefler belirlemiştir. Javier Solana'nın tanımladığı üzere “*Daha iyi bir Dünyada güvenli bir Avrupa*” amacını benimseyen Avrupa Güvenlik Stratejisi (*European Security Strategy / ESS / AGS*), 12 Aralık 2003 tarihinde Brüksel'de kabul edilmiştir (Solana, 2003: 3).

Soğuk Savaş'tan sonra, Avrupa'nın çeşitli tehdit ve riskler ile karşı karşıya kaldığını belirten belge, Ortadoğu ve diğer bölgelerdeki çatışmaların AB'yi etkilemekte olduğunun altını çizmektedir. Başarısız devletler, yasadışı göç, organize suçlar ve terörizme ek olarak İran Nükleer Programı'nın bölgedeki tüm devletler için bir tehlike teşkil ettiği vurgulanmıştır (2003 European Security Strategy [ESS], 2003: 7).

AGS, Birliğin karşılaştığı temel tehditler ve zorlukları; terörizm, KİS'lerin yayılması, bölgesel çatışmalar, başarısız devletler ve suç organizasyonları olarak tanımlamış, güvenliğin sağlanması ve değerlerin korunması için üç temel strateji benimsemiştir (ESS, 2003: 7). İlk olarak, 11 Eylül 2001 sonrası terörizm tehdidin tüm Avrupa için de giderek artan stratejik tehdit oluşturduğu AGS'de vurgulanmıştır. Zira Avrupa, terörizm için hem hedef hem de ekonomik bir üs haline gelmiş, El Kaide gibi örgütler için lojistik sağlanması yanı sıra İngiltere, İtalya, Almanya, İspanya ve Belçika gibi birçok devlet terör saldırılarına maruz kalmışlardır.

Bu kapsamda AB, AGS ile Avrupa Tutuklama Emri'nin (*European Arrest Warrant*) kabul edilmesini, terörizmin finansmanını önleme adımları ve ABD ile

karşılıklı yardım anlaşması gibi önlemleri içeren stratejiyi kabul etmiştir (ESS, 2003:35). Belgede bahsedilen bir diğer sorun olan KİS'lerin çoğalması ve balistik füzeler, uluslararası barışı tehlikeye atması yönüyle dikkat çekmektedir (EU Strategy Against Proliferation of Weapons of Mass Destruction Action Plan [Action Plan], 2003: 2). Libya'nın gizli bir şekilde geliştirdiği nükleer ve kimyasal silahlarını Birleşmiş Milletler (BM)'e teslim etmesi (Bowen, 2017), İran ve Kuzey Kore'nin nükleer programları ile füze teknolojisinin yayılması AB'nin güvenliğine yönelik risk algısını temellendirmektedir.

Birlik, AGS ekinde Eylem Planı (*Action Plan*) yayımlayarak IAEA'nın güçlendirilmesi, ihracat kontrollerinin sıkılaştırılması ve yasadışı tedarikçilere karşı önlemleri öngören bir program kabul etmiştir (Action Plan, 2003: 10-13). AB bu programda çok taraflı rejimler ile antlaşmalar ve doğrulama protokollerinin güçlendirilmesi yönünde çaba sarf edeceğini taahhüt etmiştir. Ayrıca İran Nükleer Programını incelemek için uluslararası çabaların ön saflarında yer alınması ve çok taraflı forumlarda aktif rol alması kararlaştırılmıştır (ESS, 2003: 11).

Belge, KİS'lerin çoğalması ve uluslararası terörizmin oluşturduğu güvenlik tehditlerini etkili çok taraflılık (*effective multilateralism*) yoluyla ele almıştır. Başka bir deyişle AB, BM ve çok taraflı anlaşmalar yoluyla kilit bir aktör olarak hareket etmeyi, yoksulluk ve kötü yönetim gibi temel problemlerin çözümü için topluluk içerisinde ve bölgedeki devletlerle diyalog yoluyla bu tür zorluklara karşı mücadele etmeyi amaçlamıştır (Quille, 2004: 422).

AGS'de son olarak başarısız devletlerin kötü yönetim, yolsuzluk, iktidarın kötüye kullanılması, zayıf kurumlar ve hesap verebilirlik eksikliğinin neden olduğu organize suç ve terörizm gibi bariz tehditlere dönüşebileceğini öngörmektedir (ESS, 2003: 31). Birlik, bu sorunlarla mücadele edilmesine yardımcı olmak amacıyla Balkanlar ve Afganistan da dahil olmak üzere başarısız devletlerin kurumsal yapılarının güçlendirilmesi için maddi ve teknik destekte bulunulmasına karar vermiştir.

Böylece AB'ye komşu devletler ve Balkanlar'daki hükümetleri desteklemeyi hedefleyen Avrupa Komşuluk Politikası (*European Neighbourhood Policy, ENP*) demokrasiyi teşvik etmek ve yetkililerin organize suçla mücadele etmelerini sağlayarak refah ve güvenliğe dayalı ekonomik ve politik ortaklıkların artacağı öngörülmüştür.

2008 Yeni Eylem Hatları

AB'nin KİS'lerin yayılmasına karşı geliştirmiş oldu-

ğu 2003 AGS'ye uygun olarak, BM Güvenlik Konseyi'nin 1540 Sayılı Kararı'nı destekler nitelikte 17 Aralık 2008'de AGS'nin etkinliği arttırmak ve yeni tehditlere karşı önlemler almak için “*Kitle İmha Silahlarının Yayılması ve Ateşleme Sistemlerine Karşı Mücadele Kapsamında Yeni Eylem Hatları*” (*New Lines for Action by the European Union in Combating the Proliferation of Weapons of Mass Destruction and Their Delivery Systems*) kabul edilmiştir.

Literatürde kısa adıyla 2008 Yeni Eylem Hatları (*New Lines of Action*) olarak da bilinen bu belge kapsamında AB Konseyi, 2003 AGS'nin uygulamadaki verimliliğini arttırmak için aşağıdaki önerileri kabul etmiştir (*New Lines for Action by the European Union in Combating the Proliferation of Weapons of Mass Destruction and Their Delivery Systems [New Lines of Action]*, 2008: 5-10):

- Güncellenmiş risk ve tehdit değerlendirme raporlarının sunulması,
- Bilimsel, akademik ve finansal kurumlar için farkındalık yaratma modellerinin geliştirilmesi,
- İşbirliğinin yoğunlaştırılması ile üçüncü devletlerin silahların yayılmasının önlenmesi ilkelerini geliştirmesine ve ihracat kontrollü reformlarına yardım edilmesi,
- İşbirliği mekanizmaları ile bilgi (*know-how*) transferleriyle mücadele önlemlerinin alınması,
- Silahların yayılma ve çoğalma eğilimlerini engelleme çabalarının yoğunlaştırılması,
- KİS'lere yönelik finansman ile mücadele çabalarının yoğunlaştırılması,
- İlgili bölgesel ve uluslararası kuruluşlarla koordinasyon sağlanması olarak belirlenmiştir.

Söz konusu belgede nükleer, biyolojik ve kimyasal silahların, balistik ve seyir füzelerinin yayılmasının büyük bir tehdit olmaya devam ettiği belirtilerek önlemlerin etkili olabilmesi için üç ilkeye dayandırılması gerektiği vurgulanmıştır (*New Lines for Action*, 2008: 4). İlk ilke ikili, bölgesel ve çok taraflı anlaşmaların evrenselleştirilmesi ve tam olarak uygulanması yoluyla “*yayılmayı önleme rejimi*”nin güçlendirilmesidir. İkinci ilke ise KİS'lerin yayılmasını önlemek ve BM Güvenlik Konseyi kararlarının uygulanmasını sağlamak için kararlı eylemler hazırlanmasıdır. Son husus ise hassas bilgi transferlerini engellemek ve yasadışı ağlarla mücadele etmek için operasyonel işbirliğinin geliştirilmesidir.

2013 Silahların Yayılmasına Karşı Güvenlik Girişimi

31 Mayıs 2003 tarihinde ABD Başkanı George W. Bush, “*Silahların Yayılmasına Karşı Güvenlik Girişimi*”nin” (*Proliferation Security Initiative / PSI*) kurulduğunu duyurmuştur. Barışa yönelik tehdidin nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların yayılması olduğunu belirten Bush, yayılmayı durdurmak için bütün devletlerin birlikte çalışabileceği bir inisiyatif oluşması gerektiğini vurgulamıştır (Koch, 2012: 4).

2003 Madrid Çekirdek Grup (*Core Group*) toplantısı sonunda yayınlanan belgede, KİS ve füzelerin devletlere ve devlet dışı aktörlere akışını durdurmak için daha aktif önlemler alma ihtiyacı konusunda anlaşıldığı belirtilmiştir. Tehlikeli maddelerin ticaretini önlemede rol oynamaya hazır olan ve sevkiyatları engellemek için proaktif önlemlere katkıda bulunabilecek tüm devletlerin PSI'a dahil olabileceği açıklanmıştır. Bu sebeple 2013 yılı PSI için mihenk taşı olarak kabul edilebilir. Zira PSI'a üye devletler, 10. yıl toplantısında KİS'lerin yayılmasına karşı mücadelede kritik rol oynamayı kabul etmişlerdir (“*2013 Proliferation Security Initiative 10th Anniversary High-Level Political Meeting*”, 2020). Bu devletler daha düzenli ve etkin eylemler ile caydırıcılık oluşturmak; yasal olarak bağlayıcı uluslararası anlaşmalarla ticari gemiler ve uçaklar tarafından suç içeren eylemlerin önlenmesi; bilgi paylaşımı, uzmanlık gibi kritik yetenek ve uygulamaların somut adımlar haline dönüşmesi konusunda anlaşmışlardır (Dunne, 2013: 6).

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşıldığı üzere PSI, ticaret kontrol rejimi ve silahların yayılması ile ilgili diğer girişimlerden daha fazla sayıda ve genişlikte faaliyet yelpazesi üstlenmiştir. Bu kapsamda PSI etkinlikleri genellikle birbiriyle iç içe olan dört kategoriye ayrılır (Dunne, 2013: 6):

- (a) Bölgesel ve yüksek düzeyli siyasi toplantılar dahil görüşmeler;
- (b) Gelişen tehditlere karşı koymanın yollarını keşfetmeye yönelik çalıştaylar;
- (c) Kontrol yeteneklerini test etmek ve geliştirmek için ortak faaliyetler ve
- (d) PSI'a taraf olan devletlerin kapasitesini desteklemek ve geliştirmektir.

AB, PSI'ın silahların yayılması tehdidini önlemek için çok taraflı bir inisiyatif olması nedeniyle desteklemiş, uygun ve zamanında eylemlerde bulunma konusunda bireysel ve toplu olarak devletlerin yeteneklerini geliştirme çabasına katkıda bulunmuştur.

2016 Avrupa Küresel Stratejisi

Rusya Federasyonu'nun (RF) 2014'te Kırım'ı ilhak etmesi ve Doğu Ukrayna'nın istikrarsızlaşması "*Avrupa'da barış ve istikrarın artık var olmadığı*" (Tocci, 2017: 487-488) şeklindeki eleştirileri beraberinde getirmiştir. Baltık Denizi'nde artan tehdit, Suriye, Libya ve Yemen'deki iç çatışmalar, İslam Devleti'nin (*Irak Şam İslam Devleti, IŞİD*) terör saldırıları, AB'ye kontrolsüz mülteci ve göçmen akışına neden olmuştur. Ek olarak Fransa ve Belçika'ya yönelik terör saldırıları artık birlik içerisinde de bir güvenlik zafiyetinin bulunduğunu ortaya koymuştur (Mlksoo, 2016: 380).

Birlik sınırları içinde ve ötesinde karşı karşıya kaldığı söz konusu krizlerin tanımlanması, 2016 AB Küresel Stratejisi'nin (*2016 Global Strategy for EU*) oluşturulmasının temel gerekçesini oluşturmaktadır. AGS ile belirlenen temel yaklaşım, uzun vadeli veya genel bir hedefe ulaşmak için yeniden tasarlanmış, AB'nin iç ve dış tehditlere karşı kabiliyetini arttırmaya odaklanan küresel bir stratejiye evrilmiştir (Bendiek, 2016: 1). Bu sebeple Haziran 2016'da AB, yeni küresel stratejisini açıklayarak ODGP'nin gelecekteki yönelimi için bir çerçeve oluşturmuştur.

Küresel Güvenlik Stratejisi "*birbirine daha bağlı, ihtilaflı ve karmaşık*" (Karabel, 2016: 1) bir uluslararası konjonktürde AB için yol haritası çizmeyi hedeflemektedir. Bu tanımlamadan da anlaşılacağı üzere AB'nin uluslararası topluma katkısını artırmak, sorumluluklarını genişletmek ve daha fazla iş birliğine katılmak temel yöntem olmuştur. Strateji özellikle terörizm, hibrit tehditler, iklim değişikliği ve enerji güvenliği ile ilgili tehditleri ön plana çıkararak Birliğin güvenliğini iyileştirme ve güçlendirme amacını benimsemiştir.

Bu tehditlerin üstesinden gelmesi için AB'nin caydırıcılık oluşturma, yanıt verme ve koruma yeteneklerini arttırması gerektiğini belirten belge, NATO'nun sağladığı kolektif güvenlik şemsiyesinin yanı sıra Birliğin zerk hareket edebilmesi, donanımlı, eğitimli ve organize hale getirilmesi gerektiğini savunmaktadır (Global Strategy for EU, 2016: 20).

Ayrıca "*Avrupalılar, Avrupa'yı koruyabilmeli*" (Global Strategy for EU, 2016: 19) anlayışını ön plana çıkaran Küresel Strateji Belgesi, tehditlere karşı güvenlik ve savunma kapasitelerinin bölge dışı aktörlere ya da örgütlere bırakılmadan ye devletler arasında güçlendirilmiş işbirliği çerçevesinde yrtlmesi gerektiğini belirtmektedir.

"*Mtfevik gçlerin konuşlandırılmasını engelleyen prosedür, finansal ve politik engelleri aşarak hızlı tepki kapasitesi geliştirmeliyiz. ye Devletler (AB) gelişmiş işbirliği alanları araştırılmalıdır. Bu girişim zaman*

içerisinde başarılı olur ve tekrarlanabilirse, Lizbon Antlaşması'nın potansiyelinden tam olarak yararlanarak daha güçlü yapılandırılmış işbirliği alanları oluşturulabilir." (Global Strategy for EU, 2016: 47).

Bu kapsamda güvenlik ve savunma alanındaki gereksinimler ve yetenek önceliklerinin belirlenmesi amacıyla ye devletler, savunma teknolojileri ve araştırmaları ile çok uluslu işbirliği imkanlarını desteklemek adına fon ve teşvik verilmesi, Avrupa Savunma Ajansı'nın (*European Defence Agency, EDA*) ise güçlendirilmesi gerektiğini kararlaştırmışlardır (Biscop, 2016b: 432-441).

Belge, savunma yeteneklerini geliştirmenin yanı sıra AB için önemli beş konuyu da vurgulamaktadır (Bendiek, 2016: 4):

1. Siber güvenlik ve stratejik iletişim alanındaki çabaların hızlandırılması teşvik edilmektedir.
2. ODGP'nin Doğu ve Güney sınırlarındaki kırılgan devlet yapılarının istikrara kavuşturulması gerektiği belirtilmiştir.
3. Geniş, derin ve dayanıklı bölgesel ve uluslararası ortaklıklar temelinde çatışma ve krizlere karşı kapsamlı bir yaklaşım hazırlanmalıdır.
4. AB, dünya çapında bölgesel çabaları desteklemeli ve barışı teşvik eden politika izlemelidir.
5. AB, ODGP aracılığıyla insan haklarına ve sürdürülebilir kalkınma ilkelerine saygıyı ve "*küresel sisteme erişim*" sağlamak için uluslararası hukuka dayalı küresel reform sürecini ilerletmelidir.

2020 AB Güvenlik Birliği Stratejisi

24 Temmuz 2020'de Avrupa Komisyonu, 2020-2025 dönemi için yeni bir AB Güvenlik Birliği Stratejisi (EU Security Union Strategy, 2020) oluşturmuştur. Covid-19 Krizi ile beraber meydana gelen yeni güvenlik tehditlerinin ilgili politikaları yeniden şekillendirdiğini giriş kısmında belirten belge Birlik içerisinde hem fiziksel hem de dijital ortamlarda güvenliğin ele alınması ihtiyacına vurgu yapmaktadır. Yeni strateji belgesinde kritik ürünler, hizmetler, altyapılar ve teknolojiler açısından tedarik zincirlerinin stratejik öneminin altı çizilmiş, AB'nin olası krizlerde hazırlıklı ve dirençli olması, iyi araçlara sahip olmasını sağlamak için her sektörün ve bireyin ortak çabayla katkı sunmasının gerekli olduğu bir döneme girildiği belirtilmiştir (EU Security Union Strategy, 2020: 1).

Bu bağlamda Strateji, 2020-2025 dönemini kapsamak ve geleceğe yönelik bir güvenlik ortamı sağlamak için yetenekler ve kapasiteleri oluşturmayı hedeflemektedir. Küresel salgının devam ettiği ortamda Birliğin karşı-

laştığı sorunları; terörizm ve organize suçla mücadele, hibrit tehditleri önlemeye ve tespit etmeye, kritik altyapının dayanıklılığını arttırmaya, siber güvenliği teşvik etmeye kadar uzanan geniş ve kapsamlı güvenliğin sağlanması için 2025'e kadar geliştirilecek araçları ve önlemleri ortaya koymaktadır (EU Security Union Strategy, 2020: 2).

2020 AB Güvenlik Birliği Stratejisi, Covid-19 döneminde belirsizliklerin nasıl güvenlik açığı oluşturduğunun altını çizmektedir. Zira Birlik, siber saldırıların kritik altyapıya verdiği hasar, dezenformasyon ve siyasi propagandalar yoluyla istismar edilen güvenlik açıklarıyla birlikte, devlet ve devlet dışı aktörlerin daha karmaşık ve hibrit tehdidi ile karşılaşmıştır. 2019'da AB'ye yönelik terör saldırıların düşüş eğilimi göstermesine rağmen IŞİD ve El Kaide'nin selefi-cihatçı yaklaşım hala yüksek tehdit olarak kabul edilmektedir. Radikalleşmiş kişilere ek olarak Suriye ve Irak'tan geri dönen yabancı terörist savaşçıların oluşturduğunu potansiyel tehdit ise belgede yer alan önemli hususlardan biridir (EU Security Union Strategy, 2020: 4).

AB, karşılaştığı bu tehditler ve zorluklar karşısında dört öncelikli konu belirlemiş ve gerekli önlemleri sıralamıştır. Bu dört stratejik öncelik: (1) Geleceğe yönelik bir güvenlik ortamı; (2) Gelişen tehditlerle mücadele; (3) Terörizm ve organize suçlar ile mücadele ve (4) Güçlü bir Avrupa güvenlik ekosisteminin kurulmasıdır (EU Security Union Strategy, 2020: 6).

2020 Strateji Belgesi ile AB, geleceğe hazır bir güvenlik ortamının oluşturulması için terörist saldırıların yoğunlaştığı halka açık alanların korunması ve kritik altyapıya yönelik siber saldırı ve suçlara karşı önlemler alınması gerektiğini vurgulamıştır. Bu kapsamda artan siber aktiviteler nedeniyle yapılandırılmış ve koordineli bir işbirliği platformu kurulması, AB'nin Ortak Siber Birim (*Joint Cyber Unit*) oluşturma ihtiyacını gündeme getirmiştir (EU Security Union Strategy, 2020: 9).

Siber ortamda tehditler ile mücadele kapsamında Ortak Siber Birimi kötü amaçlı yazılım, veri hırsızlığı, çevrimiçi terörizm propagandası, aşırılık veya cinsel istismar gibi suçların tespit edilmesi için olası teknik önlem ve becerileri geliştirerek hukuksal yaptırımların uygulanma kapasitesini arttırmaya yönelik faaliyetler

yürütmesi planlanmaktadır. AB İnternet Forumu (*EU Internet Forum*) ve Terörle Mücadele Küresel İnternet Forumu (*Global Internet Forum to Counter Terrorism*)'da dahil olmak üzere uluslararası girişimlere dahil olunması yoluyla internetin teröristler, şiddet ve aşırılık yanlıları ve suçlular tarafından kötüye kullanılmasının engellenmesi gibi önlemler bu kapsamda değerlendirilmiştir (EU Security Union Strategy, 2020: 13).

Sosyal uyumu zayıflatmayı ve kurumlara olan güveni azaltmayı amaçlayan hibrit tehditlere karşı AB'nin direncini arttırmak ise Güvenlik Birliği Stratejisi'nin bir diğer önemli unsurudur. Temel önlemler arasında, hibrit tehditlere karşı erken tespit, analiz, farkındalık, dayanıklılık oluşturma ve krize yanıt vermeye dayanan bir AB yaklaşımı da bulunmaktadır. Belge, stratejik ortaklarla özellikle NATO ve G7 ile yakın işbirliğinin devam etmesi gerektiğini vurgulamaktadır (EU Security Union Strategy, 2020: 15).

Gerçek ve etkili bir güvenlik birliğinin toplumun tüm kesimlerinin ortak çabası ile inşa edilmesi gerektiğini belirten belge hükümetler, kolluk kuvvetleri, özel

sektör, eğitim ve vatandaşların güvenliğin sağlanması ve tehditlere karşı dayanıklılığın oluşturulması aşamalarına dahil olmaları gerektiğini belirtmiştir (EU Security Union Strategy, 2020: 20). Bu kapsamda AB vatandaşlarının güvenliğine yapabileceği kritik katkılardan birisi olan güvenlik güçleriyle birlikte çalışması, işbirliği ve bilgi paylaşımı, suç ve terörizmle mücadele etmek ve adaleti sağlamak adına en güçlü araç olduğu vurgulanmıştır

(EU Security Union Strategy, 2020: 21). Birlik üyesi devletler arasında operasyonel kanun uygulama işbirliğini geliştirmek için Schengen Bilgi Sistemi, Europol ve Eurojust'ın modernize edilmesi ve basitleştirilmesi yönünde de kararlar alınmıştır.

Strateji Belgelerinin Karşılaştırması

Avrupa Strateji Belgeleri hem siyasi hem de akademik tartışmalarda yaygın olarak öne sürülen ODGP'nin etkisizliği hakkındaki eleştirilere birer yanıt niteliğindedir. Çoğu eleştirilerin odak noktası olan AB'nin ODGP'de toplu karar alınmaması, ulusal hedeflerin farklı olması ya da yetki devri isteksizliği (Wagner, 2003: 577), 2003 yılında aşılmış ve ortak tehdit değerlendirmesi üzerinde mutabakata varılmıştır. Günümüz

Tablo 1: Avrupa Güvenlik Birliği Stratejisi, Stratejik Önceliğe Sahip Dört Alan (European Commission, 2021)

	2003 Avrupa Güvenlik Stratejisi	2016 Avrupa Küresel Stratejisi	2020 Avrupa Güvenlik Birliği Stratejisi
Sorumluluk Alanları	Bölgesel	Küresel	Avrupa Birliği
Tehditler	Terörizm Başarısız Devletler KİS'lerin Yayılması	Terörizm Hibrit Tehditler İklim Değişikliği	Salgın Hastalıklar Siber Saldırıları Terörizm ve Organize Suçlar
Tedbirler	Etkili Çok Taraflılık Uluslararası Anlaşmalarda Aktif Rol Alınması NATO ile İşbirliğinin Kurulması	Bölgesel ve Uluslararası Ortaklıklar Güvenliğini Sağlama NATO ile İşbirliğinin Güçlendirilmesi	Kritik Altyapının Korunması Ortak Siber Birim NATO ile İşbirliğinin Güçlendirilmesi

Tablo 2: Avrupa Strateji Belgelerinin Karşılaştırılması

itibariyle üç farklı belge üzerinde uzlaşma sağlanmış olsa da Tablo 2 incelendiğinde benzerlikler kadar farklılıkların mevcut olduğu görülmektedir.

AB, 2003'te sorumluluk alanı olarak bölgesel bir sınırlılık içerisinde Orta ve Güney Avrupa ve Ortadoğu'da istikrarsızlık üreten devletleri öncelerken 2016 stratejisi ile hem küresel kararlar üretme kapasitesini hem de olaylar üzerine etki edebilen uluslararası bir aktör olmaya aday olduğunu göstermiştir. Rusya'nın agresif Gürcistan politikası ve 2014'te Kırım'ı ilhak etmesi, Baltık Denizi'nde artan gerilim, Ortadoğu'daki iç savaşlar, Akdeniz üzerinden kontrolsüz mülteci ve göçmen akışı olmak üzere AB geniş bir coğrafyada karşılaştığı krizleri önlemeye çalışmıştır. Fakat COVID-19 krizi ile meydana gelen yeni güvenlik ortamı, AB'nin küresel aktör olma hedefini erteleyerek yerel sınırları içerisine odaklanmasını zorunlu kılmıştır. Avrupa Güvenlik Birliği Stratejisi'nde yer alan "AB İçerisindeki Herkesi Korumak" (EU Security Union Strategy, 2020: 6) başlığı küreselden yerele dönüş yaşandığının göstergelerinden biridir.

Tehditler bakımından terörizm, Lizbon Antlaşması'nın 2.maddesinde belirtilen "insan onuru, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve azınlıklara mensup kişilerin hakları da dahil olmak üzere insan haklarına saygı" ("Promoting and safeguarding the EUs values", 2021) değerlerini hedef alması, korku ve endişe oluşturması sebepleri ile güvenlik değerlendirmesinde ilk üçte yer almıştır. AB'nin silahların yayılması, hibrit tehditler, iklim değişikliği, salgın hastalıklar ve siber saldırılar gibi çeşitli güvenlik tehditlerine karşı stratejisini adapte ederek uyum sağlamanın güçlü özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tehditlere karşı tedbirlerin belirlenmesi de güç ve uluslararası işbirliği kapasitesinin artırılmasına önem veren AB, 2003'te etkili çok taraflılık politikası benimsemiştir. Bu kapsamda silah kontrol ve IAEA rejimlerinde aktif rol üstlenilmiş, "Berlin Plus" düzenlemeleri vasıtasıyla NATO'nun iletişim, planlama ve komuta sisteminden yararlanılmıştır.

AB'yi uluslararası güvenlik aktörü olarak kabul eden 2016 stratejisi, 25 üye devletin katılımı ile savunma işbirliğini derinleştirmeye yönelik "Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği" (*Permanent Structured Cooperation / PESCO*) mekanizması oluşturulmuştur. Birliğin savunma kapasitesinin geliştirilmesi, savunma harcamalarının NATO gibi diğer uluslararası örgütlerle birlikte yükseltilmesi, eksikliklerin ve güvenlik açıklarının azaltılmasını kapsayan 10 maddelik protokol imzalanmıştır (Blockmans ve Crosson, 2019: 3). Böylece AB, NATO'dan bağımsız bir şekilde hareket edebilen, tatbikat ve operasyon düzenleyerek kendi güvenliğini sağlayan savunma yapısını oluştururken çok uluslu (NATO, BM, vb.) misyonlar için kullanabileceği yeteneklerini geliştirmiştir. Son olarak 2020 belgesinde NATO ile işbirliğinin güçlendirilmesine yönelik adımlar atılırken kritik altyapı ve siber ortam gibi yeni güvenlik önlemleri alınmıştır.

SONUÇ

AB, ekonomik olarak başarılı kabul edilse de çok sesli yapısı ve üye devletler arasındaki çıkar uyumsuzluklarından dolayı ODGP'den söz edilemeyeceği algısına strateji belgeleriyle son vermiştir. Bölgesel ve küresel tehditlerin devletlerin tek başlarına mücadele edemeyeceği boyuta ulaşması, birlik içerisinde kolektif çabaları gündeme gelmesine yol açmıştır.

Çalışmamızın giriş kısmında belirttiğimiz üzere AB, güvenlik mimarisinde 18 yıl içinde 5 önemli girişimde bulunarak insan güvenliği, özgürlük ve demokrasi gibi değerlerini güvende tutmayı amaçlayan bir politika olarak güvenlik stratejisi belgelerini yayımlamıştır.

11 Eylül 2001 Terör Saldırıları sonrası artan uluslararası terörizmin etkisi, boyut ve şekil değiştirerek tüm strateji belgelerinde yer alırken, KİS ve füzelerin yayılması AB'nin doğrudan ve dolaylı olarak tehdit değerlendirmesinde ilk sıradadır. 2003 Irak'ın işgali sırasında kimyasal silah şüphesine ek olarak Kuzey Kore'nin Yemen'deki gruplara füze taşıyan gemisinin tespit edilmesi, bu tür silahların teröristler tarafından kullanılması şüphesini ise canlı tutmuştur. Bu kapsamda 2003 Avrupa Güvenlik Stratejisi etkili çok taraflılık, uluslararası işbirliği ve silah kontrolü için eylem planları ile temel önlem yapısı oluşmuştur. AB ilk defa tehditlere karşı bir güvenlik politikası geliştirmiş; terörizm ve silahların yayılmasını önlemesi için kontrol mekanizmalarının güçlendirilmesi ve işbirliği alanlarının artması gibi politikalar belirlerken, siyasi ve askeri araçların kullanımı aracılığıyla Birliğin direncinin artırılması ile ilgili çok yönlü bir yaklaşım oluşturmuştur.

Diğer bir ifade ile belirtirsek ABD, RF ve NATO gibi kilit ortaklarla yakın bir şekilde hareket eden AB güvenliğini garanti altına almaya çalışmıştır. Bu bağlamda 2003'te kabul edilen Berlin Plus düzenlemeleri, AB'nin kriz bölgelerine düzenleyeceği operasyonlar için NATO'nun varlıklarını ve yeteneklerine erişimini sağlayarak kriz yönetiminde NATO-AB iş birliğinin temelini oluşturmuştur. Ayrıca silahsızlanmayı teşvik etmek ve tüm AB siyasi, diplomatik ve ekonomik faaliyetlerinde yayılmayı önleme hedefine ulaşmak için PSI'da aktif rol alan AB, bölgesel ve uluslararası istikrarlı bir ortamı teşvik etmiştir.

2003 Avrupa Güvenlik Stratejisi ile başlayan ortak tehdit algılamalarını önleme çabaları 2008, 2016 ve 2020 girişimleri için işaret fişeği olmuştur. AB'nin entegrasyonu için önemli bir kurum olan ODGP'nin işlevsel hale gelerek ortak tehditlerin tanımlanması ve önlem alınması için tek sesli bir yapıya ulaşmaya çalışması açısından önem arz etmektedir.

2016 Avrupa Küresel Stratejisi'nin öne sürdüğü güçlendirilmiş işbirliği fikriyse 2017'de somut bir yapıya dönüşmüştür. PESCO ile tehditlerin önlenmesi ve karşı konulması Birlik içerisinde var olan yeteneklerin bir araya getirmeyi amaçlanırken hem AB'nin hem de NATO'nun Avrupa savunmasını güçlendirmek ve direnç oluşturması açısından strateji belgelerinde öne sürülen diğer girişimler için pekiştirici etki doğurmuştur.

Tehdit olarak değerlendirilen terörizm, KİS ve füzelerin yayılmasının engellenmesi, azaltılması, sınır-

landırılması ve yok edilmesi faaliyetlerine ek olarak ihracat kontrolü, denetimler ve prosedürler uygulamış, siyasi ve ekonomik önlemlere ek olarak NATO faaliyetlerine dahil olarak sahada da rol almıştır. Böylece strateji belgelerinin hem yasal hem de pratik düzlemde güvenlik sistemi oluşturarak Avrupa güvenliğine katkı sağlamıştır.

Bununla birlikte strateji belgelerinde maddi yükün nasıl paylaşılacağı hakkında bilgilere yer verilmiş olması önemli eksikliklerdendir. AB bütçesine en büyük katkıda bulunan ülkelerden Birleşik Krallık'ın Ocak 2020'de birlikten ayrılması, savunma yatırımlarına yönelik bütçe üzerindeki baskıyı artırmış olmalıdır. Ayrıca koronavirüs pandemisi ile mücadele kapsamında devletlerin öncelikleri savunmadan sağlıkla ilgili alanlara kaymaktadır. Böyle bir konjonktürde üye devletler, ODGP kapsamında oluşturulan ortak politikaya katkı sunmak yerine ulusal önceliklerine odaklanacaklardır. 2003, 2016 ve 2020 belgeleri kazanımlarının korunup korunmayacağı ise Birliğin pandemi sırasındaki ve sonrasındaki yaklaşımları belirleyecektir.

KAYNAKÇA

- Allison, G. (2016). “Küba Füze Krizi”, Dış Politika Teoriler Aktörler ve Örnek Olaylar Çev. Nasuh Uslu, İstanbul, UİK.
- Arends, J. F. M. (2009). Homeros’ dan Hobbes ve Ötesine: “Güvenlik” Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6(22), 3-33.
- Arms Control Association. (2020). The Conventional Armed Forces in Europe (CFE) Treaty and the Adapted CFE Treaty at a Glance, retrieved from <https://www.armscontrol.org/factsheet/cfe>
- Arms Control Association. (2020). The Intermediate-Range Nuclear Forces (INF) Treaty At A Glance, retrieved from <https://www.armscontrol.org/factsheets/inf treaty>
- Aybet, G. (2000). A European Security Architecture After the Cold War. *Questions of Legitimacy*.
- Bendiek, A. (2016). The Global Strategy For the EU’s Foreign And Security Policy. (SWP Comment, 38/2016). *Berlin:Stiftung Wissenschaft und Politik -SWP- Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit*. retrieved from <https://nbnresolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-47921-5>
- Berenskoetter, F. S. (2005). Mapping the Mind Gap: A Comparison of US and European Security Strategies. *Security Dialogue*, 36(1), 71-92.
- Biscop, S. (2016a). *The European Security Strategy: A Global Agenda For Positive Power*. Routledge.
- Biscop, S. (2016b). All or Nothing? The EU Global Strategy and Defence Policy After The Brexit. *Contemporary Security Policy*, 37(3), 431-445.
- Biscop, S., & Coolsaet, R. (2003). *The World is the Stage: A Global Security Strategy for the European Union*. Notre Europe.
- Blockmans, S., & Crosson, D. M. (2019). Differentiated Integration Within PESCO: Clusters And Convergence In EU Defence. Centre for European Policy Studies.
- Bowen, W. Q. (2017). *Libya and Nuclear Proliferation: Stepping Back From the Brink*. Routledge.
- Council of the European Union, (2008). New Lines for Action by the European Union in Combating the Proliferation of Weapons of Mass Destruction and Their Delivery Systems, 17172/08, Brussels, retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3A133234>
- Council of the European Union. (2003). EU Strategy Against Proliferation of Weapons of Mass Destruction Action Plan15708/03, Brussels.
- Definition of Security, Etymonline, retrieved from https://www.etymonline.com/word/security#etymonline_v_30368, [Erişim Tarihi: 23.10.2020].
- Dunne, A. (2013). *The Proliferation Security Initiative: Legal Considerations And Operational Realities*. SIPRI, Stockholm International Peace Research Institute.
- EUR-lex, “Promoting and safeguarding the EUs values”, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:l33500> (Erişim Tarihi:14.06.2021).
- European Commision, (2008). EU Strategy Against Proliferation of Weapons of Mass Destruction Action Plan. retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3A133234>
- European Commision, (2020). EU Security Union Strategy, Brussels, COM(2020) 605, retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1596452256370&uri=CELEX:52020DC0605>
- European Commision. (2020). A Future-proof Security Environment, retrieved from https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/european-security-union/future-proof-security-environment_en

- Higgins, D. S., & CD, C. F. R. (2016). *Perilous Onset: The Decline of Conventional Arms Control* (Doctoral dissertation, King's College London).
- Iglesias, A. (2009). *Conventional Arms Control: Strategies For Security Or For Simulation? International Regimes And The Case Of The European Union Code Of Conduct On Arms Exports* (Master's Thesis).
- Karabel, S. (2016). Avrupa Birliği'nin 2016 Güvenlik Strateji Belgesi. *Bilgesam Analiz/Avrupa*, (1308), 1-9.
- Koch, S. J. (2012). *Proliferation Security Initiative: Origins and Evolution*. National Defense University Fort Mcnair Dc Center For The Study Of Weapons Of Mass Destruction.
- Mälksoo, M. (2016). From The ESS To The EU Global Strategy: External Policy, Internal Purpose. *Contemporary Security Policy*, 37(3), 374-388.
- Mutschler, M. M. (2013). *Arms Control in Space: Exploring Conditions for Preventive Arms Control*. Springer.
- North Atlantic Treaty Organization.(2021), The NATO-EU Strategic Partnership, retrieved from <https://www.nato.int/docu/comm/2004/06-istanbul/press-kit/006>.
- Oxford English Dictionary, (2020) retrieved from <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/security?q=security>
- Özdal, B. (2020), Avrupa Birliği Siyasi Bir Cüce, Askeri Bir Solucan mı?, Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası ile Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Oluşturma Süreçlerinin Tarihsel Gelişimi, 3. Baskı, Bursa: Dora Yayınları.
- Pirinççi, F. (2014), "Kitle İmha Silahları ve Silahsızlanma", Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram Ve Konular , ed. Şaban Kardeş, Ali Balcı. İstanbul, *Küre Yayınları*.
- Quille, G. (2004). The European Security Strategy: A Framework for EU Security Interests?. *International peacekeeping*, 11(3), 422-438.
- Sander, O. (1996). *Siyasi Tarih: 1918-1994*. İmge Kitabevi.
- Solana, J. (2003). *European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World*. Brussels: European Council.
- Tocci, N. (2017). From the European Security Strategy to the EU Global Strategy: Explaining the Journey. *International Politics*, 54(4), 487-502.
- Turan, S. (2021). "Küba Krizi", Barış Özdal, R. Kutay Karaca, (Ed.), *Diplomasi Tarihi II*, 3. Baskı, Bursa: Dora Yayınları, 371-375.
- United Nation Office for Disarmament Affairs,"Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT)", (1979). <https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/npt/> [Erişim Tarihi:10.06.2021].
- US Department of State Diplomacy in Action. (2013). 2013 Proliferation Security Initiative 10th Anniversary High-Level Political Meeting, <https://2009-2017.state.gov/t/isn/meeting/index.htm>
- Wagner, W. (2003). Why the EU's Common Foreign and Security Policy Will Remain Intergovernmental: A Rationalist Institutional Choice Analysis of European Crisis Management Policy. *Journal of European Public Policy*, 10(4), 576-595.

EXTENDED SUMMARY

Strategy documents create framework texts that will guide security issues by providing possible solutions and a common vision. The European Union has established technical and political procedures to meet the need for security to protect, prevent or mitigate harm from historical and changing threats to itself. The change and evolution of the threats faced by the Union provided the basis for the emergence of new documents while ensuring the validity of strategy documents within a certain period.

In this process, the EU emphasizes disarmament and arms control, which provide a solution to guaranteeing security, ending conflicts and the presence of weapons that are an obstacle to preventing wars. In other words, it supports predictable confidence building by reducing risk, reducing the cost of preparation, and reducing potential damage by supporting disarmament and arms control regimes. Historical context—the fact that the World Wars took place in Europe has provided an understanding of the destructive power of weapons. After the use of WDM and nuclear weapons, negotiations have been held to prohibit and limit such weapons.

During the Cold War, European security was established to deter the USSR under the umbrella of common security with NATO and the United States. The dissolution of the Warsaw Pact and the collapse of the USSR caused a gap in security perceptions in terms of ending a direct and major military threat to the security of Europe. With the terrorist attacks of 11 September 2001, increased international terrorism, organized crime, and illegal migration that affected the values and security of the EU came to the fore. In 2011, with the Syrian Civil War, ISIS increased the threat of international terrorism and caused refugee mobility. To combat these problems, the EU has had to take action.

In 2003, the EU agreed for the first time to a joint threat assessment. The perception that conflicts in the Middle East and elsewhere affect the EU's security while failing states, illegal immigration, organized crime and terrorists are gaining WMD has raised several measures. The EU has published an Action Plan to prevent the financing and circulation of terrorism within the Union, to control illegal shipments and to increase cooperation within the framework of effective multilateralism. In 2008, the EU updated the previous document identifying new lines of action against the spread of WMD. In 2013, the Proliferation Security Initiative sought to strengthen the international dialogue to prevent the spread of nuclear, chemical, and biological weapons.

Russia's aggressive policy and its annexation of Crimea in 2014 have prompted criticism that peace and stability in Europe no longer exist. The growing threat in the Baltic Sea, the conflicts in Syria, Libya and Yemen, the declaration of ISIS, the uncontrolled flow of refugees and migrants to the EU, as well as terrorist attacks in France and Belgium, have now shown a security weakness within the Union.

In 2016, the EU created the EU Global Strategy to prevent the crises it faces in the regional and international system. The basic approach set out in the ESS has evolved into a global strategy designed to achieve a long-term or general goal, focusing on increasing the EU's ability to counter internal and external threats. As part of the new strategy, expanding the EU's international responsibilities and participating in more cooperation are core values. The strategy has adopted the goal of improving and enhancing the security of the Union, especially by highlighting threats related to terrorism, hybrid threats, climate change and energy security.

The new security threats that occurred along with the Covid-19 crisis have reshaped the relevant policies. The European Commission created a new EU Security Union Strategy for the period 2020-2025. It was stated that a period has entered in which every sector and individual should contribute to a joint effort for the EU to be more prepared and resilient in possible crises.

The security strategy documents represent a manifestation of the Common Foreign and Security Policy created by the Maastricht Agreement. With these documents, the EU sought to establish a common security policy to ensure the internal and international security of the community and strengthen cooperation. It is significant to examine Security Strategy documents as they provide new approaches, measures and targets against historical and current threats to ensure EU security.

Although the EU is considered economically successful, it is considered difficult to talk about a common foreign and security policy due to its structure and conflicts of interest. But the fact that regional and global trends have reached a size that states cannot fight alone has raised collective efforts within the Union. From this point of view, a multifaceted, common approach to EU security strategies, the use of political and military tools, the pre-

vention of threats and increasing the resistance of the Union has been formed. In this way, it can be observed that strategy documents contribute to European security by creating a security system, both legally and practically.

However, the fact that the strategy documents did not include information about how to share the financial burden is one of the important shortcomings. The UK's exit from the Union in January 2020—one of the biggest contributors to the EU budget—should have increased the pressure on the budget for defense investment. In addition, as part of dealing with the coronavirus pandemic, the priorities of states are shifting from defense to health-related areas. In such a conjuncture, member states will focus on their national priorities instead of contributing to the common policy established under the ODGP.

11 Eylül 2001 Terör Saldırıları Sonrasında Terörizmin Avrupa Güvenlik Mimarisine Etkilerinin Analizi

The Analysis Of The Effects Of Terrorism On The European Security Architecture After The September 11, 2001 Terror Attacks

Serhat GÜZEL*

* Milli Savunma Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi, ATASAREN, Güvenlik ve Strateji ABD, Güvenlik Araştırmaları

E-mail: serhatguzel001@gmail.com

 ORCID: orcid.org/0000-0001-6569-9041

Öz

Terör ile ilgili çok farklı tanımlama girişimlerinin olduğu bilinmesine rağmen bugüne kadar literatürde kabul gören ortak bir tanımlama yapılması mümkün olmamıştır. Ancak tanımlanması nasıl yapılırsa yapılsın terör, masum ve savunmasız insanları sindirmek ve teröristlerin ulaşılmasını arzu ettiği sindirilmişlik algısının yaratılabilmesi için etkili bir araç olmuştur. Geçmiş dönemlere göre günümüzde gerçekleştirilen terör eylemleri, haberleşme vasıtalarının gelişmesiyle beraber etkisini de arttırmıştır. Dünyanın neresinde yaşanırsa yaşansın terör saldırılarından insanlar anında haberdar olmakta, bu sayede terörist faaliyetlerin temel gayesi olan hedef kitleyi etkileme amacı gerçekleşmektedir. 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde meydana gelen terör saldırıları devletler tarafından yüzde yüz güvenliğin sağlanamayacağı anlaşılmıştır. ABD'de yaşanan bu saldırılardan sonra Birlik sınırları içerisindeki Madrid ve Londra saldırılarının yaşanması, terörle mücadele kapsamında devletlerin ortaklaşa kararlar alınması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Çalışmada 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları'nın ardından Madrid ve Londra'da yaşanan bombalama eylemleri neticesinde Avrupa Birliği (AB) karar vericileri tarafından Birlik sınırları içinde terörizmi ortadan kaldırmak adına atılan adımlar incelenecektir. Bu bağlamda kolektif güvenliğin inşa edilmesi kapsamında meydana gelen strateji belgeleri ve Terörizm Durum ve Eğilim Raporlarının (Terrorism Situation and Trend Report / TESAT) analizi gerçekleştirilerek, alınan kararların Avrupa Güvenlik Mimarisi'ne etkilerinin analizi yapılacaktır. Bu amaca ulaşmak için çeşitli haber, belge, makale, kitap ve rapor taranarak oluşturulan literatürde içerik analizi ve yorumlamacılık yöntemleri kullanılarak bugüne kadar oluşturulmuş belgelerin terörle mücadele konusunda ne kadar başarılı olduğu ve uygulanan tedbirlerin etkili olup olmadığının analizi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Terör, Din Motifli Terörizm, Güvenlik Stratejisi Belgeleri, TESAT Raporları

Abstract

Although it is known that there are very different identification attempts related to terrorism, it has not been possible to make a common identification accepted in the literature to date. But no matter how it is defined, terror has been an effective tool to intimidate innocent and vulnerable people and create a perception of intimidation that terrorists desire to reach. In comparison with the previous periods, terrorist acts carried out today have increased their influence with the development of means of communication. No matter where it occurs in the world, people are instantly aware of terrorist attacks, thus the goal of influencing the target audience, which is the main goal of terrorist activities, is realized. The terrorist attacks in the United States (USA) on September 11, 2001 have made it clear that one hundred percent security cannot be ensured by the states. After these attacks in the United States, the Madrid and London attacks within the borders of the Union revealed that states should take joint decisions in the fight against terrorism. The study will examine the steps taken by European Union (EU) decision makers to eliminate terrorism within the borders of the Union as a result of the bombings in Madrid and London after the September 11, 2001 terrorist attacks. In this context, analysis of strategy documents and Terrorism Situation and Trend Report (TESAT) within the framework of building collective security will be carried out and the effects of the decisions taken on the European security architecture will be analyzed. In order to achieve this goal, content analysis and interpretation methods in the literature created by scanning various news, documents, articles and books will be used to analyze how successful the documents created so far have been in fighting terrorism and whether the measures implemented have been effective.

Keywords: European Union, Terrorism, Religious Terrorism, Regional Security Strategy Documents, TESAT Reports

To Cite This Article/Bu Makaleye Atıf İçin: Güzel, S. (2021). 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları Sonrasında Terörizmin Avrupa Güvenlik Mimarisine Etkilerinin Analizi. *Journal of Diplomatic Research*, 3(1), 51-69.

GİRİŞ

Güvenlik kavramı insanoğlunun farkında olmadan varlığına ihtiyaç duyduğu en temel gereksinimlerin başında gelmektedir. Tüm canlıların varlıklarını devam ettirebilmeleri güvenliklerini elde etmiş olabilmelerine bağlıdır. Lakin sadece güvenliği elde etmiş olmak yeterli değildir. Zira elde edilen güvenliğin devamını ve bekasını sağlamak gerekmektedir. Güvenlik kavramını yazın dilinde ve diyaloglarda sürekli kullanılmasına rağmen literatürde genel kabul gören geçerli bir tanımının yapılması kolay olmamıştır. Kavramın tanımının kolay yapılamayacağını belirten ilk düşünür Arnold Wolfers olmuştur. Wolfers 1952 yılında kaleme aldığı “*National Security As an Ambiguous Symbol*” adlı eserinde güvenlik kavramının “*hangi değerlerin, hangi tehditlerden, hangi araçlarla, hangi maliyetle?*” sorularına cevap bulması gerektiğine işaret etmiştir. Güvenlik kavramı genel bir ifadeyle tehlike barındıran unsurlardan izole olarak güven hissi içinde bulunmak anlamına gelmektedir.

Bu şartlar altında güven hissinin tesis edilmesi iki şarta bağlı bulunmaktadır. Bu şartlardan ilki sahip olduğumuz madde veya varlıklara yönelik bir tehdidin bulunmaması halidir. İkinci koşul ise şayet bir tehdit bulunuyorsa bu tehdidi yok edecek gerekli altyapı ve planlara sahip olunmasıdır. Güvenlik kavramının muğlak olmasının bir diğer sebebi ise bilimsel şartlarda “*nasıl analiz edilmesinin gerektiği ve ne olduğu*” hususunda ortak bir görüş bulunmamasıdır. Güvenlik bir araç mıdır? Bir sorun alanı mıdır? Bir araştırma programı mıdır? veya Bir disiplin midir? Alastair Buchanan bu muğlak özelliklerinden dolayı güvenlik kavramını “*Güvenlik pek çok anlamı bünyesinde barındıran bir kavramdır*” sözleriyle tanımlamaktadır. Görüldüğü üzere güvenlik kavramının çok geniş bir tanımlama aralığı olmasına rağmen üzerinde uzlaşa sağlanan bir açıklama üretilmemiştir.

Güvenlik kavramında olduğu gibi terör kavramı üzerinde genel kabul gören ve ortak uzlaşmaya varılan herhangi bir tanım üretilmemiş olsa da insanlığı hedef alan en önemli tehditlerin başında terör gelmektedir. Farklı kesimler ve farklı düşünceler birbirinden ayrı

şekilde terör tanımlaması yapmaya çalışmıştır. Genel ve soyut olarak özetlersek terör insanlığın varoluşundan beri kendini göstermiş ve tehdit unsuru olarak varlığını sürdürmüştür. Terörizmi ilk tanımlama çabası 1930-1935 yılları arasında Brüksel’de gerçekleştirilen Ceza Hukukunun Birleştirilmesi Konferansları’nda (*International Conferences for the Unification of Criminal Law between 1930-1935*) yapılmıştır. Bu Konferanslar’da “*Ortak bir tehlike oluşturabilecek araçların kasıtlı kullanımı kullanan kişi ya da kişilerin terörizm eylemini temsil eder. Kişilerin yaşam, özgürlük veya fiziksel bütünlüğüne karşı tehdit olan bu eylemler devlet mülkiyeti ile cezalandırılır*” açıklaması yapılmıştır. Aktardığımız bilgilerden de görüldüğü üzere ideal bir uluslararası sistem kurabilmek amacıyla 1. Dünya Savaşı’nın bitmesinden kısa bir süre sonra gerçekleştirilen çeşitli konferanslarda terörizmin, kişilerin yaşam ve özgürlüklerini hedef aldığı ve bu eylemlerin faillerinin devlet mekanizmasıyla cezalandırılması gerektiği ifade edilmiştir.

Genel anlamda terör eylemleri tarihsel süreç içinde tüm devletlere zarar verirken özellikle 1991 sonrasında artış göstermiştir. AB müktesebatı kapsamında Soğuk Savaş sonrasında Maastricht Antlaşması (AB Kurucu Antlaşması)’nın onaylanması ile beraber terörle mücadele konusunda daha kapsamlı çalışma yollarına gidilmesi kararları alınmasına rağmen 1995 yılında Paris Metro’sunda gerçekleştirilen bombalı terör eylemi aslında dünya genelinde hiçbir bölgenin güvenli olmadığını işareti olarak karşımıza çıkmaktadır.

11 Eylül 2001 tarihinde ABD’de gerçekleştirilen terör saldırıları sonrasında ise terörle mücadele konusunda daha kapsamlı tedbirlerin alınması gerektiği ortaya çıkmıştır. Dünya genelindeki tüm devletlerin terör tehdidiyle karşı karşıya kalabileceği, terörizm olgusunun küresel bir soruna evirildiği anlaşılmıştır.

Bu bağlamda çalışmada 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları sonrasında AB’nin güvenlik ve terör konularında aldığı tedbirlerin analizi yapılmıştır. Özellikle Birlik sınırları içinde meydana gelen Madrid ve Londra bombalamalarından sonra Avrupa Konseyi’nin strateji belgeleri ve diğer dokümanlar analiz edilerek terörle

mücadele konsepti anlaşılmaya çalışılmıştır. Strateji belgelerinin, Avrupa'daki terör eylemlerinin tespit edilmesi ve gerekli önlemlerin alınmasına faydalı olup olmadığı, istenilen etkiyi gösterip göstermediği ve ulaştırılması arzu edilen amaçlara ne derece etkisinin olduğu da bu kapsamda analiz edilecektir.

TARİHSEL ARKA PLAN

Avrupa Topluluğu (AT) terörizmin önüne geçmek ve Topluluk sınırları içinde gerekli farkındalığı yaratabilmek adına girişimlerde bulunmaya ilk kez 1970'li yıllarda başlamıştır. 1976'da kurulan Terörizm, Radikalizm, Aşırılıkçılık, Şiddet ve Enternasyonalizm (Terrorism, Radicalism, Extremism, Violence, Internationalism/ TREVI) yapılanması ilk girişim olarak karşımıza çıkmaktadır. TREVI çalışma gruplarının oluşturulması ile beraber AT üyesi devletlerin kolluk birimlerinin birbirleri ile etkili bir biçimde koordine edilmesi ve oluşturulan kolektif çalışma sistemi sayesinde terörizme karşı etkili bir savunma mekanizması oluşturulması amaçlanmıştır. 1970'li yıllardan itibaren AT üyesi devletlerin devam eden siyasi göçler ve bununla beraber devam eden iltica hareketleri, devletlerin polis ortaklığı konusunda ciddi işbirliği oluşturmaları ihtiyacını doğurmuştur. Bu bağlamda AT üyesi devletler arasında terörizme karşı "*Hükümetler Arası İşbirliği Süreci*" başlamıştır. İlk olarak 1976'da bir araya gelen çalışma grupları devletler arasında istihbari bilgi paylaşımı prensibi ile hareket etmişlerdir (Trevi, Europol and the European State, 1993). İlerleyen dönemlerde AT'na kabul edilen diğer devletler çalışma sistemi içerisine dâhil edilmiş olup AT'na üye olmayan bazı devletlerin gözlemci statüsüyle çalışmalara iştirak etmeleri mümkün olmuştur. Bu kapsamda ABD, Avusturya, Fas, Kanada, İsviçre, İsveç ve Norveç gözlemci statüsüyle katılım sağlayarak çalışmalara iştirak etmişlerdir.

27 Ocak 1977 tarihinde Strasbourg'da yapılan toplantının ardından Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi (*European Convention On The Suppression Of Terrorism*) yürürlüğe girmiştir (Europe Convention on the Suppression of Terrorism, 1978). Avrupa Kon-

seyi'nce hazırlanan bu sözleşme günümüzde geçerliliğini muhafaza etmektedir. Sözleşmenin en önemli özelliği Birlik müktesebatı içinde o güne kadar terörle mücadele alanında oluşturulmuş ilk resmi belge olmasıdır. 1977'de ortak hukuki bir sistem üzerinde çalışmalara başlanarak Avrupa Adli Alanı (*European Judicial Area*) oluşturulmak istenmiş fakat bu konuda tam bir sonuca ulaşamamıştır.

1985'de AT'na üye olan beş devlet tarafından "*Schengen Antlaşması*" imzalanmış ve taraf devletler arasında bazı sınır mevzuatlarının esnetilmesi hususunda karara varılmıştır (Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, 1985). Ancak bu süreç ile beraber, sınır kontrollerinde yaşanan serbestliğin terör unsurlarınca avantaja çevrilmesi endişesi doğmuştur. Ortaya çıkan bu problem ile mücadele etmek amacıyla 7 Şubat 1992'de AT üyesi devletlerin temsilcileri tarafından imzalanan Maastricht Antlaşması (AB Kurucu Antlaşması) 1 Kısım 1993'de yürürlüğe girmiş ve Avrupa Birliği (AB) kurulmuştur (Özdal, 2020: 117). Birlik sınırlarında mevcudiyetlerini devam ettiren 12 devlet tarafından yapılan müzakereler neticesinde imzalanan Antlaşma içerisinde açık bir terör tanımı yapılmamış olmasına rağmen "*Adalet ve İçişleri Alanlarında İşbirliği*" (Treaty on European Union, 1992: 131) kapsamı altında terörist faaliyetlere karşı takınılacak ortak fikir birliğinden bahsedilmiştir (Maastricht Treaty). Maastricht Antlaşması'nın Adalet ve İçişleri Alanlarında İşbirliği sonucunda Avrupa Polis Ofisi (*European Police Office/ EUROPOL*) kurulması da kararlaştırılmıştır.

15/16 Aralık 1995 tarihinde ise Avrupa Konseyi tarafından Madrid'de bir zirve gerçekleştirilmiştir. Bu zirvede AB üyesi devletlerin tek para birimine geçişi, istihdam ile ilgili konular, terörizm, ırkçılık ve dolandırıcılık ile mücadele konularında bazı kararların alınması gerçekleştirilmiştir. Zirve sonucunda terörle mücadele hususunda özellikle silah kaçakçılığı, finansman ve kara para aklama üzere operasyon yöntemlerine ilişkin daha iyi bilgi sağlamak için terörist gruplarla ilgili operasyonel bilgi alışverişinde bulunulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca uluslararası mevzuat hükümleri göz önünde bulundurularak her türlü

cezasızlık riskini ortadan kaldırmak için yargı makamları arasında koordinasyon ve işbirliğinin iyileştirilmesi, terör eylemlerinden sorumlu olanların sahip yargı makamlarına sevk edilmesi, iade yoluyla yargılanması ve verilen cezaların çekilmesi konularında antlaşmaya varılmıştır (European Council, 1995). Söz konusu zirve, terör konusunda ilk defa ayrıntılı bir çalışma yapılması açısından önem arz etmektedir.

10 Kasım 1997’de Avrupa Birliği Antlaşmasını, Avrupa Topluluklarını kuran Antlaşmaları ve ilgili bazı Kanunları değiştiren Amsterdam Antlaşması’nın imzalanması neticesinde özellikle terörizm, kişi kaçakçılığı ve çocuklara yönelik suçlar, yasadışı uyuşturucu kaçakçılığı ve yasadışı silah kaçakçılığı, yolsuzluk ve dolandırıcılık gibi oluşumlarla mücadele edileceği bildirilmiştir (Treaty of Amsterdam, 1997). Fransa’nın son onay belgesini tevdi merci olan İtalya’ya iletmesinin ardından 1 Mayıs 1999’da yürürlüğe giren antlaşmayı imzalayan devletler tarafından organize suç, terörizm ve yasadışı uyuşturucu kaçakçılığı alanlarında suç eylemlerinin kurucu unsurları ve cezalarla ilgili asgari kuralları belirleyen tedbirleri aşamalı olarak kabul etmek hususlarında mutabakat sağlanmıştır. Bu kapsamda Amsterdam Antlaşması ile terörizm konusunda yeni düzenlemeler hayata geçirilmiştir. 1999 ve 2001 yılları arasındaki dönem AB’nin güvenlik politikalarını uygulaması açısından önemlidir. Bu dönemde Helsinki Avrupa Konseyi kararları ile beraber Nice Antlaşması sayesinde AB Üyesi devletlerin tüm konularda gelişmiş işbirliğine yönelik adımlar atması sağlanmıştır (Barnutz, 2010).

Aktardığımız bilgilerden de anlaşıldığı üzere 1970 yılından itibaren terörle mücadele konusunda girişimlerde bulunan AB, almış olduğu kararlar çerçevesinde sadece Birlik sınırları içinde terör unsurlarından ve faaliyetlerinden korumak açısından bazı tedbirlerin alınmasını sağlamıştır. Bölgesel güvenlik bağlamında alınan bu tedbirlerin, 11 Eylül 2001’de ABD’de gerçekleştirilen terör saldırıları sonrasında kısmen de olsa geçerliliğini yitirdiği anlaşılmıştır. Zira AB’nin, genel çerçevede terörle mücadele etme konusunda sadece

Birlik sınırlarının güvenliğini değil, küresel anlamda bir işbirliği sürecine gitmesi gerektiği ortaya çıkmıştır.

11 EYLÜL 2001 TERÖR SALDIRILARI SONRASINDA AVRUPA’DA YAŞANAN GELİŞMELER

11 Eylül 2001’de ABD’de El-Kaide örgütü tarafından gerçekleştirilen terör eylemleri neticesinde tehlikenin küresel bir hal aldığı ve hiçbir devletin tamamıyla güvende olmadığı anlaşılmıştır. 21 Eylül 2001’de olağanüstü gerçekleştirilen AB Konseyi Toplantısında AB’nin terörle mücadele konusunda gerekli ivmeyi kazanması ve ABD ile dayanışma ve işbirliğinin tesis edilmesine yönelik girişimlerde bulunulmuştur. Toplantıda alınan kararlar çerçevesinde Avrupa Terörle Mücadele Politikası (*European Counter Terrorism Policy*) oluşturulmuş olup uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi ve terörizm finansmanın engellenmesi ile ilgili kararlar alınmıştır (European Council Meeting, 2001). AB’nin küresel olarak Birlik üyesi olmayan diğer devletler ile koordine kurarak işbirliği sağlayacağı ve uluslararası toplumun bölgesel çatışmaları önleme ve istikrara kavuşturma çabalarında daha büyük bir rol oynayacağı bildirilmiştir. Alınan bu kararlar neticesinde Wolfers’ın güvenlik kavramının “*hangi değerlerin, hangi tehditlerden, hangi araçlarla, hangi maliyetle?*” sorularına cevap bulması gerektiği konusundaki açıklamaları ile uyuşan bir durumla karşılaşıldığı söylenebilir.

Terörle Mücadele Politikası çerçevesinde alınan kararlar şu şekildedir (Conclusion and Plan of Action of the Extraordinary European Council Meeting, 2001):

- Polis ve Yargı Usulleri Konusunda İşbirliği Geliştirilmesi,
- Uluslararası Bağlamda Hukuki Vasıtaların Kuvvetlendirilmesi,
- Terörist Unsurların Mali Trafik Akışının Engellenmesi,
- Hava Taşımacılığı Güvenliğinin ve Önlemlerinin Arttırılması,
- AB’nin Küresel Politik Eylemlerinin Koordine Edilmesi.

ABD’de gerçekleştirilen terör saldırılarından sonra

AB Konseyi tarafından bazı düzenlemelerin yapılması 11 Mart 2004'de Madrid'de gerçekleştirilen ve 191 kişinin öldüğü tren bombalanması (2004 Madrid Train Attacks, 2004) ve bu saldırıdan yaklaşık 16 ay sonra Londra'da yaşanan iki farklı bombalama sonucunda ise 52 kişinin hayatını kaybetmesine engel olamamıştır (London Bombings of 2005, 2005). Birlik sınırları içinde yaşanan bu iki saldırıdan sonra terörle mücadele konusunda daha ciddi önlemlerin alınması gerektiği anlaşılmıştır.

191 ölümlü vahşice ortaya çıkan tehdidin belirginliği, kurumsallaşmayı hızlandırmak için siyasi bir zorunluluk haline gelmiştir (Argomaniz, 2009). 11 Mart 2004'de Madrid'de yaşanan terör saldırısından iki hafta sonra Brüksel'de "*Terörle Mücadele Deklarasyonu (Declaration On Combating Terrorism)*" yayınlanmıştır. Bu bildiri kapsamında terörle mücadele konusunda önemli kararların alınması sağlanmıştır. Özellikle EUROPOL ve Avrupa Adli İş Birliğini Geliştirme Birimi (*European Agency for the Enhancement of Judicial Cooperation/ EUROJUST*) gibi organların etkin bir şekilde kullanılacağı, istihbarat değerlendirme aşamasında görev yapan AB birimlerinin kapasitesinin arttırılacağı ve teröristlerin silah teminlerini engellemek için ortak çalışmaların yapılacağına yönelik kararlar alınmıştır (Declaration on Combating Terrorism (DOCT), 2004). Bildirgenin 14. maddesi gereği "*Terörle Mücadele Koordinatörlüğü (The Position of a Counter-Terrorism Coordinator)*" oluşturulmuştur. Koordinatörlük AB Konseyi'nin terörle mücadele konularında sekreteryaya çalışmalarını yapacak ve raporlama aracılığıyla düzenli bilgi akışının sağlanmasından sorumlu olacaktır. Dönemin AB Konseyi genel sekreteri Javier Solana tarafından koordinatörlüğün başına Gijs de Vries atanmıştır (NATO Review Articles, 2005).

AVRUPA GÜVENLİK STRATEJİSİ BELGESİ

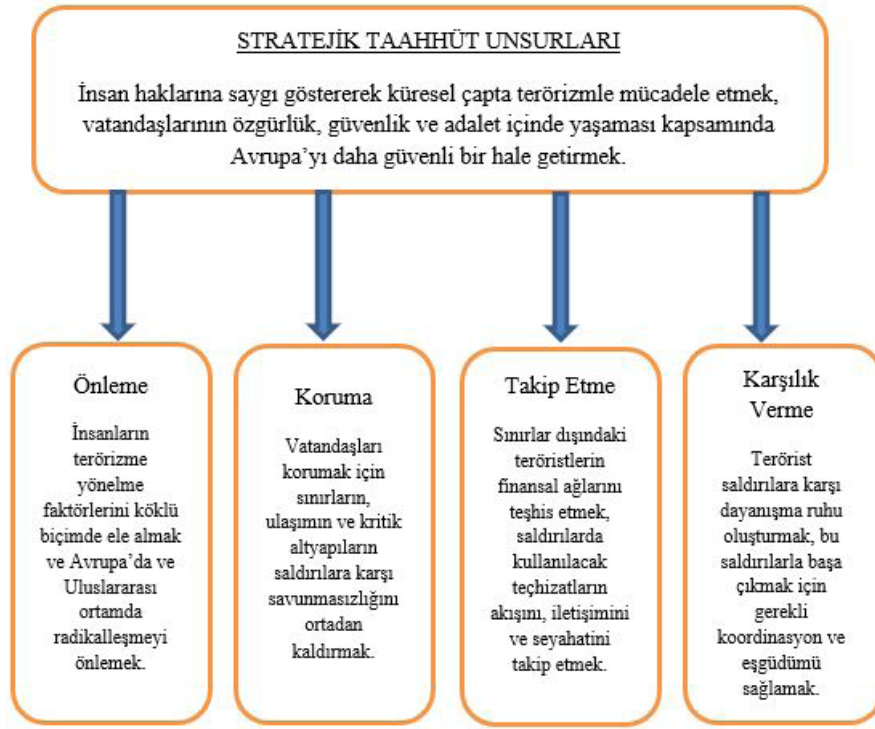
Avrupa Güvenlik Strateji Belgesi (*AGS/European Security Strategy Document*) 8 Aralık 2003'te Brüksel'de "*Daha İyi Bir Dünyada Güvenli Bir Avrupa (A Secure Europa in a Better World)*" şeklindeki kapak sayfası

ile imzalanmıştır. 12 Aralık 2003'te Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen belge genel sekreter Javier Solana'nın girişimleri sayesinde hazırlandığından dolayı "*Solana Belgesi*" olarak da nitelendirilmektedir. Avrupa Güvenlik Stratejisi adında hazırlanan belgenin en önemli özelliği ise AB Konseyi tarafından hazırlanan ve onaylanan ilk güvenlik stratejisi belgesi olmasıdır. Belgede devletlerarasındaki ilişkilerin güvenliğin tesis edilmesi aşamasında önemli bir yer tuttuğunu ve Avrupa ülkelerinin barış içinde yaşama isteğinde kararlı olduğu bildirilmektedir (DOCT, 2004).

Belgede, terörle mücadele konusunda ABD ile kurulacak koordinenin çok önemli olduğu, kolektif güvenlik kapsamında üye devletlere ciddi sorumluluklar düştüğü ve karmaşık sorunların çözümünde devletlerin tek başlarına yeterli etkiyi gösteremeyeceğine dair değerlendirmeler bulunmaktadır. Ayrıca küresel güvenlik ve daha iyi bir dünya inşa etmek için AB'nin kaçınılmaz bir sorumluluğu bulunduğunun altı da çizilmektedir. Güvenlik kuvvetlerinin terörizmle mücadele için önemli bir unsur olduğu ve bu gücün elastikiyet kazanması gerektiği, sadece askeri güç ile değil siyasi açıdan da kararlı bir politika takip edilmesi gerektiği bildirilmektedir. Belgede bölgesel çatışmaların, başarısız devletlerin ve kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi gerektiğine dair çıkarımlar bulunmaktadır. Avrupa Güvenlik Stratejisi Belgesi'nin en önemli farklarından bir diğeri ise terörizm kavramının detaylı bir açıklamasının yapılmış olmasıdır. Belgede terörizmin hayatları riske attığı, büyük maliyetler getirdiği ve toplumların hoşgörüsünü baltalayarak stratejik bir tehdit barındırdığından bahsetmektedir. Terörist hareketlerin elektronik vasıtalarla artan bir şekilde birbirine bağlandığını ve büyük kayıplara neden olduğunu belirtmektedir. Belgede terör olaylarının küresel bir tehdit olduğu ve şiddetli dini aşırılıklar ile bağlantılı bulunduğunu, El-Kaide terör örgütünün Birlik sınırlarında barındığını ve bu tehdidi ortadan kaldırabilmek için Avrupa'daki tüm devletlerin uyumlu bir politika takip etmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.

AB TERÖRLE MÜCADELE STRATEJİLERİ

Şekil-1: Stratejik Taahhüt Unsurları

AB Terörle Mücadele Stratejisi (*The EU Counter-Terrorism Strategy*) Avrupa Konseyi tarafından 30 Kasım 2005'te onaylanmıştır. Belgenin giriş kısmında terörist faaliyetlerin tüm devletler ve halklar için bir tehdit unsuru olduğu ve devletlerarasındaki karşılıklı bağımlılığın, teknoloji ve kaynakların serbest dolaşımının terörist unsurlarca istismar edilerek bu koşullardan faydalandıkları bildirilmektedir. AB'nin küresel güvenliğe katkıda bulunma ve güvenli bir küresel ortam oluşturma hususunda kararlı olduğu belirtilmektedir (EU Counter-Terrorism Strategy, 2005).

Belgede mevcut uluslararası terör tehdidinin dünyanın birçok yerinde etkili olduğu ve kök saldığı, AB'nin Birlik sınırları dışındaki devletlerle işbirliği halinde olması gerektiğı ayrıca Kuzey Afrika, Ortadoğu ve Güneydoğu Asya dâhil olmak üzere tüm bölgelerin ihtiyaç duyacağı yardımların sağlanmasının üzerinde durulmuştur.

30 Kasım 2005'te onaylanan Terörle Mücadele Stratejisi sonrasında Avrupa'da yaşayan göçmen Müslüman kesime yaklaşım tarzlarında bazı farklılıklar oluşmaya başlamıştır. İngiliz köşe yazarı Ash (2006) bir makalesinde; "Avrupa'ya zamanında yerleşen Müs-

lüman kesimin ve onların ikinci-üçüncü kuşak ardıllarının birçok sorunla karşı karşıya kalarak yabancılaştıklarını, bu durumun devam etmesi sonucunda ise Avrupa'nın farklı sorunlarla yüzleşmek zorunda kalacağını" belirtmiştir. Bu konudaki akademik çalışmalarda insan haklarına yönelik normatif argümanın, ırk, milliyet, cinsiyet, din ve benzerlerinden bağımsız olarak tüm bireyler için eşitlik ve özgürlük öngören liberalizmin etik özünden kaynaklanması gerektiğı, Avrupa'da terörle mücadele kapsamında uygulanan politikalarda insan haklarına saygılı şekilde hareket edilmesinin gerekli olduğu açıklanmaktadır (O'Brien, 2016).

Belgenin terörle mücadele konsepti aşamasında 4 ana faktörden bahsedilmektedir. Bu faktörler; yukarıdaki şekilde gösterildiğı biçimde; **önleme** (prevent), **koruma** (protect), **izleme** (pursue) ve **karşılık verme** (respond) başlıklarından oluşmaktadır.

Önleme

Önleme, insanların terör örgütlerine yönelmelerini engellemek adına alınması gereken tedbirlerden ve stratejiden bahsetmektedir. Bu stratejide din motifi

radikal terör örgütlerine karşı tedbirler alındığını, terörist eylemlerin hiçbir zaman haklı arayışlar olmadığını ve mazeret barındırmadığı açıklanmaktadır. Önlemenin tam anlamıyla yapılabilmesi için AB içinde ve dışında kültürler arası diyalogu geliştirmenin, internetin kötüye kullanılmasının engellenmesinin ve deneyimlerin paylaşılmasının önemli olduğunu açıklamaktadır.

Koruma

Belgede, koruma unsurunun Terörle Mücadele Stratejisi'nin en önemli parçası olduğu belirtilmektedir. Etkili AB kolektif eylemleri ile sınır güvenliği, ulaşım ve karşılıklı bağımlılık konularında sorunların giderilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca ulaşım güvenliği kapsamında havaalanlarının caydırıcılığını arttırmak için etkili bir bilgi sistemi kurulması, biyometrik bilgilerin kimlik bilgilerine dâhil edilmesi ve tehdit değerlendirmelerinin kıymetlendirilmesi gerektiği bildirilmiştir.

Takip

Takip konusunda AB üyesi devletlerin insan haklarına saygı gösterme konusunda taviz vermeyeceği açıklanmıştır. Sınır ötesindeki terör unsurlarının da takip edilmesi gerektiği ve eyleme geçmeden önce gerekli bilgi akışının sağlanacağı bildirilmiştir. Tehdit konusunda birliğin ortak bir anlayış benimseyeceğini, ulusal güvenlik ve istihbarat birimlerinin EUROPOL'ü bilgilendirmeye devam edeceği belirtilmektedir. Terör unsurlarının AB'deki bankalarda bulunan tüm mali varlıklarının dondurulduğu ve terörizmin finansmanını engellemek için gerekli altyapı hazırlık çalışmaları yapıldığı değerlendirilmektedir.

Karşılık Verme

Belgenin karşılık verme kısmında terörist saldırı riskinin sifira indirilmesi hedefiyle AB sınırları boyunca terörist saldırı ihtimallerini en düşük seviyede tutma amacı bulunmaktadır. AB üyesi devletlerin herhangi acil bir durumda saldırılara karşı acil yanıt verme yeteneklerinin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Terör saldırılarından mağdur olan insanların ailelerine

gerekli yardımın yapılması bu konuda uluslararası örgütlerle koordine kurulması istenmektedir.

AVRUPA GÜVENLİK STRATEJİSİNİN UYGULANMASINA DAİR RAPOR

Avrupa Güvenlik Stratejisinin Uygulanmasına Dair Rapor (*Report on the Implementation of the European Security Strategy*) AB konseyi tarafından 11 Aralık 2008'de Brüksel'de onaylanmasını takiben yürürlüğe girmiştir (Report on the Implementation of the European Security Strategy, 2008). Avrupa Güvenlik Stratejisi'nin 2003 yılında yürürlüğe girmesi ile beraber komşuluk politikaların ve ortaklarla ilişkilerin güçlü biçimde devam ettiği belirtilmektedir. Ancak Avrupa'nın Soğuk Savaş sonrası dönemden daha karmaşık ve zor tehditlerle karşı karşıya olduğunun analizi yapılmaktadır (Report on the Implementation of the European Security Strategy, 2008). Ayrıca bu raporun Avrupa Güvenlik Stratejisi'nin yerini almadığı giriş kısmında vurgulanmaktadır.

Raporda terörizm tehdidinin Birlik sınırlarında halen büyük bir tehdit olmaya devam ettiği belirtilmektedir. AB içinde terörle mücadele konusunda birçok hamle yapıldığı, ancak daha fazla çalışma ve etkili bir koordinasyon sistemi kurulmasına yönelik tavsiye kararları mevcuttur.

Avrupa Güvenlik Stratejisinin Uygulanmasına Dair Rapor ile Avrupa Güvenlik Stratejisi ile belirlenmiş bazı konularda eksik ilerlemelerden bahsedilerek özeleştirilmesi sağlanmıştır. Örnek olarak dünya çapında faaliyet gösteren uluslararası kuruluşların ajanslarıyla koordine kurulma aşamasında gerekli etkinliğin gösterilemediği ve bu konudaki ilerlemenin istenilen seviyenin altında kaldığı tespiti yapılmıştır. Raporda Türkiye, Mısır, Ürdün Suudi Arabistan ve Katar gibi bölgesel güçlerle ilişkilerin geliştirilmesi gerektiği de vurgulanmaktadır. Lakin yapılan tespitlerin yerinde olduğu görülmekle birlikte AB'nin sınırları dışında kurmaya çalıştığı ilişkilerde tarihsel olayların yüklemiş olduğu önyargıları aşmakta etkisiz kaldığı anlaşılmaktadır.

Avrupa Güvenlik Stratejisinin Uygulanmasına Dair

Raporun çıkış sürecine kadar AB'nin güvenlik konularında almış olduğu kararlarda bir takım eksiklikler tespit edilmiştir. Bazı temel kavramsal konularda gerekli işbirliği ve uyum sağlanamamıştır. Bu konular;

- Sürdürülebilir demokratik politikaların oluşturulmasında farklı kurumlar arasında eşgüdüm sağlanamaması,
- Çatışma senaryolarına özgü kurum oluşturma sürecinde ortaya çıkan zorluklar,
- Ekonomik reform süreçlerindeki siyasi farklılıkların direnç yaratması,
- AB'nin sivil toplum girişimlerine güvenlikle ilgili değerlerle yatırım yapmak için uygun siyasi ortamı sağlayamaması (Youngs:2007).

STOCKHOLM PROGRAMI

4 Mayıs 2010'da AB Komisyonu tarafından kabul edilen Stockholm Programı, o güne kadar terör ve terörizm konularına en çok atıf yapılan belge olma özelliği taşımaktadır. Programda terör kelimesi 43 kez kullanılmıştır. AB'de terör tehdidinin halen devam ettiği vurgulanmaktadır. AB'nin terörle mücadelede temel hak ve özgürlüklere tam bir saygı içerisinde hareket edeceğine yönelik bilgilendirme yapılmaktadır.

Raporda AB Konseyi tarafından terörizmin finansmanıyla, nakit kaçağçılığıyla ve para hizmetlerinin kötü amaçlı kullanılmasının engellenmesine yönelik çalışmalar yapıldığı açıklanmıştır. Avrupa düzeyinde ortaya çıkan tehditleri analiz edebilmek için ortak parametrelere dayalı bir yöntem arayışı oluşturulmasının gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca terörle mücadele kapsamında EUROPOL ve EUROJUST'dan etkili biçimde yararlanılması gerektiği vurgulanmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), ve Hindistan ile terörle mücadele konusundaki diyalogların geliştirilmesi, yasadışı göç ile mücadele ve adli işbirliği de dâhil olmak üzere fikri mülkiyet hakları gibi alanları kapsayacak ortak çalışma konularında tavsiye kararları bulunmaktadır.

TERÖRİZMİN FİNANSMANI HAKKINDA GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ STRATEJİ

17 Temmuz 2008'de Avrupa Konseyi tarafından ka-

bul edilen Terörizmin Finansmanı Hakkında Gözden Geçirilmiş Strateji (*Revised Strategy on Terrorist Financing*) çerçevesinde mali konularla ilgili farklı çalışmaların yürütülmesine imkân sağlanmıştır. Belgede terörizm amaçlı eylemlerin planlanması aşamasında mali kaynakların transferinin tespit edilmesi ve engellenmesine yönelik planlamalar mevcuttur. Özellikle kara para aklama ve alternatif para havale sistemlerinin terör örgütleri için önemli hususlar olduğu belirtilmiştir. Ayrıca terör finansman ağlarını bozarak gerekli caydırıcılığı sağlamanın terörle mücadele aşamasında önemli olduğu vurgulanmaktadır (Revised Strategy on Terrorist Financing, 2008).

AB üyesi devletlerin hukuki mevzuatı etkin bir şekilde kullanması tavsiye edilmektedir. Öneri olarak verilen bu karar çerçevesinde Mali Eylem Görev Kuvveti'nin (*Financial Action Task Force/FATF*) terörizmin finansmanın engellenmesine yönelik kullanılması istenmektedir. Mali Eylem Görev Kuvveti terörizmin finansmanını önlemeye yönelik üye devletlere yardımda bulunmaktadır. Ayrıca 2012 yılından itibaren Kitle İmha Silahları (*KİS*)'nin yayılmasının önlenmesi kapsamında görev alanını genişletmiştir. FATF'nin hedefleri, kara para aklama, terörün finansmanı ve uluslararası finans sisteminin bütünlüğüne yönelik diğer ilgili tehditlerle mücadele için standartlar belirlemek ve yasal, düzenleyici ve operasyonel önlemlerin etkili bir şekilde uygulanmasını teşvik etmektir (Financial Action Task Force, Economic Declaration, 1989). FATF'ye **hâlihazırda 37 devlet üye bulunmaktadır.**

EYLEM HÂLİNDEKİ AB İÇ GÜVENLİK STRATEJİSİ

Stockholm Programı'nın (*AB'nin 2010-14 Dönemi Adalet ve İçişleri Programı*) kabul edilmesinin ardından, AB Konseyi 22 Kasım 2010'da İç güvenlik Stratejisi'ni (*Internal Security Strategy*) kabul etmiştir (The European Parliament And The Council, 2010).

İç Güvenlik Strateji Belgesi'nde yasadışı göç, terörizm, siber ve organize suç gibi pek çok güvenlik sorununun değerlendirilmesi neticesinde hiçbir AB üyesi devletin bu tehditlerle tek başına başa

çıkamayacağı belirtilmiştir. Ayrıca AB'nin kriz ve afetlere karşı savunma mekanizmalarının daha çok güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Daha güvenli bir Avrupa için koordineli ve kolektif çalışmanın öneminden bahseden belgede beş adım belirlenmiştir. Bu adımlar (The EU Internal Security Strategy in Action: Five steps towards a more secure Europe, 2010):

- Suç şebekelerini belirlemek ve ortadan kaldırmak,
- Terörizmin önlenmesi, aşırı hareketlerin engellenmesi ve militan temini konularının üstüne gitmek,
- Siber alanda güvenliği sağlamak, siber saldırılarla başa çıkma yeteneğini geliştirmek
- **Sınırların kuvvetlendirilmesi aracılığıyla güvenli ortam oluşturmak,**
- Afetler ve krizlerle mücadele etmek için etkili koordinasyon merkezlerinin oluşturulması.

İç Güvenlik Strateji Belgesi'nde ulaşılan amaçlanan hususlarda daha etkili mücadele yöntemleri belirlenmiştir. Sınır güvenliğinin artırılması ve yasadışı göçle mücadele kapsamında Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı (Fransızca: Frontières extérieures / FRONTEX) ile daha etkili çalışmaların yürütülmesi amaçlanmıştır. Özellikle insan kaçakçılığı ve yasadışı malzeme kaçakçılığı ile mücadele konusunda önemli atılımların yapılmasına yönelik kararların etkili olduğu değerlendirilmektedir.

AB KÜRESEL GÜVENLİK STRATEJİSİ

Dönemin AB Konseyi Dışişleri ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini'nin girişimleri sonucunda "AB'nin Dış ve Güvenlik Politikası için Küresel Güvenlik Stratejisi" (A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy) belgesi 29 Haziran 2016'da değerlendirilmesi amacıyla AB Konseyi'ne sunulmuştur. 2003 Strateji Belgesi'nin en önemli özelliklerinden biri Avrupa vatandaşlığı kavramıdır. 2003 senesinde yayınlanan Güvenlik Stratejisi Belgesi'nde vatandaşlık kavramı 3 kez geçerken bu belgede 33 kez kullanılmıştır (Karabel, 2016: 1-9). İki

güvenlik belgesi arasında 13 senelik bir süre olması aşamasında yeni bir güvenlik belgesinin ihtiyacı ya da uzun bir ara olması düşündürücüdür. İkinci güvenlik belgesine duyulan ihtiyacın üye devletlerin kendi aralarında görüşmesini takiben karara bağladıkları ortadadır. Ancak bu görüşmeler 5 sene gibi uzun bir sürede gerçekleştirilmiştir (Özdal, 2020: 292). AB Komisyonu tarafından bu süre zarfında terörizmle mücadele kapsamında hazırlanıp yayınlanan Stockholm Programı ve Terörle Mücadele Stratejisi gibi belgelerin de önemli çalışmalar olduğu değerlendirilmektedir.

2003 AGS'nin giriş bölümünde "Avrupa hiç bugünkü kadar müreffeh, güvenli ve özgür olmamıştı" şeklindeki açılış sözüyle Avrupa'nın normatif gücünün kazanımlarına işaret etmektedir. Ancak 2016 Belgesi'nin giriş bölümü "Güçlü bir Avrupa'ya ihtiyacımız var" cümlesiyle başlamaktadır. 2016 Belgesi'nde daha gerçekçi bir politik yaklaşım benimsendiği söylenebilir. Ayrıca direnç (*resilience*) ve ilkeli faydacılık (*principled pragmatism*) gibi kavramların belgeye dâhil edildiği görülmektedir (A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy, 2016).

Belgenin terörle mücadele ile ilgili bölümünde Birlik sınırlarında etkili terör saldırılarının gerçekleştirildiği, terörle mücadeleye yapılan yatırım ve dayanışma unsurlarının çok önemli olduğu, bu nedenle üye devletlerarasındaki işbirliği ve istihbarat paylaşımının artan bir şekilde devam etmesi gerektiği belirtilmiştir. Bununla birlikte Birlik sınırları içinde meydana gelebilecek bir terör saldırısında kriz yönetiminin etkili gerçekleştirilme ve kritik altyapıların korunması ile hızlı bir toparlanma sürecinin uygulamaya geçirilmesi istenmektedir.

2016'da kabul edilen Küresel Avrupa Güvenlik Stratejisi'ni değerlendirmek üzere iki yıllık süreç içerisinde güvenlik ve savunma alanında belirtilen taahhütlerin durumlarını takip etme amaçlı ilerleme raporu hazırlanmıştır (Timeline: European Cooperation In The Area Of Security and Defence, 2018). 25 Haziran 2018'de yayınlanan bu belgede Avrupa'nın çok büyük bir askeri harcama yaptığını, ancak büyük bir askeri

güç olmaktan uzak kaldığı aktarılmaktadır (Implementing The Global Strategy, 2018). **Bu durumun temel nedenlerinin ise harcamalardaki verimsizlikler, planlama, satın alma veya araştırma konularında birlikte çalışmanın büyük ölçüde kullanılmayan potansiyeli olduğu belirtilmiştir. Ayrıca daha etkili güvenlik ve askeri yetenek kapasitesine sahip olmanın gerektiği vurgulanmaktadır.**

AB Küresel Güvenlik Stratejisinin uygulanmasında etkili olabilmesi için rol oynaması beklenen dört amaç bulunmaktadır. Belgede kullanılan “küresel” kelimesi coğrafi anlamda değil, AB’nin mevcut dış eylem araçlarının kombinasyonu ve kapsamını belirtmek amacıyla yönelik ilk amaç olarak kullanılmıştır. Diğer üç amaç ise; Katılım, Sorumluluk, Sıkı Çalışma ve Ortaklık olarak açıklanmaktadır (Selchow, 2016).

2020 AB GÜVENLİK STRATEJİSİ

24 Temmuz 2020’de AB Komisyonu tarafından onaylanan güvenlik stratejisi belgesinde Birlik sınırlarının farklı faktörlerden dolayı tehdit edildiğini belirtmektedir. Değişen tehditler, iklim değişikliği, demografik eğilimler ve Avrupa sınırları ötesindeki siyasi istikrarsızlıkların Avrupa’nın güvenlik ortamını etkilediği vurgulanmaktadır. Gerçekleşebilecek olası saldırıların bir anda yaşanabileceği ve hazırlıksız yakalanma riskinin bulunduğu açıklanmaktadır. Ancak genel anlamda istihbarat paylaşımı ve artan işbirliği süreci ile birlikte teröristlerin faaliyet alanlarını tespit etme açısından çok ilerleme sağlandığı belirtilmektedir. COVID-19 salgının nedeniyle evden çalışma oranlarının yükseldiği dönemde siber saldırıların arttığından bahsedilen belgede suç örgütlerinin ve terör yapılarının bu durumdan faydalanabileceği, bu sebepten dolayı siber suçlarla mücadele etme konusunda etkili önlemler alınması gerekmektedir. Belgede 4 temel amaç belirlenmiştir. Bunlar (EU Security Union Strategy, 2020):

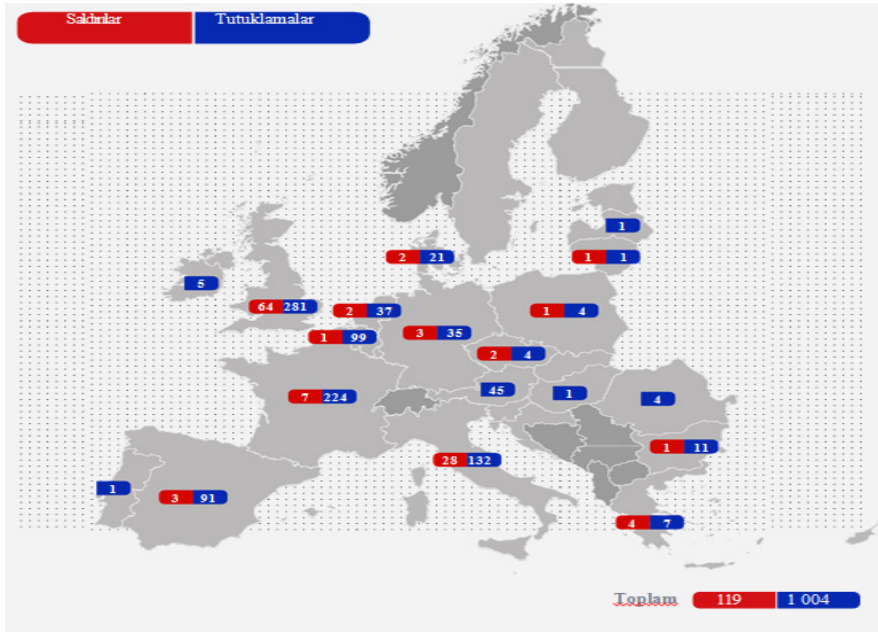
- Geleceğe hazır bir güvenlik ortamı yaratmak,
- Gelişen tehditlerle mücadele etmek,
- Avrupalıları terörizm ve organize suçtan korumak,

- **Güçlü bir Avrupa ekosistemi yaratmak.**

İçişleri’nden sorumlu Komisyon Üyesi Ylva Johansson “Evde veya kamusal alanda güvende olduğunuzu bilmek, çocuklarınız için, toplumda güven ve uyum sağlar. Bugün açıklanan Güvenlik Birliği Stratejisi ile AB’nin Avrupa genelinde insanları koruma, değişen tehditleri önleme ve bunlarla mücadele etme konusunda fark yaratabileceği alanlara odaklanıyoruz. Önümüzdeki yıllarda AB’nin iç güvenliği konusundaki çalışmaları, bugünden itibaren çocuk istismarı, uyuşturucu ve yasadışı ateşli silahlarla ilgili eylemlerle başa çıkacak bir sistem oluşturacaktır” yorumunda bulunarak, neden bir yenilemeye gidildiğini açıklamaktadır.

2020 AB Güvenlik Stratejisi’nde terörle mücadele, toplumun kutuplaşmasına, ayrımcılığa ve insanların radikal söylemlere karşı savunmasızlığını artıracak diğer faktörlere yönelik olarak başlıyor. Anti-radikalleşme çalışmaları erken tespit, dayanıklılık oluşturma, ayrıca toplumda iyileştirme ve yeniden bütünleşmeye odaklanmaktadır. **Yabancı teröristler de dâhil olmak üzere teröristlerin etkili bir şekilde kovuşturulması, bunu başarmak için sınır güvenliği mevzuatını güçlendirmek ve mevcut veri tabanlarını daha iyi kullanmak için adımlar atılmaktadır. Terörle mücadelede, örneğin terörizmin tüm finansman kaynaklarını kesmek için AB üyesi olmayan ülkeler ve uluslararası örgütlerle işbirliği de kilit rol oynamaktadır.**

Belgenin sonuç kısmında Birlik sınırları müktesebatının dünyadaki en güvenli yer olduğu belirtilmiştir. Güvenliğin herkesi etkileyen bir kavram olduğu ve tüm resmi kurumların, sosyal kuruluşların ve vatandaşların sorumluluk bilinciyle hareket etmelerinin gerektiği vurgulanmıştır. Stratejide uygulanması öngörülen tüm hallerde temel hak ve özgürlüklere değer verilmesi gerektiği açıklanmıştır.

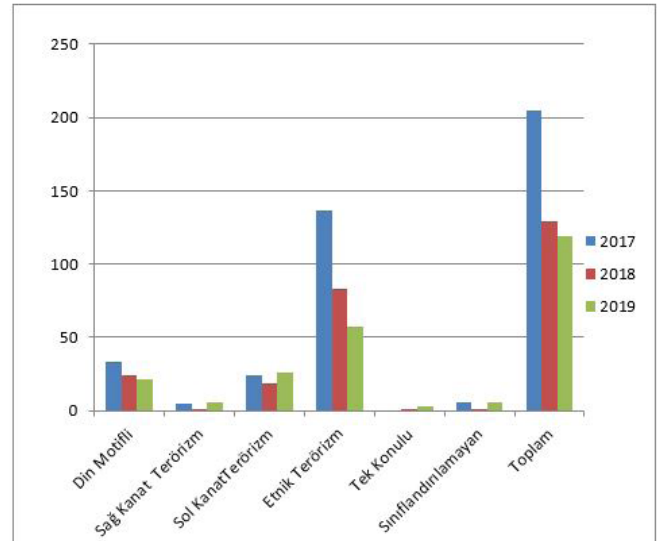

Şekil-2 Terör Saldırıları ve Tutuklanan Terörist Sayıları (EUROPOL Report, 2020: 10).

TERÖRİZM DURUM VE EĞİLİM RAPORLARI TERÖRİZM DURUM VE EĞİLİM RAPORLARI (TERRORİSM SİTUATION AND TREND REPORT/TESAT)

EUROPOL tarafından 2007 yılından bu yana her sene hazırlanan bilgilendirme dokümanlarıdır. Raporun tanzim edilmesinin asli amacı Birlik sınırlarında yaşanan veya engellenen terörist faaliyetlerin analizinin yapılmasıdır (TESAT Report, 2019). TESAT raporlarında, terörizmle mücadelenin AB ve EUROPOL için en önemli öncelik olduğu ve üye devletlerin EUROPOL ve EUROJUST'a sağladığı bilgiler neticesinde terörizm alanında gelişmekte olan eğilimlerin belirlenmesi sağlanmaktadır. TESAT 2019 raporu 23 Haziran 2020'de yayınlanmıştır (EUROPOL Report, 2020). **Şekil-3'te sunulan istatistikî görseller ile 2019 senesinde Birlik sınırlarında gerçekleştirilen olayların analizi yapılacaktır.**

Aktardığımız bilgilerden de anlaşıldığı üzere 2019 yılı içerisinde Avrupa'da toplamda 119 terör saldırısı gerçekleştiği ve 1004 teröristin tutuklandığı belirtilmektedir. En fazla saldırı girişiminin İtalya'da ve en fazla tutuklamanın İngiltere'de gerçekleştiği anlaşılmaktadır. 2017'de Avrupa'da gerçekleştirilen toplam terör saldırısı oranının 2019 senesinde yaklaşık yarı yarıya düştüğü tespit edilmektedir. Bu aşamada Strateji Belgeleri kapsamında alınan tedbirlerin etkili olduğu ve ilerle-

Şekil-3 2017-2019 Yılları Arasındaki Terör Saldırılarının Nitelikleri (EUROPOL Report, 2020: 11).

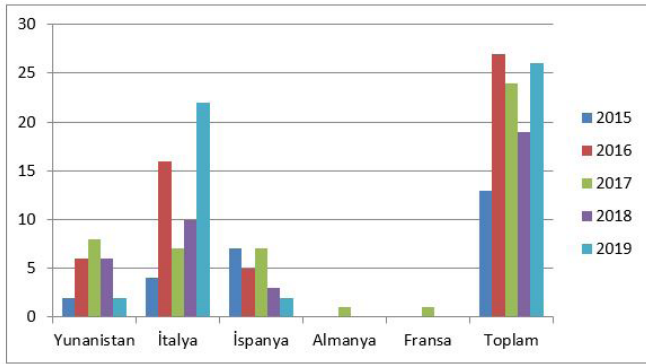
me kaydedildiği değerlendirilmektedir. 2017, 2018 ve 2019 yıllarında en çok saldırı etnik milliyetçi ve ayrılıkçı terör unsurları tarafından gerçekleştirilmiştir. 2015 yılından itibaren 2019 yılı dâhil olmak üzere Avrupa'da toplamda 5358 tutuklama gerçekleşmiştir. En fazla tutuklama 2017 yılında yapılmıştır. Din motifli terörizm dolayısıyla 5 senelik süreçte toplam 3057 tutuklama yapılmıştır. Din motifli terör örgütü üyesi olmak iddiası ile yapılan tutuklama oranlarının yüksek olması AB'nin özellikle din motifli terör faaliyetleri tehdidine karşı etkili önlemler alması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Üye Ülkeler	Din Motifli Terörizm	Sağ Kanat Terörizm	Sol Kanat Terörizm	Etnik Milliyetçi Terörizm	Tek Konulu Terörizm	Sınıflandırmayan Vakalar	Toplam
Belçika	1						1
Bulgaristan	1						1
Çekya					2		2
Danimarka	2						2
Fransa	7						7
Almanya	3						3
Yunanistan			2			2	4
İtalya	2		22			4	28
Litvanya		1					1
Hollanda	2						2
Polonya		1					1
İspanya			2	1			3
İngiltere	3	4		56	1		64
Toplam	21	6	26	57	3	6	119

Tablo-1 2019 Yılında Avrupa’da Gerçekleşen Terör Saldırıları (EUROPOL Report, 2020: 84).

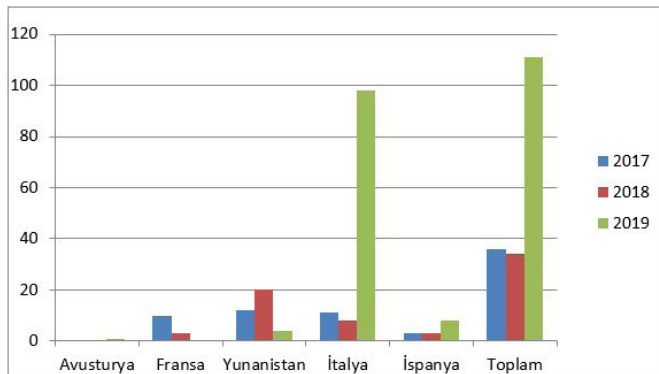
Sol Tandanslı Terör Örgütleri Raporları

Görselde 2015 ve 2019 yılları arasında sol terör ör-

Şekil-4 Sol Terör Örgütleri Tarafından Gerçekleştirilen Terör Saldırıları (2015-2019) (EUROPOL Report, 2020: 17).

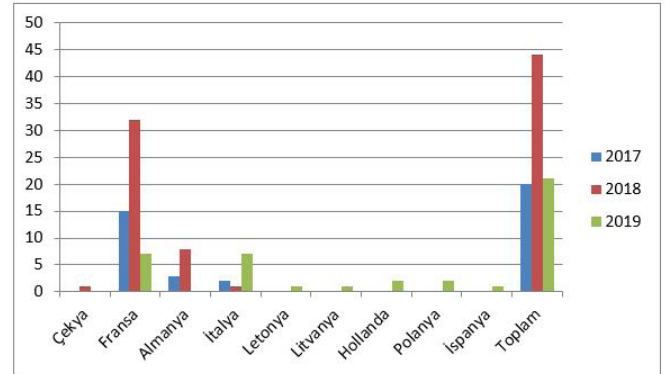
gütleri tarafından gerçekleştirilen terör saldırıları yer almaktadır. En fazla terör saldırısı 2016 yılında yaşanmıştır. Sol tandanslı terör örgütlerinin ise en fazla İtalya’da faaliyette bulunduğu anlaşılmaktadır.

Şekil-5 Sol Terör Örgütü Mensuplarının Tutuklanma Oranları (2017-2019) (EUROPOL Report, 2020: 16).

Tutuklanma oranlarından sol terör örgütü mensuplarının en fazla İtalya’da faaliyet sürdürdükleri anlaşılmaktadır.

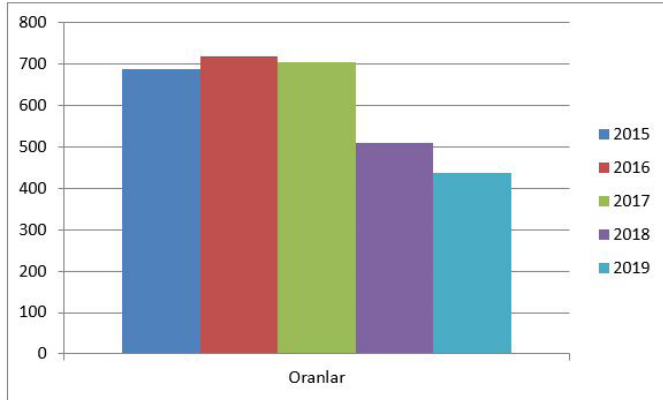
Sağ Tandanslı Terör Örgütleri Raporları

Şekil-6 Sağ Terör Örgütleri Tarafından Gerçekleştirilen Terör Saldırıları (2017-2019) (EUROPOL Report, 2020: 18).

Sağ kanat terör örgütlerinin Avrupa’da en fazla 2018 yılında faaliyet gösterdikleri anlaşılmaktadır. 2018 yılı ve 2019 yılı istatistikleri karşılaştırıldığında sağ tandanslı terör örgütleri mensuplarının tutuklanma oranında yarı yarıya düşüş bulunmaktadır.

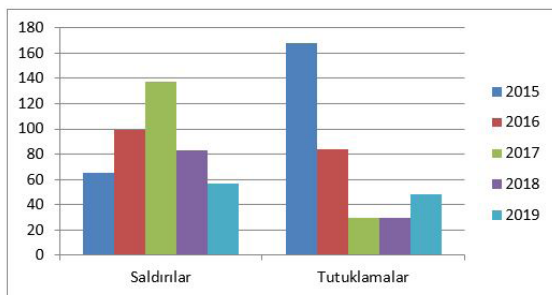
Din Motifli Terör Örgütleri

Şekil-7 Din Motifli Terör Örgütü Mensuplarının Tutuklanma Oranları (EUROPOL Report, 2020: 33).

Şekilde 2015-2019 yılları arasında din motifli terör örgütü mensuplarının tutuklanma oranları verilmiştir. En fazla tutuklama 2016 yılında meydana gelmiştir. Ancak 5 senelik süreç temel alındığında 2019 yılında diğer senelere nazaran ciddi bir düşüş görülmüştür. Bunun iki sebebi bulunabilir. Birincisi din motifli terör örgütü mensuplarına karşı strateji belgeleri sayesinde etkin önlemlerin alınmış olmasıdır. Tahmin edilen ikinci sebep ise Avrupa'nın İslam dinine karşı önyargısının biraz daha yumuşamaya başlamış olması ihtimalidir. Özellikle 11 Eylül 2001 Terör Saldırılarından sonra Avrupa genelinde Müslümanlara karşı ciddi bir önyargı oluşmuş ve gereksiz uygulamalara gidilerek büyük tepki çekilmiştir.

Etnik-Milliyetçi Terör Örgütleri

Şekil-8 Avrupa'da Gerçekleştirilen Etnik-Milliyetçi Terör Örgütü Saldırı Ve Tutuklama Durumları (EUROPOL Report, 2020: 56).

Avrupa'da gerçekleştirilen Etnik-Milliyetçi terör örgütü saldırı ve tutuklama durumları görselde verilmiştir.

Görüldüğü üzere en fazla saldırı 2017 yılında, en fazla tutuklama ise 2015 yılında gerçekleştirilmiştir. 2019 yılı incelendiğinde ise tutuklama sayılarında 2017 ve 2018 yılına göre artış bulunmakta ancak saldırı oranında bir önceki senelere göre ciddi bir düşüş gözlenmektedir.

SONUÇ

1993 yılında Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte güvenlik ve terör kavramlarına önem atfedilmeye başlanmıştır. Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının hayata geçirilmesi neticesinde ise ciddi güvenlik politikaları gündeme gelmiştir. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının oluşturulması ile beraber kurumsal organların etkili hale gelmesi amaç edinilmiş ve terörle mücadele kapsamında ciddi önlemler alınmasına çalışılmıştır.

Kolektif bir yapılanma içerisinde olsa dahi 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de gerçekleştirilen terör saldırıları sonrasında hiçbir devletin güvende olmadığı anlaşılmıştır. AB'nin bu tarihe kadar terörle mücadele konusunda önlem almaya yönelik girişimleri etkisiz kalmıştır. 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları ile beraber AB, kolektif güvenliğin temini ve sürdürülebilir olması gerektiğini anlayarak 2003 yılında Avrupa Güvenlik Stratejisi'ni hazırlamıştır. Bundan tam 13 sene sonra ise 2016 yılında Küresel Avrupa Güvenlik Stratejisi AB Konseyi tarafından hazırlanmıştır. AB'nin hazırlanmış olduğu bu güvenlik stratejileri neticesinde kısa dönemde etkili önlemler alamadığı, AB üyesi devletler arasında istenilen işbirliği ve koordinasyon sürecini tesis edemediği anlaşılmaktadır. Bu süreç içerisinde oluşturulan diğer güvenlik belgeleri ile de etkili önlemler uygulamaya konulamamıştır. Zira Madrid ve Londra saldırılarının gerçekleşmesi terörle mücadele konusunda bazı tedbirlerin alınmasında etkisiz kaldığı gerçeğini yansıtmaktadır.

2007 yılından itibaren EUROPOL ve EUROJUST'ın üye devletlerden temin ettiği veriler çerçevesinde hazırlanan TESAT raporları incelendiğinde ise terörle mücadele konusunda ilgili kurumlara / kişilere önemli bilgiler sunduğu anlaşılmaktadır. Çalışmamız kapsa-

mında analiz edilen TESAT Raporları çerçevesinde AB'nin oluşturmuş olduğu güvenlik stratejileri ve yol haritaları neticesinde orta vadede ciddi atılımlar gerçekteleştirdiği anlaşılmaktadır. Terörle mücadele ve saldırıları en aza indirgeme konusunda tam bir güvenliğin tesis edilmesi ise imkânsızdır. Ancak istatistiki bilgiler neticesinde 2019 yılında diğer senelere nazaran terörist eylemlerde düşüş olduğu gözlenmiştir. Etkili önlemlerin alınması bu önlemler alınırken temel hak ve özgürlüklere saygı duyulacağının sürekli tekrarlanması AB'nin ulaşılmasını arzu ettiği bir durumdur. Ancak 11 Eylül 2001 Terör Saldırılarından sonra Birlik sınırlarında hayatlarını idame ettiren ya da belirli amaçlarla Avrupa'da bulunan Müslüman kişilere önyargıyla bakılması ve keyfi tutuklamaların yapılması din motifli terör kaynaklı tutuklamaların artmasına neden olmuştur.

Aktardığımız bilgilerden de anlaşıldığı üzere uzun dönemde AB'nin kendi güvenliğini sağlaması, terörist faaliyetlere karşı etkili önlemler alması ve aldığı bu önlemleri işbirliği çerçevesinde devam ettirmesi önemlidir. Ancak bazı durumlarda AB üyesi devletlerin ortak hareket kabiliyetine sahip ol(a)maması uygun önlemlerin alınmasını engellemektedir. Zira Birlik sınırları müktesebatında arzu edilen güvenli ortamın oluşturulması Güvenlik Strateji Belgelerinde belirtilen tedbirlerin eksiksiz uygulanmasına bağlıdır. AB'nin terörle mücadele kapsamında belirlemiş olduğu politika ve kararları tam anlamıyla uygulayamadığı müddetçe Birlik vatandaşlarının güvenliğini tam anlamıyla tesis edemeyeceği değerlendirilmektedir. Mutlak güvenliğin tesis edilmesinin imkânsız olduğu bilirse de AB tarafından diğer devletler ile kuracağı işbirliği ve koordine çerçevesinde gerekli önlemlerin alınması mümkündür. Ancak bunun sağlanması için kültürel ve dini açıdan tepki çeken açıklamaların önüne geçilmesi ve ılımlı politikalar takip edilmesi gerekmektedir. Birlik üyesi olmayan devletleri ve vatandaşları ötekileştirmeden çözüm önerilerinin diplomatik ortamda tartışmaya sunulması mümkündür. Hiç şüphesiz bu sayede tüm devlet ve organizasyonların terör örgütlerine karşı ortak bir tepki verilmesi sağlanabilecektir.

KAYNAKÇA

2004: Madrid Train Attacks (2011), BBC News retrieved from <https://www.bbc.com/news/av/world-europe-14666717> (e.t.: 02.01.2021)

AB Türkiye Delegasyonu. (2021), Schengen Bölgesi, retrieved from <https://www.avrupa.info.tr/tr/schengen-bolgesi-602> (Erişim Tarihi: 01.01.2021)

Argomaniz, J. (2009). Post-9/11 institutionalisation of European Union counter-terrorism: emergence, acceleration and inertia, *European Security*, 18:2, 151-172, DOI: 10.1080/09662830903460103

Barnutz, S. (2010). The EU's logic of security: politics through institutionalised discourses, *European Security*, 19:3, 377-394, DOI: 10.1080/09662839.2010.528397

Bunyan,T (1993), Trevi, Europol and the European State, retrieved from <https://www.statewatch.org/media/documents/news/handbook-trevi.pdf> (Erişim Tarihi: 02.01.2021)

Council Of The European Communities. (1992), Treaty on European Union, retrieved from https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf, ss. 131. (Erişim Tarihi: 05.01.2021)

Council Of The European Union. (2005, November), The European Union Counter-Terrorism Strategy, retrieved from https://www.cvce.eu/content/publication/2013/10/21/c9acc196-6121-4269-81a6-b81b008217b6/publishable_en.pdf (Erişim Tarihi: 03.01.2021)

Council Of The European Union. (2008, December), Report on the Implementation of the European Security Strategy - Providing Security in a Changing World, retrieved from https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/reports/104630.pdf (Erişim Tarihi.: 15.01.2021)

Council Of The European Union. (2008, July), Revised Strategy on Terrorist Financing, retrieved from <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11778-2008-REV-1/en/pdf> (Erişim Tarihi:16.01.2021)

European Commission. (2010, November), Communication From The Commission To The European Parliament And The Council The EU Internal Security Strategy in Action: Five steps towards a more secure Europe retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52010DC0673> (Erişim Tarihi: 25.12.2020)

European Union Global Strategy. (2016), A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy, retrieved from https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eugs_review_web_0.pdf (Erişim Tarihi: 28.12.2020)

European Union International Security Sector Advisory Team (ISSAT) Report. (2008) Report on the Implementation of the European Security Strategy- Providing Security in a Changing World, retrieved from <https://issat.dcaf.ch/Learn/Resource-Library/Policy-and-Research-Papers/Report-on-the-Implementation-of-the-European-Security-Strategy-Providing-Security-in-a-Changing-World> (Erişim Tarihi: 10.01.2021)

European Union. (1997, November), Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, The Treaties Establishing The European Communities And Certain Related Acts, retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A11997D%2FTXT> (Erişim Tarihi: 28.12.2020)

European Union External Action Service. (2018, June), Implementing the Global Strategy: EU delivers on security and defence, retrieved from https://eeas.europa.eu/topics/eu-global-strategy/47517/implementing-global-strategy-eu-delivers-security-and-defence_en (Erişim Tarihi: 28.12.2020)

EUROPOL. (2020), EU Terrorism And Trend Report (TE-SAT), retrieved from <https://www.europol.europa.eu/tesat-report?page=0,1> (Erişim Tarihi: 25.12.2020)

FATF and Annual Report. (2020), Financial Action Task Force and Annual Report, retrieved from, <https://www.fatf-gafi.org/about/whatwedo/> and <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/brochuresannualreports/FATF-annual-report-2019-2020.pdf> (Erişim Tarihi: 19.12.2020)

Karabel,S (2016). Avrupa Birliği'nin 2016 Güvenlik Strateji Belgesi, BİLGESAM Avrupa Birliği Dergisi, No:1308, 1-9

Maastricht Antlaşması. (1992), retrieved from <https://antlasmalar.com/maastricht-antlasmasi/> (Erişim Tarihi: 02.01.2021)

NATO. (2005), Governing the Internet: The Extr ernalizing the Internet: The Extraterritorial Effects of General Data Protection Regulation, retrieved from <https://www.nato.int/docu/review/articles/2005/09/01/gijs-de-vries-eu-counter-terrorism-coordinator/index.html> and <https://digitalcommons.bowdoin.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1197&context=honorsprojects> (Erişim Tarihi: 27.12.2020)

O'Brien, P. (2016). Counter-terrorism in Europe: the elusive search for order, European Security, DOI: 10.1080/09662839.2016.1198896

zdal,B. (2020). Avrupa Birliği Siyasi Bir Cce Askeri Bir Solucan mı?, Dora Yayınları

Ray, M. (2005), London Bombings of 2005, Britannica, retrieved from <https://www.britannica.com/event/London-bombings-of-2005> (Erişim Tarihi: 02.01.2021)

Selchow, S. (2016). The construction of “European security” in The European Union in a changing global environment: a systematic analysis, European Security, 25:3, 281-303, DOI: 10.1080/09662839.2016.1199547

The European Commission. (2020, July), EU Security Union Strategy: Connecting the dots in a new security ecosystem, retrieved from https://ec.europa.eu/cyprus/news/20200724_1_en (Erişim Tarihi: 24.07.2020)

The European Commission. (November, 2010). First thoughts on the EU's Internal Security Strategy in Action: Five Steps Towards A More Secure Europe, retrieved from <https://www.statewatch.org/media/documents/news/2010/nov/eu-com-internal-security-strategy-nov-10.pdf> (Erişim Tarihi: 25.12.2020)

The European Council. (1995, December) European Commission Report- Law In The European Union, retrieved from https://www.europarl.europa.eu/summits/mad2_en.htm#annex3 (Erişim Tarihi: 26.12.2020)

The European Council. (2001, September), Conclusion and Plan of Action of the Extraordinary European Council Meeting, retrieved from [https://www.cvce.eu/en/obj/conclusions_and_plan_of_action_of_the_extraordinary_european_council_meeting_21_september_2001-en-a012ede7-96d9-4c37-a7ce-cae949ddf401.html#:~:text=Twitter-,Conclusions%20and%20Plan%20of%20Action%20of%20the,Council%20Meeting%20\(21%20September%202001\)&text=It%20approves%20a%20plan%20of,terrorism%20and%20strengthening%20air%20security](https://www.cvce.eu/en/obj/conclusions_and_plan_of_action_of_the_extraordinary_european_council_meeting_21_september_2001-en-a012ede7-96d9-4c37-a7ce-cae949ddf401.html#:~:text=Twitter-,Conclusions%20and%20Plan%20of%20Action%20of%20the,Council%20Meeting%20(21%20September%202001)&text=It%20approves%20a%20plan%20of,terrorism%20and%20strengthening%20air%20security) (Erişim Tarihi: 17.12.2020)

The European Council. (2004, March), Declaration on Combating Terrorism, retrieved from https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/79637.pdf (Erişim Tarihi: 26.12.2020)

The Member States Of The Council Of Europe. (1977, January), European Convention on the Suppression of Terrorism, retrieved from <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/090> (Erişim Tarihi: 03.04.2021)

Timeline. (2018, June), European cooperation in the area of security and defence, retrieved from https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/timeline_defence_june_2018.pdf (Erişim Tarihi: 28.12.2020)

Youngs, R. (2002). The European security and defence policy: What impact on the EU's approach to security challenges?, *European Security*, 11:2, 101-124, DOI: 10.1080/09662830208407533

Extended Summary

This study has been prepared with the aim of analyzing the effects of the terrorist attacks that humanity has faced for a long time on the European acquis. In this context, security and terrorism concepts were analyzed at the beginning of the study. With the regulations made in order to prevent terrorist incidents within the framework of norms and regulations, the methods of dealing with this problematic of decision-makers were tried to be explained. In this context, there is some information about how difficult it is to define the concept of terrorism. In this context, terrorism was defined in between the years 1930-1935 at the International Conferences for the Unification of Criminal Law held in Brussels in between the years 1930-1935. In these conferences, it was stated that terrorism, “*represents the terrorist act of the person or persons using the deliberate use of means that may pose a common danger. Meet the life, physical integrity or freedom of this action which threatens the state property shall be punished with the*” disclosures were made.

While terrorist attacks in general have harmed all states in the historical process, they have increased especially after 1991. Despite the fact that after the Cold War, with the ratification of the Maastricht Treaty (EU Founding Treaty) within the scope of the EU acquis, the decision to pursue more comprehensive ways of working on the fight against terrorism was taken, the terrorist bomb attack carried out in the Paris Metro in 1995 is actually a sign that no region in the world is safe.

The European Community (EC) first started to take initiatives in the 1970s to prevent terrorism and to raise the necessary awareness within the Community borders. Terrorism, Radicalism, Extremism, Violence and Internationalism (Terrorism, Radicalism, Extremism, Violence, Internationalism /TREVI) structuring established in 1977 appears as the first attempt. With the establishment of TREVI working groups, it was aimed to effectively coordinate the law enforcement units of the EC member states with each other and to create an effective defense mechanism against terrorism thanks to the collective working system established.

On January 27, 1977 in Strasbourg after a meeting with the European Convention on the Prevention of Terrorism (*European Convention On the Suppression of Terrorism*) it has entered into force. This contract prepared by the Council of Europe is still valid today. The most important feature of the convention is that it is the first official document created in the field of combating terrorism in the Union’s acquis. In 1977, a common legal system is starting to work in European Judicial Area (*European Judicial Area*) has been reached, but did not want to create a full conclusion on this matter.

As a result of the signing of the Treaty of Amsterdam, which amended the Treaty of the European Union, the Treaties establishing the European Communities and some related Laws on 10 November 1997, it was reported that terrorism, human trafficking and crimes against children, illegal drug trafficking and illegal arms smuggling, corruption and fraud would be fought. The Treaty , which entered into force on 1 May 1999 after France transmitted its last certificate of ratification to Italy, the depositary authority, by signatories to the constituent elements of criminal acts in the fields of organized crime, terrorism and illegal drug trafficking, and the minimum rules on penalties. It has been agreed to gradually adopt the determining measures. In this context, new regulations on terrorism have been implemented with the Amsterdam Treaty.

As a result of the terrorist acts carried out by the Al-Qaeda organization in the USA on September 11, 2001, it was understood that the danger became global and no state was completely safe. At the extraordinary meeting of the EU Council on 21 September 2001, attempts were made to gain the necessary momentum in the fight against terrorism and to establish solidarity and cooperation with the USA.

After the terrorist attacks in the USA make some arrangements by the European Council held in Madrid on 11 March 2004 and 191 people, the train bombing that killed and approximately 16 months after the attack in Lon-

don two different as a result of the bombing, it could not prevent 52 people from losing their lives. After these two attacks within the Union, it was understood that more serious measures should be taken in the fight against terrorism.

Two weeks after the terrorist attack in Madrid on 11 March 2004, a “*Declaration on Combating Terrorism*” was published in Brussels. Within the scope of this declaration, important decisions were made regarding the fight against terrorism. In particular, Europol and the European Judicial Cooperation Development Unit (*European Agency for the Enhancement of Judicial Cooperation/EUROJUST*) as organs effectively be used, the intelligence assessment stage will be increasing the capacity of acting EU units and decisions to be done in collaboration to prevent terrorists by supplying weapons were taken.

In the continuation of the study, the detailed analysis of the Security Strategy Documents put into effect by the EU in 2003, 2016 and 2020 was also tried to analyze the effects of the Anti-Terrorism Strategy and some Action Programs within the scope of Combating Terrorism. The arrangements made to prevent the financing of terrorism and the flow of money are also analyzed in this context. In the last section, TESAT Reports (Terrorism Situation and Trend Reports), prepared in the light of the information obtained and valued by EUROPOL and EUROJUST, were used and detailed analysis of terrorist-related incidents in Europe between 2015-2019 was made. Within the scope of the analysis in question, how different terrorist organizations carried out actions in which regions were tried to be evaluated on the basis of countries, supported by statistical information, and the study was concluded with the conclusions about the effectiveness of the measures taken within the scope of the legislation in order to prevent terrorism.

2000'li Yıllarda Avrupa Birliği Ve Avrupa Birliği'nin Uluslararası Sistemde Aktör Olma Sorunu

The European Union In 2000s And The European Union's Problem Of Being An Actor In International System

Kadir Kağan TANER*

* Doktora Öğrencisi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

E-mail: kagantaner@hotmail.com

 ORCID: orcid.org/0000-0002-8505-5398

Öz

Literatürde genel kabul gördüğü üzere Avrupa'da bir birlik oluşturma projesi tarihsel süreçte kümülatif bir şekilde ortaya çıkan bir fikirdir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası sistemin merkezinin Avrupa'dan Atlantik ve Avrasya'ya kayması ile beraber iki büyük savaşla ekonomik ve teknolojik birikimini tüketmiş Avrupa Devletleri için Avrupa Birliği (AB), özellikle Soğuk Savaş Dönemi'nde üye devletler nezdinde önemli bir dayanışma noktası olmuştur. Detante Dönemi ile beraber Avrupa Toplulukları'nın kurulması ile birlikte oluşan istikrar ortamı da sistemdeki diğer aktörlerin Avrupa'ya ilgisi artmıştır. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Maastricht Antlaşması (AB Kurucu Antlaşması) ile kurulan birliğin, uluslararası sistemde etkili bir aktör olup olamayacağı önemli soru işareti olarak kalmıştır. Diğer bir deyişle belirtirsek AB projesinin süpranasyonel karakterli bir konfederasyon olarak Avrupa Birleşik Devletleri'ne uzanacak sürecin öncü parçası mı olacağı yoksa sıklıkla Soğuk Savaş Dönemi ve sonrasında kurulan bir iş birliği örgütü mü olacağı düşüncesi tartışılmaya başlanmıştır. Amaçladığı hedefler dahilinde AB'nden beklenen ise bu projenin Birleşik Avrupa'ya dönüşmesi yönünde olup, çalışma kapsamında söz konusu bu amacın hangi düzeyde gerçekleştirildiği neo realist kuramın öncüsü Kenneth Waltz'un görüşleri bağlamında analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Entegrasyon, Avrupa Birliği, BREXIT, Kenneth Waltz, Almanya

Abstract

As it is generally accepted in the literature, the project of creating a union in Europe is an idea that has emerged cumulatively in the historical process. Especially after the Second World War, with the shift of the center of the international system from Europe to the Atlantic and Eurasia, the European Union (EU) has become an important solidarity agent especially during the Cold War Period for the member states that had exhausted their economic and technological accumulation due to two major wars. The stability environment created with the establishment of the European Communities along with the Detante Period has also increased the interest of other actors in the system in Europe. However, after the end of the Cold War, it remained as an important question mark whether the Union established with the Maastricht Treaty (EU Founding Treaty) could be an effective actor in the international system. In other words, the idea of whether the EU project will be the leading part of the process that will extend to the United States of Europe as a supranational confederation or whether it will be a cooperation organization often established during and after the Cold War has begun to be discussed. What is expected from the EU within the scope of its aims is the transformation of this project into a United Europe, and within the scope of the study, the extent to which this aim has been achieved will be analyzed in the context of the views of Kenneth Waltz, the pioneer of neo-realist theory.

Keywords: Integration, European Union, BREXIT, Kenneth Waltz, Germany

To Cite This Article/Bu Makaleye Atf İçin: Taner, K. K. (2021). 2000'li Yıllarda Avrupa Birliği ve Avrupa Birliği'nin Uluslararası Sistemde Aktör Olma Sorunu. *Journal of Diplomatic Research*, 3(1), 71-89.

GİRİŞ

AB, Avrupa merkezli uluslararası sistem döneminde dahi bir ütopya olarak çok çeşitli fikirlerle gündeme gelen bir konu olmuştur. 1648 Westphalia Barış Antlaşmaları ile Avrupa Devletleri arasında kurulmuş olan güç dengesi sistemi, günümüzde AB'nin yapısını oluşturan supranasyonel sisteme izin vermemiştir. Bir taraftan sistemdeki herhangi bir aktörünün yok olmasına mâni olan öte taraftan da işbirliğini sınırlı tutan bu yapı daha sonra sistemi manipüle eden güç olarak Alman İmparatorluğu'nun ortaya çıkması ile sarsılmaya başlamıştır. Artık sistem, ittifaklar yoluyla sistemi tehdit edecek gücü saldırgan olmaktan vazgeçirmeye yetecek gücü içinde barındırmamaktadır. Bu sebeple Avrupa merkezli olarak çıkan iki dünya savaşı ile Avrupa, uluslararası sistemin merkezi olma kuvvetini kaybetmiş ve hatta daha evvel gündeme gelip göz ardı edilen iş birliğine de oluşan statüko ile mecbur hale gelmiştir. Ancak oluşturulmaya çalışılan bu "*sui generis*" yapının devletler sistemi içinde nasıl yer bulacağı veya üye devletlerin bu iş birliğini sürdürme konusunda ne kadar istekli olmaya devam edebileceği sorunu ortaya çıkmıştır. Bu anlamda uluslararası ilişkilerde bu tip işbirliği örgütlerinin barışı koruyup koruyamayacağına dair tartışmalarda bir sorun haline dönüşmüştür.

Bu çalışmada Avrupa'da bir birlik oluşturma projesinin tarihsel süreçle nasıl ortaya çıktığını aktarmadan önce kullanılacak teorik yaklaşım tanıtılacak, uluslararası ilişkilerde aktör olmak ne demektir sorusu irdelenecektir. Ardından Avrupa neresidir ve neden bir birliğe ihtiyaç duymaktadır sorusu üzerinden AB'nin oluşumunun tarihsel süreci açıklanmaya çalışılacaktır. Sonrasında ise oluşan "*sui generis*" sistemin kurumsal yapısı tanıtıldıktan sonra bu kurumsal yapı içerisinde diş politikasını nasıl oluşturduğu anlatılacaktır. Buna binaen yukarıda belirtilen aktör olabilme ve dolayısıyla çatışmaları engelleyebilme ile alakalı durumu irdelenmeye çalışılacaktır. Bu açıdan AB'nin kendini bir uluslararası ilişkiler aktörü olarak tanımlayıp tanımlamadığını veya AB'yi aktör olarak tanımlayan diğer aktörlerin olup olmadığını sorusuna cevap aranacaktır. Bu bağlamda da AB'nin 2000'li yıllarda Birleşik Krallık'ın AB'den Ayrılması (BREXİT), Transatlantik Antlaşması, Ukrayna Krizi gibi örnek olaylar üzerinden AB üyelerinin yaşanan sorunları AB çatısı

altında çözebilmişler midir sorusu irdelenecektir. Diğer bir deyişle AB projesinin süpranasyonel karakterli bir konfederasyon olarak Avrupa Birleşik Devletleri'ne uzanacak sürecin öncü parçası mı olacağı yoksa sıklıkla Soğuk Savaş Dönemi ve sonrasında kurulan bir işbirliği örgütü mü olacağı düşüncesi tartışılacaktır. Amaçladığı hedefler dahilinde AB'den beklenen bu projenin Birleşik Avrupa'ya dönüşmesi yönünde olup, çalışma kapsamında söz konusu bu amacın hangi düzeyde gerçekleştirildiği neo-realist kuramın öncüsü Kenneth Waltz'un görüşleri bağlamında analiz edilecektir.

NEO REALİZM KURAMI VE ULUSLARARASI SİSTEMİN AKTÖRLERİ

Neo realizm kuramı, öncüsü Kenneth Waltz'un 1959'da kaleme aldığı "*İnsan, Devlet ve Savaş*" kitabından itibaren inşa edilmeye başlanmış yapısal bir kuramdır. Waltz savaşların sebeplerini sorguladığı bu ilk kitabında, bir realist olarak ilk kez uluslararası ilişkilerde sistemik bir yapı olduğunu ve bu yapının da sistemden ve birbirilerinden etkilenen birimlerden oluştuğunu belirtir. Böylelikle klasik realizmin devleti temel alan anlayışının dışına çıkarak, sistemi ve sistemin yapısını bir analiz düzeyi olarak kabul etmektedir (Arı, 2010: 188). Waltz bu eserinde insanın doğasını, devletin iç siyasetini ve uluslararası sistemin yapısını üç ayrı analiz düzeyi kabul etmekte ve üçünün de sabit olduğunu ifade eder. Ancak bu üç parametre sabit oldukları için savaşı açıklayamazlar. İnsan doğası gereği çıkar odaklıdır, devletlerin iç siyaseti insan doğasına göre şekillenmektedir ve uluslararası sistem anarşiktir (Waltz K. , 2001). Ancak Waltz'a göre; bu üç parametre tarih boyunca sabittir savaş ise değişkendir dolayısıyla savaşı açıklayamazlar (Waltz K. , 2001). Tabi Waltz'un bu yaklaşımı peki savaşlara ne neden oluyor sorusuna maruz kalır. Waltz yaklaşık yirmi sene boyunca bu soruya cevap vermeye uğraşır. Kitabında tanımladığı analiz seviyeleri arasında nasıl bir ilişki olduğunu ve savaşı hangi analiz düzeyinin tetiklediğini ilişkin cevap arar (Griffiths, Roach, & Salamon, 2011: 60-61).

Waltz sonunda kendisinden beklenen bu cevabı 1979'da yayınlamış olduğu "*Uluslararası Politika Teorisi*" isimli eserinde vermekte ve sistemin anarşik

olduğunu ana ilke olarak ortaya koymaktadır (Waltz K. N., 2017: 446). Zira anarşinin olduğu bir sistemde barış her an bozulabilir. Bu nedenle de sistemin içinde yer alan devletler istikrarı bozma potansiyeline sahip oldukları için meselelere özenle yaklaşmak durumundadırlar (Waltz K. N. 2017: 444). Burada istikrarın ne şekilde bir uluslararası sistemle korunabileceği sorusuna Waltz; savaşa en uzak sistemin iki kutuplu sistem olduğu şeklinde cevap vermektedir (Viotti & Kauppi, 2016). Bu iki kutuplu sistem içerisinde devletlerin kendi başlarının çaresine bakmaları gerektiğini ifade eden Waltz sistemin hiyerarşik olmakla birlikte anarşik olmasından dolayı devletlerin ancak iki ayrı davranış biçimi olabileceğini öne sürmektedir (Viotti & Kauppi, 2016: 64). Dengeleme “*balancing*” ve peşine takılma “*band-wagoning*” olarak tanımladığı bu iki davranış biçiminden, dengelemeyi de iç dengeleme ve dış dengeleme davranışı olarak ikiye ayırır (Özlük, 2017: 233).

Waltz, peşine takılma stratejisinin tanımını devletin büyük devlete bağımlı hale gelmesi olarak yapmaktadır (Özlük, 2017: 246). Sonuçta diğer devletin kaderini büyük devletin tayin edebilme ihtimalini ortaya çıkarması nedeniyle de makul görmemektedir (Özlük, 2017). İç dengelemeyi devletin iç politikasında istikrarını olabildiğince yüksek seviyede tutması olarak tanımlarken dış dengelemeyi de güçsüz olan devletin güçlü olana karşı desteklenmesi şeklinde yorumlamaktadır (Özlük, 2017 : 229). Kendi içinde güçlü olan ve dış ilişkilerinde de dengelemeyi gözeterek bir ittifak sistemi içerisinde bulunan devletin güce ihtiyacı azalacaktır (Kalkan, 2018: 125). Dolayısıyla da güç miktarını azaltacaktır ve minimum güç maksimum güvenlik anlayışıyla harekete edecektir.

Daha evvelde belirtildiği gibi Waltz uluslararası sistemi bir analiz düzeyi olarak kabul ederken sistemin de kendine has yapısından etkilenen birimlerden oluştuğunu ifade etmektedir (Waltz K. N., 2015: 51-77). Bu birimler sistemin üst otoritesi olamayacağı için sistem anarşik yapıdadır. Barışın korunabilmesi de bu sistem içindeki devletlerin davranışlarına bağlıdır ve bu yapı devletlerin davranışlarını etkilemektedir (Keyik & Erol, 2019: 14). Tüm bu çıkarımlar üzerinden Waltz uluslararası ilişkilerde barışın korunması kapsamında evrensel örgütlenmeler, uluslararası örgütler veya ken-

dine has oluşturulmuş siyasal sistemleri gereksiz görmektedir (Waltz K. N., 2015). Çünkü sistemin anarşik yapısının ve devletler arası ilişkilerdeki hiyerarşik durumun bu yapılanmalarda da devam edeceğini ön görmektedir. Buradan hareketle de benzer birimlerin örgütlenme içinde de benzer davranışlar sergileyeceği varsayımı ile örgütlerin çözüm olamayacağını öne sürmektedir. (Waltz K. N., 2015). Dolayısıyla anarşik yapı içindeki hiyerarşi de bu yapılanmalara sirayet edeceği için bu örgütlenmeler ve yapılanmalar büyük devletin amacına hizmet eder hale gelir ve diğer devletleri otomatik olarak peşine takılma stratejisi uygular hale dönüştürebilir (Waltz K. N., 2015). Bu sebeple devletler doğru bir zamanlama ile uluslararası sistemde maksimum güvenlik için en doğru ittifak sistemini kendi seçmeli yani başının çaresine bakabilmelidir (Viotti & Kauppi, 2016: 64).

Waltz bu bağlamda uluslararası sistemde farklı aktörler olabileceğini kabul etse de sadece devletlerin davranışlarını bir sisteme bağlı görür ve bu davranışlar üzerinden genel bir teoriye ulaşılabileceğini ifade eder (Knutsen: 329-330). Benzer şekilde bir diğer uluslararası ilişkiler kuramcısı olan Kai He, neo liberalizm ve neo realizm sentezi bir kurumsal dengeleme davranışını ortaya koyarak devletlerin örgütlere ve şirketlere karşı da dengeleme davranışına girebileceğini ifade eder (Özlük, 2017: 235). Waltz işbirliği konusunda da olumsuz değildir. Sistemde birbirine benzer birimlerin hedefler konusunda aynı fikirde ve eşit katılım hakkına sahip olması halinde bu birimlerin yani devletlerin işbirliğine açık olacağını ifade eder (Knutsen, 2006). Waltz’un minimum güç kavramını dayandırdığı bir diğer argümanı da budur. Buradan da görülebileceği gibi uluslararası örgütler veya siyasal sistemler, bir zaman sonra devletler gibi ve devletler sistemi içinde hareket etmek mecburiyeti olacaktır. Dolayısıyla bu yapılara bağlı veya üye olan devletlere ne gibi kazanımları olacağı da bir soru işaret taşımaktadır.

Bu çalışmada AB fikrinin, Avrupa’yı merkeze alan düşüncenin dışına çıkıldığı taktirde vaat ettiği gibi “sonsuz barışı” sağlayabilme ihtimali var mıdır sorusu bu yaklaşım üzerinden tanımlanmaya çalışılacaktır. Ancak daha öncesinde AB’nin uluslararası sistemde kabul edilen bir aktör olup olmaması meselesi gündeme gelecektir. Bundan dolayı öncelikle uluslararası

ilişkiler aktörü olmak ne demektir sorusuna cevap aranması gerekecektir.

Uluslararası ilişkilerin aktörleri, genel olarak iç içe geçmiş olduğu kabul edilen bir sistem içinde devletler başta olmak üzere devletlerin iradesiyle kurulmuş uluslararası örgütler veya birey iradesiyle kurulmuş sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra, bireyler, çok uluslu şirketler ve terör grupları olduğu kabul edilmektedir (Goldstein & Pevenhouse, 2015: 49). Bu tanımdan hareketle, uluslararası sistemde etki yaratabilen her birime aktör denmiştir. Aslında yirminci yüzyıl itibariyle ortaya çıkan bu yeni aktör olma tanımı, ülkeleri veya toplumları olmayan kurumlarında aktör olabileceği göstermektedir (Gönlübol, 2014: 43). Uluslararası ilişkiler disiplini daha evvel devletlerin birbirlerine olan etkilerini inceleyen ve buna göre teori üreten bir disiplin iken, yukarıda bahsedilen devlet dışı bu aktörler devletleri idare eden hükümetler üzerinde etki sahibi oldukları için yeni bir bakış açısına da ihtiyaç duymaktadır. (Gönlübol, 2014: 43-44). Buradan hareketle de kavramsal olarak başka bir sorun daha meydana gelmektedir. Bu sorun da çok uluslu şirketlerin veya sivil toplum kuruluşlarının dış politikaları olup olmadığı sorunudur. Dış politika, bir devletin bir başka devlete veya başka devletlere karşı oluşturmuş olduğu siyasal tutum ve davranışları ifade etmektedir (Arı, 2012: 16). Tanımdan anlaşılacağı üzere dış politika kavramı olayların devletler nezdinden ele alınışını belirlerken, çok uluslu şirketler ve uluslararası örgütlerin dış ilişkileri ve bu ilişkilere bağlı geliştirdikleri stratejileri olmaktadır. Burada daha sonra açıklanacak olan nev-i şahsına münhasır AB Siyasal Sistemi'nin bir dış politikası olup olmayacağı sorunu da işte bu perspektif üzerinden ele alınmaya çalışılacaktır.

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN OLUŐUMUNUN TARİHSEL SÜRECİ

AB'nin oluşum süreci incelenirken akla gelen ilk soru neden böyle bir oluşuma ihtiyaç duyulduğudur. Burada da kültürel ve kurumsal entegrasyonu kapsayan yapı olarak, ortak noktaları bağdaştırma gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda da bu ortak noktalar nereden başlar yani en temelde Avrupa neresidir sorusu karşımıza çıkmaktadır. On dokuzuncu yüzyılda hemen hemen benzer dönemde Avrupa'yı bir

coğrafya olarak tanımlayan iki tarih figürü olmuştur. Bunlardan Habsburg İmparatorluğu Şansölyesi Metternich Avrupa'nın Doğu sınırının Viyana'nın hemen doğusunda Tuna Nehri kıyısındaki Landstrasse olduğunu belirtirken; Napoleon Bonaparte'da Avrupa'nın Pirenelere başladığını söyleyerek güney sınırını çizmiştir. Avrupa Topluluklarının oluşum çağında ise Avrupa'nın sınırı Doğu Bloku ülkelerinin en batısındaki Polonya'nın batısı olarak nitelendirilmiştir (Canbolat, 2003: 213). Soğuk Savaş sonrası dönemde ise Doğu Avrupa ve Batı Balkanlar tanımlamasıyla Soğuk Savaş döneminde Doğu Bloku'nda yer alan devletlere doğru bir yayılım söz konusu olmuştur. Bu da göstermektedir ki coğrafi olarak da kültürel olarak da Avrupa'nın üzerinde uzlaşmış bir sınırı yoktur. Ancak bir medeniyet ve kültür olarak Avrupa'nın Karolenj İmparatorluğu'nun sınırları içinde kalan ve üzerinde Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu ve Fransa'nın bulunduğu coğrafya olduğu anlaşılmaktadır.

Bu coğrafyada bir birlik arayışının ortaya çıkması ile alakalı olarak ilk faktör, coğrafyanın iki ayrı kutbu olan Fransa ile Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu arasındaki çatışma gösterilebilir. Bu çatışma daha sonra Alman – Fransız ulusal çatışmasına dönüşmüş ve birçok savaşı da birlikte getirmiş iki ulusta sürekli çatışan çıkarları adına mücadele etmiştir (Sander, 2011: 222). Bu çatışmada fenomen haline dönen iki savaştan birincisi Otuz Yıl Savaşları diğer de 1870-71 Prusya – Fransa Savaşı'dır. Otuz Yıl Savaşları'nda Katolik Fransa, Alman prenslikleri arasındaki din çatışmasını desteklemek adına Protestan Prenslikleri desteklemiştir (Özdal & Karaca, 2020: 274). 1870-71 Prusya – Fransa Savaşı'nda ise, Prusya ordusu Sedan'da Fransa Ordusunu yok ederek Paris'i işgal etmiş ve Prusya Kralı'nın tüm Almanların İmparatoru olduğu bu savaşta ilan edilmiştir (Sander, 2011: 221). Bu savaşın sonucu olarak bir de bölge sorunu ortaya çıkmış ve Alsas – Loren sorunu bir kan davası haline dönüşmüş iki devlet arasındaki sorun iki defa tüm dünyanın sorunu haline gelmiştir.

Alman – Fransız çatışmasının devam ettiği esnada, uluslararası sistemin Avrupa Merkezli olması bir birliğin ortaya çıkması ile alakalı birikimi de artırmıştır. Westphalian düzeninin egemenliği öne çıkaran

yapısı çerçevesinde sistemin güç dengesine dayanıyor olması devletlerin toprak kazanmak yerine daha farklı şekillerde güçlenmesi gerekliliğini ortaya çıkmıştır. 1856 Paris Barış Konferansı'ndan sonra, Avrupalı devletler egemenlik yetkilerinin sınırlandırılması veya kısmen devredilmesine dayalı ticari, ulaşım ve sağlık alanlarında iş birliğinin yoğunlaştırılmasına yönelik çeşitli örgütler veya komisyonlar kurmuşlardır. Bu kurumlar AB'nin on dokuzuncu yüzyıldaki öncülleri olarak kabul edilebilir (Özdal, 2020: 49-64).

Birinci Dünya Savaşı sonrasında ise Paris Barış Konferansı'nda kurulmuş olan örgütlerin bir çatı altında toplanmasını sağlayan Paneuropa Union kurulmuştur (Özdal, 2020: 53). 1929'da Milletler Cemiyeti bünyesinde dönemin Fransa Başbakanı Arisitide Briand Avrupa Federasyonu ismiyle bir birim oluşturulması için bir tasarı hazırlamıştır. Yine de söz konusu bu girişimler Avrupa'daki başta Alsas-Loren olmak üzere siyasi sorunlardan dolayı etkin hale gelememiştir. Ayrıca Birinci Dünya Savaşı'nın yaratmış olduğu ekonomik sorunlara çözüm niteliğinde bir etki göstermemiş ve 1933'te Adolf Hitler'in Almanya'da iktidar olması ile de bu hayal ertelenmiştir. Hatta daha sonra Winston Churchill'de 1938 yazdığı makalesinde ekonomik iş birliği sağlayacak bir birleşik Avrupa fikrini öne sürse de Versay düzeni ile alakalı hiçbir adım atılmıyor olması ve Nazilerin yayılmacılığına İngiltere'nin yatıştırma yoluyla karşılık vermesi bu düzeni uygulanamaz kılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise Avrupa artık sistemin merkezi olma kuvvetini yitirmiş, eski düzeni iki kez yıkıma uğratan Almanya bölünmüş, İngiltere üstünlüğünü Amerika Birleşik Devletleri'ne kaybetmiş, Fransa'da büyük bir yıkım ile savaştan çıkmıştır. Batı Avrupa sistemin merkezi olma konumunu kaybederken diğer taraftan sistemin kendisi de değişerek güç dengesinden gevşek iki kutuplu sisteme geçiş yaşanmıştır. Bu geçiş ile gevşek kutupların diğer tarafında yer alan ve İkinci Dünya Savaşı öncesinde Batı Avrupa Devletlerinin düşman olarak kabul ettikleri Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin bu devletler üzerinde bir tehdit oluşturması ile örgütlenme arayışları daha da hızlanmıştır. Bunun yanında Avrupalı Devletlerin çeşitli bağımsızlık hareketleriyle birer devlet olarak ortaya çıkan kolonilerini, ideolojik

dünya döneminde de kontrol edemez hale gelmeleriyle hem ekonomik pazarlarını hem de hammadde kaynaklarını kaybetmeleri birlik arayışlarını artıran faktörlerden olmuştur (Özdal, 2020: 53-54). Diğer taraftan gevşek iki kutuplu sistemde Avrupa devletlerine en büyük tehdit olan SSCB'nin karşısında konumlanan Amerika Birleşik Devletleri (ABD), güçlü bir Avrupa'yı, olası bir çatışma halinde SSCB'yi kısıtlayabilme kabiliyeti açısından stratejik olarak önemli görmüştür. Tüm bunların yanında Avrupa, iki dünya savaşının ardından gelişmiş insan ve emek gücünü de kaybetmiştir. Bu durum devletlerin kendi aralarındaki siyasi sorunlarının Avrupa Tarihi boyunca çözülmesi yöntemi olarak gördüğü savaşı kenara bırakarak, bir birikim oluşturup savaş olasılığını kontrol etme zorunluluğunu beraberinde getirmiştir (Özdal, 2020: 62-63).

Avrupa devletleri iki dünya savaşı sonrasında hem ekonomik bir yıkım hem de teknolojik bir geri kalmışlık içinde kalmış ve devletlerin her biri tek başına rekabet edebilme gücünü yitirmiştir (Özdal, 2020: 62-63). Tüm bu sebeplerden ötürü Amerika Birleşik Devletleri'nin de teşvikiyle Avrupalı devletler arasında bir birlik kurulması konusunda çalışmalar yoğunlaşmıştır. Yine de bu birlik arayışlarını tetikleyen esas neden ise; Fransa ve Almanya'nın kendi aralarındaki çatışmayı bitirme çabasıdır.

1948 yılında Çekoslovakya'da, Sovyet destekli bir darbe gerçekleşmesi ile beraber Komünizm tehlikesinin Orta Avrupa'ya yayılmasını tamamlamasının ardında bu tehlikenin Batı Avrupa'ya yayılmasının engellenmesi adına İngiltere, Fransa ve BeNeLux ülkeleri tarafından Batı Avrupa Birliği (BAB) kurulmuştur (Armaoğlu, 2020: 339). 17 Mart 1948'de kurulan BAB bir üyenin saldırı altında olması halinde diğerlerine de saldırılmış sayılacağı ilkesi ile NATO'ya kaynaklık etmiştir (Armaoğlu, 2020: 339). Daha sonra Marshall Yardımlarının işler bir şekilde paylaşılmasını sağlamak adına yine 1948'de Avrupa İktisadi İş Birliği Örgütü kurulmuştur. 27 Mayıs 1952 tarihli ve BAB'yi Batı Almanya ve İtalya'nın katılımıyla Avrupa Savunma Birliği'ne dönüştüren Pleven Planı ise 30 Ağustos 1954'te Fransız Parlamentosu'nun reddiyle gerçekleşmemiştir.

AVRUPA TOPLULUKLARININ ORTAYA ÇIKIŐI VE AVRUPA BİRLİĞİ'NE EVRİLMESİ

Avrupa İktisadi İŞ Birliği Örgütü'nün yardımların ardından iŐerliĐini yitirmesiyle Fransa'nın Dışişleri bakanı Robert Schumann'ın oluşturduğu kömür ve çelik üretiminin birleŐtirilmesine dayanan bir planla 23 Temmuz 1952 tarihinde Paris Antlaşması imzalanarak Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kurulmuştur. 25 Mart 1957 tarihinde imzalanan Roma Antlaşması ile de Avrupa Ekonomi Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu kurulmuştur. Böylelikle 7 Şubat 1992'de imzalanan ve imzacı devletlerin iç hukuk prosedürlerini yerine getirmesinden sonra 1 Kasım 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması'nda (AB Kurucu Antlaşması) kurulan AB'nin üç sütunundan biri oluşturulmuştur.

Sütunlardan ikincisi olan Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası (ODGP) ise 2 Ekim 1997 tarihinde imzalanarak, 1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile AB Bakanlar Konseyi'nin ortak kararlarının yanı sıra; ortak strateji temelinde, ortak eylem ve davranıŐların kabul edilmesi ve bunların yürütülebilmesine yönelik kararların ağırlıklı çoğunlukla alınabilecek kararlar olması ortaya konmuştur (Özdal, 2020: 37). ODGP'nin belirlenmesi konusunda AB'nin genel olarak askeri olmayan yolları kullanarak barışın korunmasının sağlanmasını önceleyen bir faaliyet benimsemiştir. Burada da AB Kimliği vurgusunun ön plana çıkarılması amaçlanmaktadır. Amsterdam Antlaşması'nın getirmiş olduğu değişiklikler, hükümetler arası olmaktan ziyade bir iç düzenleme niteliğinde gözükmektedir.

AB Kurucu Antlaşması ve Amsterdam Antlaşmaları ile birlikte Avrupa Topluluklarının AB'ye dönüşmesi süreci Avrupa'da, birlik arayışları döneminde ortaya konan Federalizm, konfederalizm, birleşik devletler tartıŐmalarında yeni bir tartıŐmayı başlatmıştır. Süpranasyonel karakterli olma adı verilen bu iddia ile AB, "sui generis" bir yapı olarak entegrasyona dayanan bir kurumsallaşmayı amaçlamaktadır.

Entegrasyon kavramı, ulusal çıkara dayanan dış politikanın uluslararası sistemdeki anarŐiyi beslediği varsayımına dayanarak, ortak çıkarlar yoluyla uluslararası sistemin yeniden inŐasını hedeflemektedir (Canbolat,

2006: 118). 1965 Brüksel Antlaşması, Avrupa Ekonomi Topluluğu, Avrupa Kömür-Çelik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun konsey ve komisyonlarını Avrupa Kömür-Çelik Topluluğu'nun kurullarını yüksek otorite kabul ederek birleŐtirmiŐtir (Reçber, 2013: 20). Bu birleŐmeden itibaren de süpranasyonel kurumsallaŐma konusu ortaya çıkmıştır. Entegrasyon kavramı ile de üye devletlerin kurumlarının oluşturulan üst kurullara bazı yetkilerini devredererek oluşan üst kurulun egemen devlet üzerinde etki sahibi olması amaçlanmıştır. Entegrasyon kavramı, Ernest Haas ve Leon Lindberg'e göre; başta ekonomik ve hukuk kurumlarının sürece dahil edilmesi ile oluŐacak değerin her entegre devlete aynı Şekilde dağıtılmasını amaçlamaktadır. Böylelikle de ulusal çıkara dayanan devletler arası ilişkilerin törpülenmesi hedeflenmektedir (Canbolat, 2006: 122-123). Sonuç olarak Avrupa Tarihi göz önüne alınarak güç dengesi sisteminin ulusal çıkarı ön plana çıkararak Avrupa Devletler Sistemi anlayışı yerine 1986'da Lüksemburg'da ilan edilen Tek Avrupa Senedi ile başlayan süreçle değer dağıtımına ve birlik için göz ardı edilebilir çıkarların olduğu düşüncesine dayalı yeni bir sistem inşa edilmeye çalışılmıştır.

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN AKTÖRLÜĞÜNÜN YAŞANAN SORUNLAR ÜZERİNDEN DENENMESİ VE BİRLEŞİK AVRUPA DENEMELERİ

Entegrasyon kavramının içinde yer alan göz ardı edilebilir çıkarlar tanımı yeni bir sorunu beraberinde getirmektedir. Bu da hangi çıkarın ne derecede göz ardı edilebilir olduğuna yöneliktir. İkinci sorun da Avrupa'da ortaklığın kurumsallaŐtıĐı ve daha sonra bu durumun genişlemesine yönelik ortaya konan görüşlerdir. Daha önce de ifade edildiği gibi İkinci Dünya Savaşı sonrasında ekonomik olarak yıkıma uğramıŐ, merkez olmasının yanı sıra rekabet gücünü de yitirmiş Avrupa, SSCB tehdidine karşı birleŐerek korunma yoluna gitmiştir. Soğuk savaş sonrasında da ortaya çıkan liberal demokrasilerin üstünlüğü anlayışı çerçevesinde entegrasyon üzerine süpranasyonel bir siyasal sisteme dönüşme durumuna yönelik hızlı bir dönüşüm yaşanmıştır. Yani AB içindeki kuvvetlerin arasında çıkar çatışması yaratacak bir olayla karŐılaŐılmamıŐtır.

Çıkarların göz ardı edilmesiyle alakalı olarak mesele- nin test edilmesiyle ilgili çıkan somut örneklerden biri 1979'da Avrupa ülkelerindeki genel ekonomik dur- gunluğun ardından Avrupa Topluluklarının sorunların çözümüne katkı sağlamadığı savıyla İngiltere Başba-kanı Margaret Thatcher'ın "Paramızı geri istiyoruz" sloganıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'na yönelik ödemelere ilişkin kampanya başlatmasıdır. Bu kam-panya başarılı olmuş ve Fransa'nın arabuluculuğu ile sorunlar aşılabılmıştır (Fırat, 2009: 121).

Avrupa Tek Senedi, Maastricht Antlaşması (AB Ku- rucu Antlaşması), Amsterdam ve Nice Antlaşmaları, AB'nin üzerine kurulu olduğu Paris ve Roma Antlaş- malarına birçok değişiklikler getirmiş ve eklemelere de bulunmuştur. Ancak bunlar AB'nin entegrasyon temelli yürümeye çalışan dinamik yapısı için yeterli görülmemiştir. Sonuçta entegrasyon sürecinin sonun- da, ulusal kurumların yerini AB kurumlarının aldı- ğı yeni bir siyasal sisteme geçiş beklenmektedir. Bu sebeple AB Anayasası süreci AB'nin geleceğinin ve fikirlerinin hızla gerçekleşmesi açısından önem arz eden bir konu olmuştur. Ancak AB Anayasası'nın kabul edilme süreci de entegrasyon ve süpranasyo- nellik süreçlerinde başarısız olduğunu gösteren bir başka olay haline dönüşmüştür. 17-18 Haziran 2004 tarihinde Nice 'de toplanan AB Konseyi tarafından kabul edilen anayasa, 29 Ekim 2004 tarihindeki Roma AB Liderler Zirvesinde de üye devletlerin liderleri tarafından imzalanmıştır (Reçber, 2013: 36). Daha sonra da üye devletlerin iç hukuk prosedürlerine göre yürürlüğe girme işlemleri yapılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda entegrasyon sürecinin ve AB'nin öncülerin- den olan Fransa'da, 29 Mayıs 2005 tarihinde yapılan referandumla, Hollanda'da ise 1 Haziran 2005 tarih- inde yapılan referandumla AB Anayasası reddedilmiş, diğer öncü devlet Almanya ise referandum sürecini işletmeyi ertelemiştir (Reçber, 2013: 37-38). AB'nin klasik anlamda bir aktör olarak kabul edilmesini de sağlayacak olan bu Anayasa girişiminin reddi ile AB içinde "göz ardı edilebilir" çıkarların geri plana atıl- ması konusunda daha fazla zamana ihtiyaç olduğu gö- rülmüştür.

AB Anayasası'nın yürürlüğe girememesi ile AB Kon- seyi bu minvalde başka çözümler aramış ve 2007'de AB Kurucu Antlaşmalarının revize edilmesi için bir

Hükümetler Arası Konferans toplanması kararını al- mıştır. 2004'te AB Anayasası'nın oluşturulması sü- recinde toplanan Hükümetler Arası Konferanslardan dan faydalanarak 2007'de toplanan Hükümetler Arası Konferans Ekim 2007'de AB'nin etkinliğini ve yetki sınırların belirleyerek kurucu antlaşmaları revize eden yeni bir çalışma yapmıştır (Reçber, 2013: 39). 2007 Lizbon (Reform) Antlaşması denen bu antlaşma başta İngiltere, İrlanda ve Danimarka olmak üzere vazgeçil- mez egemenlik haklarına dair hassasiyetleri olan üye devletleri rahatsız etmemeyi amaçlayan bir çalışma sunulmuştur (Reçber, 2013: 39). AB Konseyi tarafın- dan kabul edildikten sonra 13 Aralık 2007 tarihinde AB üye devletlerinin liderleri tarafından Lizbon'da imzalanan antlaşma, AB Anayasası'nda olduğu gibi devletlerin iç hukuk prosedürlerini yerine getirmesiyle yürürlüğe girecek konuma gelmiştir. Ancak İrlan- da Cumhuriyeti Lizbon Antlaşması'nın kabulü için yapmış olduğu referandumla antlaşmayı reddetmiştir. Lizbon Antlaşması'nın uygulanabilmesi adına İrlanda Cumhuriyeti için benimsenen ayrıca hukuki garantiler verilmek mecburiyeti ortaya çıkmıştır ve bu şekilde sorun aşılabılmıştır. (Reçber, 2013: 41). Ortaya çıkan bu durumda yine AB'nin entegrasyon sürecinin Birle- şik Avrupa'ya dönüşmesi için daha uzun bir zamana ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

SUPRANASYONEL SİYASAL SİSTEMİN DIŞ İLİŞKİLER AÇISINDAN TEORİK OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

AB, süpranasyonel siyasal bir sistem olarak dış politi- kaya sahip midir ve buradan hareketle bir uluslararası sistem aktörü müdür? Daha önce ifade edildiği gibi AB'nin 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan ve 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren AB Kurucu Antlaşması ile üç sütundan biri olarak kabul edilen ODGP, Lizbon Antlaşması ile 1993 yılına göre genişlemiş ve meşru- yet arayışındaki AB'nin yeni üyelerinin entegrasyonu- nun sağlanması açısından bir araç olarak görülmüştür (Özdal, 2020: 36). Bu açıdan Lizbon Antlaşması ile kurumsal yapının uyumu ve ODGP oluşturulma süreç- lerinin işlerlik kazanması amaçlanmıştır (Özdal, 2020: 36). Ortak güvenliğin ve savunmanın sağlanmasını da amaçlayan bu entegrasyon süreci AB'nin Kurucu Antlaşmalarına dayanarak çeşitli sorumluluk görevleri ortaya çıkarmıştır. Petersberg Görevleri olarak bilinen

bu görevler daha evvel de AB üyelerince kabul edilmiş olmakla birlikte Lizbon Antlaşması ile AB Kurucu Antlaşmalarının kapsamına alınmıştır (Özdal, 2020: 185). Bu görevler ODGP'nin yanı sıra Adalet ve İçişleri İş Birliği Sütununun da bir parçası görünümündedir.

AB'nin aktör olma ve entegrasyon süreçlerini tamamlama konusunda atmış olduğu bir diğer adım da Kalıcı Yapılandırılmış İş Birliği Protokolüdür (PESCO). Bu protokol Lizbon Antlaşması'nın 42'nci maddesinin 6'ncı bendi, 46'ncı madde ve 10 numaralı protokolle dayandırılarak kurulmuş AB üyeleri için derinlikli bir savunma işbirliğidir (About PESCO, 2021). ODGP'nin geleceği olarak ifade edilen PESCO dış politika ve güvenlik politikalarında konmuş entegrasyon hedefinin süreç içinde değişime uğraması sonucu ortaya çıkmış bir protokoldür (Biscop, 2008). AB'nin 27 üyesinden sürece dahil olmuş 25 tanesiyle oluşturulacak bir silahlı kuvvetler gücüyle AB'nin silahlı gücü sorununu ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır (Biscop, 2008).

Bu kapsamda dönemin AB'nin Dışişleri ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini'nin öncülüğünde bu sorunu ortadan kaldırmaya yönelik olarak 28 Haziran 2016 tarihinde AB Güvenlik ve Savunma Küresel Stratejisi sunulmuştur (Implementation Plan on Security and Defence, 2021). Bu strateji belgesi ile AB'nin birliğin egemenlik alanı dışındaki çatışma ve krizlere karşı bir politika oluşturabilmek, AB'nin dış ilişkilerinde savunma ve güvenlik alanında ortaklıklar kurmak, oluşturulan bu ortaklıkların potansiyel kapasitelerini artırmak ve son olarak Avrupa Birliği vatandaşlarını korumak gibi hedefler ön plana çıkarılmıştır (Timeline: European Cooperation In The Area of Security and Defence, 2020). Bu açıdan AB, ODGP vasıtasıyla üye devletler arasında ortaklık oluşturularak hızlı, orta vadeli ve uzun vadeli bazı hedefler ortaya koymuştur (Implementation Plan on Security and Defence, 2021). Bu hedefleri gerçekleştirmek adına finansman açığı kapatmak amacıyla AB Savunma Fonu oluşturulmuştur (Timeline: European Cooperation In The Area of Security and Defence, 2020). 2017 yılında yürürlüğe konan bu fon kapsamında 2020 sonrasında AR-GE faaliyetleri için toplam 5,5 Milyar Euro'luk bir kaynak oluşturulması amaçlanmaktadır.

AB Güvenlik ve Savunma Küresel Strateji Belgesi'nde amaçlardan biri olarak da NATO ile koordinasyonu artırılması da vurgulanmıştır. Her iki yapının da üyelerinin çoğunlukla aynı olması üzerinden bir ortak savunma ve güvenlik planının uygulanabilir olması sebebiyle bir işlerlik kazandırmak adına bu adımlar atılmıştır. Bu kapsamda 8 Temmuz 2016 tarihinde Varşova Deklarasyonu imzalanarak iki taraf iş birliklerinin genel olarak kapsamını ilan ettiler. Bu kapsam 7 ayrı sütunda ilan edilerek tanımlanmıştır. Buna göre; NATO ile AB sürekli değişkenlik gösteren Hibrit Tehditlere karşı AB bünyesinde oluşturulan Helsinki'deki Hibrit Tehditlere karşı AB mükemmeliyet merkezine destek vermeyi ve bu tehditlerin tanımlanması konusunda işbirliği yapmayı, bunun yanı sıra stratejik iletişim ağlarının geliştirilmesi, siber güvenliğin sağlanması, denizcilik faaliyetlerinde yatırımların da artırılarak iş birliğinin sağlanması gibi konularda işbirliğini artırılması amaçlanmıştır. Her iki tarafın silahlı kuvvetlerinin birlikte askeri eğitimler yapması ve eğitimi koordinasyonunun sağlanması, NATO ve AB'nin diğer ortaklarının savunma ve güvenlik kapsamında desteklenmesi ve son olarak da savunma kapasitelerinin işbirliği çerçevesinde artırılması olarak da 7 yedi sütun inşa edilmiştir (EU-NATO Cooperation, 2021). Bu işbirliğinin sağlanabilmesi PESCO projesinin önemini artırmış ve süreci hızlandırmaya yönelik adımlar atılmıştır. Sonuç olarak da PESCO'nun, hukuki kişiliği bulunan Avrupa Savunma Ajansı üzerinden oluşturularak kurumsal bir çerçeveye oturtulması amaçlanmıştır (Özdal, 2020: 187).

Özellikle ABD'nin, Çin'in ekonomik ve siyasi yükselişi karşısında motivasyonunu Pasifik bölgesine yönlendirmesi ile beraber, PESCO projesi, NATO'nun yerine konumlandırılacak ve ABD ile NATO'ya bağımlılığı sona erdirecek ama koordinasyonu da sürdüreceği böylelikle de AB'nin özellikle güvenlik açısından entegrasyonunu hızlandıracak bir proje olarak görülmeye başlamıştır. Bunun ile alakalı olarak 25 Şubat'ta gerçekleştirilen AB liderler zirvesinde de NATO'nun demode hale geldiği, AB'ye egemenlik alanında ise birçok farklı odaktan tehdidin Soğuk Savaş döneminden yüksek olduğu vurgulanarak, AB'nin Savunma Fonu'na sağlamış olduğu bütçeyi gözden geçirmişlerdir (Koyuncu, 2021).

PESCO'nun, bir proje olarak entegrasyon süreçlerinde AB'nin birleşik yapısının ve aktör olarak ağırlığının artması konusunda önemli bir proje olduğu söylenebilir. Ancak 2018'den itibaren kurulmuş olan bu proje de halen katılmayan üye devletler mevcuttur. Tabi PESCO Projesinin entegrasyon süreçleri bağlamında bir otorite yaratabileceği kabul edilebilir. Ancak bu projenin AB'nin hedefleri kapsamında savunma ve güvenliğin diyaloga dayandırılması amacının geri plana atılıyor imajı yaratmasıyla bir tutarlılık sorunu da ortaya çıkacaktır. Diğer taraftan, AB'nin bir siyasal entegrasyon sürecinden ziyade ekonomik ve güvenlik iş birliği örgütüne dönüşmesi ve göz ardı edilebilir çıkarların yeniden ön plana geçmesi ile Waltz'un ifade ettiği bu tip örgütleri büyük devletlerin kendi lehlerine kullanabileceği varsayımı üzerinden AB'nin kurumsal işlerliğinin de tehlikeye girebileceği ifade edilebilir.

Waltz'un ifade ettiği örgütün veya yapının manipüle edilmesi ve ulusal çıkarlara uygun kullanılması ile ilgili diğer konularda ise 2000'li yıllara gelindiğinde daha farklı örneklerle karşılaşıldığı söylenebilir. Öncelikle AB, Soğuk Savaş sonrasında uluslararası ortamın değişmesiyle beraber Amerika Birleşik Devletleri'nin sert gücüne karşılık bir yumuşak güç unsuru olarak küresel anlamda varlık göstermeye başlamıştır (McCormick, 2015). AB açısından aktör olabilme tartışmaları da Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkmıştır. AB'nin bölgesel açılımlar yaptığı bu dönemde bu açılımları dış politika olarak değil, dış ilişkilerin geliştirilmesi olarak nitelendirilmiştir (Yıldız, 2015: 1-10). Bu minvalde Akdeniz İçin Birlik, Kuzey Boyutu, Avrupa Komşuluk Politikası, Orta Asya Stratejisi, Karadeniz Sinerjisi ve Doğu Ortaklığı olarak adlandırılan bölgesel iş birlikleri çalışmaları programları açıklanmıştır. AB'nin 2004 yılında ilan ettiği AB Komşuluk Politikası Strateji Belgesi, Doğu komşuları Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna'yı ve Akdeniz komşuları Cezayir, Mısır, Fas, Tunus, İsrail, Ürdün, Lübnan, Libya, Filistin, Suriye devletleri ile iki taraflı iş birliğinin artırılarak ticari iş birliğine dayan ilişkiler kurmayı amaçlamaktadır (European Neighbourhood Policy, 2021).

AB Komşuluk Politikasının nihai hedefinin özellikle Doğu komşularının bir genişleme öncesinde belirli bir ekonomik uyum süreciyle AB'ne katılıma hazırladığı

ifade edilmektedir (Yıldız, 2015: 1-10). AB Komşuluk Politikasının eylem planları olarak ifade edilen ortak değerlerin oluşturulması ve bu değerlere bağlılık, siyasi diyalogun kuvvetlendirilmesi, ekonomik ve sosyal kalkınma politikası, ticaret ve iç pazar, enerji ve ulaşım gibi başlıklar belirlenmiştir (Arman & Mengüaslan , 2015: 63-66). Bu kadar kapsamlı bir dış ilişkiler açılımının da özellikle SSCB'nin dağılmasından sonra Doğu Avrupa'da etkili olma arayışı ile birleştiğinde de oluşan yeni düzenin korunması amacını taşıdığı söylenebilir (Arman & Mengüaslan , 2015: 65). Ancak Vladimir Putin'in iktidara gelmesinden sonra ilan edilen Yakın Çevre Doktrini'nin içinde yer alan devletleri kapsıyor olmasından dolayı Rusya Federasyonu tarafından son derece rahatsız edici olarak karşılanmıştır (Keskin, 2015: 46).

Tarihsel okumalar çerçevesinde çeşitli araştırmacılar için Ukrayna, Rusya'nın ayrılmaz bir parçası olarak ifade edilmiştir. Rusya ile herhangi bir ayırıcı doğal sınırı da bulunmayan Ukrayna, ayrıca tarihteki ilk Rus devleti kabul edilen Kiev Knezliği'nin merkezini kendi başkenti olarak belirlemiş durumdadır. Bu sebeple Ukrayna olmaksızın Rusya sıradan bir devlet, Ukrayna ile ise bir imparatorluktu tezi ileri sürülmektedir (Arman & Mengüaslan , 2015: 68). Bu minvalde yine Almanya öncülüğünde, AB yukarıda ifade edilen Ukrayna'ya yönelik ve Rusya Federasyonu tarafından genişleme olarak tanımlanan adımları atmış, bunun sonucunda 2000'li yıllar boyunca siyasi krizlerle AB ve Rusya Federasyonu arasında gidip gelen bir devlet olmuştur. Nitekim Ukrayna'da 2014'te protestolar başlamıştır bu olaylar sonucunda önce Rus Ordusu ülkeye müdahale etmiş sonra Rusya Federasyonu, Kırım'ı ilhak ettiğini açıklamış, ayrıca Donbass bölgesini de işgal etmiştir. Daha önce ifade ettiğimiz Klasik Avrupa Medeniyetinin sınırları ile pek bir bağı bulunmayan Ukrayna bu çekişme sonucunda bölünme noktasına gelmiştir. Bugün hala Ukrayna'da savaş devam etmektedir. Tabi Ukrayna Krizi'nin ortaya çıkış sürecinde Vladimir Putin'in AB yerine doğrudan Almanya'yı hedef alması ve Almanya'nın buna karşılık vermesi AB açısından aktör olma konusunda soru işaretlerini artıran bir etmen olmuştur.

Bir diğer örnek olarak, 2009'da Avrupa'yı etkisi altına alan küresel ekonomik krizle beraber Yunanis-

tan, İspanya, Portekiz, İtalya gibi ülkelerin girdikleri mali kriz döneminde ortaya çıkmıştır. Bu devletlerin Avrupalı değerlere dayanarak krizden çıkmak yerine Almanya'nın yol gösterdiği ve zaman zaman dayattığı yollarla dolayısıyla Almanlaşarak çıktıklarına dair bazı yorumlar yapılmaktadır (Çınar & Çukur, 2019: 174). Almanya daha önce 1992'de de Yugoslavya'nın dağılması sürecinde Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığının tanınması konusunda Avrupa Topluluklarına baskı yaparak bu konuda lehte bir karar alınmadığı takdirde kendilerinin buna yönelik bir karar alacaklarını beyan etmiş ve agresif bir politika izlemekle daha sonra eleştirilmiştir (Oğultürk & Dağıstan, 2017: 40). Ancak bu dönemde paralel bir biçimde Waltz, yeni dünyada Balkanlar ve Doğu Avrupa'nın Almanya'nın doğal hinterlandı içerisinde yer aldığını söyleyerek Almanya'nın ulusal çıkarına yöneleceğini ifade etmiştir (Oğultürk & Dağıstan, 2017: 37).

Soru işareti yaratmakta olan bir diğer politika da AB'nin Balkan Politikasıdır. AB'nin özellikle 2000'li yıllardan itibaren bütün Balkan Ülkelerini bir şekilde entegrasyon sürecine dahil etmesi iki şekilde yorumlanmaktadır. İlk olarak Brzezinski, NATO ve AB'nin Balkanlara ve Doğu Avrupa'ya yayılarak tersine bir demir perde inşa ediyormuş görüntüsü verdiklerini söylemiştir. Balkan ülkelerinin Klasik Avrupa Medeniyeti ile bağıni sorgulayan bu düşünceye göre bu bölgeler ayrıca bir savaş durumunda ön cephe olarak kullanılacak bölgeler olarak nitelendirilmektedir ve gelecekte bu görüş Balkan ülkeleri ile olan ilişkilere zarar verecektir.

İkinci görüşte Çin'in Kuşak Yol Projesi ile demiryolu ve deniz yolları aracılığıyla ticaretini ve etkisini Balkanlarda artırma çabasına karşılık özellikle Almanya tarafından son derece agresif bulunan Çin'in, AB ile özellikle insan hakları ve hukuk uygulamaları üzerinden antlaşmaya mecbur etmektir. Burada da Balkanlar'ın entegre edilmekten ziyade yine bir araç haline dönüştüğü görülmektedir. Zira bu amaç minvalinde bölgenin Güneydoğu Avrupa olarak isimlendirilmesi de kültürel olarak bir dışarıda görülen bir bölgenin kabul edilebilmesi adına bulunmuş bir isim dışlayıcı bulunmaktadır (Günel, 2015: 269).

AB'nin değerler konusunda kendi üyeleri ile yaşadığı

sorunlar da mevcuttur. Bunun en klasik örneği olarak Macaristan'da 2010 yılından bu yana iktidarda bulunan Viktor Orban'ın il-liberal demokrasi anlayışı ile Macaristan'ın AB uyum müzakereleri kapsamında geçirmiş olduğu anayasa değişikliklerini tam tersine çevirmeye çalışması gösterilebilir (Özel, 2020: 331-332). 1 Ocak 2004 tarihi itibarıyla AB üyesi olan Macaristan'da 2010 yılındaki ilk seçimleri göçmen karşıtlığına dayanan kampanya ile kazanan Orban ardından AB'nin merkezinin bulunduğu Brüksel'i yeni Moskova olarak tanımlayarak daha bağımsız ve milliyetçi bir çizgi oluşturmak istemiştir (Özel, 2020: 332). Özellikle 2010-2013 yılları arasında yapılan anayasa değişiklikleri konusunda herhangi bir tepki vermeyen AB, bu sürecin ardından Orban'ın artan otoriterleşme ve korku politikasına dayalı siyasetine göz yummakla eleştirilmiş sonraki süreçte AB müktesebatına uyumlu olmayan değişiklikler hakkında bir komisyon kurulup rapor hazırlanarak konunun Brüksel-Budapeşte hatında çözülmesi niyeti ortaya konmuştur (Özel, 2020: 337). Ancak bu diyalog çağrısının faydasının yanı sıra Orban'ın popülizmine de katkı sağladığı ifade edilmektedir. Bununla birlikte Macaristan ve Balkan Devletleri gibi eski Doğu Bloku devletlerinin hem siyasi hem de kültürel farklılıklarının göz ardı edilerek yapılmakta olan genişleme süreçleri, AB'nin çıkara dayanan ve özellikle Almanya'nın hinterlandını artırmaya yönelik adımlar olarak nitelendirilmektedir.

Soğuk Savaş'ın bitiminin ardından güvenliğe bakıştaki ideolojik algıların değişmesi ile beraber AB ile Çin arasındaki ilişkilerde canlanma yaşanmaya başlamıştır. 1995 yılında ilan edilen Çin Avrupa İlişkilerinin Uzun Vadeli Belgesi'nde Çin'in Avrupa için önemi sıralanmıştır. Burada küresel ve bölgesel Güvenlik çıkarlarının paylaşılması, iki muhatap dışındaki küresel konularda iş birliği yapılması, küresel ekonomik istikrar ve rekabetçilik olarak dört ayrı başlıkta Çin ile AB ilişkilerinin hedefleri belirlenmiştir (Commission, 1995). Daha sonra bu hedefler doğrultusunda 15 Mayıs 2001'de "AB'nin Çin Stratejisi" adıyla bu rapor güncellenmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'a müdahale ettiği bir dönemde AB'nin Transatlantik ile ilişkilerinin gerilmesine paralel olarak Çin, Ekim 2003'te AB ile ilişkiler politika belgesini yayınlayarak AB üye devletleri ile çok boyutlu ilişkiler kurulması-

nı hedeflendiğini ilan etmiştir (Akçadağ, 2015: 417). 2007’de iki tarafın ilişkilerinin zirvesi olarak AB-Çin Zirvesi’nden itibaren ilişkilerin kurumsallaşmaya başladığı ve ikili diyaloga dayanmaya başladığı görülmektedir (Akçadağ, 2015: 417-418).

2012’den itibaren Amerika Birleşik Devletleri’nin Asya- Pasifik’i yeni hedef olarak belirlemesinden sonra diyaloga dayana ilişkilerde insan hakları ile alakalı konularda derin görüş ayrılıkları ile birlikte ilişkiler durağanlaşmıştır (Akçadağ, 2015: 419-421). Ancak 2009’da küresel ekonomik krizin AB’ye ulaşması ile birlikte oluşan ekonomik durgunluğun bir türlü giderilememesi ve hükümetlerin başarısız olması bununla beraber yeni ticari açılımlar yapmakta olan Çin’in AB nezdinde göz ardı edilmemesi gerektiğini göstermiştir.

Çin’in bu yükseliş devrinde AB içinden farklı yaklaşımlar dört grupta ifade edilmektedir. Birinci grup Almanya, Çek Cumhuriyeti ve Polonya’dan oluşan iç piyasasını Çin’in agresif buldukları yatırımlarına karşı korumaya çalışan İddialı Sanayiciler grubudur (Akçadağ, 2015: 427). Bu grubun Çin’e karşı yaklaşımlarının tutarlı ve çıkara dayalı olduğu ifade edilmektedir (Akçadağ, 2015: 427). İkinci grup İdeolojik Serbest Ticaret Yanlıları olarak ifade edilen gruptur. Danimarka, Hollanda, İsveç ve BREXİT ile ayrılan İngiltere’nin yer aldığı bu grup Çin ile ticari ve siyasi politikaların ayrılması gerektiğini ve Çin ile geniş kapsamlı bir serbest ticaret anlaşması yapılması gerektiğini savunmaktadırlar (Akçadağ, 2015: 427). Bu devletler yüksek teknolojiye sahip, finans ve hizmet sektörü ağırlıklı ekonomilerinin Çin’in sermayesinden faydalanmasının önünün açılmasını beklemektedirler.

Uzlaşmacı tacirler grubu olarak adlandırılan üçüncü grup ise Çin ile hem ticari hem de siyasi ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Başını Fransa ve İtalya’nın çektiği bu grup AB açısından eleştiri konusu olan Tibet ve Tayvan konularında Çin’e destek vermekte bununla birlikte ticari ilişkilerde Çin dominasyonuna karşı belirli bir korumacılık sergilemektedirler (Akçadağ, 2015: 427). Avrupa Takipçisi dördüncü grupta yer alan Belçika, İrlanda ve Avusturya gibi ülkelerde Brüksel tavrına göre kendini ayarlamaya odaklanmış durumdadır (Akçadağ, 2015: 427).

Bu konuda entegrasyona dayanan politikaların ilerlemiyor olması hem Ortak Dış Politika beklentisine zarar verirken hem de Çin’in AB’ye karşı daha kuvvetli kılmaktadır.

Burada üçüncü grupta yer alan Fransa’nın özellikle Avrupa’daki küresel ekonomik krizin ardından daha özerk bir politika izlemeye başlaması veya böyle bir imaja yönelmesi entegrasyon açısından da önem arz etmektedir. Fransa’da özellikle Sosyalist Partili Hollande’nin başarısız olduğu kabulü ile görevi bırakmasının ardından toplumda yoğun bir değişim arayışı meydana gelmiş ve Emmanuel Macron yeni bir politik aktör olarak sahne almıştır. Macron, NATO’nun Avrupa’ya yönelik politikalarını eleştirmiş ve Çin’e bir ziyaret düzenlemiştir. Özellikle Çin ziyaretinin ardından yaptığı açıklamada Macron’un, Çin ve Fransa’nın ABD sonrası dünyanın iki yeni lokomotif olduklarına yönelik değerlendirmesi, AB nezdinde özellikle Almanya tarafından hoş karşılanmamıştır. Bu süreçte Almanya’da özellikle ABD ve Rusya ile dalgalı ilişkileri sebebiyle AB içinde eşitler arasında birinci olma konumunu korumaya yönelmiş (Çınar & Çukur, 2019: 170), NATO’da daha etkin bir rol üstlenmeye çalışarak daha çok işlerlik kazandırmaya yönelik adımlar atmıştır.

AB’nin Transatlantik ile ilişkileri ise 2003’te Amerika Birleşik Devletleri’nin Irak’a müdahalesi ile başlayan İkinci Körfez Savaşı ile hızlı bir gerilemeye girmiştir. Bu dönemde AB üye devletleri Başkan George Bush’un Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda “Ya bizimlesiniz ya da teröristlerle” açılımını son derece indirgemeci bulsalar da bu konuda da yekpare bir tepki görmek mümkün değildir. Burada Almanya ve Fransa, Amerika Birleşik Devletleri’ne tepki gösteren devletler olurken, o dönem bir AB üyesi olan İngiltere Amerika Birleşik Devletleri’ne bu terörle mücadele açılımına fiili destek vereceğini duyurmuştur (Kocabaş, 2015: 346). Bunun dışında Amerikan basınında İspanya, Portekiz, İtalya, Danimarka, Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti’nin AB içinde Amerika Birleşik Devletleri’ne destek veren Atlantikçi bir grup haline geldikleri ifade edilmektedir (Kocabaş, 2015: 346). Ancak bu süreçte özellikle Almanya’nın bu müdahaleye karşı çıkması, AB’de bu müdahaleye İngiltere dışındaki devletlerin doğrudan destek vermemesini

sağlamıştır (Sarı Ertem & Vural, 2019: 221-222). Yine de Irak'a müdahale edilmesi meselesi Transatlantik İttifak denen bu ilişkilere kalıcı zarar vermektan çok Bush yönetimine dair eleştiriler şekilde kalmıştır.

2006'da Angela Merkel, 2008'de Nicholas Sarkozy ve 2009'da Barack Obama hükümetlerinin göreve gelmesiyle beraber ilişkiler bir tamir edilme aşamasına girmiştir. Burada özellikle Sarkozy'nin, Atlantikçi grubun göz ardı edilerek yeni dönemde Fransa'nın güvenliğinin sağlanamayacağına inanması dolayısıyla NATO'nun askeri kanadına dönme kararı, AB içinde Amerikan karşıtı De Gaulleci yaklaşım içinde bir dönüm noktası olmuştur. Yine benzer dönemde Merkel'in de NATO'yu öne çıkaran yaklaşımları 2009 itibariyle Transatlantik ittifakın daha da kuvvetlendiğini göstermektedir.

2011 yılında NATO'nun Libya'ya müdahale etmesi sürecinde Fransa ve İngiltere öncü konumundayken bu süreçte ABD'nin daha temkinli olduğu Almanya'nın ise bu müdahaleye destek vermediğini belirtmek gerekmektedir. Tabii De Gaulle'ci kanat ile Amerika Birleşik Devletleri ilişkilerini yumuşatırken, benzer dönemde Tony Blair'in yerine İngiltere Başbakanı olan Gordon Brown Amerika Birleşik Devletleri ile olan ilişkilerin daha mesafeli olması yönünde uğraşmıştır (Kocabaş, 2015: 348). Irak Savaşı'nın bir yansıması olan bu yaklaşım Brown görevi David Cameron'a devredene kadar devam etmiştir.

2012 sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Asya-Pasifik'i ön plana alan dış politikaya geçmesiyle beraber Soğuk Savaş döneminin vazgeçilmez ortağı Avrupa'nın jeopolitik önemi Amerika Birleşik Devletleri açısından azalmaya başlamıştır. Çok taraflılık-Tek Taraflılık tartışmalarının ön plana çıktığı bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nin Çin'e karşı pozisyon alırken beklentisi AB'nin Amerika Birleşik Devletleri'nin peşine takılması şeklindedir. Obama döneminin çok taraflı anlayışı ile projeksiyona Afrika ve Asya'yı ekleyen Amerika Birleşik Devletleri, bu süreçte ittifak ilişkilerini kim uygunsa o anlayışı ile yapmaya başlamıştır (Kocabaş, 2015: 360). Bu açıdan 2018'de PESCO devreye girene kadar ki süreçte Transatlantik İttifak'ın savunma iş birliği gerileme eğiliminde iken PESCO'nun ilerlemesine göre savunma ve güvenlik iş

birliğine dayanan ilişkilerin yeniden canlanabileceği beklentisi artabilir.

Çin'in "ASEAN Plus" girişimi ile Asya'ya hâkim bir devlet olma hamlesi karşılığında Amerika Birleşik Devletleri'nin Japonya, Güney Kore, Malezya ve Endonezya ile olan ilişkileri AB ile olan ilişkilerinden daha önemli hale dönüşmüştür (Kocabaş, 2015: 360). Yine de iki tarafın ekonomik ilişkileri birbirleri açısından önemini korumaktadır. Bu açıdan 28 Kasım 2011'deki ABD-AB zirvesinde Transatlantik Ekonomi Konseyi'nin kurulması kararı alınmış bu konseyin kurulması müzakereleri de daha çok istihdam ve büyüme başlıklı bir çalışma gurubu etrafında şekillenerek oluşmuştur (Telli, 2016: 85). Bu müzakereler çerçevesinde anlaşmaların son halinde pazara erişim, düzenlemelerde iş birliği, kanunlar ve kurumlar üzerinde bir antlaşmaya varılarak iki tarafın bir nevi ticari entegrasyon süreci başlatması hedeflenmektedir (EU negotiating texts in TTIP, 2021).

Sonuçta ortaya çıkan Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı projesi hala daha sonuca varamamış olmakla beraber ortalama değer ile 100 milyar Euro'luk bir ticaret hacmini hedeflemektedir (Telli, 2016: 86). Son dönemde ise iki taraf arasındaki ilişkiler sürünmemektedir. Obama sonrası başkanlığa seçilen Donald Trump'ın yeni ekonomik anlayışı ile Amerikan Sermayesi'ni geri çekme çabası özellikle Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı projesinin ilerlemesine ket vurmuştur. Trump'ın NATO'ya getirmiş olduğu eleştiriler de çoğu Avrupalı olan NATO üyelerini müttefiklik ilişkilerinde bir soğuma yaratmıştır. Yine bu dönemde özellikle Almanya'nın öncülüğünü yapan grup, Obama döneminde kaldırılan İran yaptırımlarının Trump Yönetimi tarafından daha da ağırlaştırılarak tekrar getirilmesine karşı çıkarak bunun Avrasya'da biriken sermayeyi Avrupa'ya çekmek konusunda Çin'in elini kuvvetlendirdiğini yine enerji politikaları açısından Rusya'nın işine geldiğini ifade etmişlerdir. Son olarak 2021 Kongre Baskınının ardından Trump'ın dışişleri bakanı Mike Pompeo'nun AB devletlerine yönelik önceden planlanmış ziyareti de iptal edilmiştir. Bu iptalin sebebi olarak da baskın sonrası itibarını tamamen yitiren Trump yönetiminin bir temsilcisi ile AB üyelerinin görüşmeyi tercih etmemesidir (Çam, 2021).

AB açısından önem arz etmekte olan bir diğer mesele de BREXIT olarak adlandırılan İngiltere'nin AB'nden ayrılma sürecidir. İngiltere'de 2015 yılındaki seçimlerde tek başına iktidara gelen David Cameron önderliğindeki Muhafazakâr Parti, 13 Temmuz 2016 tarihinde seçim vaadini yerine getirerek İngiltere'nin AB'deki yeri hakkında seçim yapılması amacıyla referandum gitmiştir. Cameron, İngiltere içindeki karışıklığın görülmesi ile AB'nin silkinerek kendine gelmesini ve durgunluktan kurtulmasını amaçladığını açıkladığı bu referandumdan hiç beklemediği bir sonuçla karşılaşmıştır. Halkın %51,89'unun ayrılma yönünde oy verdiği bu referandumun noktasal verilerine bakıldığında da İngiltere'de Londra dışında her yerde ve Galler'in ise tamamında ayrılmaya yönelik oy önde çıkmıştır. İskoçya ve Kuzey İrlanda da ise kalmaya yönelik oylar önde çıkmıştır. Bu sonuçların ardından inanmadığı bir süreci yönetmek istemediğini belirten David Cameron görevinden ayrılmıştır. Yerine gelen Theresa May'in önderliğinde ayrılık için yürütülen üç müzakere de başarısız olmuş ve May'de 24 Temmuz 2019 tarihinde görevinden ayrılmıştır. Yerine bu ayrılık sürecinin müzakerelerini yapmaya talip olduğunu açıklayan eski Londra Belediye Başkanı Boris Johnson gelmiş, Johnson BREXIT'i tamamlayacağına dair vermiş olduğu sözle 12 Aralık 2019 erken seçimlerinden tek başına iktidar olarak çıkmıştır.

Yeni Başbakan Johnson, 31 Ekim 2020 tarihi itibarıyla Birleşik Krallık'm, AB'nden ayrılacağını vaat etse de üç ay kadar tehirle 31 Ocak 2021 tarihi itibarıyla İngiltere'nin AB'nden ayrılmasını sağlayacak antlaşmayı yapmıştır. Özellikle iki taraf arasında en önemli mesele olarak öne çıkan deniz yetki alanları ve balıkçılık konularındaki antlaşmayı Johnson, İngiltere yeniden denizlerine hâkim oluyor şeklinde ilan etmiştir (Adler, 2021). İki taraf ayrıca bir serbest ticaret antlaşması üzerinde anlaşmıştır. Şu aşamada İngiltere açısından en önemli sorunun yeni gümrük kanunları olacağı ifade edilmektedir (Adler, 2021).

Sonuç olarak olaylardan hareketle en başta sorulan soruya cevap verilecek olursa, AB uluslararası sistemde bir çekim ve ağırlık yaratıyor olmasına rağmen çalışmanın başında ifade edilen genel geçer aktör olma tanımına uymamaktadır. Zaten AB'nin kendisinin de böyle bir iddiası olmadığı söylenebilir. Çünkü AB

özellikle bölgesel açılımları içeren strateji belgeleri ilan ederken "AB'nin Dış Politikası" tabirini değil "AB'nin Dış İlişkileri" tabirini kullanmıştır. Diğer devletler nezdinde ise atılan adımları entegrasyon hedeflerinde belirtilen süpranasyonel siyasal sistem olma hedefine uymamaktadır. Bu hedef süpranasyonel kuruluşlar vasıtasıyla ilişkilerin düzenlenmesini amaçlamakta iken AB üye devletlerinin örneğin Çin ile olan ilişkilerinde bir uzlaşma ve yekpare görünüm yoktur. Bir diğer örnek olarak verilebilecek Suriyeli ve Libyalı sığınmacıların ülkelerindeki iç savaş nedeniyle AB devletlerine doğru göç etme sığınma taleplerine karşı Almanya "Açık Kapı" adı verilen bir politika uygularken, özellikle geçiş güzergahı olarak görülen Yunanistan, Bulgaristan, Slovenya, Avusturya, İtalya gibi devletler bu politikalara tepki göstererek adil bir paylaşımın yapılması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bunun yanı sıra bir ekonomik serbestlik ve hukuki özgürlük alanı olarak AB'nin BREXIT süreciyle beraber bu konularda ne kadar verimli olduğu da tartışma konusu haline gelmiştir.

Tüm bunlarla beraber Kenneth Waltz'un uluslararası sistemde barışın korunması adına uluslararası örgütler veya siyasal sistemlerin kurulması gereksizdir argümanı, AB'de özellikle Irak Savaşı ve Libya Müdahalesi nezdinde görüldüğü gibi doğruluğa sahiptir. Çünkü dış ilişkilerinde yumuşak gücü ve diyalogu ön plana çıkarmayı hedefleyerek bir AB kimliği üzerinden ortak bir dış politika ve güvenlik politikası yaratmaya çalışan bu siyasal yapı, Fransa'nın ulusal çıkarları adına Libya'ya, o dönem AB üyesi olan İngiltere'nin de sırf müttefiklik ilişkileri için Irak'a müdahaleye destek vermesine engel olamamıştır. Benzer şekilde Çin ile olan ilişkilerde de görüldüğü üzere AB'ye üye devletlerin yekpare bir görüş etrafında birleşmeleri bir tarafa, her devletin kendi ulusal anlayışı doğrultusunda gruplaştığı görülmektedir. Bu durumda entegrasyon hedefi doğrultusunda ne derece başarılı olduğunu tartışmalı hale getirmektedir. Sonuç olarak AB projesinin bir başarısızlık hikayesi olduğunu söylemek haksızlık olacaktır; fakat AB'nin entegrasyona dayanan süpranasyonel siyasal sistem olma anlayışı, Soğuk Savaş sonrasında hızla küreselleşme sürecine giren dünyada AB'nin göz ardı edilebilir çıkarlar üzerinden kurgulanan entegrasyon süreçlerini gittikçe yavaşlatmakta

olduğu söylenebilir. Buradan hareketle de göz ardı edilebilir çıkarların neler olduğunun belirsizliği ve genişleme politikasının yarattığı kültürel sorunların payı önem arz etmektedir. Özellikle genişlemenin AB'nin asıl hedefi olan Birleşik Avrupa'ya ulaşma konusunda kendine engel yarattığı bu açıdan da Waltz'un ifade ettiği gibi bir örgüt veya ittifak olmanın ötesine geçemeyeceği intibayı yaratmaktadır.

SONUÇ

AB siyasal sisteminin tarihsel bir birikim sonucu 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan ve 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren AB Kurucu Antlaşması ile ortaya çıktığı andan itibaren yaşanan süreçlere bakıldığı zaman AB projesinin aslında bir geçiş projesi olduğu söylenebilir. Bu geçişin uluslar üstü kurumlara yetki sağlamaya çalışan entegrasyon politikasının işlerliğinin az olması ve gün geçtikçe de azalmaya devam etmesi AB için en önemli sorun olarak gözükmemektedir. Dünyada özellikle Soğuk Savaş sonrasında kurulmuş olan pek çok ekonomik iş birliği teşkilatı ve yine özellikle Soğuk Savaş döneminde kurulmuş olan birçok askeri ittifak vardır. Bugün bunların herhangi birinden bahsedebilmek mümkün değil. NATO dışındaki askeri ittifaklar varlıklarını sürdürmezken ekonomik iş birliği teşkilatlarının da sistemde ne kadar ağırlıkları olduğu tartışmalıdır ve bir amaç olmak yerine o teşkilata öncülük eden devletin aracı halindedirler. Avrupa devletlerinin ekonomik ilerlemeler kapsamında zaten böyle örgüte ihtiyacı da yoktur. Çünkü zaten hemen hemen her devletin birbiriyle köklü ticari geçmişi bulunmaktadır ve bunu destekleyecek serbest dolaşımda ikili görüşmeler yolu ile sağlanabilmektedir.

Dünyanın küreselleşmesi sürecinde Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'a müdahalesinden itibaren bir itibar kaybı yaşıyor olması ve 2021 Kongre Baskını ile de bunun zirveye çıkması, Çin'in bir kuşak bir yol ASEAN Plus ve Asya Kimliği ile büyük bir atılım gösteriyor olması, Rusya'nın ekonomik sorunlarına rağmen bir askeri ve siyasi güç olarak dünyanın her tarafında varlığı hissettiriyor olması, İngiltere'nin de bu küresel yarışa AB ile değil Common Wealth devletleri ile girmeyi tercih ediyor olduğu görüşü uluslararası sistemin yeniden inşa edildiği bu dönemde Avrupa'nın yerini de soru işaretli bırakmaktadır. Yavaş yavaş küresel güç

dengesine gidilen bu süreçte Almanya ve Fransa'nın uyumu ile kadim Avrupa coğrafyasında oluşabilecek bir Birleşik Avrupa, PESCO ve Transatlantik süreçlerinin tamamlanması ile beraber bu denge içerisinde güçlü bir varlık sağlanabilir. Ancak genişleme ile Balkan, Doğu Avrupa, Baltık ve İskandinav devletlerinin bir araya getirilmeye çalışılması hem entegrasyonun süreçlerini uzatmaya hem de bu süreçlerin uzamasından dolayı çatlak sesleri artırmaya ve özellikle popülist söylemlerin artmasına yol açmaya devam edecektir. Daha evvel ifade edildiği gibi Avrupa başlı başına bir kültür ile meydana gelmiş bir medeniyettir ve bu medeniyetin dışında kalan farklı devletlerin bu medeniyete entegre edilebilmeleri de başarılı olabilecek bir adım gibi gözükmemektedir. Çünkü Kadim Avrupa uluslarının entegrasyon süreçleri ile Soğuk Savaş sonrasında AB'ne yönelmiş devletlerin kültürel farklılıklarından kaynaklanan ve bu devletlerin entegrasyon süreçlerinde yaşanan kültürel kırılmalar Macaristan örneğinde de görüldüğü üzere entegrasyon süreçlerini ve süpranasyonel sisteme geçişi yavaşlatmanın ötesinde bu süreçlere artık tepki ortaya çıkarmaktadır. Bu açıdan süpranasyonel entegrasyon üzerinden kurgulanan AB'nin varlığı ve kurumları ile beraber siyasi ağırlığı da aşınmaktadır. Öte taraftan AB'nin bu tip bir yakın çevre müdahalesi çeşitli şekillerde vurgulanan ve AB'nin varlığı açısından kilit bir rolü olan AB kimliğine zarar vermekte ve Almanya'nın bu amaçla AB'yi istismar ettiği intibayı yaratmaktadır. Başta ifade edildiği üzere, AB'nin süpranasyonel karakterli bir konfederasyon olmak amacı, bu doğrultuda Waltz'un ifade ettiği uluslararası örgütlerin manipüle edilebilir yapısına doğru evrilmektedir. Bu da AB'yi "sui generis" olmaktan çıkartarak Almanya ve Fransa hinterlandındaki ve bu ikiliyi çekişmeye iten bir güvenlik ve ekonomik iş birliği örgütü olmaya sürüklemektedir. Diğer taraftan AB süreci ve AB kimliğinin bu kültürel yapı içerisinde yer alan İspanya ve İtalya gibi devletlerin ulusal bütünlüklerine katkı sağladığı da açıktır. Ayrıca daha evvel de ifade edildiği üzere; PESCO ile güvenlik, Transatlantik Antlaşması ile de ticari olarak önem arz eden bir gelecek perspektifi de sunabilmektedir. Bu sebeple AB'nin kendi nihai hedeflerinin kendi çekirdek grubu içerisinde ve Alman – Fransız iş birliği ile gerçekleştirmesinin AB'yi Birleşik Avrupa'ya taşıyan süreçte daha doğru bir işleyen bir entegrasyon süreci oluşturacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

About PESCO. (2021, Ocak 13). PESCO Member States Driven: <https://pesco.europa.eu> adresinden alındı

Adler, K. (2021, Ocak 13). *Brexit: Manş'ın iki yakasında da zafer olarak sunulan ticaret anlaşması.* BBC Türkçe: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55447395> adresinden alındı

Akçadağ, E. (2015). Avrupa Birliği-Çin İlişkileri'nin Dünü ve Bugünü. U. B. Yıldız içinde, *Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri* (s. 411-444). Ankara : Nobel Akademik Yayıncılık.

Arı, T. (2010). *Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İşbirliği.* Bursa: MKM Yayıncılık.

Arı, T. (2012). *Uluslararası İlişkilere Giriş.* Bursa: MKM Yayıncılık.

Arman, M. N., & Mengüaslan , H. (2015). Avrupa Komşuluk Politikası Çerçevesinde Ukrayna Krizi. U. B. Yıldız içinde, *Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri* (s. 59 - 83). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Armaoğlu, F. (2020). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi.* İstanbul: Kronik Yayınları.

Biscop, S. (2008). PESCO and the Future of the ESDP. *European Foreign Affairs Review*, 431-448.

Canbolat, İ. (2003). *Savaş Barış Arasında Dünya.* İstanbul : Alfa Aktüel Yayıncılık.

Canbolat, İ. (2006). *Avrupa Birliği ve Türkiye Uluslarüstü Bir Sistemle Ortaklık.* İstanbul: Alfa Aktüel Yayınları.

Commision, C. o. (1995). *A Long Term Policy for China-Europe Relations.* European Union External Action Service: https://eeas.europa.eu/archives/docs/china/docs/com95_279_en.pdf adresinden alındı

Çam, Ö. T. (2021, Ocak 13). *Pompeo'nun Brüksel ziyaretini iptal etmesi AB'nin 'gönülsüzlüğüne' bağlıyor.* Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/pompeonun-bruksel-ziyaretini-iptal-etmesi-abnin-gonulsuzlugu-baglaniyor/2108200> adresinden alındı

Çınar, Y., & Çukur, S. (2019). Almanya-Avrupa Birliği İlişkileri: Değişim ve Dönüşüm. H. Bağcı, İ. Ermağan, & B. Gümüş içinde, *Dünya Siyasetinde Almanya I* (s. 166-180). İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

EU negotiating texts in TTIP. (2021, Ocak 13). European Commision: <https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1230> adresinden alındı

EU-NATO Cooperation. (2021, Şubat 22). EEAS: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu_nato_factsheet_18-10-2017_0.pdf adresinden alındı

European Neighbourhood Policy. (2021, Ocak 13). European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/neighbourhood/european-neighbourhood-policy_en adresinden alındı

Fırat, M. (2009). Soğuk Savaş Sonrası Fransa'nın Dış Politikası. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 115-163.

Goldstein, J. S., & Pevenhouse, J. C. (2015). *Uluslararası İlişkiler*. İstanbul: BB101 Yayınları.

Gönlübol, M. (2014). *Uluslararası Politika*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Griffiths, M., Roach, S. C., & Salamon, M. S. (2011). *Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

Günel, A. (2015). Avrupa Birliği'nin Balkanlara Yönelik Politikası. U. B. Yıldız içinde, *Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri Bölgesel Politikaları Bölgeler ve Uluslararası Aktörler ile İlişkiler* (s. 265-300). İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

Implementation Plan on Security and Defence. (2021, Şubat 20). EEAS: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/implementation_plan_on_security_and_defence_18-10-2017.pdf adresinden alındı

Kalkan, Y. B. (2018). *Uluslararası İlişkiler Disiplininde Realist Paradigma*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Keskin, M. (2015). Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Rus Dış Politikası: Ukrayna Müdahalesi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 45-62.

Keyik, M., & Erol, M. S. (2019). Realizme Göre Güç ve Güç Dengesi Kavramları. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 12-49.

Knutsen, T. (2006). *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*. İstanbul: Açılım Kitap.

Kocabaş, S. (2015). Avrupa Birliği ve Transatlantik İlişkiler . U. B. Yıldız içinde, *Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri* (s. 339-375). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Koyuncu, H. (2021, Mart 1). *AB liderler zirvesinin ikinci gününde savunma alanındaki 'özerklik' konusu masaya yatırılıyor*. Euronews Türkiye: https://tr.euronews.com/2021/02/26/ab-liderler-zirvesinin-ikinci-gununde-savunmada-alan-ndaki-ozerlik-konusu-masaya-yat-r-l-y?utm_source=newsletter&utm_medium=tr&utm_content=ab-liderler-zirvesinin-ikinci-gununde-savunmada-alan-ndaki-ozerlik-konusu-masaya- adresinden alındı

McCormick, J. (2015). *Avrupa Birliği Siyaseti*. Ankara : Liberte Yayınları.

Oğultürk, M. C., & Dağistan, F. (2017). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Almanya'nın Balkanlara Etkisi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 33-56.

Özdal, B. (2020). *Avrupa Birliği Siyasi Bir Cüce, Askeri Bir Solucan Mı ?* Bursa: Dora Yayıncılık.

Özdal, B., & Karaca, R. (2020). *Diplomasi Tarihi -I-*. Bursa : Dora Yayınları.

Özel, S. (2020). Avrupa Birliği'nin Yerel Hükümet Sistemlerine Etkisi Bağlamında Macaristan'daki Anayasa Değişiklikleri . F. Köksoy içinde, *Küresel Politikalar ve Bölgesel Dönüşümler* (s. 327-343). Ankara : Nobel Akademik Yayıncılık.

Özlük, E. (2017). Dengeleme mi Peşine Takılmak mı ? Dış Politika Stratejilerini Yeniden Düşünmek. *Gazi Akademik Bakış* , 221 - 263.

Reçber, K. (2013). *Avrupa Birliği Hukuku ve Temel Metinleri*. Bursa: Dora yayınları.

Sander, O. (2011). *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitabevi.

Sarı Ertem, H., & Vural, Ç. (2019). İttifaktan Rekabete: 21.Yüzyılda Almanya-ABD İlişkilerinin Retrospektif Bir Analizi. H. Bağcı , İ. Ermağan , & B. Gümüş içinde, *Dünya Siyasetinde Almanya 1* (s. 204-232). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Telli, R. (2016). Transatlantik Serbest Ticaret Anlaşması Sürecinde AB – ABD ve Türkiye. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 81-90.

Timeline: European Cooperation In The Area of Security and Defence. (2020, Şubat 20). EEAS: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/timeline_defence_june_2018.pdf adresinden alındı

Viotti, P. R., & Kauppi, M. V. (2016). *Uluslararası İlişkiler Teorisi*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

Waltz , K. N. (2017). Yeni Gerçekçilik Kuramına Göre Savaşın Kökeni. E. Diri içinde, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler* (s. 443 - 457). İstanbul: Der Yayınları.

Waltz, K. (2001). *Man, State and War*. New York: Columbia University Press.

Waltz, K. N. (2015). *Uluslararası Politika Teorisi*. Ankara : Phoenix Yayınevi.

Yıldız, U. B. (2015). Giriş. U. B. Yıldız içinde, *Avrupa Briliği'nin Dış İlişkieri* (s. 1-10). İstanbul: Nobel Akademik Yayınları.

Extended Summary

This study focuses on the question of whether the European Union is an international relations actor. In this respect, first of all, the environment that required a union in Europe has been evaluated. To begin with, the Holy Roman-Germanic Empire-France conflict, and the German-French conflict had put the most pressure on the balance of power system in Europe, which is known to be the most prominent phenomenon. With the emergence of the German Empire and France's loss of the Alsace-Lorraine region in the 1870-71 Prussia-France War, the conflict between these two nations turned into a blood feud. As a matter of fact, this Alsace-Lorraine problem between the Germans and the French has twice become the problem of the whole world. With the end of the Second World War, Europe lost its identity of being the center of politics by exhausting its power.

Europe felt the need to protect itself, especially from the USSR, in the Cold War environment, which was based on ideological conflict that emerged after the Second World War. The European Economic Cooperation Organization, which was established in 1948 in order to help the USA to rebuild Europe with Marshall Aids and to supervise these aids, and later the establishment of the Western European Union, which put security at the forefront, became the pioneers of the search for an organization in Europe during the Cold War. However, it has been observed that they had not been sufficient. The European Coal and Steel Community was established on July 23, 1952, with the plan put forward by the French Minister of Foreign Affairs, Robert Schumann, in order to prevent the Alsace-Lorraine region, which remained under the sovereignty of France, from re-creating a crisis at the end of the Second World War. On March 25, 1957, with the Treaty of Rome, the European Economic Community and the European Atomic Energy Community were established. The foundations of the EU Founding Treaty, which entered into force on 1 November 1993, were laid in this process.

After the Cold War and the entry into force of the EU Founding Treaty, the question of whether the supranational political system based on integration could be an actor of international relations arose. In this respect, the need to define the concept of international relations actor in general has emerged and the problem of whether the European Union defines itself within the scope of this concept has also emerged. On the other hand, it has emerged as a problem how the states within the EU will be shaped in a system based on integration and based on the neglect of negligible interests. Regarding this, the situation of Germany in particular raises a question mark.

Kenneth Waltz's theory of neo-realism, which highlights the loose bipolar system as the safest system, generally sees international organizations as unnecessary for the sake of maintaining peace due to the nature of the system. Because the nature of man is interest-oriented, the state governed by this self-interest-oriented person is shaped according to the nature of man, it does not have a higher authority in the international system and is anarchic. Waltz puts anarchy before order as part of the maintenance of peace. Because if a higher authority is created in the international system, this situation will be in favor of the hegemon, so this upper authority will turn into a tool for the spread of the hegemon. In this respect, international organizations, which are the upper authority, will become a facilitating factor for the hegemon to legitimize the war. In anarchic order, Medium-Sized States and Small States will be able to maintain their existence by using this chaos.

It can be stated that this approach of Kenneth Waltz is important for the positioning of the EU. First of all, the EU does not aim to become an international organization. On the contrary, the aim of the EU is to create an integrated system of states in Europe and to carry it into the dream of a United States of Europe later on. However, as stated before, at this point, the situation of Germany, which has an expansionist past, first raises a question mark. The source of these question marks comes from the support that Germany gave to Croatia and Slovenia at the beginning of the disintegration process of Yugoslavia. Germany had to try to dispel this low perception that it had created by itself in the later process.

By the 2000s, Germany, which was on the way to complete the unification and integration processes within itself, rose to the first position among equals in the EU, and this situation created questions again, especially with the imposition of its own rules by Germany, which was expected to take the initiative during the economic crisis in 2009. led to a rise in position. Especially in this period, the questions of "Europeanization or Germanization"

were among the questions asked in crisis management.

In the 2000s, the most important project in terms of making the EU feel more important as an international relations actor was the Permanent Structured Cooperation Organization (PESCO). This structure, which aims to create a security unit within the scope of CFSP, is seen as a project that will both increase cooperation, reduce dependency and accelerate the integration process in the EU's relations with NATO and the Western Alliance. However, it is stated that this project creates a contradiction for the EU project, which is based on diplomacy and excludes war. On the other hand, the transformation of the EU into a security alliance may prepare the ground for its trap and also raises concerns.

In the 2000s, the integration processes with the two members of the EU, such as England and Hungary, were interrupted. Britain in the 2000s, under the leadership of Prime Minister Margaret Thatcher in 1979, using the slogan "We Want Our Money Back" against the European Economic Community at that time, based on the argument that the EU did not contribute to the UK economically, on the contrary, the UK contributed to the EU and this contribution stagnated the British economy. organized a campaign. This campaign was stopped by the mediation of France. Afterwards, the problems with the Republic of Ireland in the process of the EU Constitution, France, Germany, the Netherlands and Denmark, and the Lisbon (Reform) Treaty made the integration processes questionable. Since 2011, Hungary has been a problem within the EU with Viktor Orban's anti-liberal approach.

The EU, which seeks to integrate its foreign and security policies with the CFSP, also had problems in regulating its relations with Transatlantic Relations and China. For example, although Germany and France wanted to prevent even the support of Germany and France in the US invasion of Iraq, the UK, which was a member of the EU at that time, gave de facto support, and states such as the Czech Republic and Portugal also expressed support. This situation prevented the EU from forming a monolithic stance within the framework of this problem. A similar situation exists in relations with China. At this point, a wide variety of groupings have formed, some of which are politically distant, open to cooperation, and some have taken the opposite attitude. Regarding this issue, it is seen that there are four different groups in the EU.

There is also a problem with the EU's inclination towards the Balkan States that left the Warsaw Pact after the Cold War. Because the EU has evolved into a supranational political system through the process of integration, various important questions regarding the future of the EU come to the front such as: on what basis will it ensure the integration between the Balkan States and the Scandinavian States, and how will it bring these two groups together within the European Union identity?

As a result, in this study, it is seen that the EU emerges as a structure that desires to reach the United States of Europe as an ideal, and can achieve this in a balanced way and if it achieves the goals set on it. However, within the scope of various problems mentioned in the study, the integration processes of the EU are slowing down. In order to take part in a global balance of power system, which is said to be formed in the 2030 and 2050 reports created by China, which is rising and spreading in the East, the Russian Federation, which is in search of a military presence in every region, and the USA, which is the hegemon of the current system, the EU project is dominant for Europe. It is clear that there is a need. In this respect, it would not be correct to say that the EU has failed to carry out integrations. Therefore, instead of slowing down the integration processes, a faster and more independent progress based on the values put forward would be more reasonable for the EU. Otherwise, as Waltz stated, it can be said that the EU will not be any different from many international organizations that have lost their functionality during and after the Cold War.

Zorlayıcı Diplomasi Bağlamında Küba Füze Krizi'nin Analizi

The Analysis Of The Cuban Missile Crisis In The Context Of Coercive Diplomacy

Bahadır EKMEN*

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Milli Savunma Üniversitesi

E-mail: bahadir1635@hotmail.com

 ORCID: orcid.org/0000-0003-2775-9626

Öz

İkinci Dünya Savaşı'nda işbirliği yapan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), savaşın bitimiyle beraber etki alanlarında nüfuzlarını artırma gayreti içine girmiştir. SSCB Avrupa'da etki alanını artırırken ABD de Sovyet yayılmacılığına karşı "Çevreleme Politikası"nı benimsemiştir. Bu bağlamda ABD, füze krizi öncesi dönemde Küba'da iktidara gelmesinin ardından Sovyetler Birliği'ne yanaşarak ticaret ortağı ve müttefik haline gelen Castro Rejimi'ni devirmeyi hedefleyerek, çeşitli başarısız girişimlerde bulunmuştur. Bu gelişmeler karşısında Küba, Sovyetler Birliği'ne daha fazla yanaşmış ve topraklarında nükleer kuvvetler bulundurulmasına izin vermiştir. Küba topraklarında füzelerin tespit edilmesinden itibaren durum krize dönüşmüş ve ABD herhangi bir füze saldırısında SSCB'yi vurmakla tehdit etmiştir. Krizin tarafları realist yaklaşım uyarınca kendi çıkarlarını korumaya çalışırken Dünya nükleer bir savaşın eşiğine gelmiştir. Kriz boyunca taraflar, bir yandan karşılıklı restleşmelerle süreci tırmandırırken diğer yandan krizi en az zararla atlatabilmek için diplomatik görüşmeleri devam ettirmişlerdir. 1962 Füze Krizi hiç şüphesiz iki süper gücü etkilediği kadar uluslararası sistemdeki diğer aktörleri de etkilemiş ve kriz sonrasında köklü değişimler yaşanmıştır. Zorlayıcı Diplomasi'nin en önemli örneklerinden biri olan Küba Füze Krizi, aynı zamanda Soğuk Savaş döneminin en önemli olaylarından da biridir. Bu bağlamda çalışmada 1962 yılında yaşanan Küba Füze Krizi'nin tarihsel gelişimi nitel araştırma yöntemleri kullanılarak Zorlayıcı Diplomasi kapsamında realist bakış açısıyla analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Zorlayıcı Diplomasi, Küba, Füze Kriz, ABD, SSCB

Abstract

The United States of America (USA) and the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) which cooperated in the Second World War, tried to increase their influence in the domains with the end of the war. While the USSR increased its influence in Europe, the USA adopted "containment policy" against Soviet expansionism. The USA aimed and made unsuccessful attempts to overthrow the Castro regime, which came to power in Cuba before the missile crisis and became a trading partner and ally with the USSR against the USA. In the face of these developments, Cuba approached the USSR and allowed nuclear forces to be kept on its territory. There has been a crisis since the missiles were detected in the Cuban territory. The US threatened to shoot down the Soviets in any missile attack. The parties of the crisis tried to protect their interests in accordance with the realist approach, the world was on the verge of a nuclear war. Throughout the crisis, the parties continued the negotiations in order to survive the crisis with the least damage while at the same time escalating the crisis with mutual restraints. The 1962 missile crisis affected the world as much as it affects the two superpowers, and changes have occurred after the crisis. The Cuban Missile Crisis, one of the most important examples of coercive diplomacy, is also one of the most important events of the Cold War era. With this study, the Cuban Missile Crisis experienced in 1962 will be examined through a literature review, and will be analyzed in a historical process, using qualitative research methods from a realistic perspective.

Keywords: Coercive Diplomacy, Cuba, Missile Crisis, USA, USSR

To Cite This Article/Bu Makaleye Atf İçin: Ekmen, B. (2021). Zorlayıcı Diplomasi Bağlamında Küba Füze Krizi'nin Analizi. *Journal of Diplomatic Research*, 3(1), 91-108.

GİRİŞ

Soğuk Savaş dönemi boyunca iki kutuplu sistem ege-men olmuş ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasında güç mücadeleleri yaşanmıştır. Her ne kadar Soğuk Savaş süresince bu iki güç arasında fiilen bir sıcak çatışma yaşanmamış olsa da bu iki devlet çeşitli sebeplerle pek çok kez karşı karşıya gelmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupalı devletler silahaltındaki asker sayısını azaltırken; Sovyetler Birliği 4,5 milyonluk askeri gücü ile tehdit oluşturmaya devam etmiş (Varlı, 2006: 2) ve Doğu Avrupa devletlerine komünist ideolojisini dayatarak, kendi yanında yer almaya zorlamıştır.

Bilindiği üzere 1950-1953 yılları arasındaki Kore Savaşı, bu iki süper gücü yine dolaylı olarak karşı karşıya getirmiştir. Varşova Paktı'nın kuruluşuyla birlikte iki devlet arasındaki güç mücadelesi de yeni bir boyut kazanmıştır. Silahlanma yarışına, tarafların birbirlerine üstünlük sağlamasına yol açacak hamleler eşlik etmiştir. Özellikle Sovyetler Birliği'nin sahip olduğu kıtalar arası balistik füzelere karşı, ABD'nin Avrupa'ya orta menzilli füzeler yerleştirme kararı, 1962 yılında ABD ve Sovyetler Birliği'ni bu kez Küba'da karşı karşıya getirmiştir. Küba topraklarında nükleer füzelerin tespit edilmesiyle olay krize dönüşmüş ve Dünyayı nükleer bir felakete götürebilecek restleşmeler yaşanmıştır. Küba Füze Krizi, Zorlayıcı Diplomasi'nin uygulanması sayesinde barışçıl bir çözümlle sonuçlanmıştır. Bu bağlamda çalışmada 1962 yılında yaşanan Küba Füze Krizi'nin tarihsel gelişimi nitel araştırma yöntemleri kullanılarak Zorlayıcı Diplomasi kapsamında realist bakış açısıyla analiz edilmiştir.

DİPLOMASİ VE GÜÇ KULLANIMI

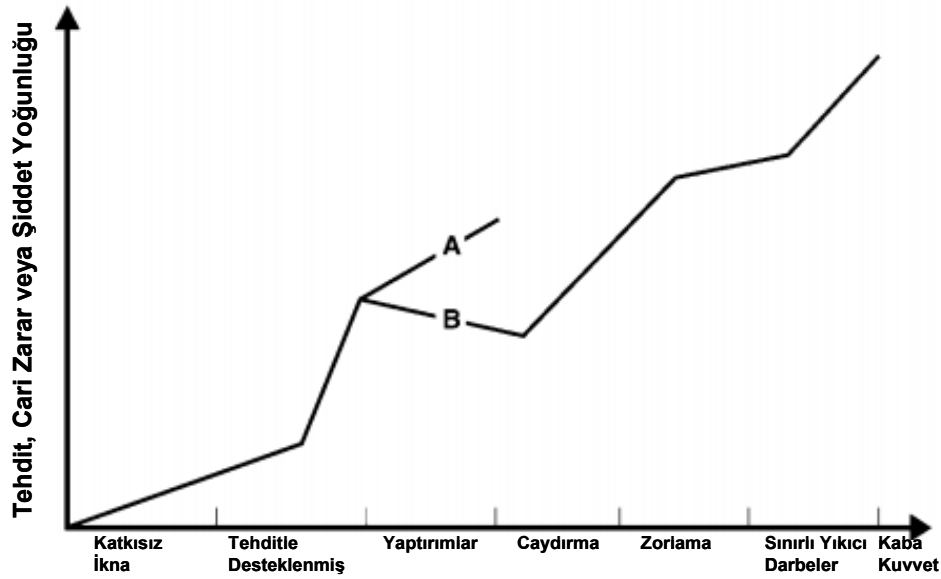
İletişim tarih boyunca önemli olmuş, insanların savaşlar yerine uyuşmazlıklarını barışçıl yöntemlerle çözmeyi tercih ettikleri içinde diplomasi gelişmiştir. Genel ve soyut olarak belirtildiğindeyse “*diplomasi dış politikanın bir aracı olup; uluslararası sistemdeki aktörler arasındaki ilişkilerin barışçıl yöntemlerle ve görüşmeler yoluyla yürütülmesidir.*” (Özdal, 2018: 42-43). Ancak güç kullanımı veya askeri araçların kullanımı, uluslararası ilişkiler tarihinde sıkça rastlanan bir gerçektir ve aktörler arasındaki ilişkiler her zaman

barışçıl yollarla yürütülmemiştir. Bu gerçek Prusya Kralı Büyük Frederick tarafından, “*Askeri güçle desteklenmeyen diplomasi, enstrüman kullanmadan yapılan müziğe benzer*” şeklinde ifade edilmiştir. (Tsouras, 2005: 126). Öte yandan diplomasi, devletlerin çıkar çatışmaları ve anlaşmazlıklarından kaynaklanan çıkmazların üstesinden anlaşmalarla gelmelerini sağlayan ana sanat ve uygulamalarından da birisidir. Bu nedenle diplomasi ve güç kullanma arasındaki ayrım, yalnızca sözcükler veya mermi gibi kullandıkları araçlarla değil aynı zamanda rakiplerin birbirleriyle etkileşimi, anlayış, iletişim, uzlaşma veya kısıtlamaların rolü arasındaki ilişkiye de dayanmaktadır. (Schelling, 1966: 240)

Tehdit kullanarak hedefe ulaşma yeteneği olan “*zorlama*” ise yeni bir kavram değildir ve her zaman aktörler arası ilişkilerinin bir unsuru olmuştur. M.Ö. V. yüzyılda Sun Tzu, “*Savaşmak ve tüm savaşlardan galip çıkmak mükemmelliğin zirvesi değildir. Düşman direncini savaşmadan kırmak mükemmelliğin gerçek zirvesidir*” (Sun Tzu, 2009: 11) sözleriyle bu durumu net bir biçimde ifade etmiştir. Prusyalı General Carl von Clausewitz de benzer bir yaklaşımla “*Siyasi nesnenin bu etkisine bir kez izin verilirse, o zaman olması gerektiği gibi artık bir sınır yoktur ve düşmanın sadece tehdit edilmesinden ve müzakere etmekten oluşan böyle bir savaşa gelmekten memnuniyet duymalıyız*” demiştir. (Clausewitz, 1997: 5)

Zorlama kavramının literatüre girişi ise Thomas Schelling tarafından 1966 yılında yazılan “*Arms and Influence*” isimli eser ile olmuştur. (Aksu: 2008: 23) Schelling eserinde askeri güç kullanma tehdidine dayalı stratejileri Şekil-1'de yer alan etki araçları üzerinden incelemiştir. (Şener, 2017: 160)

Aktardığımız grafikten de anlaşıldığı üzere Schelling başlangıçta kaba kuvveti zorlamayla karşılaştırmıştır. Kaba kuvvet bir rakibin istediğimizi yapmasını sağlarken, zorlama bir çeşit pazarlık yapılmasını sağlamaktadır. (Schore, 2015: 10) Bu kapsamda Schelling, bir rakibi cezalandırmayla tehdit ederek eylemden caydırmak için tasarlanan zorlamayı, caydırıcılıktan ayırmıştır ve zorlamayı, rakibi istenen bir şeyden vazgeçmeye ikna eden doğrudan bir eylem olarak tanımlamıştır. Schelling aynı zamanda eserinde zorlama kavramını; Zorlayıcı Diplomasi, şantaj ve caydırmayı içerecek

(A ve B: Yaptırımlar konusundaki ikilem)

Şekil-1 Etki Araçları (AKSU, 2008: 24)

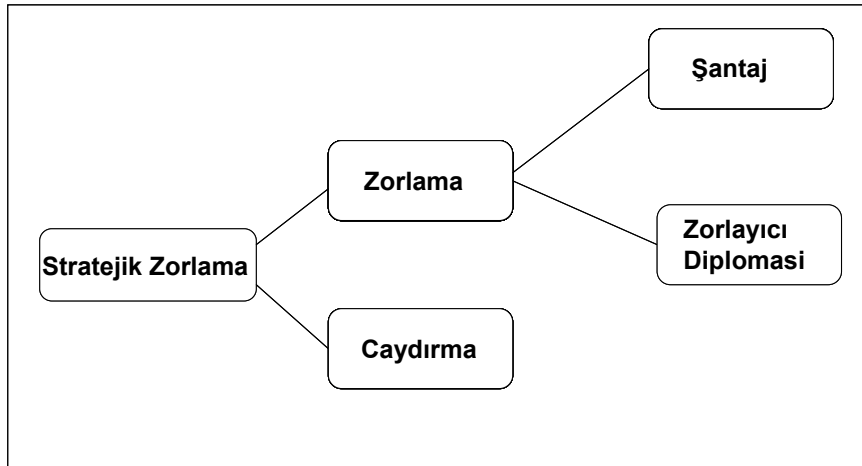
şekilde de genişletmiştir. (Aksu, 2008: 23) Şekil-2’de Schelling’in tanımlarından yola çıkarak hazırlanan Zorlama Yöntemleri Modeli ise şöyledir:

ZORLAYICI DİPLOMASİ

Thomas Schelling yukarıda belirttiğimiz üzere zorlama kavramını literatüre kazandırırken, Alexander L. George (1920–2006), “Zorlayıcı Diplomasi” kavramı üzerinde durmuştur. Zorlayıcı Diplomasi tanım olarak,

veya savaşa giden gerginliğin tırmanmasını azaltmak için tarih boyunca kullanılmıştır. (Perez: 2015: 1)

Daha geniş bir biçimde belirtirsek George, Zorlayıcı Diplomasi’nin hem saldırgan ve hem de savunmaya yönelik kullanımından söz ederken, zorlayıcı tehditlerin saldırgan / ofansif amaçlı kullanımını “Şantaj Stratejisi” olarak adlandırmıştır. George’un yaklaşımına göre Zorlayıcı Diplomasi “caydırma”dan da farklıdır. Zira caydırmada, karşı tarafı henüz herhangi

Şekil-2 Zorlama Yöntemleri Modeli (AKSU, 2008: 25)

rakibin giriştiği eylemi durdurmasını veya geri adım atmasını amaçlayan savunmacı bir stratejidir. (George, 1997: 7) George tarafından kavramsallaştırılan ve geliştirilen Zorlayıcı Diplomasi, bir dış politika aracı olarak barışçıl bir alternatif sunmak ve askeri müdahaleyi

bir zarar verici eyleme girişmeden tehditler kullanma durumu söz konusudur. Schelling’in “zorlama” tabiri ise hem Zorlayıcı Diplomasi hem de şantajı içermekte ve bazen içine caydırıcılığı da dahil etmektedir. Bu tabir George tarafından iki sebepten ötürü kullanılmı-

maktadır: (George, 1994: 7)

1. Zorlayıcı Diplomasi'nin saldırgan ve savunmacı olarak kullanılması arasındaki ayırım zorlamada yoktur,
2. Zorlama konsepti, zorlayıcı tehditlere sıkıca bağılyken, Zorlayıcı Diplomasi ile diplomasiye daha fazla alan bırakılmakta, karşı tarafın taleplere uymasına ya da taviz vermesine imkân tanınmaktadır.

Aktardığımız bilgilerden de anlaşıldığı üzere George, Zorlayıcı Diplomasi'nin mantığını şöyle açıklamaktadır: Zorlayıcı Diplomasi'nin genel fikri; istemi yerine getirmediği takdirde, rakibi, cezalandırılacağına ikna edecek kadar güçlü ve inandırıcı bir tehdide dayanır. Bu niteliği ile Zorlayıcı Diplomasi, rakibi kendinden istenileni yerine getirmeye ikna edecek ölçüde inandırıcı ve etkili bir destek işlevi görür. (George, 1997: 8)

Zorlayıcı Diplomasi stratejisinin teorik temeli, realist paradigmaya da uymaktadır. Çünkü özünde stratejisi, iktidar mantığına dayanır. Daha güçlü bir aktör siyasi bir hedefe ulaşmak için daha az gücü olan aktörü zorlar. (Baillie, 2016:4) Diğer bir tanıma göre ise Zorlayıcı Diplomasi, başka bir devleti belirli bir talebi yerine getirmeye zorlamak veya belirli bir eylemde bulunmamasını sağlamak amacıyla, ekonomik yaptırımların veya ambargoların yanı sıra kuvvet kullanımı veya askeri müdahaleyi de içerebilen diplomatik bir yöntemdir. (Perez, 2015: i) Zorlayıcı Diplomasi literatürde “*tehdit diplomasisi*” olarak da isimlendirilebilmektedir. “*Çünkü Zorlayıcı Diplomasi’de diplomatlar, müzakereye dayanan bir süreç izlemek yerine kendi taleplerinin karşılanmadığı durumlarda karşı tarafı tehdit ederek sonuçları kendi lehlerine çevirmeyi hedeflemektedirler.*” (Özkurt, 2018: 65)

Örnekler vermek gerekirse MÖ. IV-V. yüzyılda Sun Tzu'nun düşmana savaşmadan boyun eğdirme yaklaşımı; MÖ. V. yüzyılda Thucydides'in “Peloponnesos Savaşı Tarihi” adlı eserinde yer alan ve Atinalılar ile Meloslular arasında geçen Melian (veya Meloslular) Diyalogu ile Clausewitz'in tehdit ve müzakereye atıfta bulunan yaklaşımı, düşmanı zorlayarak savaşmadan yenmeye çalışmanın ve güç kullanımının tarih boyunca önemli bir yere sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Zorlayıcı Diplomasi'nin somut olarak ilk ortaya çıkışysa Denizcilik Diplomasi'sinin bir türü olan Gunboat Diplomasi veya Tehdit Diplomasi şeklinde olmuştur. (Şener, 2017: 163) Gunboat terimi ilk kez savaş gemileri kastedilerek XVIII. yüzyılda kullanılmıştır. (Alan, 2015: 9) XIX. yüzyılda İngiltere, donanmasının çoğunu aktif tutmuş, herhangi bir kriz durumunda kriz bölgesine cezalandırma amaçlı bir filo gönderecek krizi ortadan kaldırma ve tekrarlanmasını önleme stratejisi izlemiştir. Donanma bu dönemde emperyal politikaların bir parçası olarak kullanılmıştır. (Şener, 2017: 163)

Genel ve soyut olarak aktardığımız bilgilerden de anlaşıldığı üzere Zorlayıcı Diplomasi, Büyük Frederick'in bakış açısı ve modern diplomasi tanımı için bağlayıcı bir rol oynamaktadır. Zira devletlere, rakiplerinin davranışlarını güç kullanmadan, bir çatışma durumunda güç kullanma girişimlerini sınırlayarak ve/veya pazarlık tekniklerini tehditlerle birlikte kullanarak değiştirme fırsatı vermektedir. Bu nedenle Zorlayıcı Diplomasi'nin gücü ve etkili karakteristikleri devletlere, savaşın veya askeri bir çatışmanın getireceği psikolojik, politik ve hatta fiziksel maliyetlerden kaçınacakları güvenli bir alan sağlamaktadır. (Sagbakken, 2014: 6)

Zorlayıcı Diplomasi aynı zamanda askeri eylemlere güvenmeye de bir alternatif sunmaktadır. Zira diğer aktörlerin isteklerine uymalarını sağlamak için güç kullanmak yerine güç tehdidine dayanmaktadır ve kuvvet kullanılması durumunda sembolik bir askeri güç kullanılır. Dolayısıyla Zorlayıcı Diplomasi'de kuvvet, geleneksel bir askeri stratejinin bir parçası olarak değil, rakipleri geri çekilmeye ikna etmeyi amaçlayan politik-diplomatik bir stratejinin bileşeni olarak kullanılır. Diğer bir ifade ile askeri stratejide “*fiziksel, hızlı ve belirleyici*” kullanımın aksine daha esnek, psikolojik bir araçtır. (George, 1994: 10)

Zorlayıcı Diplomasi'nin dört temel unsuru ise şöyledir:

- 1) “*Talep*”
- 2) *Zorunluluk (aciliyet) hissini oluşturan araçlar ve yöntemler*
- 3) İtaatsizlik yani karşı gelme durumunda

cezalandırma tehdidi

4) *Teşviklerin sunulması olasılığı.*” (Özkurt, 2018: 65)

Zorlayıcı Diplomasi stratejisi çeşitli biçimler de alabilir ve çok farklı hedefler izleyebilir. Zorlayıcı Diplomasi’de 5 çeşit diplomasi yöntemi tercih edilebilir:

- 1) “*Ültimeatom*
- 2) *Zımnî Ültimeatom*
- 3) *Dene ve Gör Yaklaşımı*
- 4) *Vidanın Yavaş Yavaş Döndürülmesi Yaklaşımı*
- 5) *Havuç ve Sopa Yaklaşımı*” (Özkurt, 2018: 66)

Ültimeatom ise hedef devlet üzerinde uygulanan güç kullanma tehdidi olup 3 bileşeni bulunmaktadır:

- 1) Yerine getirilmesi gereken bir istem,
- 2) İstem yerine getirilmesi için kesin bir zaman sınırı veya aciliyet duygusu,
- 3) İstem yerine getirilmemesi durumunda maruz kalınacak inandırıcı bir cezalandırma tehdidi. (Şener, 2017: 169)

Zımnî ültimeatomda ise zaman sınırı olmayıp hedef devlet daha geniş bir zamana sahiptir. (Şener, 2017: 170) “*Dene ve gör*” yaklaşımı ve “ültimeatom” mevcut stratejiler yelpazesinin uç noktalarında bulunmaktadır. (Ilario, 2009: 2) Zorlayıcı Diplomasi aslında çekici bir stratejidir çünkü geleneksel askeri güç kullanımına başvurmadan, daha az kan dökülmesiyle ve politik maliyetlerle siyasi hedeflere ulaşma imkânı sunmaktadır. Uluslararası çatışmalar tarihinde çok az riskle, daha zayıf rakipleri korkutmak için özellikle etkili olduğu kanıtlanmıştır. Bununla birlikte geri tepebileceği, tırmanmayı hızlandıracağı ve beklenmedik bir savaşa yol açabileceği için de tehlikeli bir seçenektir. (Ilario, 2009: 2) Askeri olarak güçlü eylemlerle desteklenmediği durumlarda başarısız olma riskinin fazla olması ve güçlü bir liderlik gerektirmesi de diğer zayıf yönleridir.

Zorlayıcı Diplomasi “müzakere”, “savunma diplomasisi”, yaptırımlar sebebiyle “ekonomi diplomasisi”, “güvenlik diplomasisi”, sert, yumuşak ve akıllı “güç”, “silah kontrolü” ve “silahsızlanma”, “barışı koruma”

ve “uluslararası hukuk” ile de hiç şüphesiz ilişkilidir. Zorlayıcı Diplomasi’ye örnek olarak verilebilecek olayların bazıları ise ismen şöyledir:

- 1963 ve 1967 Kıbrıs Olayları
- 1987 Ege Denizi Krizi
- 1996 Kardak Kayalıkları Krizi
- 1997-1998 S-300 Füzeleri Krizi
- 1998 Suriye Krizi (Aksu, 2010: 9-11)
- Birinci Körfez Savaşı (Ağustos 1990-Şubat 1991) (Ilario, 2009 : 4)

KÜBA FÜZE KRİZİ’NİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Ocak 1959’da ABD tarafından desteklenen Küba diktatörü Fulgencio Batista, Fidel Castro tarafından devrilmiştir. Başlangıçta dönemin ABD Başkanı Dwight D. Eisenhower yönetimi Küba Devrimi’ni memnuniyetle karşılamıştır. ABD, Küba’da acil sosyal reformları hayata geçirecek dostane, demokratik, istikrarlı ve güvenilir bir hükümetle işbirliği yapabileceğini düşünmüş ancak bu görüşler uzun sürmemiştir. Zira Küba’daki yeni hükümet ekonomiyi millileştirmiş, ABD varlıklarını kamulaştırmış ve ülkedeki sorunların kaynağı olarak görülen bu devlet, adada büyük bir nefretle anılır olmuştur. (Turan, 2021: 371) Genel ve soyut olarak belirttiğimiz bu gelişmeler üzerine Eisenhower, CIA’e Castro’yu devirmesini emretmiş, başkan seçildikten sonra John F. Kennedy de benzer politikayı takip etmiştir. (Swift, 2007: 2-3).

ABD, Castro Rejimi’ni devirmek amacıyla adayı işgal etmeye karar vermiş ve Domuzlar Körfezi adıyla anılan noktadan yapılacak çıkarmayla Küba’yı işgal etmek üzere bir operasyon planlamıştır. (Turan, 2021: 372) Operasyon kapsamında, 15 Nisan 1961 tarihinde ülkedeki havaalanları bombalanmış, peşi sıra ABD tarafından eğitilen ve sürgün durumunda bulunan Küba’lılardan oluşan 1400 kişilik bir birlik 17-19 Nisan 1961 tarihleri arasında adaya girmeye çalışmıştır. Ancak işgal girişimi başarısızlıkla sonuçlanmış, operasyona katılan 114 kişi öldürülmüş ve 1100 kişi esir edilmiştir. (“Bay of Pigs Invasion”, 2009).

Domuzlar Körfezi çıkarması başarısızlığının ardından,

ABD'nin arka bahçesindeki Komünist tehdit olarak görülen Castro Rejimi'ni (Boot, 2018) devirmek için bu kez sızma, casusluk, propaganda, psikolojik savaş ve sabotaj eylemlerinin kullanılmasını içeren Firavun Faresi Operasyonu (Operation Mongoose) isimli örtülü operasyon uygulamaya konulmuştur. (Prados & Bacardi, 2019) Sovyetler Birliği ise bu süreçte Küba Devrimi'ni desteklemiştir. Diğer bir ifade ile belirtirsek ABD Küba'ya düşmanca tutumunu artırırken SSCB de Küba'ya desteğini artırmıştır. (Swift, 2007: 4.) Bu bağlamda Sovyet hükümeti ilk olarak 1959 sonbaharında Küba'ya silah vermiştir. Sovyetler ve

başını ağrıtmayacaklarına dair verdiği söze güvenerek, Küba'nın kendisini savunmak için giriştiği bir hazırlık şeklinde görmüştür. (Köni, 1974: 173)

Krize yol açan füzeler ise Temmuz ayı sonlarında gemilere yüklenmiştir. 1 Eylül tarihinde karadan havaya füzeler, Sopka kıyı savunma füzeleri, gemi savunma füzeleri ile donatılmış devriye botları ve 5000'den fazla Sovyet teknisyeni ve askerinden oluşan Sovyet askeri varlığı Küba'ya ulaşmıştır. İlk Sovyet füzesi 8 Eylül'de Küba'ya ulaşmış, Orta Menzilli Balistik Füzeler (MRBM), buna ait füze römorkları, yakıt kam-

Harita-1 Küba'daki Sovyet Askeri Varlığı- Ekim 1962 ("Cuban missile crisis-[britannica]", 2020)

Kübalılar 1962 başlarında askeri yardımın bir sonraki aşamasını müzakere etmiş ve Sovyet Başkanlığı Nisan 1962'de Küba'nın ek silah taleplerini onaylamıştır. (Allison, 2016: 257) 1962 Haziranı'nda Küba Devlet Bakanı Castro, Küba Savunma Bakanı olan kardeşi Eaul'ü Sovyetler Birliği'ni ziyarete göndermiş, bu ziyaret sonucu Küba'ya yük taşıyan Sovyet gemilerindeki ani tonaj artışı ABD'nin dikkatini çekmiştir. 29 Ağustos'ta Kuzey Küba üzerinde kesif uçuşları yapan bir U-2 uçağı, 25 mil menzilli Sovyet füzelerini keşfetmiştir. ABD Başkanı, bu silahlanma hareketlerini, Sovyet Elçisi Dobrynin'in, kardeşi Robert Kennedy'ye seçim kampanyası esnasında Sovyetler Birliği'nin gerek Berlin'de gerekse Güney Doğu Asya'da ABD'nin

yonları, özel radar vanları, füze rampaları ve nükleer savaş başlığı depolama sığınakları inşaat alanlarına yerleştirilmiştir. ABD tarafından bilinmeyen ise Küba'nın, 4 Ekim'de MRBM'ler için aldığı nükleer savaş başlıklarıdır. Ayrıca Sopka kıyı savunma seyir füzeleri için düzinelerce nükleer savaş başlığı ile IL-28 orta menzilli jet bombardıman uçakları için 6 nükleer bomba ve kısa menzilli taktik nükleer füzeler için 12 adet nükleer savaş başlığı da alınmıştır. (Allison, 2016: 257) ABD U-2 uçakları tarafından füzelerin tespit edilmesini müteakiben de literatürde Küba Füze Krizi olarak bilinen sorun başlamıştır.

Harita-2 Füzelerin kapsama alanı (“Cold War and The Cuban Missile Crisis, 1962”, 2017)

Küba Füze Krizi'nin kronolojik sıralaması şu şekildedir:

- Sovyetler Birliği tarafından Küba'ya gizlice füzeler yerleştirilmiştir (Eylül 1962). Ekim 1962'de Küba'daki Sovyet askeri varlığı Harita-1'de gösterilmiştir.
- ABD'ye ait U-2 uçakları tarafından bu füzeler fotoğraflanmıştır (14 Ekim 1962). Yerleştirilen bu füzelerin Amerika kıyılarından 90 mil uzaklıkta bulunduğu tespit edilmiştir. (Allison, 2012: 11) Füzelerin kapsama alanı Harita-2'de gösterilmiştir.
- ABD'de yapılan seçim mücadelesinin çok yoğun olduğu bir dönemde 16 Ekim 1962 günü, ABD Savunma Bakanı Robert Mc Namara, Küba'da füze üslerini gösteren hava fotoğraflarını Başkan Kennedy'e göstermiştir. 15-16 Ekim'de Kennedy ve danışmanları Küba'da Sovyet balistik füzeleri keşfedildiği konusunda bilgilendirildiğinde, Başkan ve danışmanlarının çoğu şok olmuştur. (Allison, 2016: 260) Kriz esnasında Yürütme Kurulu (Ex-Com) önünde 6 seçenek vardır: 1) *Hiçbir Şey Yap-*

mamak, 2) Adayı İşgal Etmek, 3) Stratejik (Surgical) Hava Saldırısı Yapmak, 4) Diplomatik Baskıda Bulunmak, 5) Castro ile gizli görüşme yapmak, 6) Adayı ablukaya almak (Doğan, 2012; 92)

- ABD Başkanı Kennedy, teknik danışmanlarıyla yaptığı müzakereler sonucunda, montajları yapmakta olan füzelerin sökülmesini şart koşarak Küba'ya füze malzemesi taşıyan gemilerin durdurularak aranmasına ve direnenlerin batırılmasına karar vermiştir. Ayrıca ABD'nin stratejik kuvvetlerini alarma geçirerek Sovyetler Birliği'ni uyarılmış ve Küba'dan fırlatılacak herhangi bir füzenin Sovyet füzesi olarak kabul edileceği ve tam bir misilleme yapılacağını ilan etmiştir (22 Ekim 1962). (Allison, 2016: 279)
- ABD'nin Sovyetler Birliği Büyükelçisi Foy Kohler bu süreçte ABD Başkanı'nın yazdığı bir mektubu Kruşçev'e iletmiştir. Kennedy mektubunda ABD'nin kararlılığına vurgu yaparak, içinde bulunan nükleer çağda kazanılmayacak bu savaşın tüm dünya için yıkıcı sonuçlara yol açabilece-

- ğini ifade etmiştir. (22 Ekim 1962). (Kiger, 2019)
- ABD, Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'ni, “*karantina*” kaldırılmadan önce Küba'daki bütün saldırgan silahların sökülüp götürülmesi için acil toplantıya çağırmıştır (22 Ekim 1962). (“Kennedy's Speech”, 1962)
  - Kruşçev de benzer şekilde tüm stratejik kuvvetlerini alarma geçirerek Küba'ya giden Sovyet gemilerine müdahale edilmesi durumunda ABD gemilerini batırmakla tehdit etmiştir (23 Ekim 1962). (Allison, 2016: 279)
  - Sovyet gemileri ABD'nin ilan ettiği “*karantina*” hattının sınırına ulaşmıştır (24 Ekim 1962). (Allison, 2016: 279)
  - BM Güvenlik Konseyi 23-25 Ekim 1962 tarihli toplantılarla sorunu çözmeye çalışmış ancak netice elde edilememiştir.
  - Kruşçev özel bir mektupla ABD'nin Küba'yı işgal etmemeyi taahhüt etmesi durumunda Sovyet konuşlanmasının ortadan kalkacağını belirtmiştir (26 Ekim 1962). (Allison, 2016: 279)
  - Bu gelişmeler devam ederken keşif görevi icra eden bir U-2 uçağı Küba üzerinde vurularak düşürülmüş ve pilot hayatını kaybetmiştir (27 Ekim 1962). (Klein, 2012)
  - Kruşçev, gönderdiği ikinci mektupta ise ABD'nin Türkiye'ye konuşturduğu Jüpiter Füzeleri'ni geri çekmesi durumunda Sovyetlerin de benzer şekilde Küba'dan füzeleri çekeceğini ifade etmiştir (27 Ekim 1962). (Allison, 2016: 279)
  - Kriz, sıcak çatışmaya dönük geriye sayımın sıfıra yaklaştığı gece, ABD Başkanı'nın kardeşi ve danışmanı Robert Kennedy'nin sabaha karşı görüşmeye çağırıldığı SSCB diplomatı Dobrynin'e önerdiği bir anlaşmayla çözülmüştür. Anlaşma teklifine göre Ruslar ABD'ye karşı Küba'ya yerleştirdikleri nükleer füzeleri geri çekerken, ABD de SSCB'ye karşı Türkiye'ye yerleştirdikleri Jüpiter Füzeleri'ni gizlice kaldıracak ama Küba'yı (1961'de olduğu gibi) bir daha işgale kalkışmayacağını alenen ilan edecektir (27 Ekim 1962). (Allison, 2016: 279)

- Kruşçev, Küba'daki Sovyet füzelerinin kaldırılacağını kabul ettiklerini beyan ederek, küçük bir dikkatsizlik sonucu barıştan savaşa geçebilmenin mümkün olabileceğini vurgulayarak, bunu önlemek ve dünyadaki barışı temin için silahsızlanma ve özellikle nükleer silahların kontrol altına alınmasının gerekli olduğunu bildirmiştir (28 Ekim 1962). (Letter from Chairman Khrushchev...- 1962)
- Kennedy, Kruşçev'in fikirlerini aynen paylaştığını, silahlanma tedbirleri için çalışmak gerektiğini ve sağduyulu kararından dolayı kendilerini tebrik ettiğini belirtmiştir (28 Ekim 1962) (Varlı, 2006: 10)

Aktardığımız kronolojik gelişmeden de görüldüğü üzere Dünyanın soluğunu tutarak takip ettiği olaylar nihayet sona erdiğinde herkes rahat bir nefes almış, Ekim 1962'deki 14 gün boyunca dünya nükleer bir savaşın eşliğinde durmuştur. (Swift, 2007: 5). Zira her iki devletin silahlı kuvvetleri kriz süresince yüksek bir hazırlık durumunu muhafaza etmiştir. (Kokoshin, 2012: 6)

Fakat 28 Ekim itibarıyla kriz sönümlenmiş olmasına rağmen krizin görünmeyen yüzünde gerginlik bir süre daha devam etmiş, askeri hazırlıklarsa Kasım ayı içerisinde kademeli olarak düşürülmüştür. Örneğin, Alarm Reaksiyon uçakları nükleer silahlarla yüklü ve hazır bir şekilde 1 Kasım'a kadar alarm durumunda kalmıştır. ABD Stratejik Hava Komutanlığı 21 Kasım'a kadar Savunma Hazırlık Durumu DEFCON II'de kalmış ve ancak 27 Kasım'da normal hazırlık durumu olan DEFCON IV'e geri dönmüştür. İntikal eden B-47'ler de 24 Kasım 1962'ye kadar üslerine geri dönmemiştir. 21 Kasım'da SSCB askeri hazırlık durumunu düşürmek için 7 önlem açıklamıştır. Bunlardan birincisi ve en önemlisi “*kıtalararası ve stratejik füze birliklerinin tam savaş hazırlığından normal savaş eğitimi ve faaliyetine geçiş yapmasıdır.*” (Norris, 2012: 3)

KÜBA FÜZE KRİZİ'NİN ZORLAYICI DİPLOMASİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Krizin çözümünde ABD Başkanı Kennedy ve Ulusal Güvenlik Konseyi (Excom), SSCB'de ise Kruşçev başkanlığında Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Başkanlığı (sonraki adıyla Siyasi

Büro ya da Polit Büro-CC CPSU)'nın büyük çabaları olmuştur. (Kokoshin, 2012: 14)

Sovyetler Birliği'nin Küba'da Orta Menzilli Balistik Füze konuşlandırması karşısında ABD Başkanı Kennedy, askeri müdahaleden kaçınmaya ve Zorlayıcı Diploması örneği olarak Küba'ya denizden karantina uygulanmasına karar vermiştir. Abluka ifadesi savaş eylemi olarak kabul edileceğinden ABD Başkanı ve danışmanlarınca, abluka yerine “karantina” ifadesinin kullanımı tercih edilmiştir. (Kiger, 2019) Bu şekilde, Küba'yı işgal etme niyetinde olduğu yönünde güçlü bir mesaj verilerek Kruşçev'i füzeleri geri çekmeye zorlamak hedeflenmiştir.

İlerleyen süreçte ABD Başkanı, denizden karantina uygulanmasını ve askeri kuvvetlerin toplanması hazırlığını yavaşlatarak rakibin tepkisini bekleyen bir “dene ve gör” yaklaşımını benimsemiştir. Hem Kennedy hem de Kruşçev kriz yönetiminin katı ilkelerine bağlı kalarak krizin barışçıl çözümünü tercih ettikleri yönünde sinyaller vermişlerdir. (Ilario, 2009: 3) Küba'nın bombalanması veya işgal edilmesi için ABD Başkanı Kennedy üzerindeki baskı artarken, kardeşi Başsavcı Robert F. Kennedy, Ekim ayında SSCB Büyükelçisi Anatoly Fyodorovich Dobrynin ile gizlice üç kez bir araya gelmiştir. Bu toplantılar kritik önem taşımış ve ABD Başkanı Kennedy ile Sovyetler Birliği Başkanı Kruşçev'in iletişim kurmasını sağlamıştır. Her görüşmenin ardından Büyükelçi Dobrynin Kruşçev'le temas kurmuş ve başsavcı Robert Kennedy de ABD Başkanı'na bilgi vermiştir. Robert Kennedy daha sonra Büyükelçi Dobrynin'in kriz boyunca sakin olduğunu, seçenekleri analiz ettiğini ve dikkatlice konuştuğunu açıklamıştır. Krizin çözümü iki parçadan oluşmaktadır: İlk olarak Küba'nın işgal edilmeyeceği yönünde bir ABD taahhüdü karşılığında Sovyet füzelerinin geri çekilmesi ve ikinci olarak Türkiye ile İtalya'da bulunan füzelerin geri çekilmesidir. Diploması tarihçileri ikinci maddenin Kruşçev için kurtarıcı bir hamle olduğunu ve ABD Başkanı'nın da bu maddenin nükleer bir şantaj gibi gözükmemesi için özel / gizli kalmasını istediğini ifade etmektedir. (Macfadden, 2010)

Küba Füze Krizi'ndeki en önemli noktalardan birisi kriz bütün sıcaklığı ile devam ederken ABD ve Sov-

yetler Birliği arasındaki diplomatik görüşmelerin devam ettirilmiş olmasıdır. Diğer önemli nokta ise kullanılan diplomatik dilin özenle seçilmiş olmasıdır. Ayrıca SSCB'nin üst düzey liderleri ile ABD arasındaki iletişim kanalları krizde çok önemli bir rol oynamıştır. Bu iletişimlerde Moskova tarafından büyük bir güven ve Washington'da da saygı duyulan üst düzey bir diplomat olan Sovyetler Birliği'nin ABD Büyükelçisi Anatoly Dobrynin ana iletişim noktası olmuştur.

ABD-SSCB iletişimi için resmi kanallara ek olarak, iki gayri resmi kanal da kullanılmıştır. Bunlar KGB'nin siyasi istihbarat istasyon şefi Alexander Feklisov ve Sovyet Genelkurmay Başkanlığı Ana İstihbarat Müdürlüğü'nden bir subay olan Georgii Bolshakov'dur. (Kokoshin, 2012: 14) Kriz sırasında en etkili özel iletişim kanalı ise hiç şüphesiz Robert Kennedy ve Dobrynin arasında kurulmuştur. 27 Ekim'de Robert Kennedy'nin Adalet Bakanlığı'ndaki ofisinde yapılan toplantıda, başkanın kardeşi acil bir çözüme olan ihtiyacı çok başarılı bir şekilde aktarmayı başarmış, iki tarafın birkaç gün içinde bir çıkış yolu bulamaması durumunda askeri eylemin kaçınılmaz olabileceğini vurgulamıştır. (Welch, 2013: 5) Robert Kennedy bu toplantıda, ABD'nin sadece birkaç mil açığında füze mevzilerinin konuşlandırılmasının kabul edilemez olduğunu, füze üslerinin mutlaka kaldırılması gerektiğini, bunun için ertesi güne kadar süre tanındığını ve zamanın geriye doğru saymaya başladığını Sovyet Büyükelçisi'ne iletilmiştir. Sovyet Büyükelçisi'ne iletilen bu uyarı sözlü bir ultimatodur. (Lauren, 1972; 152) Ancak yine de Robert Kennedy, bunu bir ultimatodan değil, basit bir gerçek olarak tanımlamaya dikkat etmiştir. Başkan'ın, harekete geçmek için ABD hükümeti ve askeri alanda şahinlerin büyük bir baskısı ile karşı karşıya olduğunu söylemiş ve bu baskıya ne kadar dayanabileceğini bilmediğini ifade etmiştir. Görüşmenin sonunda Robert Kennedy, Dobrynin'e önemli bir “havuç” vermeyi başarmış, Türkiye'de bulunan Jüpiter Füzeleri'ni geri çekileceklerine dair güvence vermiştir. Dobrynin, toplantı ile ilgili olarak Moskova'ya ilettiği yazılı raporunda Robert Kennedy'nin ses tonunun ve beden dilinin iletişimin önemli bir parçası olduğunu ifade etmiştir. (Welch, 2013: 5)

Küba Füze Krizi'nin hem SSCB hem de ABD liderleri

üzerinde de ciddi bir etkisi olmuştur. Zira Kriz, siyasi perspektiften, karşılıklı olarak kabul edilebilir bir şekilde çözülmüştür. ABD Başkanı John F.Kennedy ABD'nin Küba'yı işgal etmeyeceğine dair güvence verirken, Sovyet liderleri de Sovyet füzelerini Küba'dan geri çekme taahhüdünde bulunmuştur. (Kokoshin, 2012: 18). Bu sebeple Küba Füze Krizi yalnızca diplomasi ya da yalnızca kuvvet değil hem kuvvet hem diplomasi uygulamasıdır. (Weaver, 2014; 2)

KÜBA FÜZE KRİZİ'NİN SONUÇLARI

Uluslararası sistemin anarşik durumu ve Sovyetler Birliği'nin önemli askeri yeteneklere sahip olmasına ek olarak, ABD'nin Sovyetler Birliği'nin potansiyel agresif eylemlerinden şüphelenmesi ve korkması, dış politika eylemlerine katkıda bulunan bir faktör olmuştur. Her iki devlet de 1. ve 2. Berlin Krizi, Kore Savaşı ve Vietnam'da olduğu gibi çeşitli vesilelerle karşı karşıya gelmiş, dolaylı ve askeri olmayan mücadelelere girmişlerdir. (Prifti, 2014: 108)

Küba Füze Krizi boyunca da gerek ABD Başkanı Kennedy gerekse Sovyetler Birliği Genel Sekreteri Kruşçev karşılıklı açıklamalar ve yaptıkları hamlelerle ölkelerinin menfaatleri doğrultusunda avantajlar elde etmeye çalışmıştır. Krizle ilgili dikkat çekici ve önemli konulardan birisi Küba Füze Krizi sürecinde Küba devleti ile muhatap olunmayarak, krizin ABD ile Sovyetler Birliği arasında cereyan etmiş olmasıdır. Sovyetler Birliği'nin, füzeleri Küba'ya yerleştirmeden önce ve ABD'nin meydan okumasına verilecek yanıt konusunda müttefikleri olan devletlerle iştişare ettiğine yönelik bir kanıt yoktur. Benzer bir biçimde ABD de füze krizi boyunca Avrupa veya Latin Amerika'daki müttefiklerine danışmamıştır. Ancak ABD Başkanı'nın konuşmasından kısa bir süre önce planlarından haberdar edilmişlerdir. Dolayısıyla Küba Füze Krizi neredeyse saf bir iki kutuplu çatışma olarak değerlendirmiştir. (Miller, 1966: 3) Benzer şekilde Jüpitör Füzeleri'nin sökülmesi konusunda da Türkiye'nin görüşü alınmamıştır.

Küba Füze Krizi'nin sonuçlarına bakılacak olursa:

➤ Küba Füze Krizi öncesinde ABD, Sovyetler Birliği'nin Batı Yarımkürede ABD çıkarlarını tehdit etmeye cesaret edemeyeceğini düşünmüştür. Kriz son-

rasında ise hem Kruşçev hem de Kennedy yanlış algılamalarını gidermeye çalışmışlardır. ABD tarafında Sovyet Rusya'nın ABD'yi artık dünyanın her yerinde tehdit edebileceği fikri gelişirken, Rusya tarafında da gerekirse ABD'nin nükleer bir savaşı göze alabileceği inancı doğmuştur. (Doğan, 2012, 99)

- Kriz nükleer silahların yayılmasını önleme müzakerelerinin yolunu açmış ve geleneksel (konvansiyonel) silahların önemini artırmıştır. (Öcal, 2017: 173)
- Küba Füze Krizi Soğuk Savaş'ın doruk noktasına vardığı bir dönemde iki süper güç arasında “yumuşama” ve “müzakere” havası yaratmıştır. (Öcal, 2017: 173) Daha net bir ifade ile vurgularsak Soğuk Savaş'tan yumuşamaya geçiş sürecinin en önemli kilometre taşı olmuştur. (İzmir, 2017: 187)
- Olası bir bunalım sırasında ABD ve SSCB arasında doğrudan bir iletişim hattının kurulması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu durum üzerine 1963 yılında Washington ve Moskova arasında, emniyetli bir teletelyp cihazı üzerinden doğrudan iletişim (*hot line / kırmızı hat*) kurulmasını sağlayacak anlaşma imzalanmıştır. (Welch, 2013: 4)
- Kriz sonrası Kruşçev maceracılıkla suçlanmış ve 1964 yılında iktidardan uzaklaştırılmıştır. (Öcal, 2017: 173)
- Küba Füze Krizi, dönemin iki kutuplu sisteminde, blokları oluşturan devletler arasındaki ilişkileri de derinden etkilemiştir. Batı Bloğunda Türkiye de dahil olmak üzere diğer Avrupalı NATO üyeleri tarafından, böylesine hayati bir bunalımda dahi Washington tarafından görüşlerinin alınmayacağı görölmüş ve ABD'nin kendi çıkarları doğrultusunda tek başına hareket edeceği anlaşılmıştır. (Öcal, 2017: 173)
- Krizin Türkiye açısından da özel bir önemi bulunmaktadır. Türkiye Jüpitör Füzeleri'ne sahip olarak NATO ittifakı içinde öne çıkmayı ve Sovyetler Birliği'ne karşı güvenliğini artırmayı hedeflemiştir. Ancak olayların gidişatı ile birlikte Türkiye, Sovyet tehdidine maruz kalmış ve ABD tarafının Türkiye'yi göz ardı edebileceğini görmüştür. Bu

nedenle dış politikada öncelikle Türk ulusal çıkarlarına göre hareket edilmesinin önemini ortaya koyan ilk ciddi kriz olduğu söylenebilir. (İzmir, 2017: 189)

- Fransa iki süper güç arasında denge kuracak bir “*Batı Avrupa Koalisyonu*” girişimine ön ayak olmuş, ABD ile ilişkilerini gevşetme yönünde önemli adımlar atarak De Gaulle liderliğinde kendi Nükleer Programını başlatmıştır. (Öcal, 2017: 173). Fransa’nın nükleer bir güç haline gelmesine sebep olan bu olay aynı zamanda Fransa’nın NATO’nun askeri kanadından çekilmesine de sebep teşkil eden olaylardan biri olmuştur.
- Doğu Bloku içerisinde Çin-Sovyet anlaşmazlığı ortaya çıkmış, her iki taraf birbirine karşı eleştiriler yöneltmişlerdir. (Öcal, 2017: 173)
- ABD ve SSCB Küba Füzelere Krizi’nden sonra nükleer silahların yayılmasını önlemek için 5 Temmuz 1963’te Moskova’da “*Kısmi Deneme Yasağı Sözleşmesini*” imzalamışlardır. Bu bağış ile atmosferde, uzayda ve denizaltında nükleer denemeler yasaklanmış ancak toprak altındaki nükleer denemelere müsaade edilmiştir. (Denk, 2011: 120-121)
- Johnson’un Başkan seçilmesinden kısa bir süre sonra ABD ve Sovyetler Birliği nükleer üretim ve savunma bütçelerini kısma konusunda anlaşmıştır. (Miller, 1966: 10)
- 1968 yılında Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması imzalanmıştır.
- Küba Füze Krizi’nin olumsuz sayılabilecek bir sonucu ise her iki tarafın da kıtalararası stratejik nükleer silahlarını geliştirmesine de yol açmış olmasıdır. Füzelere Küba’dan çekmesinin ardından artık füzelere intikal ettirebileceği bir yer kalması nedeniyle Sovyetler Birliği etkili bir nükleer caydırıcılık elde etmek için ABD anakarasını vurabilecek füze sistemleri geliştirmiştir. (Kokoshin, 2012: 18)
- Küba Füze Krizi, ABD ve Sovyetler Birliği liderleri arasında silahların kontrolü, birliklerin konuşlandırılması, kriz durumlarında gerginliklerin azaltılması, tansiyonun düşürülmesi ve diğer gü-

ven artırıcı önlemlerin görüşüldüğü düzenli zirvelerin yapılmasını sağlamıştır. (Hampson, Crocker & Aall, 2013: 2)

SONUÇ

ABD ile Sovyetler Birliğinin karşılıklı olarak devam eden çekişmeleri sonucunda Küba Füze Krizi’nde dünya nükleer bir savaşın eşiğine gelmiştir. Zira Küba Füze Krizi, dünya tarihindeki en tehlikeli nükleer kriz ve Soğuk Savaş Dönemi’nde yaşanan en önemli askeri karşılaşmadır (Lebow, 2000; 1). Krizin çözülmeyerek savaşa dönmesi durumunda bu savaşta yaklaşık yüz milyon ABD’li ve yüz milyondan fazla Rus’un hayatını kaybedeceği tahmininde bulunulmuştur. (Kokoshin, 2012: 6) Bu sebeple Robert Kennedy, “*Kriz esnasında hepsi ABD için büyük sevgiye sahip olan parlak, yetenekli, adanmış on dört kişiden altısı ABD Başkanı olsaydı, dünyanın havaya uçmuş olabileceğini düşünüyorum*” ifadesini kullanmıştır. (Allison, 1969: 714).

Küba Füze Krizi aynı zamanda Soğuk Savaş’ta önemli bir dönüm noktasıdır (Allison, 2016: 256). İki kutuplu dünyada, Soğuk Savaş’ın koyu atmosferi içerisinde ABD ve Sovyetler Birliği’nin karar alıcıları konumundaki Kennedy ve Kruşçev, nükleer bir savaşa doğru sürüklenmeyi göze alamamış ve rasyonel davranarak olası bir felaketin önüne geçmişlerdir. Nükleer bir savaş ihtimali iki ülke kamuoyunda da felaket olarak değerlendirilmiştir. (İzmir, 2017: 187). Yaşanan krizin ardından ABD ve Sovyetler Birliği tansiyonu düşürmek için adımlar atmaya başlamış (Hillstrom, 2015: 69) ve Doğu-Batı blokları arasında yumuşamanın önü açılmıştır.

Krizin barışçıl çözümü ise Kennedy’nin en büyük siyasi ve diplomatik başarılarından biri olarak kabul edilmektedir. (Perez, 2015: 105-106). Bu başarının ardında yatan temel faktör ise Zorlayıcı Diplomasi’nin ABD Başkanı Kennedy’nin şahsında ABD tarafından son derece soğukkanlı bir şekilde tüm gerekleri yerine getirilerek tavizsiz bir şekilde uygulanması olmuştur.

Olaylara müdahale etmekte ve sorunların çözümünde yetersiz kalmasına rağmen uluslararası alanda BM’nin önemini göstermesi bakımından da Küba Füze Krizi iyi bir örnektir. Krize ilişkin olarak BM’nin girişimleri sorunu çözmeyi sağlamamışsa da dönemin BM Genel

Sekreteri U Thant, tarafları uzlaştırmak için büyük çaba göstermiştir. (Varlı, 2006: 8) Bu kapsamda Küba Füze Krizi ve benzer ciddi bir kriz ortamında, aktörlerden birinin atacağı yanlış bir adımın geri dönülemez sonuçlara yol açabileceği düşünöldüğünde, ortak yolun bulunması için BM'nin girişimleri sorunları çözmek için diplomasiyi esas alması bakımından oldukça önemli ve değerlidir.

Aktardığımız bilgilerden de anlaşıldığı üzere Küba Füze Krizi, aradan geçen uzun yıllara rağmen diplomasi, kriz yönetimi, karar alma, liderlik, iletişim gibi konularda taşıdığı önemli dersler nedeniyle inceleme konusu olmaya devam etmektedir. Açılan arşivler ve açıklanan yeni belgelerle gündemde kalmaya, farklı bakış açılarından ve çeşitli yönleriyle yeniden değerlendirilmeye, Zorlayıcı Diplomasi'nin en önemli örneklerinden biri olarak incelenmeye, liderleri, diplomatları, akademisyenleri ve her disiplinden insanı etkilemeye hiç şüphesiz önümüzdeki yıllarda da devam edecektir.

KAYNAKÇA

Aksu, F. (2010), Kuvvet Kullanma Tehditine Dayalı Dış Politika Krizlerinde Güvenlik Kavramı, Paker Evren Balta, Akça İsmet içinde, *Türkiye 'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti*, 475-502, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Aksu, F. (2008), *Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Demokrasi*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Alan, G.A.E. (2015), *Propaganda Aracı olarak Gunbot Diplomasi*, 03.04.2021 tarihinde https://www.academia.edu/23225319/PROPAGANDA_ARACI_OLARAK_GANBOT_D%C4%B0PLOMAS%C4%B0?auto=download adresinden alındı.

Allison, G. (2016), The Cuban Missile Crisis, *Foreign Policy: Theories, Actors, Cases (3rd Edn)*, Smith, Steve, Hadfield, Amelia and Dunne Tim, (s.256-283), Oxford: Oxford University Press.

Allison, G. (2012), The Cuban Missile Crisis at 50: Lessons for U.S. Foreign Policy Today, *Foreign Affairs*, Vol. 91, No. 4, 11-16.

Allison, Graham T. (1969), Conceptual Models and The Cuban Missile Crisis, *The American Political Science Review*, 63 (3), 689-718'den aktaran: Nejat DOĞAN, Uluslararası İlişkiler ve Rasyonellik: Bürokratik Politikanın Alana Katkısı ve Geleceğin Öngörülmesinde Rasyonellik Varsayımının Önemi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 3, Yıl: 2012

Armaoğlu, F., (2004), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 2. Cilt 1914-1995*", Alkım Kitabevi, İstanbul.

Baillie, Robbie W. (2016), The Utility Of Jakobsen's Ideal Policy As A Strategy Of Coercive Diplomacy To Prevent States Attaining Nuclear Weapons, (Doktora Tezi), University of Warwick, Department of Politics and International Studies, 03.04.2021 tarihinde http://wrap.warwick.ac.uk/80879/1/WRAP_THESIS_Baillie_2016.pdf adresinden alındı.

Bay-of-pigs-invasion, <https://www.history.com/topics/cold-war/bay-of-pigs-invasion>, [Erişim tarihi: 03.04.2021]

Boot, M. (2018), *Operation Mongoose: The Story of America's Efforts to Overthrow Castro*, 03.04.2021 tarihinde <https://www.theatlantic.com/international/archive/2018/01/operation-mongoose/549737/> adresinden alındı.

Clausewitz, Carl Von (1997), *On War, Book 1, On the Nature of War*, Ware, Wordsworth Editions' Limited'dan aktaran: BAILLIE, Robbie W. (age)

Denk, E. (2011) Bir Kitle İmha Silahı Olarak Nükleer Silahların Yasaklanmasına Yönelik Çabalar, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 66, No. 3, 93-136.

George, Alexander L. (1997), *Forceful Persuasion, Coercive Diplomacy as an Alternative to War*, Washington DC: US Institute of Peace.

George, Alexander L. (1994), *Coercive Diplomacy: Definition and Characteristics*, George, Alexander L. and William E. Simons (ed.) *The Limits of Coercive Diplomacy*, Boulder, CO: Westview Press.

Hampson Fen O, Crocker, Chester A., Aall, P. (2013), *Negotiation*, Cooper, A. F., Heine, J., & Thakur, R.C, (Eds.). (2013). *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*, Oxford University Press.

<https://www.britannica.com/event/Cuban-missile-crisis>, [Erişim tarihi: 03.04.2021]

http://sspeteron.weebly.com/uploads/5/7/7/0/57700115/cuban_missile_crisis_dbq.pdf, [Erişim tarihi: 03.04.2021]

Hillstrom, Laurie Collier, *Defining Moments The Cuban Missile Crisis*, 2015, Omnigraphics, Inc.,

Ilario, S. (2009), *Is Coercive Diplomacy a Viable Means to Achieve Political Objectives?*, 03.04.2021 tarihinde <https://www.e-ir.info/2009/06/29/is-coercive-diplomacy-a-viable-means-to-achieve-political-objectives/> adresinden alındı.

İzmir, B. (2017). İki Müttefik, Bir Kriz: Türk-Amerikan İlişkilerinde Jüpiter Füzeleri Krizi. *HUMANITAS - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (10) , 177-192. 03.04.2021 tarihinde DOI: 10.20304/humanitas.320533 adresinden alındı.

Kiger, Patrick J. (2019), *Key Moments in the Cuban Missile Crisis*, 03.04.2021 tarihinde <https://www.history.com/news/cuban-missile-crisis-timeline-jfk-khrushchev> adresinden alındı.

Klein C. (2019), *How the Death of a U.S. Air Force Pilot Prevented a Nuclear War*, Updated:Oct 28, 2019, Original:Oct 26, 2012, 03.04.2021 tarihinde <https://www.history.com/news/the-cuban-missile-crisis-pilot-who-se-death-may-have-saved-millions> adresinden alındı.

Kokoshin, Andrei A. (2012) Reflections on the Cuban Missile Crisis in the Context of Strategic Stability. Discussion Paper, 2012-12, Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard Kennedy School, September 2012 (Working Draft), 03.04.2021 tarihinde <https://www.belfercenter.org/publication/reflections-cuban-missile-crisis-context-strategic-stability> adresinden alındı.

Köni, Hasan S. (1974), “Küba Buhranı, Uluslararası Alana Etkisi ve Türkiye”, Ankara İktisat ve Ticaret İlimleri Akademisi Dergisi, VI/1-2, s.173’ten aktaran: Dursun VARLI (age)

Lauren, Paul G. (1972), Ultimata and Coercive Diplomacy, *International Studies Quarterly*, Vol. 16, No. 2, pp. 131-166, 03.04.2021 tarihinde <https://doi.org/10.2307/3013977> adresinden alındı.

Lebow Richard Ned, (2000), The Cuban Missile Crisis, https://www.files.ethz.ch/isn/6858/doc_6860_290_en.pdf, 1-31

Letter From Chairman Khrushchev to President Kennedy, October 28, 1962, <https://microsites.jfklibrary.org/cmc/oct28/doc1.html>, [Erişim Tarihi: 03.04.2021]

Mcfadden Robert D. (2010), *Anatoly F. Dobrynin, Longtime Soviet Ambassador to the U.S., Dies at 90*, 03.04.2021 tarihinde <https://www.nytimes.com/2010/04/09/world/europe/09dobrynin.html#:~:text=Dobrynin%2C%20the%20Soviet%20ambassador%20to,He%20was%2090.>, adresinden alındı.

Miller, Nicholas R. (1966), The Cuban Missile Crisis In The International System, 1-20, 03.04.2021 tarihinde <https://userpages.umbc.edu/~nmiller/POLI388/CUBA2.pdf> adresinden alındı.

Norris, Robert S., Kristensen, Hans.M. (2012) The Cuban Missile Crisis: A Nuclear Order of Battle October/ November 1962 , 03.04.2021 tarihinde <https://doi.org/10.1177/0096340212464364> adresinden alındı.

Öcal, M. (2017) Soğuk Savaş’tan Bir Kesit: Yapısal Değişiklikler ve Bloklar Arası İlişkiler 1960-1991. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 5 / 2 (Nisan 2017), 165-184 .

Özdal, B. (2018), Diplomasiye İlişkin Genel Bilgiler, *Diplomasi Tarihi-I*, Özdal B., Karaca, R. Kutay, Bursa: Dora Yayınları.

Özkurt, F. Z., (2018), Zorlayıcı Diplomasi, *Diplomasi Tarihi-I*, Özdal B., Karaca, R. Kutay, Bursa: Dora Yayınları.

Perez, A. M. (2015). Coercive Diplomacy in the 21st Century: A New Framework for the “Carrot and Stick”, (Doktora Tezi), University of Miami, 03.04.2021 tarihinde [https://scholarship.miami.edu/discovery/fulldisplay/alma991031447095202976/01UOML_INST: ResearchRepository](https://scholarship.miami.edu/discovery/fulldisplay/alma991031447095202976/01UOML_INST: ResearchRepository adresinden alındı) adresinden alındı.

Prados J., Bacardi Arturo J.(2019), *Kennedy and Cuba: Operation Mongoose*, <https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/cuba/2019-10-03/kennedy-cuba-operation-mongoose>, [Erişim tarihi: 03.04.2021]

President John F. Kennedy's Speech Announcing the Quarantine Against Cuba, October 22, 1962, www.mtholyoke.edu/acad/intrel/kencuba.htm, , [Erişim Tarihi: 03.04.2021]

Prifti, B. (2014), Continuation in US Foreign Policy: An Offensive Realist Perspective, (Mezuniyet Tezi) Graduate Theses and Dissertations, University of South Florida Scholar Commons, 03.04.2021 tarihinde <https://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=6584&context=etd> adresinden alındı.

Sagbakken, Aslı D. (2014), Coercive Diplomacy Strategy of the EU: The European Union's Engagement with Iran on Its Nuclear Programme, *GeT MA Working Paper Series, No.:1*, 2014, 1-71, 03.04.2021 tarihinde <https://edoc.hu-berlin.de/bitstream/handle/18452/3733/1.pdf?sequence=1> adresinden alındı.

Schelling, T., (1966), *Arms and Influence*, New Haven/London, Yale University Press'ten aktaran: Sagbakken, Aslı Değirmenci, Coercive Diplomacy Strategy of the EU: The European Union's Engagement with Iran on Its Nuclear Programme, *GeT MA Working Paper Series, No.:1*, 2014, 1-71, 03.04.2021 tarihinde <https://edoc.hu-berlin.de/bitstream/handle/18452/3733/1.pdf?sequence=1> adresinden alındı.

Schore, Joshua B. (2015), Hollow Threats: Why Coercive Diplomacy Fails, (Mezuniyet Tezi), School Of Advanced Air And Space Studies Air University Maxwell Air Force Base, Alabama, 03.04.2021 tarihinde <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1015763.pdf> adresinden alındı.

Stoessinger, J. G. (1990). *Nations in Darkness: China, Russia, and America*, 5. Baskı. New York: McGraw-Hill Publishing'den aktaran: Nejat DOğAN (age)

Sun Tzu, (2009) *Art of War*, Pax Librorum Publishing House, 03.04.2021 tarihinde <https://www.paxlibrorum.com/books/taowde/> adresinden alındı.

Swift J. (2007), The Cuban Missile Crisis , *History Review*, 03.04.2021 tarihinde https://www.artsrn.ualberta.ca/amcdouga/Hist112/add_rdg/The%20Cuban%20Missile%20Crisis.pdf adresinden alındı.

Şener, B. (2017), Savaş ile Barış Arasında Bir Kriz Yönetim Stratejisi Olarak Zorlayıcı Diplomasi ve Türk Dış Politikasındaki Örnekleri, *New Security Ecosystem And Multilateral Cost*, 03.04.2021 tarihinde [https://tasam.org/Files/Icerik/File/%C4%B0GK3_kit_\(11\)_\(1\)_pdf_77fa6849-12ac-42fe-8ea1-be5c4cdcb012.pdf](https://tasam.org/Files/Icerik/File/%C4%B0GK3_kit_(11)_(1)_pdf_77fa6849-12ac-42fe-8ea1-be5c4cdcb012.pdf) adresinden alındı.

Turan, S. (2021), Küba Krizi, *Diplomasi Tarihi-II*, Özdal B., Karaca, R. Kutay, Bursa: Dora Yayınları.

Tsouras, P. (2005), *The Book of Military Quotations*, Manchester City: Zenith Press'ten aktaran: Sagbakken, Aslı Değirmenci, Coercive Diplomacy Strategy of the EU: The European Union's Engagement with Iran on Its Nuclear Programme, GeT MA Working Paper Series, No.: 1, 2014, 1-71, 03.04.2021 tarihinde <https://edoc.hu-berlin.de/bitstream/handle/18452/3733/1.pdf?sequence=1>

Varlı, Dursun (2006) , 1962 Küba Krizi'nin Türkiye'ye Etkileri, (Doktora Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 03.04.2021 tarihinde <https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/6710/186303.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden alındı.

Weaver, Michael E. (2014) The Relationship Between Diplomacy and Military Force: An Example from the Cuban Missile Crisis, *H-Diplo Article Reviews*, 1-8, 08.04.2021 tarihinde <https://issforum.org/reviews/PDF/AR456.pdf> adresinden alındı.

Welch, David A. (2013), The Cuban Missile Crisis, *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*, Cooper, A. F., Heine, J., & Thakur, R.C, (Eds.). (2013). *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*, Oxford University Pres.

Extended Summary

The Cold War period which set the scene for a bipolar world structure witnessed power rivalries among the United States of America (USA) and the Union of Soviet Socialist Republics (USSR). Although there had not been a direct conflict between the two superpowers, they confronted each other at various times. While the European states reduced the number of its armed soldiers, the USSR continued to pose a threat with its military power, and tendency to strongly impose its communist ideology on Eastern European states.

With the Korean War in between 1950-1953, these two superpowers came to face to face directly. Also, the establishment of the Warsaw Pact added a new dimension to their power rivalry. In the context of armament race in this period, the Cuban Missile Crisis is considered as of the most known showdowns between the two actors. Nonetheless, the crisis had been resolved peacefully through the use of coercive diplomacy.

Coercive diplomacy is a defensive strategy aiming to stop or retreat the action of the contender. Coercive diplomacy had been extensively used throughout history as a foreign policy tool that presents a peaceful alternative to going into war or the escalation of a conflict. It is argued that coercive diplomacy can be used either aggressively or defensively; yet, it is strictly different from deterrence. In deterrence strategy, a threat is posed to the contender even before the opposite side embark on an impairing action. In coercion diplomacy however, both extortion and deterrence can be simultaneously used as strategies.

The theoretical foundation of the coercive diplomatic strategy is based on the realist paradigm since it consists in the power rationale. In order to reach a political goal, a powerful actor coerces the less powerful actor. In that respect, coercive diplomacy is believed to coerce a state to comply with the request of another state. In line of this reasoning the methods of coercive diplomacy involve economic sanctions or embargoes as well as the use of force or military action. For this reason, coercive diplomacy is at times affiliated with threat diplomacy. The other affiliated concepts can also be listed as: negotiation, defense diplomacy, economic diplomacy, security diplomacy, hard, soft and smart power, disarmament, peacekeeping, and international law.

The Cuban Missile Crisis is considered as a turning point in the context of the Cold War. Both the leaders of the USA and the USSR, Kennedy and Khrushchev, could not take the chance on dragging into a war; hence, averted a disaster by acting rationally. After the crises, both parties took steps in to reduce the tension which paved the way for a *détente* between the Western and Eastern blocks. The peaceful resolution of the crisis is considered as one of the greatest political and diplomatic successes of Kennedy. The underlying factor of this peace is the uncompromising use of coercive diplomacy by the US President Kennedy.

As a reaction to the USSR's deployment of intermediate range ballistic missiles in Cuba, the US President Kennedy decided to refrain from a military action, and instead decided to blockade Cuba through the sea. Nonetheless, the term quarantine is used for this action instead of blockade since the latter would imply an act of war. In this line of reasoning, the USA had successfully implied that it might have an intention to occupy Cuba which in turn forced Khrushchev to retreat the missiles from Cuba. It can be argued that both Kennedy and Khrushchev had been committed to the strict rules of crisis management which could be interpreted as they were intending on resolving the crisis through peaceful means; and neither the USA nor the USSR stopped the diplomatic meetings throughout the crisis, constantly kept the communication channels open and appointed experienced diplomats to carry out respectful and trustworthy political dialogues which also contributed to the peaceful resolution of the conflict.

Therefore, it can be concluded that, despite the time of its happening, the Cuban Missile Crisis still continues to be a suitable case study for analyzing matters such as diplomacy, crisis management, decision-making, leadership and communication. It seems that this subject will remain topical since it can be reassessed through the lens of new archives and strategic documents; and from different perspectives and various dimensions including coercive diplomacy.

Kitap İncelemesi

Kelime Sayısı 2000

J. Samuel BARKIN

*Realist Constructivism Rethinking International Relations Theory
(New York, Cambridge University Press, 2010)*

Bu Kitap Değerlendirmesine Atf İçin: Gürel, O. (2021). Kitap Değerlendirmesi: "Realist Constructivism Rethinking International Relations Theory, New York, Cambridge University Press, 2010". Journal of Diplomatic Research, 3(1), 109-113.

REALIST CONSTRUCTIVISM RETHINKING INTERNATIONAL RELATIONS THEORY

J. Samuel BARKIN

New York, Cambridge University Press, 2010, 194 pages

ISBN-13 978-0-511-74966-7 eBook (NetLibrary)

Massachusetts Boston Üniversitesi'nde küresel yönetim ve insan güvenliği profesörü olan J. Samuel Barkin, Columbia Üniversitesi'nden siyaset bilimi alanında doktora ve MPhil, Toronto Üniversitesi'nden siyaset bilimi alanında yüksek lisans ve lisans derecelerini almıştır. Çalışmaları, International Organization, International Studies Quarterly, International Studies Review, Foreign Policy Analysis, Global Environmental Politics, Global Governance, Millennium ve Environmental Politics gibi çok sayıda editörlü dergide yayımlanmıştır.

Onur GÜREL*

* P. As./Doktora Adayı, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Bursa

E-mail: onurgurel@uludag.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-0007-8567

“Bir araştırmacı olarak amacım, yorumumun neden geçerli olduğuna dair bir argüman sağlamaktır. Böylece başkalarını benimkinin en iyi yorumlardan biri olduğuna ikna edebilirim” (Barkin, 2010: 95).

Cambridge Üniversitesi Yayınevi tarafından 2010 yılında yayımlanan *“Realist Constructivism Rethinking International Relations Theory”* başlıklı kitap, uluslararası ilişkiler literatürüne teorik açıdan yeni bir kuramsal ve kavramsal perspektif sunan çalışmalarla bilinen akademisyen J. Samuel Barkin tarafından kaleme alınmıştır. Realist konstrüktivizm, küçük bir paradigma kümesine odaklanmaktan ziyade çeşitli yaklaşımlar dahilinde birbirini dışlayan iki önemli uluslararası ilişkiler teorisi hakkında geniş ve farklı bir düşünme tarzı getirmektedir. Eser, akademisyenlerin ve öğrencilerin uluslararası ilişkiler teorisi hakkında farklı düşünceleri için çok önemli kuramsal, kavramsal ve teorik zenginlik kaynağı sunmaktadır. Kitap, giriş kısmı ile birlikte her biri 15-20 sayfalık 10 bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler sırasıyla şu şekildedir: (1) Giriş, (2) Tanımlar, (3) Materyalizm, (4) Sosyalin mantığı, (5) Kamu yararı, (6) Sosyalin kısıtlamaları, (7) Fail/Ajan, (8) Realizmin sınırları, (9) Konstrüktivizmin sınırları, (10) Sonuç: Konstrüktivizm ve Realizm.

Eserin yenilikçi yönü, genellikle bir konuyu anlama da birbirini dışlayan, iki ayrı kutupta oldukları varsayılan, uluslararası ilişkilerin incelenmesine yönelik önemli çağdaş teorik yaklaşımlar olan realizm ile konstrüktivizm arasındaki ortak zemini araştırması ve örtüşen alanlara sahip olduklarını göstermeyi hedeflemiş olmasıdır. Bu bağlamda kitabın odak noktası, realizm ile konstrüktivizm arasındaki ontolojik, epistemolojik ve politik olan ilişkilerin değerlendirilmesidir. Kitap, realist konstrüktivist sentezin çeşitli yaklaşımlar arasındaki ilişkileri açısından disiplin içerisinde yer alan bir dizi tartışmaya açıklık getirerek güç političinin ve ideallerin incelenmesi ile uluslararası politikanın toplumsal yapılanması arasındaki ilişkiye hitap etmektedir. Bu açıdan eser, yararlı işlemlere sahip olarak uluslararası ilişkiler coğrafyasının bir parçası haline gelerek farklı nedenler ile eleştirel yaklaşımların netleştirilebileceğini ve iki teori açısından temel kavramlar ya da sınırlamalar bağlamında şüpheli barındıran bakış açı-

larının açıklığa kavuşturulabileceğini savunmaktadır (Barkin, 2010: 4).

Kitapta vurgulanan teorik odak noktası, konstrüktivizm ile uyumlu olarak sunulan realizmin klasik versiyonunun birleşimidir. Realizm tartışmalarının bu bağlamda değerlendirilmesi gerektiği yazar tarafından özellikle vurgulanmıştır. Kitap, bir argüman yerine, uluslararası ilişkilerin incelenmesine yönelik yaklaşımların yeni bir paradigma ortaya çıkarabilmek için belirli kavramsal sınırlamalara dayanan etkileşimini önermektedir. Bu açıdan realizm ve konstrüktivizm sentezinin olasılıkları, alanın daha geniş coğrafyasında bağlam sallaştırma sağlamaktadır (Barkin, 2010: 8). Konstrüktivizm, belirli bir politikanın nasıl inşa edildiğini anlamamıza yardımcı olabilir ancak bu durum sınırlıdır. Realist konstrüktivist bir sentez, paradigma yerine kavram olarak değerlendirildiğinde kullanışlı ve yararlı birçok potansiyel kombinasyondan biridir. Yazara göre bu yaklaşımları bağımsız şatolardan ziyade bir matrisin birbiriyle ilişkili parçaları olarak görmek, her hangi bir paradigmanın uluslararası ilişkilerin incelenmesi için gerekli tüm araçları sağlamadığının anlaşılmasında da yardımcı olacaktır (Barkin, 2010: 12).

Eser, realist konstrüktivist senteze bağlı olarak oluşturulan uluslararası ilişkiler teorisinin çeşitli boyutlarını sırasıyla inceleyerek ilerlemektedir. Bu süreçte ilk adım, konstrüktivizmin ve realizmin tanımlarıdır. Yazar bu bölümde, konstrüktivizmin operasyonel tanımı olarak özneler aracılılık kavramına vurgu yaparken realizmin merkezi güç političi üzerine odaklandığını varsaymıştır (Barkin, 2010: 20). Realizm de olduğu gibi konstrüktivizm de birçok tanıma sahiptir. Her iki tanımın tartışmaya açık olmasından ötürü ikinci bölüm, bu tanımları açıklamaya ve gerekçelendirmeye ayrılmıştır. Realist mantığın evriminde devletler, uluslararası ilişkilerde güç sahibi oldukları ölçüde önemlidir ancak insanların ve yerel kurumların varlığı göz ardı edilmelidir. Bunun nedeni devletlerin sahip olabilecekleri gücün ve bu gücün idaresinin belirlenmesidir (Barkin, 2010: 22). Bu bağlamda, her iki yaklaşımda birbirlerine büyük ölçüde ortogondur. Ortogonal, iki boyutta düzlemdeki dik olma durumunun üç ya da daha fazla boyutta tanımlanmış halidir. Bu şekilde açıklanması-

nın nedeni, insanların kendi kişisel menfaatlerine yakın olmayan bir eylemi gerçekleştirme gereğinde dahi toplumsal toplumun çıkarları doğrultusunda hareket edecekleri varsayımına dayanmış olmasıdır (Barkin, 2010: 26).

Üçüncü bölümün odak noktası, tarih öncesi ile karıştırılmaması gerektiği vurgusu ve “*kırmızı ringa balığı*” benzetmesi doğrultusunda materyalizm kavramıdır. Yazarın bu bakış açısı, düşünce ile materyalizm ikileminin olmadığına işaret etmektedir. Yazara göre idealizm terimi kendi içerisinde karmaşıklık içermektedir. Bu bağlamda Alexander Wendt’e atıfta bulunarak bir sosyal politika teorisi olarak idealizm ile uluslararası ilişkiler teorisi olan idealizm arasında ayırım yapılması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu açıdan ilk bahsedilen idealizm, fikirlerin önemini irdeleyen sosyal teoriye atıfta bulunurken ikincisi ise gerçekçilikten ziyade ideallere dayanan bir uluslararası ilişkiler teorisine atıfta bulunmaktadır (Barkin, 2010: 33). Konstruktivizm, idealizme eşdeğer bir teori değildir çünkü idealizm tek bir ideali, ulaşmaya çalışmamız gereken evrensel bir politik ahlaki tanımaktadır. Ayrıca epistemolojik bir ayrımı ontolojik bir ayrım olarak resmetme açısından idealizm ile materyalizm karşıtlığı yanıltıcıdır. Bu durum, realizm ile konstruktivizm arasında yanlış bir gerilim yaratmaktadır. Bu nedenle konstruktivizm, herhangi bir realist politika analizi için temel sorunun ne olduğu konusuna odaklanarak uluslararası sistemde bir mesele inşasına göre güç politikasını neyin oluşturduğu sorusuna yanıt aramaktadır (Barkin, 2010: 49).

Dördüncü bölüm, rasyonalist ve sosyolojik yaklaşımlar arasındaki ayrımı incelemektedir. Yazara göre rasyonalizmin altında yatan metodolojik bireyci yaklaşım ile sosyolojik yaklaşımların altında yatan metodolojik holizm yani bütüncül yaklaşım olarak bütünün parçalarının toplamından fazla olması durumu arasında kesinlikle temel bir ontolojik fark bulunmaktadır. Örneğin konstruktivizm, bir yapının yeniden üretilmesindeki etmenlerin rolüne bakmaktadır. Karşılıklı bir oluşum süreci olarak sosyal yapıyı incelemek, konstruktivist araştırmanın uygunluk mantığının doğasında bulunmaktadır (Barkin, 2010: 62). Klasik realizm ise rasyonellikten bahseder ancak terimi farklı bir şekilde

de kullanır. Bu nedenle konstruktivizmde olduğu gibi klasik realizmde metodolojik olarak bireyci değildir. Konstruktivizm sosyal mantığa dayanmaktadır. Dolayısıyla klasik realizmde, bireyin mantığından ziyade toplumsal mantığın temelini paylaşmaktadır (Barkin, 2010: 64). Bu bağlamda yazara göre “*rasyonalite*” terimi, genel tabirle ya da uluslararası ilişkiler incelemesine yönelik diğer yaklaşımlar açısından önemli ölçüde farklı başka anlamlara sahiptir.

Beşinci bölüm, bir toplumsal mantık ile kamu veya ulusal çıkar fikri arasındaki ilişkiye bakmaktadır. Bu durum, konstruktivizmin ve realizmin ilginç şekillerde teğetleştiği bir noktadır. Her iki yaklaşım da bir kamu çıkarının varlığını varsaymaktadır ancak bunu farklı şekillerde yapmaktadır. Her iki teori de sosyal mantığın oldukça farklı olduğu eleştirel ve post modern yaklaşımlardan ayrılmaktadır. Konstruktivist mantık bağlamında çıkarlar dışsal olarak verilmek yerine sosyal olarak inşa edilir (Barkin, 2010: 67). Konstruktivist bir mercekle kamu yararı kavramına bakılması, Hans Morgenthau’nun realist teoride ahlak dediği kavramın rolünü hatırlatmaya da hizmet edebilir. Yazara göre kamu yararı, belirli bir amaca yönelik içeriğe sahip olmalıdır. Özneler arası bir kamu ahlakı olmadan, realist güç politikası anlamsızlaşacaktır. Realizmin ulusal çıkarlardan bahsetmesine izin veren aynı sosyal mantık, realistlerin kendi iyiliği için güç politikalarından makul bir şekilde söz etme derecesini sınırlamaktadır (Barkin, 2010: 82).

Altıncı bölüm, sosyal mantık açısından konstruktivizmin ve klasik realizmin uluslararası politikayı anlamamıza yardımcı olacak potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. İki yaklaşım da benzer ontolojilere dayanmaktadır ve uluslararası ilişkilerdeki tüm aktörlerin zaman içinde tutarlı bir şekilde kabul edeceği nesnel idealin olmadığını kabul etmektedir. Yazara göre ampirik sosyal bir teori olarak konstruktivizm, metodolojik anlamda yorumlayıcı olsa da yönteminde oldukça eklektik olabilmektedir ve çoğu zaman normatif duruşları ile insan hakları ya da işbirliği gibi normlara odaklanabilmektedir. Benzer durumda realizm de toplumsalın mantığa dayandığı ölçüde, yöntemi ne olursa olsun, metodolojik olarak yorumlayıcı olabilmektedir. Her iki teorinin mantığı, sosyal ve bağlamsal olduğun-

dan, politik bir yaklaşımın kamu yararı gerektirdiğini de kabul ettiğinden dolayı normatif uluslararası politika teorileri ile benzer ilişki kurulabilmektedir. Bu bağlamda toplumsal olanın mantığına dayanan uluslararası politika incelemesine yakın olan yaklaşımlar üzerindeki kısıtlamalar, öncelikle ontolojik ve epistemolojik ancak yalnızca ikincil olarak metodolojiktir (Barkin, 2010: 99).

Son üç bölüm, hem konstrüktivizmin hem de realizmin doğası gereği sosyal yönlerini tartışmıştır. Yedinci bölüm, Türkçe karşılığı “*fail*” ya da “*ajan*” olan “*agency*” kavramını ele almaktadır. Yazar, her iki yaklaşımın mantıksal kısıtlamaları içerisinde “*fail*” kavramının makul bir şekilde kuramsallaştırılamayacağını savunmaktadır. Bu bağlamda bir “*fail*” tarafından yapılan herhangi bir gerekçeli eylem alışılmışın aksine büyük olasılıkla normatif teoriye dayanmaktadır. Bu durum teoriyi insan eyleminin ayrılmaz bir parçası haline getirmektedir ancak kitabın belirli bölümlerinde değinildiği üzere yazar, konstrüktivizmin normatif teori ile bağdaşmadığını iddia etmektedir (Barkin, 2010: 104). Yazara göre konstrüktivistler, uluslararası politikadaki değişim hakkında çeşitli yorumlar yapabilmektedir. Bu bağlamda, değişim mekanizmalarını, tarih ötesi argümanlara bakan uluslararası ilişkiler incelemesine yönelik yaklaşımların yapamayacağı şekillerde uluslararası sistemdeki tarihsel değişimi açıklayarak değişimin muhtemel olduğu sosyal yapıları tanımlamışlardır. Bu açıdan konstrüktivist teori, ampirik teoriden ziyade normatif bir görev olmasından dolayı *agency* anlamında neyin değiştirilmesi gerektiğini açıklayamamaktadır (Barkin, 2010: 113).

Sekizinci bölümde kitap, uluslararası ilişkilerin karmaşıklığının basit çözümleri ve güvenilir kehanetleri imkânsız kıldığına vurgu yapmaktadır. Eser, realist teorinin, uluslararası ilişkilerin temelde tahmin edilebilir olduğuyla ya da onları öyleymiş gibi görmemiz gerektiği şeklindeki epistemolojik varsayımla bağdaşmadığını iddia etmektedir. Yazara göre dünyanın öngörülebilir olduğunu hayal etmek, klasik realistlere ait olan uyarı niteliğinde değerlendirilebilecek türden bir iddiadır. İnsanoğlu, üzerinde fazla düşünmek zorunda kalmadan, dış ilişkilerimizi başarıyla yönetebilir politikalar inşa edebilecek yapıya sahip öngörülebilir bir

dünyanın var olmasını istemektedir. Realist bir dünya ise gücün olabildiğince idareli kullanılmasını ve dik-kati kaybetmeden yaşanmasını gerektirecek bir yapıdadır. Yazara göre uluslararası politikanın sistemik bir teorisi haline getirme girişimleri başarısız olsa da realizm, bir dış politika teorisi olarak değerlendirilmelidir (Barkin, 2010: 119).

Dokuzuncu bölümde yazar, konstrüktivizmin temel pratik sınırının, uluslararası politikanın nasıl işlediğine dair genel bir teoriyi çerçeveleyemediğine işaret etmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, konstrüktivist mantık ile herhangi bir belirli normatif yapının ampirik olarak teleolojik anlayışı arasında uyumsuzluk mevcuttur. Bu bağlamda konstrüktivizmin temel önermesi, normatif yapıların sosyal olarak inşa edilebileceğidir. Konstrüktivizm ve normatif analiz bu anlamda birbirleriyle diyalektik bir ilişki içindedir. Ancak bu ilişki, klasik realist mantık ve normatif teori de olduğu kadar spesifik değildir. Bunun nedeni, epistemolojik ve metodolojik olarak birbirinden farklı etkinlikler olarak realist politik yönelimin normatif konumunun daha net bir şekilde tanımlanmasının gerekliliğidir (Barkin, 2010: 143). Yazara göre konstrüktivizmin farklı sınırları mevcuttur. Bu açıdan konstrüktivizm, yörüngesine olabildiğince geniş bir yaklaşım yelpazesi getirmeye çalışan teori imparatorluğu olmaktan ziyade uluslararası ilişkilerin incelenmesine daha iyi hizmet edebilecek argümanlara sahiptir (Barkin, 2010: 148). Bu durum belirli bir politikanın nasıl inşa edildiğini anlamamızı ancak sınırlı olarak sağlayabilmektedir. Bu anlamda bir argümanın ontolojisi, epistemolojisi ve metodolojisi hakkında kesin bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır (Barkin, 2010:152).

Sonuç bölümünde ise bu yeni uluslararası ilişkiler teorisinin çeşitli boyutları, bu boyutların birbiriyle nasıl ilişkili olduğu, konstrüktivizm ile realizmin bunlara nasıl uyduğu ve bu iki teoriden her birinin daha geniş kavramsal coğrafyaya nasıl bağlandığı irdelenmektedir. Realist konstrüktivist bir sentezin neye benzeyeceği ve neyi başarmak için uygun olabileceği konusundaki düşünceler bu gözlemlere dayanmaktadır. Özellikle konstrüktivist yöntem hakkındaki realist kavrayışların, dış politikayı incelemek bağlamında her ikisinin de tek başına yapabileceğinden daha fazla araç sağla-

mak için nasıl birleşebileceği tartışılmaktadır. Yazara göre konstrüktivizm ve realizm birbirleri ile uyumlu yaklaşımlardır ancak her iki teorik mantığın bazı farklılıkları mevcuttur. Bunlardan en belirgin olanı odak farklılığıdır (Barkin, 2010: 168). İki yaklaşımın da temel kavramları, uluslararası ilişkiler teorisi boyutunun iki uzak uçlarında değil, tamamen farklı seviyelerde yer alacak şekilde birbirine diktir. Bu nedenle uyum durumları ne olursa olsun, iki yaklaşım birbirinden farklıdır (Barkin, 2010: 169). Her iki yaklaşımı ayrı varlıklar olarak değiştirebilecek realist bir konstrüktivist yapı bulunmamaktadır. Realizm dar bir bakış açısına sahip olsa da güç kavramına odaklanmıştır. Konstrüktivizm ise belirli bir idealizmi desteklemek yerine idealizme ait olan farklılıkları anlamaya çalışmaktadır. Böylece analitik anlam ifade eden kavramsal bir disiplin coğrafyasında metodolojik olarak ontolojik ve epistemolojik uygunluğa sahip, çoğu ekseninde ortogonal tanımlı bir uluslararası ilişkiler teorisi oluşturma olanağı sağlamıştır (Barkin, 2010: 171).

Yazara göre dünyada barış ve istikrar ancak uluslararası politikayı şekillendiren büyük güçler arasında istikrarlı bir güç dengesinin oluşturulmasıyla sağlanabilir. Evrensel bir medeniyet, ekonomik ya da politik haklar üzerinde gelişen küresel bir insanlık topluluğu oluşturmaya yardımcı olmak için atılan her adım önemlidir. Bu bağlamda bireylerin teorik olarak sahip olabilecekleri en kutsal kimlik vatandaşlık fikridir. Eserin bakış açısına göre realizm ve konstrüktivizm teorileri büyük bir temel ayrılık içermemektedir ve tüm uluslararası ilişkiler teorileri arasında dünya sistemini güncel olarak en iyi tanımlayan realist konstrüktivizmdir. Kitap, sunduğu kavramsal, kuramsal ve teorik zenginlik kaynağı açısından klasik realizm ile konstrüktivizm arasındaki epistemolojik, ontolojik ve politik olan ilişkilerin değerlendirilmesi bağlamında önemli katkı sunmaktadır. Esere getirilebilecek en önemli eleştiri, post pozitivist literatürün benimsemediği yaklaşımları iki teori değerinde birleştirerek yeni kavramlar üretme ve önerme eğilimidir. Henüz Türkçe çevirisi olmayan bu çalışma, hem literatür hâkimiyeti hem de yenilikçi ve eleştirel bakış açısıyla uluslararası ilişkiler teorileri ile ilgilenen lisansüstü öğrencilerine ve akademisyenlere tavsiye edilebilir niteliktedir.

